

*Mika Kallioinen
Sami Louekari*

Tiedossa tulevaisuus

---

*Professorit uudella
vuosituhannella*

Tekijät

Mika Kallioinen, Sami Louekari

Ulkoasu ja taitto

Siiri Hirsiaho

© *Professoriliitto*

Kirjapaino Markprint Oy

ISBN 978-952-99281-3-2 (sid.)

ISBN 978-952-99281-4-9 (PDF)

Sisältö

<i>Lukijalle</i>	6
<i>Dear reader</i>	7

Mika Kallioinen

Jatkuvuuksia ja muutoksia: professorin asema

Akateeminen ammattiryhmä
muuttuvassa maailmassa

<i>1. Oppituolit, yliopistoyhteisö ja reformien nopeutuva tahti</i>	9
<i>2. Yliopiston ytimessä</i>	14
<i>3. Ammattiliitto yhdistää professorit</i>	19

Jäsenyyden rajat

<i>1. Mitä polkuja professoriksi tullaan?</i>	25
<i>2. Apulaisprofessoreiden paluu</i>	29
<i>3. Monet nimikkeet</i>	31

Professorit kilpailuyliopistossa

<i>1. Menetetty akateeminen vapaus?</i>	35
<i>2. Työn tahti</i>	39
<i>3. Asema murroksessa</i>	44

Sami Louekari

Maailma ja Suomi tarvitsevat tiedettä

Tutkimuksen ja yliopistojen asemaa puolustamassa

1. Yliopistojen resurssipula	51
2. Valtion tuottavuusohjelma vai yliopistojen tukahduttamisohjelma?	56
3. Yliopistot irtisanovat professoreita	61
4. Leikkauksia, ministerin paimenkirje ja lakonuhkaa	66
5. Sivistys ja kolmas tehtävä	71

Yliopistouudistus ja yliopistolaki 2010

1. Korkeakoulut muutosten paineessa	76
2. Professorit ja yliopistouudistus	82
3. Kiistelty yliopistojen autonomia	86

Työmarkkinatoiminta ja palkkaus

1. Valpas-hanke nostaa palkkoja	99
2. Lakon uhka – ”Me olemme yliopisto -rintanapit kaikkien yliopistolaisten rintapieleen!”	106
3. Kilpailukykysojimus ja palkkakehityksen hyytyminen	111
4. Miesten ja naisten palkat	113

Yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä

1. Valtiotyönantaja alkaa ajaa palkkausmuutoksia yliopistoihin	118
2. ”Professoriliitto vallattava” – Professorikapina nousee pintaan	127
3. Sopimus syntyy	135
4. Lähtevätkö professorit barrikadeille? Talvi 2018 ja lakko	140

Mika Kallioinen & Sami Louekari

Professorit monilla kentillä

<i>Professorit monilla kentillä</i>	148
<i>Professors are influential in many fields</i>	154

<i>Viitteet</i>	160
<i>Lähteet</i>	173
<i>Professoriliiton hallitus, valtuuston puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat, toiminnanjohtajat ja toimistohenkilöstö 1969–2019</i>	179
<i>Henkilöhakemisto</i>	196

Lukijalle

Professoriliitto täyttää 50 vuotta. Vuosikymmenten aikana liitto ja sen jäsenet ovat tehneet mittaamattoman tärkeän työn tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen sekä professoreiden aseman ja toimintaedellytysten kehittämiseksi. Olemme tarttuneet kunkin ajan ilmiöihin rakentavasti, ratkaisuja tarjoten ja toimeen tarttuen. Kiitos jäsenet, ja kiitos Professoriliiton toimisto.

Tämä historiakirja on jatkoa Professoriliitto 1969–1999 -teokselle, joka ilmestyi liiton täyttäessä 30 vuotta. Tässä kirjassa keskitytäänkin viimeisten 20 vuoden tapahtumiin. Kirjoittajat FT Mika Kallioinen ja FT Sami Louekari ovat toteuttaneet teoksen kahtena itsenäisenä kokonaisuutena. Kallioinen käsittelee osuudessaan professorin asemaan liittyviä jatkuvuuksia ja muutoksia. Louekari puolestaan kirjoittaa professoreille ja Professoriliitolle tärkeistä tapahtumista viimeisten 20 vuoden aikana: yliopistouudistus, yliopistojen rahoitus, työmarkkinatoiminta sekä palkkausjärjestelmä. Lisäksi kirjaa elävöittää viestintäpäällikkö Kirsti Sintosen lyhyet taittopalat muun muassa puheenjohtajien kausien keskeisistä teemoista.

Historiakirjan toteuttamista varten Professoriliiton hallitus nimesi historiatoimikunnan, jonka jäseniä olivat professorit Laura Kolbe ja Jussi Välimaa sekä toiminnanjohtaja Tarja Niemelä, järjestöpäällikkö Raija Pyykkö ja viestintäpäällikkö Kirsti Sintonen. Toimikunnan puheenjohtajana toimi työn alkuvaiheessa liiton puheenjohtaja Kaarle Hämeri ja myöhemmässä vaiheessa puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto. Professoriliiton toimistossa työssä auttoivat järjestösihteeri Mia Rikala ja viestintäsuunnittelija Milla Talassalo. Suuri kiitos teille ajastanne, arvokkaista ajatuksistanne ja yhteistyöstä.

E erityisen kiitoksen esitän FT Mika Kallioiselle ja FT Sami Louekarille kirjoittamastanne historiateoksesta. Työ on vaatinut perehtymistä laajaan materiaaliin, joka ulottuu lopulta lähelle nykyhetkeä. Esiin nostetut ilmiöt tapahtumineen piirtävät ainutlaatuisen kuvan professorin asemasta ja työstä sekä niissä tapahtuneista muutoksista. Historiakirja myös kokoaa Professoriliiton toiminnan keskeiset painopisteet ja saavutukset viimeisten vuosikymmenten ajalta. Kirja rakentaa luontevan jatkumon lähihistorian ja tulevaisuuden välille.

Jouni Kivistö-Rahnasto

puheenjohtaja, Professoriliitto

Dear reader,

The Finnish Union of University Professors is celebrating its 50th anniversary. Over the past decades, the Union and its membership have carried out immensely important work for the purpose of developing science, art and higher education, as well as the status and operating conditions of professors. We have always responded to current challenges in a constructive manner by offering solutions and taking action. We are grateful to our membership and the staff of the Union office.

On the occasion of its 30th anniversary, the Union published a history with the title *Professoriliitto 1969–1999*. This book continues from where the previous one ended and covers the development over the past 20 years. The authors of this book, Mika Kallioinen, PhD and Sami Louekari, PhD have divided it into two independent sections. Dr Kallioinen discusses the continuities and changes concerning the status of professors. Dr Louekari describes the majority of the most significant events for professors and the Union over the past 20 years: the university reform, the funding of universities, labour market activities as well as the university salary system. In addition, Communications Manager Kirsti Sintonen illustrates the work of the Union by presenting, for example, contemporary themes during the terms of each Chair of the Union.

For the compilation of the history book, the Council of the Union appointed a history committee that included Professor Laura Kolbe, Professor Jussi Välimaa, Executive Director Tarja Niemelä, Head of Union Affairs Raija Pyykkö and Communications Manager Kirsti Sintonen. The committee was chaired by the Chair of the Union, initially Kaarle Hämeri and later Jouni Kivistö-Rahnasto. Organisation Secretary Mia Rikala and Communications Designer Milla Talassalo assisted in the work. I wish to thank you all for your time, valuable ideas and collaboration.

I wish to extend my warmest thanks to Mika Kallioinen and Sami Louekari for their authorship. The work has demanded a thorough investigation of a vast body of material extending up to the present day. The highlighted phenomena and events provide a unique picture of the status and work of professors and their development. The book also summarises the focal areas and essential achievements within the operations of the Union over the past decades. This book offers a natural continuum between recent history and the future.

Jouni Kivistö-Rahnasto

Chair, Finnish Union of University Professors

Mika Kallioinen

Jatkuvuuksia ja muutoksia: professorin asema

Akateeminen ammattiryhmä muuttuvassa maailmassa

1. Oppituolit, yliopistoyhteisö ja reformien nopeutuva tahti

”Professorin aseman muuttuminen toimenkuvan tyyppiseksi on merkittävä muutos ja mielestäni huononnus.”¹

Yliopistoissa on toteutettu viimeisten kahden, kolmen vuosikymmenen aikana useita syvällekkäviä uudistuksia, joiden myötä yliopistoyhteisö on muuttunut todennäköisesti enemmän kuin koko edeltävän historiansa aikana. Uudistukset ovat muokanneet professoreiden työtä ja asemaa laajasti. Työhön liittyvät vaatimukset ovat kasvaneet merkittävästi, samalla kun professoreiden yhteiskunnallinen asema on arkipäiväistynyt. Perinteisesti professorit lukeutuivat yhteiskunnan eliittiin, osaksi sen harvalukuista ylintä virkamiehistöä. Yliopistot olivat 1900-luvun jälkipuolelta asti professorivaltaisia yhteisöjä, sillä muuta henkilökuntaa oli vähemmän. Professoreiden muodosti oppituolina yliopiston perusyksikön. Saksalaisen mallin mukaan rakennetuissa suomalaisissa yliopistoissa oppiala oli tavallisesti yhden professorin vastuulla. Pienessä laitoksessa oli usein vain yksi oppiaine, jonka varsinainen professori oli myös laitoksen pysyvä johtaja. Hän johti tutkimusta, opetusta, henkilöstöä ja taloutta, siis yksikköä kokonaisuutena. Kun opiskelijoita oli vähän ja hallintotehtäviäkin rajallisesti, vallan ja vastuun keskittäminen yksin käsiin oli mahdollista. Tiedekunnissa ja yliopistossa asioista päättivät oppituolinhaltijat kollegiaalisesti.²

Suomessa toimi lähes kolmensadan vuoden ajan vain yksi yliopisto. Vuonna 1640 perustettu Turun Akademia siirrettiin Helsinkiin vuonna 1827, jolloin sen nimi muutettiin Keisarilliseksi Aleksanterin-Yliopistoksi, kunnes

vuonna 1919 se sai nykyisen nimensä. Helsingin yliopistolla ja sen edeltäjillä sekä niiden professoreilla oli johtava asema maan tiede-elämässä ja yhteiskunnassa yleisemminkin. Tämä asema säilyi pitkään vielä sen jälkeen, kun Suomeen perustettiin itsenäistymisen jälkeen uusia yliopistoja. Monien Helsingin yliopiston professoreiden vaikutusvalta ulottui paljon yliopiston luentosaleja laajemmalle. Säätyvaltiopäivien aikana 1800-luvun jälkipuolella J. R. Danielson-Kalmari, Leo Mechelin ja useat muut professorit osallistuivat aktiivisesti politiikkaan puolustuen Suomen autonomista asemaa. Kun pahimman venäläistämispaineen aikana vuosisadan vaihteessa oli välttämätöntä saada kansainvälinen mielipide Suomen aseman tueksi, tarvittavia yhteyksiä oli etupäässä vain ulkomailla opiskelleilla professoreilla. Suomen itsenäistyttyä professoreiden osallistuminen politiikkaan oli erityisen näkyvää, ja he olivatkin keskeisissä valta-asemissa rakentamassa nuorta valtiota. Vuosina 1918–1944 toimineiden 22 hallituksen pääministereistä kymmenen oli professoreita. On kuvaavaa, että Suomen ensimmäinen presidentti, K. J. Ståhlberg, oli Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori. Myös luokkatausta leimasi professorikunnan elitististä luonnetta. Vielä 1960-luvun lopulla, jolloin keskiluokan voimakas kasvu oli jo alkanut, selvä enemmistö Helsingin ja Turun yliopiston sekä Åbo Akademin professoreista lukeutui isän ammatin perusteella yhteiskunnan ylimpään kerrostumaan.³

Yliopistokoulutus kosketti 1960-luvulle asti vain vähäistä osaa ikäluokista, ja myös professorit muodostivat pienen ammattiryhmän. Suomessa toimi 1960-luvun alussa seitsemän yliopistoa ja korkeakoulua,⁴ joissa opiskeli runsaat 20 000 opiskelijaa. Professoreiden määrä oli puolestaan noussut hiljalleen runsaaseen neljäänsataan. Suuri muutos käynnistyi 1960-luvulta lähtien, kun korkeakouluverkosto levisi käytännöllisesti katsoen koko maahan. Vuosina 1960–1980 opiskelijoiden määrä lähes kolminkertaistui, ja 1960-luvulla, jolloin kasvu oli nopeinta, opiskelijakunta kasvoi keskimäärin noin 10 prosentilla vuosittain. Vuonna 1980 yli 1 400 professoria ja apulaisprofessoria työskenteli 18 yliopistossa tai korkeakoulussa, joten enää kyse ei ollut yhtä harvalukuisesta ammattiryhmästä kuin vielä paria vuosikymmentä aikaisemmin.⁵ Kasvun myötä professorikunta vähitellen keskiluokkaistui, kun kasvatustieteen ja liiketaloustieteen kaltaiset vasta perustetut alat laajensivat ryhmän sosiaalista taustaa. Silti vielä 1980-luvun lopullakin professorikunta oli huomattavan valikoitunutta: noin kaksi kolmannesta sen jäsenistä oli peräisin professio- (professorit, opettajat, insinöörit, papit, lääkärit, upseerit ja juristit) tai toimihenkilöammatteja edustaneista perheistä.⁶

Murroksen keskellä professoreiden vakiintunutta asemaa alettiin 1960-luvulta lähtien kyseenalaistaa yliopistoyhteisön sisältä käsin. Opiskelijanuorison kannanotoissa yliopistot nähtiin yhteiskunnallisen pysähtyneisyyden linnakkeina, ja syypäiksi nousivat erityisesti professorit. Tyytymättömyyden kärki kohdistui yliopistojen hallintoon. Koska yliopistot olivat olleet vanhastaan

kollegiaalisesti johdettuja oppineiden yhteisöjä, niissä ei tarvittu varsinaista hallintokoneistoa. Hallintoon ei tehty muutoksia, vaikka sekä opiskelijoiden että assistenttien ja muun alemman opettajakunnan määrä oli kasvanut nopeasti. Yliopistojen hallinto-organisaatio paisui enimmäkseen horisontaalisesti, siis professuurien määrän kasvaessa, mutta vertikaalisesti tuskin lainkaan, mikä kääntyi argumentiksi professoreita vastaan.

Vaatus yliopistojen hallinnon demokratisoimisesta yhdisti muutoin hajanaista opiskelijakenttää ja osoitti toiminnalle yhteisen kohteen, uudistuksen vastustajat. Kiista kärjistyi 1960-luvun lopulla kysymykseen mies ja ääni-periaatteesta, jolla tarkoitettiin kaikkien yliopistolla työskentelevien ja opiskelevien yhtäläistä ääni- ja vaalikelpoisuutta yliopiston hallinnollisissa elimissä. Vastakkainasettelu ei rajoittunut ainoastaan professoreiden ja opiskelijoiden välille. Opiskelijat saivat taakseen sekä presidentti Urho Kekkosen että opetusministeri Johannes Virolaisen, jotka asettuivat avoimesti tukemaan opiskelijaliikettä. Yleisenä käsityksenä oli, etteivät yliopistot ja niiden professorit itse kykenisi uudistuksiin, jotka tyydyttäisivät niin opiskelijoiden kuin poliittisten päättäjienkin odotuksia.⁷

Hallinnonuudistuskamppailu konkretisoitui kesällä 1969, jolloin opetusministeriön johtama korkeakoulujen sisäisen hallinnon kehittämiskomitea esitti yliopistojen ylimmän elimen, valtuuston, valitsemista mies ja ääni-periaatteen mukaisesti. Esitys oli lähtölaukaus useita vuosia kestäneelle kiistalle, kenellä loppujen lopuksi on päätävä valta yliopistoissa ja korkeakouluissa. Kamppailu kulminoitui kolmeen lakiesitykseen, joista jokainen nostatti äänekään kiistelyn sekä yliopistomaailmassa että sen ulkopuolella: Lex Virolainen (1969), Lex Itälä (1971) ja Lex Sundqvist (1972). Vaikka yhtäkään esityksistä ei lopulta säädetty laiksi, eduskuntakäsittelyyn saakka yltäneet Johannes Virolaisen ja Ulf Sundqvistin esitykset olivat lähellä onnistua.

Professorit havahtuivat jo varhain siihen, että muuttuneeseen tilanteeseen oli pakko vastata nopeasti ja ennen kaikkea järjestelmällisesti. Professoriliitto, aluksi Korkeakoulujen Professoriliitto, perustettiin lokakuussa 1969 organisoimaan jopa kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen radikaalin hallinnonuudistuksen vastustamista. Asian saamaa kannatusta osoittaa, että liiton ensimmäiseen edustajakokoukseen saapui paikalle noin 200 professoria ja apulaisprofessoria. Ensimmäisen lakiesityksen käsittely eduskunnassa alkuvuodesta 1970 ja opiskelijoiden yhteisenä rintamana tapahtunut painostus vahvistivat professorikunnan käsitystä, että laki pyrittäisiin runnomaan läpi eduskunnassa keinolla millä hyvänsä. Eduskuntakäsittelyn alkaessa lakia vastustavat puolueet turvautuivat Suomessa harvoin käytettyyn menetelmään, lain käsittelyn siirtämiseen vaalien yli jarrutuspuheenvuoroja pitämällä. Jarrutuksessa vasta perustetun Professoriliiton asema oli keskeinen, sillä se organisoి nopeasti puheiden kirjoittamisen. Pitkälti juuri liiton toiminnan ansiosta lakihankkeet

saatiinkin torjuttua. Mies ja ääni -periaatetta ei ulotettu yliopistojen hallintoon, vaan 1970-luvulla useimmissa yliopistoissa hallinto järjestettiin niin sanotun kolmikantamallin mukaisesti.⁸

Kiista ravisteli perinpohjaisesti professoreita, suuntautuihan kamppailu suoraan heidän arvoaltaansa vastaan eräänlaisena suurten ikäluokkien itsenäistymisen osana. Osapuolten ehdottomuus ja kamppailun pitkittyminen kärjistivät suhteita yliopistoissa äärimmilleen. Muun muassa Helsingin yliopiston monilla laitoksilla yhteydet professoreiden ja opiskelijoiden välillä olivat täysin poikki. Tapahtumien jälkimainingit ulottuivat pitkälle tulevaisuuteen, sillä kiistan seurauksena professorikunta leimautui vasemmistopiireissä pitkäksi aikaa kaikkia uudistuksia vastustaneeksi oikeistolaiseksi klikiksi.⁹

Hallinnonuudistuskamppailu ei silti vaikuttanut pidemmällä aikavälillä professoreiden yleiseen arvostukseen. Professorit ovat nauttineet 1960-luvulta lähtien, siis jo ennen kiistan alkua, suurta arvontoa verrattuna muihin ammattiryhmiin. Sosiaalipolitiikan tutkija Urho Rauhala esitteli vuonna 1966 ilmestyneessä väitöskirjassaan 1 200 ammatin arvostusjärjestyksen, joka perustui kuuden paikkakunnan kunnanvaltuustojen jäsenille tehtyyn kyselyyn. Professorin sijoittuminen kolmannelle sijalle korkeimman oikeuden presidentin ja pääministerin

jälkeen kertoo opillisen sivistyksen arvostuksesta vielä varsin maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa.¹⁰ Suomen Kuvalehti on puolestaan tutkinut ammattien arvostusta seitsemän kertaa vuosina 1991–2018. Professori sijoittui noin 380 ammatin joukossa aivan kärkeen 2000-luvun alkuun asti, mutta sen jälkeen arvostuksessa on tapahtunut selvä pudotus.¹¹ Kyse ei ole yksin suomalaisesta ilmiöstä, vaan professoreiden arvostus on laskenut viime vuosikymmeninä kaikkialla Euroopassa.¹²

On kiinnostavaa, että luottamus tieteeseen on säilynyt korkealla tasolla. Tieteen tiedotus ry:n vuodesta 2001 lähtien teettämän asennekartoituksen, Tiedebarometrin, mukaan suomalaisilla on vankka luottamus yliopistoihin ja korkeakouluihin, jotka ovat kaikissa kyselyissä sijoittuneet yhteiskun-

Vuosi	Sijoitus
1991	6
1996	8
2001	10
2004	33
2007	41
2010	39
2018	29

Taulukko 1. Professoreiden sijoittuminen Suomen Kuvalehden Ammattien arvostus-selvityksessä vuosina 1991–2018.

nan eri instituutioiden joukossa kolmanneksi heti poliisiin ja puolustusvoimien jälkeen. Kyselyissä 70–75 prosenttia vastaajista on ilmoittanut tuntevansa hyvin suurta tai melko suurta luottamusta yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin.¹³

Mikä selittää professorin ammatin arvostuksen laskua, vaikka luottamus yliopistoihin ja tieteeseen on samaan aikaan ollut vahvaa? Nähtävästi kyse on voimakkaasti nousseen koulutustason seurauksesta: yhä koulutetummassa yhteiskunnassa professoreilla ei ole samaa tiedollista auktoriteettiasemaa kuin aiemmin. Kun joka toisesta nuoresta tulee ylioppilas, lähes yhtä moni opiskelee yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa ja professoreiden määräkin on kasvanut tasaisesti 2000-luvulle asti, professori on muuttunut ammatiksi muiden joukossa. Vuonna 2004 professorin arvostus putosi kokonaista 23 sijaa verrattuna kolme vuotta aikaisempaan sijoitukseen. Kirkkohistorian professori Aila Lauha perusteli laskua professorin työn arkipäiväistymisellä: ”Työssä on itsenäisyys vähentynyt ja tilalle on tullut henkilöjohtamista ja hallinnollista vastuuta. Muutos näkyy ulkopuolisillekin, professorilla on kauhea kiire ja paljon töitä, eikä palkka ole kovin suuri”.¹⁴

Lauhan kokemus heijastaa yliopistojen läpikäymää kiihtyvää muutosta. Yliopistot ovat muuttuneet asteittain sisäisen kehityksen myötä, kun esimerkiksi tieteenalat ovat eriytyneet ja etsineet uusia tutkimuksellisia polkuja. Ulkoapäin valtion taholta tulleet vaatimukset ovat kuitenkin muuttaneet yliopistoja niiden omaehtoista muuntumista syvällisemmin ja ennen kaikkea nopeammin. Vuonna 1986 annettua lakia korkeakoululaitoksen kehittämisestä voidaan pitää ulkoisen muutoskehityksen lähtölaukauksena. Lakiin kirjattiin periaate, jonka mukaan yliopistojen kehittäminen on sidoksissa niiden tuloksiin. Tästä käynnistynyt muutosten sarja huipentui vuoden 2010 yliopistolakiin, joka pitkälti kokosi aiemmin tapahtuneet muutokset ja muun muassa muutti professoreiden virkasuhteet työsuhteiksi. Yhteensä 23 vuoden jaksolle ajoittuu yli 20 yliopistojen toimintoihin vaikuttanutta murroskohtaa. Vuosituhannen vaihteen jälkeen yliopistoreformien taajuus on entisestään kiihtynyt ja syvällistenkin uudistusten väli lyhentynyt. Kun aiemmin voitiin puhua murroskausista, sittemmin on siirrytty jatkuvan muutoksen hektiseen tilaan.¹⁵

Professoreiden ei ole ollut helppoa sopeutua jatkuviin uudistuksiin, kuten ei muidenkaan yliopistoyhteisöön kuuluvien. Monet ovat myllerryksen keskellä kokeneet huimausta, jopa pahoinvointia, kuten Helsingin yliopiston kansleri Kari Raivio on kehitystä 2010-luvun alussa kuvannut. Yliopistojen uudistaminen ei ole rajoittunut Suomeen, vaan useimmissa maissa yliopistoihin kohdistuviin odotuksiin on pyritty vastaamaan samanlaisilla keinoilla. Kehitys on silti suomalaisen yliopistoyhteisön lähes 380 vuoden perspektiivissä hengästyttävä. Professoriliiton puheenjohtaja Kaarle Hämeri totesi vuonna 2016, että muutoksessa ei ole pysynyt mukana oikeastaan kukaan. ”Poliittisille päättäjille muutokset eivät kuitenkaan ole riittäneet. Pyydetään ja vaaditaan lisää ja enemmän”.¹⁶

2. Yliopiston ytimessä

Yliopistoissa professorit muodostavat selkeän ydinryhmän. He ovat toimineet viroissa, heillä on merkittäviä hallinnollisia vastuita ja he ovat tieteellisen pätevyytensä ja moninaisen työnkuvansa kautta avainroolissa toteuttamassa yliopistoille asetettuja tehtäviä. Professorit edustavat tieteenalansa korkeinta asiantuntijuutta, minkä vuoksi heille on keskittynyt huomattava määrä tieteellistä valtaa. Akateeminen meritoitumisjärjestelmä rakentuu vahvasti professoreiden antaman tuen ja ohjauksen varaan. He vastaavat yleensä jatko-opiskelijoiden valinnasta, ohjauksesta ja väitöskirjojen hyväksymisestä. He tekevät tieteelliseen arviointiin perustuvia kauaskantoisia päätöksiä, jotka suuntaavat toisten ihmisten työuria pitkälle tulevaisuuteen. Professorit ovat myös vastuussa oppiaineista. Asema tiedeyhteisön huipulla perustuu viime kädessä asiantuntijuuden tuomaan tiedolliseen auktoriteettiin: tieteellisissä kysymyksissä heitä uskottavampia päätöksentekijöitä ei ole.¹⁷

Professorin työtä ei ole mielekästä määritellä yksistään sen sisältöjen perusteella, kuten ei akateemista työtä yleensääkään. Luovaa, uuden tiedon tuottamiseen tähtäävää akateemista työtä on kuvattu monista aineksista muodostuvaksi kokonaisuudeksi, jossa työn ja vapaa-ajan erottaminen samoin kuin tuottavuuden määrittely on poikkeuksellisen hankalaa. Työn aikajänne on yleensä pitkä, ja sen sisältöjen sekä prosessien kontrollointi vaikeaa. Akateemisella työllä on nähty olevan kutsumustyön piirteitä. Kutsumusammattissa olevalle työ on yksi keskeisistä identiteetin lähteistä, ja työstä itsestään nousevilla motivaatio-tekijöillä on keskeinen merkitys sen tekemiselle. Rahan, aseman tai arvostuksen kaltaisten ulkoisten motivaatiotekijöiden merkitys on vastaavasti vähäisempi. Akateemiseen työhön liittyy klisee pyyteettömistä tutkijoista, joita ajaa eteenpäin tiedonhalu enemmän kuin mikään muu voima, mitä kuvaa professorit ja muut tieteentekijät ovat varmasti tietoisestikin halunneet vaalia.¹⁸

Professorin työ koostuu kolmesta kulmakivistä, tutkimuksesta, opetuksesta ja ”muista tehtävistä”. Vuoden 1997 yliopistolaki määritteli yliopistojen tehtäväksi ”edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. Vuonna 2004 lakiin tehtiin lisäys, jonka mukaan ”tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten sekä taiteellisen toiminnan vaikuttavuutta”. Uusimmassa, vuonna 2010 voimaan tulleessa yliopistolaisissa tehtävät pysyivät muutoin samoina, mutta lakia täydennettiin maininnalla, että yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista.¹⁹ Ainoa yliopistolaisissa mainittu ammattiryhmä ovat professorit, joiden työ heijastaa suoraan yliopistoille asetettuja tehtäviä. Lain mukaan ”professorin tulee harjoittaa ja ohjata

tieteellistä tutkimustyötä tai taiteellista työtä, antaa siihen perustuvaa opetusta ja seurata tieteen tai taiteen kehitystä sekä osallistua alallaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja kansainväliseen yhteistyöhön”²⁰

Yliopistoja koskevissa laeissa tutkimus on aina mainittu ennen opetusta. Yliopistojen toiminnassa tutkimus on perinteisesti korostunut opetuksen kustannuksella, mikä on näkynyt esimerkiksi yliopistojen rehtoreiden avajaispuheiden tutkimusta korostavina painoituksina. Yliopistojen paremmuuttakin arvioidaan pitkälti tutkimusmenestyksen pohjalta. Vaikka professorin työn leimallisena piirteenä on pidetty tutkimuksen ja opetuksen integrointia, professoreiden ja muiden yliopistolaisten ammatillinen identiteetti rakentuu yleisemmin tutkimuksen eikä niinkään opetuksen varaan. Kutsumustyöksi koettu tutkimus on myös noussut esiin professorin ammatin suurimpana tyydytyksen lähteenä. Helsingin Sanomien kyselyssä vuonna 2016 peräti 66 prosenttia professoreista piti tutkimusta yliopistojen tärkeimpänä tehtävänä, kun opetuksen oli valmis nostamaan ensimmäiselle sijalle vain neljännes vastanneista. Edellisellä vuosikymmenellä tehdyssä kyselyssä tutkimus painottui opetukseen verrattuna vieläkin vahvemmin.²¹

Suomalaisissa yliopistoissa tutkimus ja opetus ovat kuitenkin Saksasta omaksutun humboldtilaisen yliopistomallin mukaisesti sidoksissa toisiinsa. Tutkimuksen painottaminen opetuksen kustannuksella on sikäli paradoksaalista, että keskiajalta lähtien yliopistot ovat kehittyneet opettajien ja opiskelijoiden yhteisöinä, joissa opetus on hallinnut kaikkia toimintoja. Myös sana ”professori” tarkoittaa alkuperäisessä latinankielisessä muodossaan opettajaa. Nykyisiä yliopistojakin voi luonnehtia vähintään yhtä perustellusti opetus- kuin tutkimuslaitoksiksi. Niillä on yksinoikeus vain korkeimpaan opetukseen, tutkimusta voi sen sijaan harjoittaa kuka tahansa.²² Yliopistoille vuodesta 2004 lähtien määritelty kolmas tehtäväalue, yhteiskunnallinen vaikuttavuus, on jäänyt professoreiden työnkuvan kannalta epämääräisemmäksi kuin tutkimus ja opetus. Professoreiden vaikutus yhteiskunnassa ilmenee heidän työnsä kautta. Puheenjohtaja Juhani Keinonen onkin määritellyt hyvän professorin sellaiseksi, jonka jälki näkyy sekä hänen oman että myös hänen kouluttamiensa henkilöiden työn vaikutuksena ja tuloksina.²³

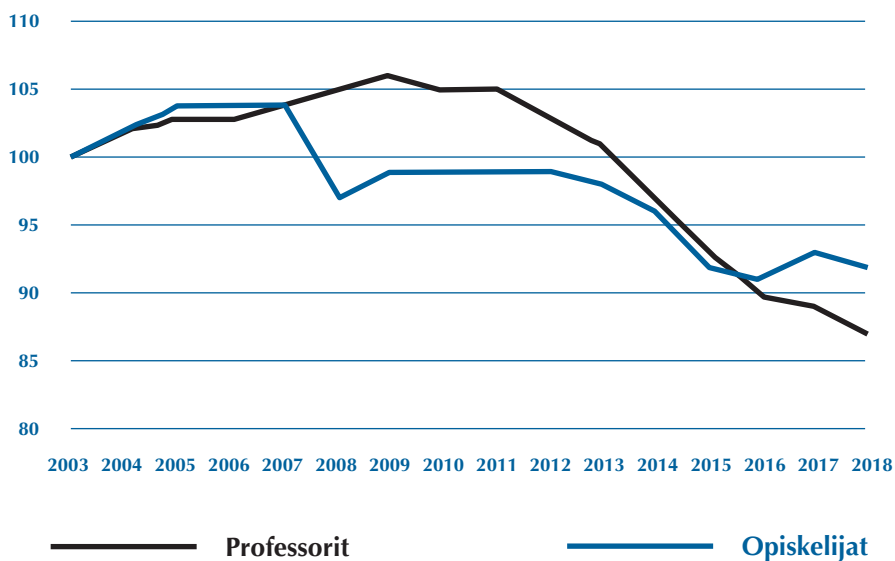
Eniten professoreiden tutkimukseen ja opetukseen painottunutta työnkuvaa on laajentanut kilpailtu yliopistojen ulkopuolinen tutkimusrahoitus ja sen hakemisen vaatima työ. Yliopistojen 1990-luvun alussa alkanut valtion budjetista myönnettävän perusrahoituksen väheneminen on pakottanut tutkimukseen tarvittavan rahan hakemiseen muista lähteistä, kuten Suomen Akatemialta, Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekesiltä (nykyinen Business Finland), Euroopan unionilta ja säätiöiltä. Professoriliiton valtuuston puheenjohtaja Vesa Routamaa totesi 2000-luvun alussa, että tuskin millään muulla ammattialalla tehtävien määrä ja työnkuva ovat muuttuneet kymmenessä vuodessa yhtä paljon kuin yliopistoissa: ”Koska perusrahoitus ei riitä, professoreista on tullut ulkoisen rahan myyntimiehiä ja järjestelijöitä”²⁴

Ulkopuolinen rahoitus korostui aluksi luonnontieteissä ja teknillisillä aloilla, kun taas yhteiskuntatieteet ja humanistiset tieteet olivat pidempään sidoksissa valtion budjettirahoitukseen. Esimerkiksi Teknillisessä korkeakoulussa ulkopuolisen rahoituksen osuus oli vuonna 2005 yli 40 prosenttia. Muutos eteni nopeasti, sillä jo vuosina 2008–2009 useimmilla aloilla yli puolet tutkimusmenoista katettiin ulkopuolisella rahoituksella. Rahoituksen hakemisesta ovat paljolti vastanneet professorit, joiden työtaakka on sen vuoksi kasvanut merkittävästi. Medivireen vuonna 2005 tekemän kartoituksen perusteella Teknillisen korkeakoulun professoreista kolmannes työskenteli uupumuksen partaalla. Hallintojohtaja Esa Luomala kritisoikin pakkoa osallistua jatkuviin rahoitushakuihin, joiden hän katsoi suorastaan vaarantavan professoreiden terveyden.²⁵

Useimmat professorit toimivat yliopistoyhteisössä akateemisina johtajina. Akateeminen johtaminen viittaa tutkimuksen ja opetuksen sisällölliseen johtamiseen erotuksena yliopiston hallinnollisesta johtamisesta, jossa tutkimukselliset ja opetukselliset ansiot eivät välttämättä ole keskeisiä. Oppiaineista vastaavat pääsääntöisesti professorit, ja usein tutkimusryhmän johdossa on professori, joka on myös hankkinut sille rahoituksen. Rehtori ja vararehtorit ovat joitain poikkeuksia lukuun ottamatta professoreita, samoin lähes kaikki laitosten ja tiedekuntien johtajat. Esimiehenä toimiminen ja siihen liittyvä hallinnollinen työ ovat siten erottamaton osa professoreiden asemaa. Suomalaisille yliopistoille on kuitenkin tunnusomaista, että niissä toimii vain vähän päätoimisia akateemisia johtajia. Lähes kaikkien professoreiden työhön sisältyy niin tutkimusta, opetusta kuin hallintotehtäviäkin.²⁶

Hallintoon osallistuminen ja esimiestyöskentely eivät perinteisesti ole houkutteleet professoreita. Yleinen ajatus on ollut, että laitoksen johtajaksi tai tiedekunnan dekaaniksi ryhtyvä tekee tieteellisen itsemurhan: yliopistouralla meritoituminen perustuu tutkimukseen ja julkaisuihin, mutta johtaja ei ehdi sen enempää tutkia kuin kirjoittaa. Tutkimukseen ja opetukseen vahvasti suuntautuneet professorit ovat myös voineet pitää hallintoa vaikeana.²⁷ Hallinnon ja esimiestehtävien rooli on kuitenkin muuttunut voimakkaasti. Yliopistojen kasvu on edellyttänyt tehokkaampaa hallintoa, ja samaa on vaatinut yliopistojen perusrahoituksesta vastaava julkinen valta. Vuoden 2010 yliopistolaki ja sen hengessä kirjoitetut yliopistojen johtosäännöt ovat vahvistaneet johtamista kaikilla tasoilla. Professoreiden henkilökohtainen vastuu esimiehinä on kasvanut, kun kollegiaalisen johtamisen merkitys on vastaavasti pienentynyt. Ennen laitosjohtajaksi houkuteltiin vähiten haluton, ja hänen työnkuvansa vaihteli laitoksittain. Nykyään johtaminen on yliopistossa vaativa tieteellinen asiantuntijatehtävä. Myös dekaanien tehtävät ovat muuttuneet entistä merkittävimmiksi, sillä he toimivat keskeisissä asemissa tiedekunnissa yliopiston strategian toteuttajina.²⁸

Kuvio 1. Kokoaikaisesti yliopistoissa työskentelevien professoreiden ja opiskelijoiden määrän suhteellinen kehitys vuosina 2003–2018. 2003 = 100.

Lähde: Professoriliiton palkkatutkimukset 2003–2018; opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen.

Professorikunnan määrällinen kehitys on pitkään seurannut yliopistojen kasvua. Professoreiden lukumäärä lisääntyi yhtäjaksoisesti 2000-luvulle saakka, mutta tämän jälkeen se on kääntynyt laskuun. Professoriliitto on koonnut vuodesta 2003 lähtien työnantajilta vertailukelpoista aineistoa professoreiden lukumäärästä yliopistoissa. Kokoaikaisesti työskentelevien professoreiden määrä huipentui vuonna 2009, jolloin heitä oli lähes 2 400. Sen jälkeen lukumäärä on vuosi vuodelta pienentynyt niin, että vuosien 2009–2018 aikana määrä putosi 18 prosenttia. Myös yliopistokoulutuksessa olevien opiskelijoiden määrä on samana aikana vähentynyt, joskin lasku alkoi jo aikaisemmin, vuonna 2008. Professoreiden vähenemiseen johtanut kehitys on seurausta yliopistojen rahoituksen kiristymisestä. Ensimmäisiä merkkejä tästä oli maan hallituksen vuonna 2006 päättämä tuottavuusohjelma, jolla vuosina 2008–2011 karsittiin yliopistojen ja muiden valtion työpaikkojen henkilöstöä. Työpaikkojen väheneminen yliopistoissa on jatkunut myös tämän jälkeen, eivätkä professorit ole suinkaan ainoa leikkauksista kärsinyt työntekijäryhmä. Vuodesta 2010 vuoteen 2017 yliopistoissa tehtyjen henkilötyövuosien määrä laski 10 prosenttia. Opetus- ja tutkimushenkilöstön tekemät työvuodet vähenivät seitsemän prosenttia, mutta muun henkilöstön peräti 14 prosenttia. Vuosisadan kestäneen kasvun jälkeen muutos yliopistoissa on ollut poikkeuksellinen.²⁹

Määrällisen kehityksen mukana myös professorikunnan rakenne on muuttunut sitä mukaa kuin yhä useampi nainen on nimitetty professoriksi. Nainen oli professorina poikkeus 1970-luvulla. Vielä 1990-luvun lopulla professoreista naisia oli vain 18 prosenttia, mikä oli silti maailmanennätystasoa. Naisten osuus on 2000-luvulla kasvanut hitaasti vajaalla prosenttiyksiköllä vuodessa, ja vuonna 2018 naisia oli lähes 32 prosenttia professoreista. Tasa-arvo on edennyt tiedemaailmassa lyhyin askelin, mutta erityisen pitkään miesten hallussa ovat

Lasikatto murtuu hitaasti

Akateemikko **Eva-Mari Aro** on Vuoden Professori 2013. Nimityksensä yhteydessä hän toi esille niitä vaikeuksia, joita on joutunut naisena luonnontieteiden alan tutkijana kohtaamaan. Etenkin näitä tilanteita on tullut vastaan kansainvälisessä kilpailussa.

”1980-luvun alussa oli vaikeaa yleensäkin päästä varteenotettavaksi fotosynteesitutkijaksi. En ollut vielä tuolloin onnistunut solmimaan hyviä kansainvälisiä suhteita, joten ei ollut ketään, joka esimerkiksi kansainvälisessä kongressissa olisi taputtanut olalle ja sanonut, että on se Eva-Mari hyvä tutkijatyyppi.”

”Sitä vaan pysyi tuntemattomana ja huomaamattomana vaikka oli jo Suomessa, siis Turun yliopistossa, saanut vakituisen apulaisprofessoruurin, jonka valintaperusteina kansainväliset

asiantuntijat painottivat erinomaista julkaisu-toimintaa. Suomessa omalla tutkimusalallani ei muita tutkijoita oikein ollutkaan ja siksi etenemisen ehtona oli suuntautuminen kansainvälisiin yhteyksiin. Sujuvaa kansainvälistymistä vaikeutti suomalainen ”introvertti” luonteeni ja myös siihen aikaan naisten vähäinen osuus fotosynteesitutkimuksessa, ja sanoisinko suoraan, että myös erittäin sovinnainen kansainvälinen tutkijayhteisö.”

Vähitellen ”lasikaton” vaikutus kuitenkin väheni.

”Tämä onnistui sinnikkäällä työllä ja näyttämällä, että täältäkin pesee. Tutkimuksemme on aina törmännyt ’hyväksytyihin dogmiin’, ja uusien ajatusten puolesta taistellessa on käyty läpi monia henkisiä katastrofeja. Periksi antamattomuus on ollut ”lasikaton” läpäisemisen perusedellytys.”

Naisten osuus yliopistojen professorikunnasta on kasvanut noin prosenttiyksikön vuosivauhtia ja on nyt 32 prosenttia. Eva-Mari Aron mielestä hitaaseen kasvuvauhtiin voi olla eräänä syynä se, että naiset vaativat itseltään usein liikaa: täydellistä tutkijan uraa sekä täydellistä äitiyttä ja perhe-elämää.

”Meidän naistenkin on hyväksyttävä, että kaikkea ei voi saada – ainakaan täydellisenä.”

Lisäksi hän arvelee, että naisille on edelleenkin vaikeampaa kuin miehille julkisesti kyseenalaistaa vallitsevia käsityksiä omalla tieteenalallaan, ja varsinkin saada niille yleistä hyväksyntää.

”Miesten suvaitaan edelleenkin olevan näkemystensä kanssa rohkeampia kuin naisten. Naistenhan katsotaan usein olevan ’hysterisiä’ ajaessaan jotain asiaa, kun taas miehet ovat samassa tilanteessa ’huippujärkeviä, rohkeita ja loogisia ajattelijoita’. Onneksi tämä ajattelutapa on siirtymässä historiaan, mutta hitaasti, sillä sitä tapahtuu edelleenkin – ehkä pääasiassa tiedostamattomasti.”

Turun yliopiston kasvitieteen professori Eva-Mari Aro on Vuoden Professori 2013. Tieteen akateemikko hänestä tuli vuonna 2017.

Kuva: Timo Jakonen/Acatiimi

säilyneet tieteen johtotehtävät. Ensimmäinen nainen nimitettiin tieteen akateemikoksi vasta vuonna 2003, kun arvonimi myönnettiin professori Pirjo Mäkelälle. Helsingin yliopiston rehtori on lähes 380 vuoden ajan ollut mies, joskin muissa yliopistoissa on nimitetty naisia rehtoriksi.³⁰ Professori Pekka Kauppi on kuvannut verkkaista mutta väijäämätöntä tasa-arvoistumista kuluvan vuosituhanen ehkä myönteisimmäksi suureksi muutokseksi Suomen yliopistomaailmassa.³¹

Professoriliitto on korostanut, että työn pitkäjänteisyyden vuoksi professorit tulisi valita vakinaisesti tehtäviinsä. Tästä huolimatta merkittävä osa professoreista työskentelee määräaikaisissa työsuhteissa, sillä 2010-luvulla kaikista professoreista määräaikaisia on ollut suunnilleen neljännes. Professuurreja hoidetaan määräaikaisuuksina esimerkiksi silloin, kun tehtävässä vakinaisesti oleva professori on toimivapaalla. Tehtävän täyttö saattaa kestää, jolloin sitä hoitaa määräaikainen professori. Myös niin kutsuttu professorin vakinaistamispolku -järjestelmä (tenure track) on lisännyt määräaikaisuuksia. Määräaikaisuuksien osuus on kuitenkin vaihdellut suuresti eri yliopistojen välillä. Kun joissain yliopistoissa heitä on ollut alle kymmenesosa, toisessa jopa kolme professoria neljästä on hoitanut tehtävänsä määräaikaisella sopimuksella.³²

Vaikka suurin osa professoreista työskentelee yliopistoissa, noin kahdella sadalla professorilla työpaikkana on jonkin ministeriön alaisuudessa toimiva tutkimuslaitos. Näitä ovat muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen ympäristökeskus, Geologian tutkimuskeskus, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Luonnonvarakeskus (Luke) ja Ilmatieteen laitos. Tutkimuslaitosten tavoitteet ja tehtävät ovat käytännönläheisempiä kuin yliopistoissa: ne tekevät enemmän tilaustutkimusta sekä yksityisen että julkisen sektorin käyttöön. Tutkimuslaitoksilla on kuitenkin vahvat ja pitkät tieteelliset perinteet, ja niiden professoreilla on usein dosenttuuri yliopistoissa. Yhteisen tieteellisen taustan vuoksi tutkimuslaitosten sinänsä heterogeeninen professoreiden ryhmä ei juuri eroa yliopistojen professorikunnasta.³³

3. Ammattiliitto yhdistää professorit

Yliopistoissa kuten muualla yhteiskunnassa ammattiryhmät ovat järjestäytyneet työpaikasta erillisiksi organisaatioiksi, joiden tehtävänä on toimia jäsentensä edunvalvojina. Mitä vahvemmin ryhmä on järjestäytynyt, sitä voimakkaampi toimija se on paitsi työmarkkinoilla, myös suhteessa julkiseen valtaan. Organisoituminen mahdollistaa lisäksi tehokkaamman yleiseen mielipiteeseen vaikuttamisen.³⁴ Suomessa yliopistojen opettajaryhmien järjestäytyminen tapahtui myöhemmin kuin muualla Pohjoismaissa. Jokaisen ryhmän järjestäytymisen taustalla olivat ajankohtaiset, erityiset syyt. Ensimmäisenä oman ammattiliit-

tonsa perustivat assistentit ja amanuenssit vuonna 1967 kohentamaan palkkausta, ja palkkakysymykset hallitsivat myös seuraavina vuosina Assistenttiliiton, myöhemmän Tieteentekijöiden liiton, toimintaa. Lehtoriliiton, myöhemmän Yliopistojen opetusalan liitto YLL:n, synty vuonna 1969 liittyi puolestaan lehtoreille tuolloin tulossa olleeseen kokonaistyöaikaan. Professorit eivät sitä vastoin saman vuoden syksyllä organisoituneet kohentaakseen työsuhteidensa ehtoja, vaan torjuakseen hallinnonuudistusta, joka olisi murentanut professoreiden perinteistä valta-asemaa yliopistoyhteisössä.

Eri syistä ja eri polkuja edennyt ammatillinen järjestäytyminen vei pohjan teollisuusliittoperiaatteelta eli siltä, että kaikki yliopistoissa työskentelevät opettajat olisivat kuuluneet samaan liittoon. Edunvalvonnan rakenteesta muodostui sen vuoksi hajanainen, mikä hidasti liittojen välisen yhteistyön rakentamista. Luontevinta olisi ollut muodostaa pienille liitoille yhteinen edunvalvonnan voimaa kasvattanut kattojärjestö. Hankkeen tarpeellisuudesta kertoo se, että yhteisjärjestön perustamiseksi tehtiin useita yrityksiä kolmella vuosikymmenellä, 1970-luvulta 1990-luvulle. Keskinäinen epäluottamus ja osin toisistaan poikkeavat tavoitteet veivät kuitenkin pohjan yhteistyön syventämiseltä. Lopputuloksena säilyi alkuperäinen malli, jossa kolme akateemista ammattiryhmää, assistentit ja yliopistojen tutkijakunta, lehtorit sekä professorit järjestäytyivät kukin oman liittonsa kautta.³⁵

Aatteelliselta pohjalta syntynyt Professoriliitto ei alkuvaiheessa ollut varsinainen ammattiliitto, vaan leimallisesti yhden asian liike. Ammattiyhdistystoimintaa harjoittava edunvalvoja Professoriliitosta tuli vasta vuonna 1974, kun se liittyi keskusjärjestö Akavaan. Tästä lähtien vastapuoli eli Valtion työmarkkinalaitos ja opetusministeriö alkoivat mieltää Professoriliiton itsenäiseksi toimijaksi, omaa jäsenkuntaansa edustavaksi neuvotteluosapuoleksi. Seuraavina vuosina toiminnan painopiste siirtyikin professoreiden palkkaukseen. Niin sanotun solidaarisen palkkapolitiikan tuloksena professoreiden ansiotaso nousi 1970- ja 1980-luvulla erittäin hitaasti verrattuna muihin palkansaajiin. Vuonna 1984 mielialat olivat kiristyneet niin pitkälle, että professorit olivat lähellä mennä lakkoon. Lakko jäi toteutumatta, sillä professorit saivat korotuksen palkkoihinsa, tosin tavoiteltua selvästi pienempänä. Lakonuhka oli merkittävä askel kohti professoreiden tiiviimpää järjestäytymistä. Työtaistelun uhka yhdisti siihen asti hajanaista professorikuntaa. Se heijastui Professoriliiton järjestäytymisasteeseen, joka nousi juuri lakonuhan alla liiton saadessa muutamassa kuukaudessa satoja uusia jäseniä.³⁶

Professoriliiton asema ammattiliittona ja jäsenkuntansa edunvalvojana määriteltiin vuonna 1974 samassa yhteydessä Akavaan liittymisen kanssa. Liiton tarkoitus määriteltiin ammattiyhdistystoimintaa vastaavasti:

”Liiton tarkoituksena on edistää korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa suoritettavaa tutkimustyötä ja niissä annettavaa opetusta, valvoa tutkimuksen ja

Muistolaatta Professoriliiton perustamisen kunniaksi julkistettiin Helsingin yliopiston päärakennuksen opettajien lehtisälissä 26.4.2019. Muistolaatan vieressä liiton puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto ja perustavassa kokouksessa lokakuussa 1969 mukana ollut professori Kaarle Kurki-Suonio.

Kuva: Milla Talassalo

opetuksen vapautta, pitää huolta tutkimuksen ja opetuksen edellytysten säilymisestä ja korkeakoululaitoksen jatkuvasta kehittämisestä, valvoo jäsentensä yhteisiä sosiaalisia, oikeudellisia ja palkkauksellisia sekä muita virka- ja työsuhteeseen liittyviä etuja sekä edistää jäsentensä tieteellisiä ja ammatillisia pyrkimyksiä.”³⁷

On kiinnostavaa, että liiton ydintehtävät ovat säilyneet muuttumattomina läpi vuosikymmenten. Yhä edelleen sen tehtävät jakautuvat kahteen osaan, jäsenten edunvalvontaan sekä tutkimuksen ja yliopistollisen opetuksen edistämiseen. Edunvalvontaan sisältyvät perinteiset työmarkkinajärjestyksen tehtävät, kuten jäsenten etujen valvonta palkkaukseen, muihin palvelusuhteen ehtoihin, työnkuvaan ja työtehtäviin liittyvissä kysymyksissä, mutta Professoriliitto on myös näkyvä yhteiskunnallinen vaikuttaja ottaessaan kantaa ajankohtaisiin yliopisto- ja tiedepolitiikan kysymyksiin. Professoriliitolla on tärkeä tehtävä jäseniään yhdistävänä ja heitä edustavana toimijana. Professorit työskentelevät eri aloilla useissa eri yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa sekä erilaisissa tehtävissä aina tiedemaailman ylimpiä johtotehtä-

VUODEN PROFESSORIT

1984
Kirsti Lagerspetz
psykologia
Åbo Akademi

1985
Yrjö Pessi
maanviljelyskemia
Maatal.tutk.keskus
Kemira

1986
Ossi Lindqvist
soveltava eläintiede
Kuopion yliopisto

1987
Olli Lehto
matematiikka
Helsingin yliopisto

1988
Eino Jutikkala
suomen historia
Helsingin yliopisto

1989
Kari Kivirikko
lääketieteell.biokemia
Oulun yliopisto
Suomen Akatemia

1990
Olli Lounasmaa
teknilinen fysiikka
Teknillinen korkeakoulu
Suomen Akatemia

1991
Simo Parpola
assyriologia
Helsingin yliopisto

1992
Lea Pulkkinen
psykologia
Jyväskylän yliopisto

1993
Arto Salomaa
matematiikka
Turun yliopisto
Suomen Akatemia

1994
Antti Eskola
sosiaalipsykologia
Tampereen yliopisto

1995
Carl G. Gahmberg
biokemia
Helsingin yliopisto

1996
Erkki Salmenhaara
musiikkiteide
Helsingin yliopisto

1997
Markus Pessa
puolijohdetekniikka
TTKK

1998
Fred Karlsson
yleinen kielitiede
Helsingin yliopisto

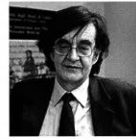
1999
Amos Pasternack
lääketiede
Tampereen yliopisto

2000
Liisa Uusitalo
markkinointi
Helsingin kauppakorkeakoulu

2001
Rauno Alatalo
evoluutioekologia
Jyväskylän yliopisto

2002
Simo Knuutila
teologian etiikka
yynnä uskonnonfilosofia
Helsingin yliopisto

2003
Risto Nieminen
fyysiikka
TKK

2004
Irma Thesleff
kehitysbiologia
Helsingin yliopisto

2005
Niklas Bruun
kauppaopetus
Svenska handelshögskolan

2006
Erik T. Tawaststjerna
pianomusiikki
Sibelius-Akatemia

2007
Kaisa Häkkinen
suomen kieli
Turun yliopisto

2008
Liisa Keltikangas-Järvinen
psykologia
Helsingin yliopisto

2009
Howard T. Jacobs
molekyylibiologia
Tampereen yliopisto

2011
Riitta Keiski
aineen- ja lämmön-
siirtetekniikka
Oulun yliopisto

2012
Markku Kulmala
aerosoli- ja ympäristöfyysiikka
Helsingin yliopisto

2013
Eva-Mari Aro
kasvibiologia
Turun yliopisto

2014
Pertti Alasutari
sosiologia
Tampereen yliopisto

2015
Maria Lähteenmäki
historia
Itä-Suomen yliopisto

2016
Eeva Anttila
tanssipedagogiikka
Taideyliopiston
Teatterikorkeakoulu

2017
Erik Bonsdorff
meribiologia
Åbo Akademi

2018
Karl-Erik Michelsen
tieteen, teknologian
ja modernin
yhteiskunnan tutkimus
Lappeenrantaan-Lahden
teknillinen yliopisto LUT

2019
**Helmi
Järviluoma-Mäkelä**
kulttuuritutkimus
Itä-Suomen yliopisto
UEF

PROFESSORILIITTO - PROFESSORSFÖRBUNDET
THE FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS
TIEETEESSÄ SUOMEN TULEVAISUUS

viä myöten. Paikallistasolla liiton osastot toimivat omina vuorovaikutuksen ja vaikuttamisen foorumeinaan. Omien sääntöjensäkin mukaan liitto toimii professoreiden ammatillisena yhdyssiteenä sekä ”parantaa ja ylläpitää jäsentensä yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta”. Professoriliitto edustaa professoreiden kollektiivista mielipidettä.³⁸

Jäsenkuntaansa yhteen kokoavana voimana Professoriliitto on nostanut julkisuudessa esiin niin yksittäisiä jäseniään kuin professorikuntaa laajemmin. Erilaiset julkisuuteen suunnatut kampanjat käynnistyivät 1980-luvulla. Liitto oli aktiivinen yliopistopoliittinen vaikuttaja jo perustamisvaiheessa, ja samoin työtaistelun uhka vuonna 1984 toi sille runsain mitoin julkisuutta. Liitto ja maan koko professorikunta haluttiin kuitenkin tuoda suuren yleisön tietoisuuteen muutoinkin kuin vain radikaalien uudistusten jarruttajana tai omien palkkaetujensa puolustajana. Taustalla oli liiton johtelimissä vuoden 1984 lakonuhan aikana noussut huoli professoreiden julkisuuskuivasta. Professoreiden ei haluttu leimautuvan elitistiseksi ryhmäksi, joka irrallaan muusta maailmasta keskittyy vain omaan työhönsä.

Professoriliiton käynnistämistä julkisuuskampanjoista näkyvimmäksi nousi Vuoden Professorin valinta. Kunnianosoituksen tarkoituksena oli antaa tunnustus ammattikunnan jäsenelle, jonka saavutuksia tutkimuksessa ja opetuksessa saattoi pitää mittavina. Professorin työ on pitkäjänteistä uuras-tusta, jossa on vaikea osoittaa hetkellisiä huippusuorituksia kuten joillain muilla aloilla. Tämä käy hyvin ilmi hallituksen ohjenuorana olleesta muistiosta, joka käsitteli Vuoden Professorin valinnan perusteita. Muistion mukaan ”valinnan ei tulisi perustua esimerkiksi suureen tieteellisten julkaisujen määrään tai muuhun erilliseen perusteeseen, vaan erinomaiseen kokonaissuoritukseen, johon liittyisi jokin erikoisen ansiokas piirre”. Ensimmäiseksi Vuoden Professoriksi valittiin vuonna 1984 aggressioita tutkinut psykologi, professori Kirsti Lagerspetz. Vuosittain tapahtunut, pysyväksi käytännöksi muodostunut Vuoden Professorin valinta on herättänyt laajaa huomiota tiedotusvälineissä ja tehnyt professoreiden työtä tunnetuksi myös tiedemaailman ulkopuolella.³⁹

Professoreiden ammatillista identifiointumista määrittävät muutkin tekijät kuin ammattiliiton kautta tapahtunut järjestäytyminen. Kaikki eivät samaistu ensi sijassa koko professorikuntaan tai näe sen olevan ainoa identifioitumisen kohde. Suhde professoriuteen on monitahoisempi ja vaihtelee yliopistoittain ja tieteenaloittain. Tutkimusten perusteella on ilmeistä, että akateeminen identiteetti muodostuu etupäässä tieteenalan sisällä. Tutkijoiden on katsottu sitoutuvan tieteenalaansa ja tieteeseen, siis itse työhön, vahvemmin kuin organi-

Vasemmalla: Professoriliitto on julkistanut Vuoden Professorin valintoja vuodesta 1984.

saatioon.⁴⁰ Esimerkiksi teknillisillä aloilla ja lääkäreiden piirissä samaistuminen omaan ammatilliseen yhteisöön ja tieteenalaan on ollut opintojen alusta lähtien vahvaa, ja ammattikunnat ovat siihen myös tietoisesti panostaneet.⁴¹

Professoriliiton työssäkävivistä jäsenistä joka neljäs on kaksoisjärjestäytynyt, eli he kuuluvat Professoriliiton lisäksi johonkin toiseen ammatin tai koulutusalan mukaan järjestäytyneeseen akavalaiseen ammattiliittoon. Kaikkiaan liiton jäseniä kuuluu 14 eri liittoon. Eniten kaksoisjärjestäytyneitä on teknillisillä aloilla ja lääketieteessä. Kaksoisjärjestäytymisessä on myös merkittäviä yliopistokohtaisia eroja. On kuvaavaa, että Professoriliiton järjestäytymisaste on ollut alhaisin teknisillä aloilla ja lääkärien keskuudessa.⁴² Kahtaalle jakautunut ammatillinen identifioituminen on ymmärrettävää professorikunnassa, joka edustaa varsin erilaisia aloja, joiden välillä on niukasti tieteellistä vuoropuhelua tai muuta yhteydenpitoa. Professoriliiton hallituksen jäsen Terttu Katila on kertonut tunnistaneensa ongelman omalla kohdallaan varsin selvästi:

”Vielä monta vuotta apulaisprofessorinimitykseni jälkeen tunsin itseni nimenomaan eläinlääkäriksi ja hyvin vähän professoriksi. Professori-identiteetti kehittyi vasta myöhemmin, jolloin myös oivalsin, miten paljon yhteistä ja toisaalta samanlaisia ongelmia on kaikilla professoreilla, vaikka he edustavatkin aivan eri aloja.”⁴³

Jäsenyyden rajat

1. Mitä polkuja professoriksi tullaan?

Ei ole yllättävää, että Turun Akatemian ja myöhemmän Keisarillisen Aleksanterin-Yliopiston pienissä akateemisissa yhteisöissä muodostui pitkäikäisiä professorisukuja, jopa ”sukuklaaneja”. Vähintään viisi professuuria yhdistää useita sukuja, kuten Bonsdorff, Castrén, Donner, Johansson-Kaila, Meurman, Mustakallio, Neovius-Nevanlinna, Palmén, Pipping ja Scheinin. Noin 160 suvussa on ollut professoreita ainakin kahdessa sukupolvessa peräjälkeen. Professoriliiton vuosina 2000 ja 2008 julkaisemista matrikkeleista käy ilmi, että Suomessa on edelleenkin monia professorisukuja. Runsaslukuisin ja yhä vaikuttava ovat Bonsdorffit ja sen aateloitu von Bonsdorff -haara. Suvusta on 1700-luvun lopulta lähes jatkuvasti ollut joku jäsen professorina. Kun Risto Renkonen nimitettiin glykobiologian professoriksi vuonna 2007, hänestä tuli Streng-Renkonen suvun neljäs professori suoraan alanevassa polvessa.⁴⁴

Yliopistolaitoksen kasvaessa professoreiden rekrytointipohja on laajentunut oleellisesti. Koulutuksen tasa-arvoistuminen ja lisääntynyt sosiaalinen liikkuvuus ovat taanneet, että professoriksi on voitu nousta kaikista yhteiskunnan kerrostumista, ei vain eliitin piiristä. Sukutaustalla ei ole tehtävän hauissa merkitystä, toisin kuin joissain tapauksissa vielä sata vuotta sitten. On sanottu, että yliopistot tekevät kahdenlaisia päätöksiä, jotka tärkeydessään ovat ylitse muiden: ne valitsevat opiskelijat ja nimittävät professorit. Yliopistojen kannalta erityisesti professorin tehtävän täyttö on ratkaiseva valinta, koska sen myötä määräytyy tieteenalan vastuuhenkilö ehkä useaksikin vuosikymmeneksi.

Kun varttunut, yliopistolla yleensä jo pitkään eri tehtävissä työskennellyt tutkija nimitetään professoriksi, valinnan keskeinen kriteeri on viime kädessä hakijan akateeminen maine. Maine heijastaa tieteellistä pätevyyttä, joka osoitetaan tiedeyhteisön piirissä ensisijaisesti julkaisemalla mutta myös muilla

ansioilla, kuten opetustaidolla, menestyksellä ulkoisen rahoituksen hakemisessa ja hallinnollisella kokemuksella. Vakinaista professuuria Suomessa on vaikea saada alle 40-vuotiaana. Vasta uran tässä vaiheessa tutkija on ehtinyt kirjoittaa tieteellisiä monografioita ja artikkeleita riittävästi tullakseen valituksi useiden hakijoiden joukosta. Kilpailu professuureista on kovaa. Esimerkiksi vuosina 2010–2013 yhtä täytettävää professuuria haki keskimäärin 11 hakijaa.⁴⁵ Valintaprosessin keskiössä on vertaisarviointi. Vähintään kaksi professorin tasoista tutkijaa arvioi hakijat ja asettaa heidät näyttöjen perusteella paremmuusjärjestykseen. Jatkuva vertaisarviointi seuraa tutkijaa itse asiassa läpi uran. Myös kaikki arvostetuissa sarjoissa ilmestyneet julkaisut, siis tieteellisen meritoitumisen ydin, edellyttävät ulkopuolisten asiantuntijoiden arviointia.⁴⁶

Professoreiden valinnan tärkeyttä kuvaa se, että ainoana yliopistojen henkilöstöryhmänä heitä varten oli olemassa erityinen virantäyttölaki. Helsingin yliopiston osalta säädettiin jo vuonna 1923 professorin nimittämismenettelystä laki, joka oli voimassa, tosin useasti muutettuna, 1990-luvun alkuun asti.⁴⁷

Professorisukua 1800-luvulta

Erik Bonsdorff on toiminut meribiologian professorina Åbo Akademiassa vuodesta 1999. Professoriliitto valitsi hänet Vuoden Professoriksi 2017.

Bonsdorff on saanut akateemisen uransa aikana vastata useamman kerran kysymyksen: "Oletko sinä sitä professorisukua Bonsdorff?"

"Vastaukseni siihen on: Olen professori ja nimeni on Bonsdorff".

Noin 200 vuotta sitten, kun Suomi oli vielä Ruotsin itäinen osa, ja sittemmin Venäjän läntisin osa, kolme veljestä Bonsdorff (Gabriel, Jakob ja Johan) olivat samaan aikaan Turun Akatemian professoreita.

"Jostakin syystä tämän pienen perheen piirissä arvostettiin koulutusta ja viljeltiin tieteellistä lähestymistapaa asioihin. Sattumalta tai ei, suvun piirissä on yhä edelleen suhteellisen monta professoria."

"Tuskin kukaan, oli sitten sukunimi Bonsdorff tai muu, aktiivisesti ajattelee, että 'minusta tulee professori'. Mutta ehkä tieteen pariin ajaututaan hiukan herkemmin, jos lähipiiristä kannustetaan akateemisia opintoja."

Erik Bonsdorffin tieteen maailma "nielaisi" väitöskirjavaiheessa.

"Olen ollut professorina Ruotsissa ja Suomessa, ja uskon että kohtalon osoittama tie oli minulle oikea – ehkä uskalsin ottaa riskejä, kuten pienillä apurahoilla eläminen, koska jollain tasolla luotin siihen, että hyvä tiede ja akateeminen ajattelutapa johtaa johonkin. Mutta en uskonut tai edes kuvitellut, että sukunimelläni olisi asian kanssa mitään tekemistä. Ei sillä ollut viran saamisen suhteen merkitystä, mutta ehkä tieteen tekemisen kulttuuriperinne suvussani on antanut minulle uskoa omaan työhöni. Nyt urani loppuvuosina olenkin iloinen ja ylpeä siitä, että olen osa yhtä suomalaisen yliopistomaailman sukua."

Åbo Akademin meribiologian professori Erik Bonsdorff on Vuoden Professori 2017.

Kuva: Veikko Somerpuro/Acatiimi

Vuonna 1992 astui voimaan peräti kahdeksan vuotta valmisteltu laki korkeakoulun professorin ja apulaisprofessorin viran täyttämistä. Samalla siirryttiin yliopistokohtaisesta sääntelystä kansallisesti yhtenäiseen menettelyyn. Suurimpana syynä lain säätämiseen oli virantäyttöjen hitaus. Vuosina 1985–1986 täytetyistä professuureista ja apulaisprofessuureista vain seitsemän prosenttia ratkesi alle vuodessa, kun 41 prosentissa tapauksista aikaa kului enemmän kuin kaksi vuotta. Vuosina 1969–1970 vastaavat luvut olivat 14 ja 31 prosenttia, joten prosessi oli kuluneena aikana selvästi pitkittynyt. Lailla pyrittiin nopeuttamaan nimitysprosesseja. Uutta oli esimerkiksi virantäyttöselosteen ottaminen käyttöön, mahdollisuus rajoittaa hakemusasiakirjojen määrää sekä lisäpätevöitymiseen myönnetyn niin sanotun respiittiajan poistaminen. Lisäksi luopuminen tieteellisen pätevyyden erikseen toteamisesta ja hakijoiden oikeusturvan takaaminen aiempaa valitusmenettelyä yksinkertaisemmalla muistutusmenettelyllä kevensivät prosessia. Samoin vaikutti periaatteellisesti merkittävä, vuonna 1998 voimaan tullut lain muuttaminen niin, että professoreita ei nimittänyt virkaan enää tasavallan presidentti vaan yliopisto.⁴⁸

Monista uudistuksista huolimatta täyttöprosessit eivät juuri nopeutuneet. Turun yliopistossa vuosina 2003–2008 täytetyistä professuureista tehdyn selvityksen mukaan prosessi kesti keskimäärin 16 kuukautta. Eniten aikaa kului asian käsittelyyn tiedekuntaneuvostossa, keskimäärin yli puoli vuotta, mutta lähes yhtä kauan vei myös asiantuntijamenettely. Tiedekuntien väliset erot olivat suuria. Nopeimmin, keskimäärin 15 kuukaudessa, viran täyttäminen hoitui matemaattis-luonnontieteellisessä ja yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, hitaimmin puolestaan lääketieteellisessä ja kasvatustieteiden tiedekunnassa, joissa aikaa kului viisi kuukautta enemmän. Erot johtuivat tiedekuntien omaksumista erilaisista käytänteistä ja tieteenalojen välisistä eroista.⁴⁹

Professorin virantäytön hitautta pidettiin yleisesti esimerkkinä yliopistoja koskevan lainsäädännön muutostarpeesta. Vaikka konkreettista keinoista esiintyi eriäviä mielipiteitä, melko yksimielisiä oltiin siitä, ettei asiantuntijamenettelyä tullut romuttaa. Professoriliiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala korosti, että vertaisarviointi ja korkeatasoiset kelpoisuusvaatimukset oli aiheellista säilyttää: ”Kun valitaan professoria kahdeksikymmeneksi vuodeksi, on se iso investointi, eikä silloin tärkeintä voi olla, että valintamenettely on mahdollisimman kevyt”. Liitto puolusti johdonmukaisesti professoreiden yhteneväisiä kelpoisuusvaatimuksia yliopistojen laadun takeena. Kun vuonna 2010 voimaan astuneen yliopistolain esityksessä professoreiden ja muiden henkilöstöryhmien kelpoisuusvaatimuksista ehdotettiin säädettäväksi yliopistokohtaisilla johtosäännöillä, liitto epäili valintakriteerien suhteen syntyvän erilaisia käytäntöjä, jotka voisivat pahimmallaan johtaa professoreiden tason laskuun.⁵⁰

Toisin kuin liitto oli toivonut, tarkempi pätevyiden määrittely jätettiin yliopistojen vastuulle. Laissa todettiin vain yleisesti, että hakijoiden sekä tehtävään kutsuttavien kelpoisuudesta ja ansioista on ennen valintaa pyydettävä lausunto vähintään kahdelta asiantuntijalta, kun henkilö valitaan toistaiseksi voimassa olevaan tai vähintään kahden vuoden määräaikaiseen työsuhteeseen.⁵¹ Professoriliitolla on ollut johdonmukainen periaate, ettei se ota kantaa yksittäisiin professorin valintoihin. Sen sijaan se on uuden lain voimaantulon jälkeenkin painottanut tieteellisen pätevyiden merkitystä. Liiton kantana on ollut, että professorin valinnassa asiantuntijana tulee olla professori, ja esimerkiksi opiskelijoiden edustajat voivat osallistua ainoastaan opetustaidon arviointiin.⁵²

Sukunsa ensimmäinen akateeminen

Professoriksi on monta polkua. Professori **Kirsti Karila** on joutunut ylittämään useita kynnyksiä päästääkseen elämässä eteenpäin.

”Kasvoin erittäin köyhässä perheessä, äitini oli tehdastyötä tekevä yksinhuoltaja. Muistan, kuinka hän lukiossa ollessani joutui tekemään tehtaassa usein kahta vuoroa päivässä pystyäkseen maksamaan minun ja sisareni koulukustannukset. Äitini kuitenkin arvosti koulutusta ja rohkaisi siihen. Itse sain myös koulusta ja opettajilta paljon tukea, esimerkiksi musiikin-

opettajani antoi ilmaisia soittotunteja. Tällä on ollut suuri merkitys elämässäni”, Kirsti Karila kuvasi nuoruuttaan Professoriliiton 50-vuotisjuhlavuoden verkkojuttusarjassa Professorin tutkimustyö vaikuttaa.

Karila on sukunsa ensimmäinen akateeminen henkilö. Siten koko akateeminen kulttuuri oli vierasta ja monia asioita piti opetella niin sanotusti kantapäähän kautta.

”Jälkeenpäin voi jo huvittuneesti muistella joitain omasta tietämättömyydestä johtuneita kulttuuristen normien ja käytäntöjen rikkomisista. Aikanaan tilanteet eivät kuitenkaan olleet samassa määrin huvittavia.”

Kirsti Karila valmistui lastentarhanopettajaksi Joensuun yliopistosta 1976 ja kasvatustieteen maisteriksi Jyväskylän yliopistosta 1985. Kasvatustieteen tohtoriksi hän väitteli Tampereen yliopistossa 1997. Varhaiskasvatuksen professorina Tampereen yliopistossa Karila on toiminut vuodesta 2013. Tätä ennen hän toimi ma. professorina Tampereella ja Jyväskylässä yhteensä kahdeksan vuotta.

”On vaikea sanoa, missä määrin jotkut työuralla kohtaamani haasteet ovat liittyneet omaan työläistäustaani ja missä määrin sukupuoleeni tai siihen, että olen työskennellyt akateemisesti nuorella varhaiskasvatuksen alueella. Niin tai näin, kohtaamani haasteet ovat liittyneet akateemisen kulttuurin tuntemiseen, sen kirjoittamattomiin pelisääntöihin. Tällaisessa tilanteessa kokeneiden professorien tuki on ollut tärkeä, minulle professorit Isto Ruoppila ja Anna Raija Nummenmaa ovat avanneet akateemisen maailman kulttuureita. Kulttuuristen pelisääntöjen tunteminen on tärkeää, koska silloin niitä on myös mahdollista muuttaa.”

Akateeminen kulttuuri ja sen kirjoittamattomien pelisääntöjen tunteminen oli outoa professori Kirsti Karilalle, joka oli sukunsa ensimmäinen akateeminen.

Kuva: Silja Viitala

Oman ongelmansa on synnyttänyt professoreiden kutsuminen tehtäväänsä tavanomaisen hakumenettelyn sijaan niissäkin tapauksissa, kun tehtävä on täytetty toistaiseksi eli pysyvästi eikä määräajaksi. Käytäntö alkoi yleistyä 1990-luvun jälkipuolella, jolloin enimmillään lähes puolet professoreista kutsuttiin virkaansa. Tämä ei suinkaan ollut vuonna 1992 voimaan astuneen viran täyttölain tarkoitus. Lain lähtökohtana oli, että hakumenettely olisi professorin viran pääasiallinen täyttömuoto, ja kutsuminen säilytettiin lähinnä oheiskäytäntönä. Liitto vastusti kutsumenettelyn yleistymistä, sillä se katsoi sen vaarantavan hakijoiden oikeusturvaa. Tehtävään kutsuminen on osoittautunut pulmalliseksi myös sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta. Avoimissa tehtävänäyttöissä naisia on valittu professoriksi selvästi yleisemmin kuin niissä tapauksissa, joissa professori on kutsuttu tehtäväänsä. Vaikka kutsumisen ei sinänsä pitäisi suosia kumpaakaan sukupuolta, miesvaltainen yliopistoyhteisö on löytänyt professorin tehtävään ehdottoman päteviä miesehdokkaita useammin kuin naisia.⁵³

2. Apulaisprofessoreiden paluu

Suomessa on Turun Akatemian alusta lähtien ollut sekä professoreita että apulaisprofessoreita, joita tosin pitkään kutsuttiin apulaisiksi. Apulaisen eli adjunktin toimenkuva oli alkuvaiheessa kirjava ja palkkauskkin professoreita huomattavasti heikompi. Apulaisia ja niin kutsuttuja ylimääräisiä professoreita hyödynnettiin erityisesti tilanteissa, joissa vakinaisen viran haltija oli syystä tai toisesta estynyt hoitamasta virkaansa. Vaikka apulaisten määrä kasvoi nopeasti 1800-luvulla, ryhmä ei vakiinnuttanut asemaansa. Keisari Nikolai I lakkauttikin apulaisen virat vuonna 1852. Leikkaus ei jäänyt pysyväksi, vaan autonomian ajan lopussa apulaisia oli Helsingin yliopistossa 15, vuonna 1930 jo 22. Nimike säilyi vuoteen 1949, jolloin asetuksella apulaisille myönnettiin apulaisprofessorin nimi ja arvo. Vuonna 1963 apulaisen virat muutettiin apulaisprofessorin viroiksi. Muutoksella haluttiin ennen muuta vastata kasvussa olleisiin opiskelijamääriin.⁵⁴

Professoriliitto syntyi yhtä hyvin varsinaisia professoreita kuin apulaisprofessoreita yhdistäväksi liikkeeksi. Apulaisprofessorin nimikkeen muuttaminen professoriksi oli yksi liiton pitkäaikaisimpia tavoitteita, joka oli ensimmäistä kertaa esillä jo vuonna 1971. Nimike koettiin laajalti vanhentuneeksi, sillä professorin ja apulaisprofessorin virkojen erot olivat jatkuvasti kaventu-neet. Liitto esitti virkanimikkeen muuttamista alemman palkkausluokan professoriksi. Suunnitelma kuitenkin kohtasi odottamattoman paljon vastustusta liiton omista riveistä, sillä useissa yliopistoissa varsinaiset professorit suhtautuivat esitykseen kielteisesti. Nimikemuutos tuli mahdolliseksi vasta 1990-luvulla, kun useat uudistukset poistivat loputkin erot professoriryhmien väliltä. Vuonna

1992 voimaan astunut virantäyttölainsäädäntö koski professoreita ja apulaisprofessoreita lähes yhtäläisesti. Tärkeää oli myös kelpoisuusvaatimusten muuttaminen seuraavana vuonna niin, että vaatimukset olivat täsmälleen samat kummallekin ryhmälle. Kokonaistyöaikaan siirtyminen vuonna 1998 yhtenäisti puolestaan professoreiden ja apulaisprofessoreiden työajan muuttamalla sen ainakin periaatteessa samaksi. Yhdenmukaisuutta lisäsi edelleen se, että vuoden 1997 yliopistolaissa molempia ryhmiä kohdeltiin joitain yksityiskohtia lukuun ottamatta samalla tavoin. Apulaisprofessorin nimike jäi historiaan elokuussa 1998, jolloin Suomeen tuli kertaheitolla runsaat 800 ”uutta” professoria.⁵⁵

Apulaisprofessorin nimike oli yritetty kertaalleen poistaa jo 1800-luvun puolivälissä, eivätkä apulaisprofessorit tälläkään kertaa hävinneet yliopistoilta lopullisesti. Nimike palasi vuoden 2010 yliopistolain jälkeen osana yliopistojen omia, professorin tehtävien vakinaistamiseen tähtääviä urapolkuja. Yliopistoissa ja niiden henkilöstöä edustavissa järjestöissä oli kannettu 1980-luvulta lähtien huolta virkarakenteesta, joka ei mahdollistanut kunnollista urakehitystä määräaikaista väitöskirjavaiheen tehtävistä keskitason vakinaisiin virkoihin ja kyvykkäimmille aina professoriksi asti. Virkarakenne oli kuin tiimalasi, jossa alatasolla oli paljon määräaikaista toimia sekä kohtuullisesti tehtäviä myös akateemisen hierarkian huipulla, mutta näiden väliin jäi uralla etenemistä jarruttanut pullonkaula. Asiaan ei löytynyt ratkaisua, vaikka erilaisia urapolkumallejaan esittivät niin henkilöstöjärjestöt kuin opetusministeriö. Aloite siirtyikin yliopistoille. Mallia haettiin Yhdysvalloista, missä tunnetusti oli kolmen tasoista professuuria: assistant professor, associate professor ja full professor. Oleellista tenure track -järjestelmässä oli yliopiston sisäinen urakierto, jossa ansioitunut viranhaltija saattoi siirtyä hierarkiassa ylemmäksi. Ensimmäisenä Suomessa liikkeellä oli Svenska handelshögskolan, joka vuonna 2006 haki lehti-ilmoituksilla kolmea professorin vakinaistamis- eli urapolkuun (tenure track) perustunutta professoria assistant professor -nimikkeellä.⁵⁶

Vuoden 2010 yliopistolaki avasi yliopistoille portit uudentyyppisten urapolkujen rakentamiseen. Laissa nimeltä mainitaan vain professorin tehtävä. Työnantajana yliopisto sai vapaat kädet päättää, mitä muuta opetus- ja tutkimushenkilökuntaa se palkkasi, ja millä nimikkeellä. Tähän mahdollisuuteen tarttui Aalto-yliopisto heti vuonna 2010, kun se otti vanhan apulaisprofessorin nimikkeen uudestaan käyttöön professorin vakinaistamispolun yhteydessä. Malli ja apulaisprofessorin nimike levisivät nopeasti ensin Tampereen, Turun, Itä-Suomen ja Helsingin yliopistoon, sitten lähes kaikkiin muihinkin yliopistoihin. Eri yliopistojen mallit poikkesivat jonkin verran toisistaan. Professorin vakinaistamispolku -mallissa apulaisprofessori valitaan yleisimmin kahteen 3–5 vuotta kestäväan työsuhteeseen, jonka aikana hän voi pätevoityä professoriksi. Jos henkilö todetaan päteväksi, hänet nimitetään professoriksi, muussa tapauksessa työsuhdetta ei jatketa. Järjestelmän nopeaa läpimurtoa kuvaa, että vuonna

2016 eri yliopistojen vakinaistamispoluilla oli yli 400 apulaisprofessoria, assistant professoria ja associate professoria tavoittelemassa pysyvää professuuria.⁵⁷

Yliopistot ovat kokeneet järjestelmän pääosin toimivaksi uudistukseksi. Se antaa mahdollisuuden sitouttaa lahjakas tutkija yliopistoon jo uran alkuvaiheessa, ja se myös systematisoi akateemisella uralla etenemistä tekemällä yliopistojen urapolut näkyviksi. Yliopistoille järjestelmä tuo myös säästöjä. Kun varsinaisen professorin jäätyä eläkkeelle tilalle on palkattu uransa alussa oleva nuori tutkija professorin vakinaistamispolun ensimmäiselle portaalle, kuukausipalkassa on huima ero. Yksilön näkökulmasta malli on toisaalta raadollinen. Jos vakinaistamispolulla oleva ei menesty seuraavissa arvioinneissa, ura yliopistolla katkeaa: ”Kun putoaa pois, putoaa pois lopullisesti.”⁵⁸ Työlainsäädännön kannaltakin jopa kymmenen vuoden mittaiseksi venyvä koeaika on ongelmallinen. Professoriliitto piti professorin vakinaistamispolkua urakehityksen kannalta myönteisenä, joskin liitto painotti johdonmukaisesti sitä, että professorin tehtävän tuli lähtökohtaisesti olla pysyvä. Myös professorin kelpoisuusvaatimuksista oli liiton mielestä pidettävä kiinni. Polun toiseksi viimeisessä vaiheessa oleva tutkija voitiin kutsua professorin tehtävään, mikäli hän oli vertaisarvioinnin perusteella siihen kiistatta kelpoinen. Puheenjohtaja Kaarle Hämeri moitti kahden rinnakkaisen järjestelmän aiheuttamaa sekavuutta: kokeneemmat ja jo pätevöityneet tutkijat jäävät järjestelmän ulkopuolelle, samalla kun nuoremmat tutkijat kiilaa-
vat ohi uuden väylän kautta saatuaan lupauksen tulevasta tehtävästä.⁵⁹

3. Monet nimikkeet

Professorikunta on itse itseään täydentävä akateeminen ammattiryhmä. Sen jäsenyyttä valvovat toiset professorit tehtävänäyttötoimikunnissa, asiantuntijoina ja muissa täyttöprosessin yliopistollisissa avaintehtävissä.⁶⁰ Professoriliitolla on keskeinen rooli ammattikunnan portinvartijana, vaikka se ei tehtävänäyttöihin osallistukaan. Liitto on pitänyt tiukasti kiinni professorin kelpoisuusvaatimuksista sekä siitä, että valinnan tulee aina perustua vertaisarviointiin, siis asiantuntijoina toimivien professoreiden esittämiin lausuntoihin. Tehtäväkenttä on korostunut vuoden 2010 yliopistolain säätämisen jälkeen. Laissa pätevyyden määrittely jätettiin pitkälle yliopistojen vastuulle, kun aikaisemmin professorin viran täyttämistä oli säädellyt kaikkia yliopistoja yhtäläisesti koskenut laki. Käytäntöjen hajanaisuus on painottanut Professoriliiton koordinoivaa asemaa professorikunnan tieteellisen tason ja viime kädessä yhteiskunnallisen arvostuksen varmistamisessa.

Osana portinvartijan tehtävää Professoriliitto on pyrkinyt suojaamaan professorin ammattinimikettä. Kyse on ollut rajanvedosta, kenen katsotaan Suomessa lukeutuvan professorikuntaan. Professorin nimikkeen merki-

tys on muuttunut viimeisten kahden, kolmen vuosikymmenen aikana entistä moniulotteisemmaksi. Nimikettä on käytetty myös yhteyksissä, jotka eivät ole vastanneet yliopistolaisia tarkoitettuja yliopistollisen tehtävän, professuurin, haltijoita. Arkikielessä ja julkisuudessa sitä on voitu hyödyntää luomaan mielikuvia henkilön pätevyydestä ja asemasta. Professori on toisaalta myös virkaan tai tehtävään liittymätön arvonimi, jota valtiovalta on jakanut erityisesti eteville tieteen- ja taiteenharjoittajille sekä muille kulttuuriryssä ansioituneille henkilöille. Arvonimi (professori h.c.) juontaa juurensa Suomen itsenäistymistä edeltävästä rankijärjestelmästä, joka määrittä eri alojen virkamiesten keskinäistä arvoasemaa toisiin virkamiehiin verrattuna. Itsenäisessä Suomessa presidentti on myöntänyt noin 1 200 professorin arvonimeä.⁶¹

Professori-johdannaisten nimikkeiden käyttö on lisääntynyt 2010-luvulla liki räjähdysmäisesti. Liiton järjestöpäällikkö Raija Pyykkö listasi vuonna 2016 yli 20 käytössä ollutta nimikettä:

*Aalto Distinguished Professor, akatemiaprofessori, Assistant Professor (tenure track), apulaisprofessori, Associate Professor, Associate Professor (tenure track), Professor of Practice, TUT Industry Professor, Aalto-professori, professori, Distinguished Professor, FiDiPro-professori, Adjunct Professor, tutkijaprofessori, tutkimusprofessori, Junior Visiting Professor, Visiting Professor, Guest Professor, vierailleva professori, vierailijaprofessori, vieraileva apulaisprofessori.*⁶²

Erityisesti professorin vakinaistamispolku erilaisine nimikkeineen on tuottanut epäselvyyttä professorikunnan rajoista. Tulisiko urapolun toiseksi viimeiselle vaiheelle rekrytoitua henkilöä pitää professorina, vai tuleeko nimike varata niille, jotka saavuttavat polun viimeisen vaiheen, siis saavat nimityksen varsinaiseksi (vakinaiseksi) professoriksi? Koska järjestelmä oli syntynyt hajautetusti yliopistojen omien tarpeiden mukaisesti, käytännöt muodostuivat alusta lähtien kirjaviksi. Useat yliopistot sisällyttivät professorikiintiöön ainoastaan varsinaiset professorit sekä Suomen Akatemian määräaikaisella rahoituksella työskentelevät akatemiaprofessorit. Turun yliopistossa kaikki urapolun eri vaiheissa olleet apulaisprofessorit kuuluivat aluksi professorikategoriaan, Aalto-yliopistossa taas polun toiseen vaiheeseen edenneet associate professorit. Reilun vuoden aikana tulkinta Aalto-yliopistossa kuitenkin muuttui, ja luottamuselinten valinnassa kaikki professorin vakinaistamispolulla (tenure track) olevat kuuluvat nykyään professorikategoriaan. Professoriliitto pyrki yhtenäistämään vaihtelevia käytäntöjä. Sen näkemys oli selkeä: yliopistolain mukaisia professoreita olivat vain professori-nimikkeellä toimivat. Näihin lukeutuivat myös akatemiaprofessorit sekä valtion tutkimuslaitoksissa professoreina ja tutkimusprofessoreina työskentelevät, joiden tieteellinen kelpoisuus oli tyypillisesti arvioitu tehtävää täytettäessä. Professorin vakinaistamispolulle valitut olivat puolestaan yliopis-

tolain tarkoittamia professoreita siinä vaiheessa, kun he toimivat vakinaistamisen jälkeen professorin nimikkeellä. Kaikissa tapauksissa edellytyksenä oli, että professorin kelpoisuus oli todettu vertaisarvioinnein.⁶³ Vuonna 2018 liitto laati yhtenäiset kriteerit, joiden tulee täyttyä, jotta professorin urapolku olisi hakijalle ja siihen valitulle reilu.⁶⁴

Professorin vakinaistamispolun tuomia nimikkeitäkin tuorempi ilmiö ovat työelämäprofessorit, professor of practice. Ensimmäisinä nimikkeen ottivat käyttöön Aalto-yliopisto ja Lappeenrannan teknillinen yliopisto (nykyinen Lappeenrannan–Lahden teknillinen yliopisto LUT) vuonna 2013, minkä jälkeen se levisi myös muihin yliopistoihin. Vuonna 2018 työelämäprofessoreita oli jo noin sata. Tarkoituksena oli saada yliopistoihin akateemisen maailman, elinkeinoelämän tai julkisen sektorin johtajia, jotka tuovat käytännön tietoa opetukseen, rakentavat verkostoja elinkeinoelämään ja vahvistavat yliopistojen yhteiskuntasuhteita. Työelämäprofessoreiden palkkaamiseen liittyvät käytännöt muodostuivat vakinaistamispolun tavoin vaihteleviksi. Useimmissa yliopistoissa työelämäprofessoreiksi on kutsuttu yliopistomaailman ulkopuolisessa työelämässä merkittäviä ansioita ja kokemusta hankkineita tohtorin tutkinnon suorittaneita henkilöitä, joskaan kaikilla ei ole ollut tohtorin tutkintoa tai tieteellisiä julkaisuja. Työelämäprofessoreita palkataan myös julkisen haun kautta käyttäen vertaisarviointia. Työelämäprofessorit ovat yleensä määräaikaisia ja työskentelevät usein osa-aikaisina opetustehtävissä varsinaisen oman tehtävänsä ohella.

Työelämäprofessorit ovat osaltaan hämärtäneet rajaa yliopistolain tarkoittamien professoreiden ja muiden professorijohdannaisilla nimikkeillä työskentelevien välillä. Julkisuudessa työelämäprofessorit on usein erheellisesti mielletty varsinaisiksi professoreiksi, vaikka tehtävät ovat kelpoisuusvaatimuksista lähtien aivan erilaisia. Professoriliitto on pyrkinyt 2000-luvun alusta lähtien selkiyttämään nimikeviidakkoa. Se on vastustanut professorijohdannaisten nimikkeiden käyttöä edes vieraskielisissä käänöksissä.⁶⁵ Liitto on myös aktiivisesti puuttunut julkisuudessa esiintyneisiin tapauksiin, joissa professoreina on mainittu henkilöitä, joilla ei ole professorin pätevyyttä.⁶⁶ Ilmenneiden epäselvyyksien vuoksi liitto laati nimikkeen käytöstä ohjeen. Sen mukaan toistaiseksi, siis vakinaiseen tehtävään, valittu professori voi käyttää nimikettä siirryttyään muihin tehtäviin tai eläkkeelle, määräajaksi valittu ainoastaan määräajan päättymiseen asti. Vuodesta 2017 lähtien liiton hallitus on voinut antaa luvan käyttää professorin nimikettä myös muissa kuin edellä mainitussa tapauksissa.⁶⁷

Ammattiliittona Professoriliiton on tullut määrittää myös oman jäsenyytensä rajat. Liitto hyväksyi perustamisestaan lähtien jäseniksi sekä professorit että apulaisprofessorit, ja yhä edelleen jäsenkelpoisia ovat kaikki yliopistolain tarkoittamat professorit sekä valtion tutkimuslaitoksissa professoreina tai tutkimusprofessoreina työskentelevät. Tutkimusjohtajien kuten myös työelämäprofessoreiden jäsenkelpoisuus harkitaan tapauskohtaisesti. Vastaa-

vasti liitto on katsonut, että professorin arvonimi ei tuota jäsenkelpoisuutta, sillä arvonimen myöntäminen ei edellytä tieteellisen pätevyyden arvioimista. Liitto on määritellyt professorikuntaan kuulumisen ja oman jäsenyytensä kriteerit samalla tavoin. Poikkeus ovat professorin vakinaistamispolulle valitut, sillä liitto päätti kelpuuttaa jäsenikseen polun toiseksi viimeisen vaiheen saavuttaneet tutkijat, joiden nimike useimmiten on apulaisprofessori. Linjaus on sikäli merkittävä, että nimike ei vastaa aikaisempaa, vuoteen 1998 asti käytössä ollutta apulaisprofessoria, jonka tehtävät ja kelpoisuusvaatimukset olivat lähes samat kuin varsinaisilla professoreilla.⁶⁸

Professorit kilpailuyliopistossa

1. Menetetty akateeminen vapaus?

*”Professorina olen syvästi huolestunut tieteellisen vapauden ja suomalaisen sivistysyliopiston tulevaisuudesta maassamme.”*⁶⁹

Professoreiden ja muiden tutkijoiden näkökulmasta yliopisto on kulkenut pitkän matkan, ja sen mukana yliopistollinen työ. Keskeinen vedenjakaja on muodostunut sivistyksen ja mitattavan hyödyn välille. Ainakin 1960-luvulle asti professori saattoi nauttia pitkälle viedystä tutkimuksen ja opetuksen vapaudesta. Hän tavoitelti sivistysyliopiston ideaalia keskittymällä tieteen kautta saavutettavaan pitkän aikavälin hyötyyn, samalla kun hän sivisti kansaa. Päämäärä säilyi jokseenkin samana 1980-luvulle, joskin monilla professoreilla uutena mausteena työhön tuli koulutuksellisen ja sivistyksellisen tasa-arvon ihanne. Näitä pitkään arvokkaiksi koettuja yliopistotyön johtoaatuksia alettiin 1990-luvulla kyseenalaistaa. Yliopistolaisen odotettiin olevan tuottava, tehokas ja kansainvälistyvä tutkija, joka osasi perustella tutkimuksensa merkitystä kansalliselle kilpailukyvyllä. Uudella vuosituhatluvulla vaatimukset ovat jalostuneet vielä pidemmälle. Todellinen sankari on Euroopan unionista rahaa hankkiva, markkinahenkinen, huippuyksikössä työskentelevä maailmankansalainen, joka menestyy niin kansainvälisissä rahoitushauissa kuin korkeatasoisiksi luokiteltujen julkaisujen määrässä.

Suomalaisessa yliopistopolitiikassa kansainvälistyminen ja kansainvälisen kilpailukyvyyn korostaminen ovat lyöneet siinä määrin läpi, että on puhuttu kilpailuyliopistosta entisen sivistysyliopiston sijaan. Kehitysvaiheet ovat yleistyksiä, sillä sivistysyliopistoa tai mitään muutakaan yliopistovaihetta ei sellaisenaan ole koskaan ollut. Ne kertovat kuitenkin murroksesta, jonka myötä profes-

soreiden ja muiden yliopistolaisten työ ja sen ihanteet ovat muuttuneet. Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen on asetettu useissa ministeriöiden mietinnöissä ja asiantuntijapuheenvuoroissa yliopistojen keskeiseksi päämääräksi. Siihen päästään kehittämällä koulutusta ja tutkimusta sekä luomalla entistä suurempia ja tehokkaammin toimivia yliopistoyksiköitä. Tavoitteet on ajettu 2000-luvulla lyhyessä ajassa läpi ministeriö- ja keskushallintojohtoisesti, eikä aloite niihin ole tullut yliopistoväen puolelta.⁷⁰

Vuoden 2010 yliopistolain myötä kilpailu yliopistoissa on ulottunut kaikille tasoille. Yliopistot organisaatioina kilpailevat keskenään, ja samanaikaisesti yliopistojen sisällä yksiköt kilpailevat keskenään vallasta, resursseista ja opiskelijoista. Tiedekunnat ja laitokset, jopa oppiaineet, kilpailevat rahasta, jonka yliopisto on opetus- ja kulttuuriministeriöltä saanut, sekä tietysti ulkopuolisesta rahoituksesta. Enää ei riitä uuden tiedon tuottaminen, totuuden etsiminen ja näiden tavoitteiden välittäminen opiskelijoille, vaan lisäksi tarvitaan valmiutta hankkia jatkuvasti ulkopuolista rahoitusta. Turun yliopiston rehtori Keijo Virtanen viittasi tähän yliopiston lukuvuoden avajaispuheessa jo vuonna 2000. Hänen mukaansa ”ajatellaan ja myös edellytetään, että tätä kautta tiedeyhteisö hyödyttää välittömimmin koko kansantalouden kilpailukykyä, hyvinvointia, teollisuutta ja yritystoimintaa sekä tuottaa rahoittajille myös parhaiten voittoa”⁷¹

Kilpailuyliopiston logiikan ytimessä on mitattavissa oleva hyöty. Sivistystä ja sen siirtämistä seuraavalle sukupolvelle ei voi mitata, mutta tutkintoja, ulkoista rahoitusta ja julkaisuja voidaan. Yliopistosta onkin lähtökohdiltaan kehittynyt kaikista julkisista organisaatioista suoritusmittausorientoitunein. Tätä heijastaa yritysmaailmasta lainattujen tavoitteiden, hallinto- ja johtamistapojen sekä strategioiden lisäksi retoriikka. Tehokkuuden, tuottavuuden, tavoitteenasettelun, kannusteiden ja auditoinnin kaltaiset käsitteet ohjaavat yliopiston toimintoja ja jopa yliopistolaisten suhtautumista omaan työhönsä. Samalla tutkimus on käsitteenä pitkälle korvannut tieteen. Tiede sisältää ajatuksen systemaattisesta tiedosta, tiedon siirtämisestä ja uusien tutkijoiden koulutuksesta, kun tutkimus on taas sidotumpi uusiin tuloksiin ja ennen kaikkea niiden määrään.⁷²

Yliopistotyön määrittäminen entistä enemmän kilpailullisten eikä niinkään perinteisten akateemisen toiminnan ideaalien kautta on herättänyt huolta. Muutos muokkaa kaikkien yliopistolaisten identiteettejä. Jos työn keskiössä ei ole enää tiede, kansallisvaltio tai edes ympäröivä yhteiskunta, vaan oma ura ja sen edistäminen kilpailemalla kaikesta kaikkien kanssa, yhteisölliset ja sivistykselliset pyrkimykset jäävät väistämättä toissijaisiksi. Persoonallisuustutkimuksen uranuurtaja, professori Liisa Keltikangas-Järvinen on ollut huolestunut yliopistojen muuttumisesta työpaikoiksi, joissa päällimmäiseksi nousee yhteistyön tuhoava kilpailu. Vuoden Professoriksi 2008 valittu Keltikangas-Järvinen kiinnitti huomiota erityisesti vinouttavaan persoonallisuuden

valikoitumiseen. ”Jos yksilöllinen kilpailu yhteistyön sijasta tulee pääasiaksi, on uhkakuva, että yliopistoon valikoituu vääränlaisen kilpailuhengen täyttämiä yksilöitä. Olisi tärkeää pitää huolta siitä, että palkitaan sellaista toimintamallia, jossa yksilön menestys ja yhteisön hyvinvointi eivät asetu vastakkain.” Haasteena oli varmistaa, että lahjakkaimmat, pätevimmat ja kyvykkäimmät tutkijat persoonastaan riippumatta selviävät, eivät vain ne, jotka ovat persoonaltaan riittävän kovia kestämaan kilpailun.⁷³

Kilpailullisen kulttuurin ohella ja sen osana toinen yliopistoja 2000-luvulla muokannut kehityskulku on ollut yliopistojen oman toimeenpanovallan lisääntyminen. Vuoden 2010 yliopistolaki lisäsi yliopistojen omaa päätäntävaltaa siirtämällä valtion julkisen rahoituksen yliopistoille kokonaisuutena, josta ne itse vastaavat. Tampereen yliopiston rehtori Kaija Holli katsoi, että lain myötä yliopistojen ohjaus muuttui strategisempaan suuntaan, samalla kun ”mikromanageeraus” vähentyi. Eri mittareiden mukaan Suomen yliopistot ovatkin sijoittuneet eurooppalaisessa vertailussa autonomiansa perusteella varsin korkealle, ja myös korkeakoulu-uudistusten arvioinnit osoittavat, että yliopistojen taloudellinen ja hallinnollinen autonomia on kasvanut. Silti opetus- ja kulttuuriministeriö, käytännössä muutamien sen ylimmät virkamiehet, on yhä yliopistomaailman valtakeskus. Se ohjaa yliopistoissa tehtävää työtä rahoituksen ja lainsäädännön valmistelun lisäksi monin tavoin, kuten tutkintotavoitteiden, tulosneuvottelujen, uudistusten, linjausten ja arviointien kautta.⁷⁴ On kuvaavaa, että yliopistolain säätämisen jälkeen tehdyn laajan kyselytutkimuksen perusteella peräti kolme professoria neljästä on katsonut ministeriöillä, etenkin opetus- ja kulttuuriministeriöllä, olevan liikaa valtaa.⁷⁵

Professoreiden toimintavapaus on yleisesti ottaen kaventunut. Yliopistolain myötä valta vietiin ”neuvostoilta”, kun yliopiston sisällä kolmi-kantaiset hallintoelimet poistettiin ja johtajien valtaa laitosjohtajasta rehtoriin lisättiin kollektiivisten päätöksentekuelinten kustannuksella. Managerijohtoisista tiedekunnista ja laitoksista tuli vastuullisia rehtorille eikä niinkään yliopistoyhteisölle. Tilalle astui byrokraattinen ohjaus, jonka on koettu olevan hierarkkista, sääntöihin sidottua, yksityiskohtaista ja jäykkää. Yliopistoihin on rakennettu useita organisaatiotasoja, jotka tuottavat kokouksia, hallintoa ja byrokratiaa.⁷⁶ Yliopistojen sisällä professoreiden itsenäisen aseman kaventuminen on monien kokemusten mukaan johtanut työn pirstaloitumiseen sekä tutkimukseen ja opetukseen jäävän ajan vähenemiseen. Kyselyiden perusteella professorit ovat joutuneet käyttämään entistä enemmän aikaa hallinnollisiin, toisarvoisiksi koettuihin tehtäviin, joiden ei ole koettu kuuluvan ”oikeaan” yliopistotyöhön.⁷⁷

Esimerkki hallinnollisen byrokratian lisääntymisestä on työajan kohdentaminen, johon siirryttiin kaikissa yliopistoissa vuonna 2010. Työajan mittaaminen ja raportointi herättivät professoreissa ja muussa opetus- ja tutki-

mushenkilöstössä jo ennakolta laajaa kritiikkiä. Professoriliitto suhtautui torjuvasti etenkin kaavailtuun kuukausittaiseen tai jopa viikoittaiseen työajan seurantaan. Puheenjohtaja Risto Laitinen piti tiheällä seulalla ja liian usein toteutettua raportointia suuritöisenä, epätarkkana ja tarpeettomana. Hän laski vuonna 2007, että ulkopuolisella rahoituksella tapahtuneen työn kohdentaminen saattoi maksaa yliopistolle palkkakustannuksina lähes saman verran kuin Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekesiltä tai muulta rahoittajalta laskutettu summa. Vielä painavampi kritiikin kohde oli työajan kohdentamisen keinotekoisuus: tutkijat merkitsevät tekevänsä työtunteja ennalta määrätyn määrän riippumatta siitä, kuinka paljon aikaa he työhönsä todellisuudessa käyttävät. Professoriliiton ja muiden henkilöstöjärjestöjen esittämä kritiikki sai vastakaikua, eikä tarkkaa työajan seurantaa otettu käyttöön. Työajan kohdentaminen toteutui vuonna 2010 siten, että yliopistolaiset alkoivat kirjata työsuunnitelmaansa 1 600 tunnin vuotuisen työaikansa (vuodesta 2017 lähtien 1 624 tuntia) jakautumisen seuraavan vuoden aikana eri tehtävälueille.⁷⁸

Yliopistoja on pidetty ajattelun ja tutkimuksen saarekkeina, joissa vallitsee arjen kiireestä irrallaan oleva luovuuden ja itsensä toteuttamisen ilmapiiri. On puhuttu yliopistotyön imusta ja akateemisen maailman lumosta. Yliopistojen kenties vetovoimaisin houkutin on ollut akateemisen vapauden ihanne. Yliopistojen perimmäinen tehtävä on uuden tiedon tuottaminen, mikä väistämättä edellyttää suurta akateemista vapautta. Se tarkoitti alun perin professorin vapautta opettaa ilman ulkopuolista ohjausta ja opiskelijan vapautta opiskella. Vapaus ei koskaan ollut absoluuttista, vaan esimerkiksi keskiajalla kirkolla ja valtiolla oli jonkin verran vaikutusvaltaa siihen, mitä opetettiin. Akateeminen vapaus laajeni 1800-luvulla kattamaan myös tutkimuksen: professorit saivat miltei rajattoman vallan luentosaleissaan ja laboratorioissaan. Modernin yliopiston ideaksi on muotoutunut, että yliopistotyöhön kuuluu olennaisena osana akateeminen vapaus, mikä ei kuitenkaan merkitse täydellistä autonomiaa valtiosta. Suomessa valtion tehtävänä on alusta lähtien ollut suojella yliopistoa ja rahoittaa sen toimintaa, puuttumatta kuitenkaan muuten sen asioihin.⁷⁹

Onko vapaus edelleen akateemista työtä oikeuttava perusarvo? Onko professoreilla myös viime vuosikymmenien uudistusvyöryn jälkeen oikeus vapaasti tutkia, opettaa ja julkaista ilman ulkopuolisten tahojen väliintuloa? Suomen perustuslain mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.⁸⁰ Utopia vapaudesta menetettiin silti oikeastaan jo 1960-luvun hallinnon uudistuskamppailun yhteydessä, kun valtio pyrki rajoittamaan professoreiden ikaikaisia oikeuksia. ”Suomi otti etäisyyttä akateemisen vapauden ideaan”, kuten jännitteistä vaihetta on luonnehdittu. Valtio on sittemmin ulottanut ohjauksensa akateemisen toiminnan sisältöihin uudistamalla tutkintoja sekä asettamalla painopisteitä, tutkimusohjelmia, strategisen huippuosaamisen

keskuksia ja esimerkiksi kärkihankkeita.⁸¹ Tästä huolimatta tutkimus lienee viimeisiä akateemisen vapauden saarekkeita yliopistoissa, mikäli siihen jää aikaa ulkoisen rahoituksen hakemiselta ja muilta tehtäviltä. Yliopiston keskijohtoon kuuluva professori on kuvannut tutkimustyötä, joka edelleen perustuu tutkijoiden omakohtaiseen kiinnostukseen: ”Tutkimushan on täällä edelleenkin hyvin vapaata. Kukaan ei määrää ketään tutkimaan mitään, jokainen voi tutkia mitä vaan, jos siihen rahan saa.”⁸²

2. Työn tahti

”Olisi yhtä aikaa oltava gradutykki, väikkäriautomaatti, loistava pedagogi, teräväkatseinen hallintovirkamies, yhteiskunnallinen keskustelija ja ennen muuta – kansainvälinen huippututkija.”⁸³

Vuosi	Viikossa	Vuodessa
1981–1982	47	1880
1988	50	2000
1991–1992	51	2040
1994	51	2040
2003	53	2104
2004–2005	56	2250
2014	51	2040
2016	52	2093

Taulukko 2. Professoreiden viikoittaiset ja vuotuiset työtunnit keskimäärin eräinä vuosina 1981–2016 kyselytutkimusten perusteella.⁸²

Professoreiden arkea ovat aina leimanneet pitkät työpäivät, mutta työn määrä on kilpailun myötä entisestään lisääntynyt. Professoreille määriteltiin vuonna 1974 virkaehtosopimuksessa kaavamainen 140 ja apulaisprofessoreille 186 vuotuinen enimmäisopetus-tuntimäärä, minkä päälle tuli kaikki muu työ. Vuodesta 1998 lähtien työaika kaikissa Suomen yliopistoissa sidottiin 1 600 tunnin vuotuisen kokonaistyöaikaan, mihin sisältyi niin opetus, tutkimus, hallinnollinen työ kuin kaikki muutkin tehtävät. Tuntimäärä on kuitenkin osoittautunut enemmän haavekuvaksi kuin todellisuudeksi. Professoreiden työaika on arvioitu 1980-luvulta lähtien useissa kyselytutkimuksissa. Oheiseen taulukoon kootut tulokset osoittavat yhtäpitävästi, ettei 1 600 tunnin kokonaistyöaika (vuodesta 2017 lähtien 1 624

tuntia) ole missään vaiheessa riittänyt kaikkien professorin tehtävien hoitamiseen: 2000- ja 2010-luvulla työtunnit ovat ylittäneet kokonaistyöajan jopa kolmanneksella. Vuosikymmenten saatossa työaika on lisäksi jonkin verran noussut.

Professoriliiton vuonna 2012 yhdessä Työterveyslaitoksen kanssa tekemän jäsenkyselyn mukaan vastaajista 38 prosenttia työskenteli 2 000–2 600 tuntia vuodessa. Normaalialia työpäivää teki 26 prosenttia, lievää ylityötä 43 prosenttia ja ylipitkää päivää 31 prosenttia professoreista. Työterveyslaitos määrittelee yli 10 tunnin työpäivän ylipitkäksi. Laitoksen tutkijat olivat ihmeissään tuloksista, sillä ylipitkien työpäivien on todettu vaikuttavan kielteisesti kognitiiviseen suorituskykyyn ja lisäävän riskiä masennukseen, unihäiriöihin ja sydäntauteihin. On kuvaavaa, että eriasteisia stressioireita koki melko tai erittäin usein yli kolmannes vastaajista. Professoreiden työtaakkaa voi siis pitää jopa terveyttä vaarantavana.⁸⁴

Työtahti on 1990-luvulta lähtien monien kokemusten mukaan kiihtynyt, ja myös kyselytutkimukset viittaavat samaan: työtä tehdään vuoden ympäri ja joskus myös ympäri vuorokauden.⁸⁵ Professorit ja muu yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstö onkin maininnut ajanpuutteen ja töiden paljouden työnsä suurimmiksi haasteiksi. ”En tarvitse muuta kuin aikaa. Siitä on tullut elämänsäni kaikkein niukin resurssi”, kuvasi eräs professori työtään.⁸⁶ Kokeneimpia tutkijoita kuormittavat väitöskirjojen ja muiden opinnäytteiden ohjaaminen, kansainvälisten yhteyksien ylläpitäminen, tieteellisten lehtien lähettämien artikkelien kommentointi, raportointi eri tahoille ja etenkin loputon rahan hakeminen tutkimusryhmille sekä niiden johtaminen.⁸⁷ Vuonna 2016 tehdyn kyselyn mukaan eniten professoreiden aikaa vei tutkimus, johon kului noin viidennes työajasta. ”Tutkimus” ei tosin sisältänyt ensi sijassa omaa tutkimustyötä, vaan enemmänkin muita tehtäviä, kuten ulkoisen rahoituksen hankkimista ja artikkeleiden referee-tehtävissä toimimista. Tämän jälkeen työllistävimpiä tehtäviä olivat perustutkinto-opetus, tohtorikoulutus, hallinto sekä esimiestyö ja johtaminen.⁸⁸

Professoreiden ydintehtävät, tutkimus ja opetus, ovat kärsineet hallinto- ja muiden töiden lisääntyessä. Erityisesti lukemattomien rutiinitehtävien siirtyminen enenevässä määrin professoreiden harteille on vienyt arvokasta työaika. Professorit varaavat opetus- ja kokoustiloja, vievät opetusmateriaalia verkkoon, kirjaavat opintosuorituksia ja neuvovat opiskelijoita henkilökohtaisten opintosuunnitelmien tekemisessä. He laskevat kokonaiskustannusmallin mukaisia hankebudjetteja, kohdentavat työtuntejaan ja kirjoittavat rutiiniraportteja. He tilaavat lentolippuja ulkomaisille vieraille, hakevat heitä lentoasemalta, vievät hotelliin tai vierashuoneeseen ja ostavat eväät vierashuoneen jääkaappiin. He myös kirjaavat julkaisujaan rekistereihin, laativat kongressien ja seminaarien kutsuja sekä kamppailevat huonosti suunniteltujen sähköisten järjestelmien kanssa.⁸⁹ Taajaan toistuvat rutiinitehtävät aiheuttavat toistuvia keskeytyksiä työpäivään. Vuonna 2014 tehdyn kyselytutkimuksen

mukaan yli 80 prosenttia professoreista kertoi erilaisten keskeytysten vaikeuttavan työntekoaan usein.⁹⁰

Filosofian professori Timo Airaksinen on luonnehtinut työtään, jossa ”neljä tehtävää pitää hoitaa yhden viran puitteissa eikä ole edes sihtööriä. Vaatii virtuoosimaisia kykyjä pystyä hoitamaan kaikki tehtävät”.⁹¹ Yliopistojen toimisto- ja muun tukihenkilöstön vähentäminen on johtanut siihen, että professorit eivät voi kunnolla keskittyä osaamisensa ja pätevyytensä kannalta järkeviin tehtäviin. Yliopistojen hallintoa on kevennetty, vaikka hallinnollinen työ ei ole hävinnyt mihinkään. Vuonna 2010 voimaan astuneen yliopistolain yhtenä päämääränä oli lisätä professoreiden tutkimukseen jäävää aikaa, mutta teknisiin ja hallinnollisiin tukitoimintoihin kohdistuneet säästöt ovat vesittäneet tavoitetta. Kasvatustieteen professori Pirkko Pitkänen Tampereen yliopistosta harmitteli vuonna 2012 avustavan henkilöstön vähenemistä ja rutiinitehtävien kasautumista: ”Ennen täällä oli perheenomaista. Aina tiesi, kenen puoleen kääntyä.”⁹² Kun esimerkiksi opiskelijoiden suoritusten kirjaamisesta vastanneita työntekijöitä on joko irtisanottu tai keskitetty palvelukeskuksiin, rutiinitehtävät eivät ole hoituneet entiseen malliin. Helsingin yliopiston sosiaalietiikan professori Jaana Hallamaa kiteytti vuonna 2016, yliopistoon kohdistuneiden laajojen irtisanomisten jälkeen, että nyt ”kaikki pitää tehdä itse”.⁹³

Hallamaa, avaruustähtitieteen professori Esko Valtaoja ja monet muut professorit ovat sanoneet, että he ehtivät tehdä omaa tutkimusta ainoastaan kesälomalla.⁹⁴ Yliopistojen perustehtävä, tieteellinen tutkimus, perustuu tutkijoiden luovaan työhön, mikä välttämättä edellyttää tutkimukseen rauhoitettua aikaa. Mahdollisuudet tehdä pitkäjänteistä tutkimusta ovat kuitenkin heikentyneet sitä mukaa kuin professoreiden työpäivät ovat täyttyneet muista tehtävistä. Opetustyön vaatima aika ei yleensä jousta, joten muiden tehtävien lisääminen on tapahtunut tutkimuksen kustannuksella. Professorit ovatkin kokeneet tutkimusajan puutteen selvästi suurimmaksi yksittäiseksi työstressin aiheuttajaksi.⁹⁵

Perustellusti on kysytty, miksei professoreiden jokapäiväistä työtä ole onnistuttu korjaamaan tuomalla siihen joustoja, jotka mahdollistaisivat jatkuvan tutkimuksen teon muun työn ohessa.⁹⁶ Miksi heillä ei ole käytössä riittävästi avustavaa henkilöstöä ja esimerkiksi käyttäjäystävällisiä tietojärjestelmiä, jotta he voisivat keskittyä ydintehtäviinsä?⁹⁷ Keskustelu tutkimusmahdollisuuksien parantamisesta on keskittynyt lähes yksinomaan muista tehtävistä vapaisiin tutkimuskausiin. Professoriliittokin laati jo vuonna 1970 ensimmäisen suunnitelman ”tutkimusvuosijärjestelmästä”, mutta tämä tai seuraavalla vuosikymmenellä tehdyt uudet esitykset eivät saaneet kannatusta liiton ulkopuolella.⁹⁸

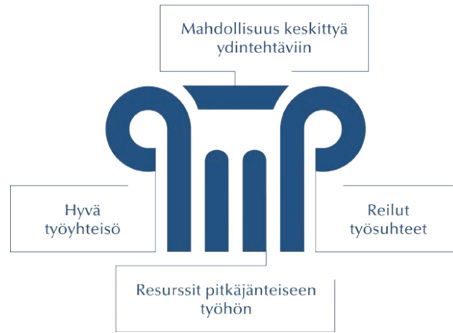
Vakiintuneen, kaikille professoreille kuuluvan tutkimuskausijärjestelmän puuttumista Suomesta ovat osaltaan korjanneet Suomen Akatemian apurahat. Vuonna 1997 siirryttiin palvelussuhdepohjaiseen järjestelmään, jossa Akatemian rahoituksella toimiva varttunut tutkija oli palvelussuhteessa omaan

yliopistoon tai tutkimuslaitokseen. Tarkoituksena oli antaa professorikuntaan kuuluvalla tai muulle ansioituneelle tutkijalle mahdollisuus keskittyä tutkimukseen yhden vuoden ajaksi, samalla kun varttuneen tutkijan ansiotaso, sosiaaliturva ja muut etuudet säilyivät taustaviran mukaisina. Varttuneita tutkijoita oli vuosittain 75–78, joten läheskään kaikki professorit eivät päässeet järjestelmästä hyötymään.⁹⁹

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan professori Marja Järvelä totesi 2000-luvun alussa, että professorin työt olivat räjähtämässä käsiin. ”Jos professori on vaikkapa seitsemän vuotta vetänyt tätä oravanpyörää, olisi korkea aika päästä tekemään sapattitutkimusta”. Järvelä huomautti, että monissa Euroopan yliopistoissa vapaakausien saaminen tutkimuksen tekemiseen oli paljon helpompaa kuin Suomessa puhumattakaan Yhdysvalloista, missä oli yleisesti käytössä joka seitsemännen vuoden automaattinen tutkimusvapaa.¹⁰⁰ Professoriliiton vuonna 2010 tekemä selvitys osoitti, että useimmissa Euroopan maissa oli joko lakiin perustuvia tai yliopistokohtaisia tutkimuskausijärjestelmiä, jotka tyypillisesti takasivat vuoden pituisen tutkimuskauden viiden, seitsemän vuoden välein. Suomesta vastaava akateeminen perinne sen sijaan puuttui, vaikka voimassa olleella työehtosopimuksella olikin pyritty turvaamaan jokaiselle oikeus opetuksesta ja hallintotyöstä vapaaseen tutkimusjaksoon. Eri yliopistoissa oli tutkimuskaudesta omia säännöksiään, mutta mistään yhtenäisistä, tutkimukselle pyhitetyn jakson kaikille takaavista käytännöistä ei ollut kyse.¹⁰¹

Professoriliitto ryhtyi vuodesta 2010 lähtien kehittämään kaikki yliopistot kattavaa tutkimuskausijärjestelmää. Liitto suositteli yliopistoille mallia, jossa professoreilla olisi mahdollisuus saada joka seitsemäs vuosi tutkimuskausi täysin palkkaeduin. Liitto itsekin myönsi, ettei tavoitetta ollut helppo saavuttaa. Silti Itä-Suomen yliopistossa otettiin käyttöön hakemuksesta myönnettävä 6–12 kuukauden tutkimusvapaa. Lappeenrannan teknillinen yliopisto alkoi puolestaan tarjota professoreilleen mahdollisuutta keskittyä vuoden ajan pelkästään tutkimukseen; vuonna 2012 tutkimuskausi myönnettiin neljälle professorille.¹⁰² Nykyään Aalto-yliopistolla on käytössä tutkimuskausijärjestelmä vakituisessa työsuhteessa oleville full professoreille ja associate professoreille. Tutkimuskautta kertyy kuusi kuukautta jokaista Aalto-yliopistossa toistaiseksi voimassa

Professorin hyvän työn edellytykset

Professorin Hyvän työn edellytykset julkistettiin Tieteen päivillä tammikuussa 2019.

olevassa työsuhteessa työskennellytä kuutta vuotta kohden.¹⁰³ Helsingin yliopistossa ei ole olemassa yhtä yhteistä tutkimuskausijärjestelmää. Sen sijaan eräät tiedekunnat, kuten valtiotieteellinen tiedekunta ja teologinen tiedekunta, ovat ottaneet sellaisen käyttöönsä.¹⁰⁴ Jyväskylän yliopistossa on ollut tutkimuskausijärjestelmä käytössä vuodesta 2013.¹⁰⁵

Suomen Akatemia lakkautti varttuneiden tutkijoiden järjestelmän vuonna 2010, vastoin Professoriliiton toivetta. Kun professorit olivat jäämässä kokonaan vaille tutkimuskauden mahdollistavaa rahoitusta,¹⁰⁶ avuksi tulivat suomalaiset säätiöt. Ne perustivat vuonna 2011 professoripoolin, joka ryhtyi myöntämään professoreille apurahoja lukuvuoden kestävästä tutkimusjaksoa varten. Tavoitteena oli, että poolin kautta noin sata professoria vapautettaisiin vuosittain tutkimukseen. Pooli ei rahoittanut tutkimuskautta yksin, vaan kulut jaettiin suunnilleen puoliksi yliopiston kanssa. Professoripoolia ei tarkoitettu pysyväksi, vaan säätiöt halusivat sillä kannustaa yliopistoja itse järjestämään professoreiden tutkimusvapaiden rahoituksen.

Vuonna 2012 käynnistynyt professoripooli ei aluksi houkutelut hakijoita odotetusti. Järjestelmästä muodostui monimutkainen yhdistelmä palkanmaksua ja stipendirahoitusta, ja siitä puuttui toimintamääräraha. Lisäksi päätös tutkimusvuodesta tuli tehtävän sijaisjärjestelyjen kannalta myöhään, alle vuoden varoajalla. Tästä huolimatta professoripoolin suosio kasvoi niin, että sen viimeiselle hakukierokselle vuonna 2015 lähetettiin 162 hakemusta, kun jaossa oli 69 apurahaa.¹⁰⁷

Vaikka järjestelmä oli toiminnassa vain kolme vuotta, Professoriliitto oli erittäin tyytyväinen poolin professoreille tarjoamaan mahdollisuuteen keskittyä tutkimuksen tekemiseen. Kolmen vuoden aikana kaikkiaan 17 eri säätiötä lahjoitti poolia varten yhteensä 11 miljoonaa euroa, jolla rahoitettiin tutkimuskausi 397 professorille. Liitto piti poolia päänavauksena professoreiden pysyvän tutkimuskausijärjestelmän luomiseksi. Toiveena oli, että professoripoolin jälkeen yliopistot olisivat ottaneet vastuun tutkimuskausijärjestelmän organisoimisesta, mutta yliopistokohtaisesti vaihtelevien käytäntöjen pohjalta ei ole muodostunut yhtenäistä järjestelmää. Liitto on tämän jälkeen ajanut tutkimuskausijärjestelmää voimakkaasti, ja se on jopa noussut yhdeksi liiton tärkeimmistä tavoitteista.¹⁰⁸

3. Asema murroksessa

Yliopistoille asetetut tehokkuusvaatimukset ovat saattaneet professoreiden aseman uuteen valoon. Monien mielestä professoreiden työtä ei voi pätevästi mitata, eikä sitä ennen 2000-lukua edes vakavasti yritetty. Tämä kääntyi julkisuudessa professoreita vastaan, kun eräissä puheenvuoroissa kiinnitettiin huomiota professoreiden vähäiseen työmäärään. Esimerkiksi 1980-luvun alussa Tilastolisessä vuosikirjassa professoreiden viikoittaiseksi työajaksi ilmoitettiin viisi ja puoli tuntia ja apulaisprofessoreiden työajaksi seitsemän ja puoli tuntia, vaikka tosiasiaassa luvut vastasivat ainoastaan opetusvelvollisuuden määriä. Väitteet yliopiston sisäisestä rappiosta, pölyttyneistä professoreista ja heidän lyhyistä työpäivistään tarjosivat oivan perustelun tehokkuuden lisäämiselle.

Ammattikuntaan suuntautui näkyvä hyökkäys professoreiden omista riveistä vuonna 1995, jolloin professorit Aulis Aarnio, Heikki Ylikangas, Vesa Kannianen ja Jukka Kekkonen julkaisivat Yliopisto-lehdessä kirjoituksen 'Professori – virka- vai yliopistomies?'. Kirjoituksessa moitittiin "laiskoja" professoreita, jotka eivät olleet vuosikausiin vaivautuneet tekemään tutki- musta, laiminlöivät opetustaan ja jotka oli "saatava kuriin". Kriittinen puheenvuoro sai paljon julkisuutta, sillä Helsingin Sanomat uutisoi siitä näyttävästi. "Laiska professori" -keskustelussa kristallisoitui moraalisen rappion perustelu, joka jäsenyi kysymykseksi oikeudenmukaisuudesta: jaetaanko rajalliset resurs- sit ahkerille "oikeille" professoreille vai rattailta pudonneille "virkamiesprofes- soreille"? Vastaavia moraalisen paheksunnan argumentteja on hyödynnetty monesti myöhemminkin, kun yliopistoja on haluttu uudistaa.¹⁰⁹

Tehokkuutta ja kuria haikailevien puheenvuorojen näkökulmasta on kiinnostavaa, että yliopistojen tuottavuus on 1990-luvulta lähtien selvästi parantunut. Professoreiden lukumäärä on pysynyt suunnilleen samana tai 2010-luvulla se on itse asiassa jopa laskenut, vaikka opiskelijoita on tullut yliopis- toihin enemmän. Kun vuonna 1990 Suomessa oli yksi professori 61 opiskelijaa kohden, heikkeni suhdeluku vuoteen 2017 mennessä 79:ään. Yliopistotutkintojen vuotuinen määrä on samassa ajassa kasvanut lähes kolminkertaiseksi, tohto- rintutkinnon suorittaneiden määrä jopa kolme ja puoli kertaiseksi. Luvut kerto- vat tehokkuuden lisääntyneen yliopistoissa, joissa professorit ja muu opetus- ja tutkimushenkilöstö tuottavat työvuosina mitattuna pienemmällä panostuksella enemmän maistereita ja tohtoreita kuin edellisellä vuosituhanella. Suuren- tuneiden opiskelijajoukkojen opetuksen vaatiman työmäärän kasvu on lisäksi tapahtunut aikana, jolloin hallinnollinen ja muu opetuksen sekä tutkimuksen ulkopuolinen työ on muutoinkin lisääntynyt, kuten edellä on kuvattu.¹¹⁰

Puheet laiskoista professoreista ovat vaimenneet, mutta professorit eivät koe, että heidän työnsä saisi riittävästi sille kuuluvaa tunnustusta. Profes-

soriliiton kyselyssä vuonna 2016 peräti 55 prosenttia professoreista katsoi, että heidän työnsä arvostus oli heikentynyt edeltävien kahden vuoden aikana.¹¹¹ Kielteisiä näköaloja ovat lietsoneet yliopistoissa toteutetut uudistukset, joiden läpiajamisessa professoreiden mielipidettä ei juuri ole kysytty. Monia professoreita yhdistävät kokemukset työn huononemisesta, hallinnollisen taakan hallitsemattomasta lisääntymisestä ja jopa työpaikan epävarmuudesta.¹¹² Toiminnanjohtaja Tarja Niemelä katsoi ongelmana olevan myös pettymyksen yliopistojen ylimpään johtoon, joka ei ole ottanut huomioon professoreiden odotuksia.¹¹³ Voimattomuus vyöryvien muutosten edessä on ruokkinut turhautumisen ja vastustuksen tunteita, kuten erään oikeustieteen professorin mielipide osoittaa: ”Oloni on kuin juutalaisella professorilla Saksassa 1933: voi vain seurata avuttomana vierestä, kun hyvin toimiva yliopistolaitos tuhotaan uskomattoman primitiivisen ideologian takia”.¹¹⁴

Muuttuneista asenteista yhteiskunnassa kertoo se, että professorit ja muut tutkijat eivät ole jääneet osattomiksi internetissä kulovalkean tavoin leviävistä vihapuheista. Verkossa on käynnistetty mustamaalauskampanjoita, joiden tavoitteena on ollut kyseenalaistaa tutkijan objektiivisuus ja vaikeuttaa siten tutkimusrahoituksen saamista. Yksittäisille tutkijoille on jopa perustettu solvaussivustoja. Tarttuminen julkisesti tiettyyn aihepiiriin on voinut osoitautua professorille pään pistämiseksi ampiaispesään. Solvauksia ja uhkailuja ovat saaneet erityisesti monikulttuurisuuden tutkijat. Tampereen yliopiston professori Mikko Lehtonen on puhunut vihapalautemaalautuksista. ”Joskus, jos palautetta ei tulekaan, iskee epäily, että onkohan kommentteja kuullut kukaan”. Puheenjohtaja Maarit Valo on katsonut vihapuheen kohdistuvan tutkijoiden vapautteen ”karkeimmalla mahdollisella tavalla”. Valo on ollut huolestunut pelottelun vaikutuksista. Jos se johtaa siihen, että tiettyjä aiheita ei haluta enää kommentoida tai tutkia, kärsii tiedon tuottamisen rajoittamisesta koko yhteiskunta.¹¹⁵

Kenties näkyvintä ilmentymää professoreiden, dosenttien, tutkijoiden sekä yleensä tieteellisen tiedon arvostuksen alamäestä ovat edustaneet maan hallituksen julkisuuteen osoittamat kommentit. Valtiovarainministeri Alexander Stubb puhui toukokuussa 2015 hallituksen ohjelmaa julkistettaessa, että ”jos aikoinaan professorilla oli kolme syytä olla professori – kesä-, heinä- ja elokuu – niin jatkossa näin ei enää ole”. Aiemmin ulkoministerinä hän kertoi kuuntelevansa mieluummin ministeriönsä virkamiehiä kuin päivystäviä dosentteja. Kun A-Studio -ohjelmassa käsiteltiin saman vuoden joulukuussa yhteiskuntasopimuksen ja pakkolakien kohtaloa, pääministeri Juha Sipilä ilmoitti löytävän ”kaiken maailman dosentteja, jotka sanovat, mitä ei saa tehdä”. Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen lähetti puolestaan lokakuussa 2015 yliopistoille avoimen paimenkirjeen, joka koettiin yliopistoissa Stubbin ja Sipilän tokaisujen tavoin moittivaksi, jopa loukkaavaksi. Vuosikausia jatkuneiden

Pääministeri Juha Sipilä oli puhumassa Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton keväteseминаarissa huhtikuussa 2016. Puheenvuoro herätti suurta mediahuomiota.

Kuva: Milla Talassalo

uudistusten, säästöjen ja monenlaisten kilpailua lisänneiden toimien jälkeenkin maan johto piti yliopistoja ja niiden professoreita tehottomina ja kykenemättöminä vastaamaan kansainvälisen kilpailun vaatimuksiin.¹¹⁶

Professoriliitossa koulutuksen ja tutkimuksen kyseenalaistaminen herätti huolta. Yhteisessä tiedotteessaan Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto pitivät opetus- ja kulttuuriministerin ”patistamiskirjettä” loukkaavana. Liittojen mielestä kirjeen sävy osoitti, ettei ministeri tuntenut eikä arvostanut yliopistolaisien työtä.¹¹⁷ Puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto vetosi vuonna 2017 poliittisiin päättäjiin, jotta Suomeen saataisiin yhteistyössä rakennettuna tiedemyönteisempi ilmapiiri.¹¹⁸ Monet professorit ja tutkijat ovat tehneet omat johtopäätöksensä. Helsingin yliopiston arabian kielen ja islamin tutkimuksen professori Jaakko Hämeen-Anttila, Suomen molekyyli lääketieteen instituutin johtaja, professori Olli Kallioniemi ja Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan dekaani, professori Jukka Mähönen jättivät, monen muun tavoin, Suomen. Vaikka ulkomailla työskentely on aina ollut tutkijoille luontevaa, huonojen tulevaisuudennäkymien pakeneminen kiihtyi vuonna 2015. Tuolloin Suomesta lähti 375 tutkijakoulutet-

tua, kun tänne tulijoita oli 156. Kaikkiaan vuosina 2005–2016 muuttotappiota kertyi lähes 1 500 henkeä. Yleisimmin Suomesta lähdettiin vahvoihin tiedemaihin Yhdysvaltoihin, Britanniaan, Ruotsiin, Saksaan ja Norjaan.¹¹⁹

Aivovuodon taustalla ovat olleet niin yliopistojen ilmapiiriä heikentäneet voimavarojen leikkaukset kuin kokemus siitä, ettei tutkimusta ja sen tekijöitä enää arvosteta Suomessa. Osloon vuonna 2016 siirtynyttä Helsingin yliopiston tilastotieteen professoria Jukka Coranderia harmitti leikkausten ohella tutkijoiden vähättely. ”Jos panostaa työhön näin valtavasti, haluaa myös arvostusta. Nyt ajatellaan, että kaiken maailman dosentit miettivät joitain tyhjäänpäiväisiä asioita.”¹²⁰ Kun ulkomaisella yliopistolla on ollut tarjota professorille erinomaiset tutkimusmahdollisuudet ja työrauha, kynnys jättää Suomi taakseen on muodostunut matalaksi. Suomen kaltaiselle pienelle tiedemaalle jatkuvasti kiihtyneellä aivovuodolla on suuri merkitys varsinkin, jos lähtijät edustavat alansa parasta osaamista. Pieni tutkimusala saattaa menettää elinvoimansa jo muutaman kärkitutkijan lähdön myötä. Suuremmallekin alalle aktiivisimpien ja tieteellisesti vaikuttavimpien tutkijoiden menettämisen vaikutus. Professoriliitossa ja muissa yliopistojen henkilöstöliitoissa kehityksestä on luonnollisesti oltu huolissaan. Puheenjohtaja Kaarle Hämeri toivoi Suomeen

Aivovienttiä etenkin Ruotsiin

Suomen hallitusten tekemät leikkaukset yliopistojen ja tieteen rahoituksesta ajoivat professoreita etsimään parempia tutkimusmahdollisuuksia muista maista. Lähtijöitä oli etenkin Ruotsiin.

Vuosien 2005–2016 aikana tutkijakoulutettuja muutti läntiseen naapurimaahan kaikkiaan 190.

Yksi ”Suomen tomut karistaneista” oli professori, evoluutiobiologi **Niklas Wahlberg**, joka muutti tammikuussa 2016 Turusta Lundiin. Lundin yliopisto houkutteli hänet hyvällä työpaikalla ja tutkimuksen pitkäjänteisellä rahoituksella. Myös tutkijavaimo sai piakkoin vakipaikan.

”Suomi pelaa nyt uhkapeliä, sillä tutkijoiden lähtö ei ole hyväksi maalle. Aivovuodolla on haitallisia seurauksia Suomen taloudelle. Tutkimusta tarvitaan uusien innovaatioiden tekemiseen ja sitä kautta kansantalous kohenee”, Wahlberg kommentoi Ruotsin radion suomenkieliselle toimitukselle marraskuussa 2017.

Niklas Wahlberg työskentelee Lundin yliopistossa biologisen systematiikan professorina ja Luonnontieteellisen museon johtajana. Suomen tilannetta hän on seurannut huolestuneena.

”Nykyinen hallitus on tehnyt karhunpalveluksen maalle. 1990-luvun lamasta selvitettiin loistavasti lisäämällä rahaa yliopistoihin ja perustutkimukseen. Se nosti Suomen aivan uusiin sfääreihin. Nyt ollaan uusissa sfääreissä – tosin päinvastaisessa suunnassa, Wahlberg kuvasi *Acatiimi*-lehdessä 6/2018.

Evoluutiobiologi, professori Niklas Wahlberg muutti Turusta Ruotsiin Lundin yliopistoon tammikuussa 2016.

yhtä hyviä mahdollisuuksia keskittyä tutkimukseen kuin naapurimaissa: ”Monet esimerkiksi Ruotsiin muuttaneet professorit kertovat, että uudessa yliopistossa tukipalvelut ovat kunnossa ja siellä voi keskittyä tutkimukseen.”¹²¹

Professorit ovat myös itse heikentäneet omaa arvostustaan tahraamalla ammattiryhmänsä julkisuuskuvaan. Erityisen paljon julkisuutta saivat 1990-luvulla tapahtuneet tutkimusvarojen väärinkäytökset, joista vuonna 2000 tuomittiin kolme professoria Turun ja Kuopion yliopistoista.¹²² Professoriliitto tuomitsi väärinkäytökset, mutta samalla se pyrki torjumaan yrityksiä tehdä yksittäistapauksista koko professorikuntaa koskevia yleistyksiä.¹²³ Väärinkäytösten vuoksi Professoriliitto laati eettiset ohjeet, jotka julkistettiin vuoden 2001 lopulla. Puheenjohtaja Juhani Keinosen mukaan lyhyiksi yleisnormeiksi muotoilluilla eettisillä ohjeilla liitto halusi kiinnittää paitsi professoreiden myös muun henkilöstön, opiskelijoiden sekä suuren yleisön huomiota yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tehtävän työn arvoperustaan. Kymmenen lyhyttä kohtaa sisältäneissä ohjeissa todettiin muun muassa, että professorin on oltava ammatissaan lahjomaton, oikeudenmukainen ja rehellinen. Hän myös kantaa vastuun toiminnastaan, jonka tulee olla avointa ja perusteltavaa. Ohjeet laatiineen työryhmän puheenjohtaja, professori Marja-Leena Piitulainen sanoi, ettei eettisiä ohjeita ollut tarkoitettu ikuisiksi, vaan niitä oli syytä tarkistaa yhteiskunnan ja yliopistojen muuttuessa.¹²⁴ Liitto laatikin vuonna 2012 puheenjohtaja Maarit Valon johdolla uudet, paremmin aikaa vastanneet eettiset ohjeet. Ne keskittyivät kahdeksaan tiiviisti muotoiltuun asiakohtaan:¹²⁵

Rehellisyys, oikeudenmukaisuus ja vastuullisuus
Totuudellisuus, kriittisyys ja avoimuus
Tutkimustiedon julkisuus
Tasa-arvo ja kannustus opiskelijoiden koulutuksessa
Kunnioittava kollegiaalisuus
Kannustavuus ja asiallisuus johtajuudessa
Yhteiskunnallinen vuorovaikutus
Ammattitaidon ylläpitäminen ja itsensä kehittäminen

Millaiseksi professoreiden akateeminen identiteetti on muotoutunut kilpailuyliopistossa? Perustuuko heidän ymmärryksensä omasta asemastaan tutkijoina ja opettajina osana yliopistoyhteisöä pelkästään työn huononemisen, arvostuksen vähenemisen ja voimattomuuden kaltaisiin kielteisiin kokemuksiin, vai sisältyykö siihen myös myönteisempiä rakenneosia? Yliopistoissa tapahtuneet muutokset ovat lisänneet keskustelua akateemisten identiteettien kriisiytymisestä. Kilpailu ja managerialismi ovat synnyttäneet epävarmuutta ja paineita, joiden vuoksi tutkijoiden on ollut entistä vaikeampi löytää yliopistotyöstä henkilökohtaista

merkitystä. Esimerkiksi jatkuvan arvioinnin on katsottu murentaneen käsityksiä hyvästä tutkimuksesta ja opetuksesta. Vastustus ei ole niinkään kohdistunut tehokkuuteen, arviointiin, tuloksellisuuteen tai kilpailuun sinänsä, vaan kyse on ollut tavoista, joilla nämä arvot on tuotu yliopistotyön arkeen. Niiden on nähty loukkaavan kollegiaalisuuden, tieteenalojen itsenäisyyden sekä tutkimuksen ja opetuksen vapauden kaltaisia akateemisen työn perusihanteita. Erityisesti professoreille ylhäältä tuleva komento- ja sanelupolitiikka on ollut uutta.¹²⁶

Voidaan puhua luottamuspulasta professoreiden ja yliopiston johdon välillä. Professoriliiton vuonna 2016 tekemässä kyselyssä selvästi yli puolet professoreista katsoi, etteivät he saaneet ajantasaista ja riittävää tietoa yliopistonsa ylimmän johdon toiminnasta. Vain neljännes professoreista tunsikin, että yliopiston johto oli kiinnostunut heidän mielipiteistään. Vastauksissa heijastuu tulevaisuuden epävarmuus. Oman tieteenalan asemasta yliopiston sisällä on vaikea saada tietoa, eikä sen kehittämiseen juuri pysty vaikuttamaan. Entistä harvempi professori on mukana suunnittelemassa suuria linjoja tai päättämässä niistä. Moni kysyy, pääseekö ylin tieteellinen asiantuntemus enää kunnolla näkyviin yliopiston kauaskantoisissa strategisissa päätöksissä.¹²⁷

Olisi kuitenkin väärin sanoa, että professoreiden akateeminen identiteetti olisi uudistusvyöryyn alla vaarantunut ja yliopistoissa tehtävän työn mielekkäys murentunut. Vuoden 2016 kyselyssäkin kävi ilmi, että ammattiryhmän vaikutusmahdollisuudet omaan työhön ja erityisesti sen sisältöön ovat säilyneet hyvällä tasolla. Professori voi edelleenkin pitkälle määritellä, mitä hän tutkii ja opettaa. Suuri osa professoreista pitää työtään merkityksellisenä ja työpaikkansa ilmapiiriä hyvänä. Vuonna 2010, ennen yliopistoihin kohdistuneita laajoja leikkauksia, vain kahdeksan prosenttia kertoi, että valitsisi jonkin muun urapolun.¹²⁸ Tyytyväisyydestä kertoo osaltaan sekin, että Professoriliiton selvitysten mukaan jopa 80 prosenttia professoreista haluaa jatkaa joltakin osin työskentelyään eläköitymisen jälkeenkin. Erityisesti tutkimus houkuttelee eläköityneitä professoreita. Toksikologian emeritaprofessori Kirsi Vähäkangas kertoi eläkkeelle jäätyään keskittyvänsä nimenomaan tutkimukseen: ”Minusta opetustyö on mukavaa, mutta tutkimustyö on kuitenkin syy siihen, että olen aikanaan tullut yliopistoon”.¹²⁹ Professorit löytävät työstään, akateemisen identiteetin ytimestä, lukuisia ilonaiheita. Työstä kumpuavia myönteisiä asioita ovat muun muassa yhteisöllisyys, vapaus, luovuus, uusien ilmiöiden parissa työskentely, julkaisujen ilmestyminen sekä opiskelijoiden onnistumiset. Moni luultavasti pitää professori Frans Mäyrän tavoin työnsä innostavimpana piirteensä mahdollisuutta muuttaa maailmaa: ”saa olla aidosti parantamassa todellisuutta ja edistää tärkeitä pitämiään asioita”.¹³⁰

Sami Louekari

Maailma ja Suomi tarvitsevat tiedettä

Tutkimuksen ja yliopistojen asemaa puolustamassa

1. Yliopistojen resurssipula

Liitto edistää yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa suoritettavaa tutkimustyötä ja niissä annettavaa opetusta, seuraa tutkimuksen ja opetuksen vapautta sekä tutkimuksen ja opetuksen edellytysten säilymistä ja parantamista ja korkeakoululaitoksen jatkuvaa kehittymistä sekä toimii tiedeyhteisön ja muun yhteiskunnan vuorovaikutuksen edistämiseksi.¹³¹

Yllä olevan Professoriliiton sääntöjen sitaatin mukaan tutkimuksen ja tieteen aseman edistäminen on toinen Professoriliiton perustehtävistä. Liitto on ottanut aktiivisesti kantaa ajankohtaisiin yliopisto- ja tutkimuspoliittisiin kysymyksiin lausunnoin, tiedottein, osallistumalla asiantuntijana työryhmiin ja pitämällä esillä tutkimukselle ja tieteelle myönteisen ilmapiirin vahvistamista yhteiskunnassa.

Politiikan kentällä tieteen tekemisen ihanteet kohtaavat usein karun arjen, jossa käydään kovaa kamppailua yliopistojen määrärahoista ja resursseista, arjen, jossa kovimmillaan heikennetään yliopistojen ja tutkimuksen asemaa yhteiskunnassa. Yksi Professoriliiton näkyvimmistä tehtävistä on ollut yliopistojen perusrahoituksen turvaaminen. Yliopistojen perusrahoitus on poliittinen päätös, joka lähtee maan hallituksen koulutuspoliittisista linjauksista ja tavoitteista ja näkyy selvimmin valtion vuotuisissa tulo- ja menoarvioissa. Maan hallitus ei suinkaan ole ainoa toimija tällä kentällä, vaan koulutuspoliittisiin linjauksiin vaikuttavat taustalla monet asiantuntija- ja etujärjestöt kuten Elinkeinoelämän

keskusliitto (EK), Teknologiateollisuus, OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) ja Euroopan unioni (EU), mutta myös yritykset ja jopa vaikutusvaltaiset yksityiset henkilöt. Vuoden 2010 yliopistolakiin liittyneen yliopistojen varainkeruukampanjan aikana julkisessa keskustelussa esille nousi myös yksityisiä henkilöitä ja lahjoittajia, jotka esittivät hyvinkin vahvoja mielipiteitä siitä, millaisia yliopistoja Suomessa pitäisi olla, missä niitä pitäisi olla ja mitä niissä pitäisi opettaa.¹³² Professoriliitto on tässä prosessissa korostanut yliopistojen ja tutkimuksen merkitystä suomalaiselle yhteiskunnalle eli perustellut, miksi valtion tulee suunnata näihin riittävästi resursseja. Luonnollisesti liiton toiminnassa on ollut kyse myös yliopistoissa ja tutkimuslaitoksessa työskentelevän professorikunnan omista eduista ja niistä huolehtimisesta.

Perusrahoituksen pienuus on ollut yliopistojen pitkäaikainen ongelma. Jo 2000-luvun alussa Professoriliiton puheenjohtaja Juhani Keinonen varoittelee, että yliopistot olivat ajautumassa vaikeaan tilanteeseen opetusministeriön ristiriitaisen toiminnan vuoksi. Yliopistoille asetettiin kasvavia tulostavoitteita, mutta samaan aikaan yliopistojen perusrahoitus laahasi jäljessä. Puheenjohtaja Keinosen mukaan Suomi oli jäänyt jälkeen kilpailijamaistaan: vuoden 1995 tilastojen perusteella Suomen koulutusmenot yliopistosektorilla olivat opiskelijaa kohden 40 prosenttia pienemmät kuin OECD-maiden keskiarvo. Yliopistoihin ja tutkimukseen on haluttava ja uskallettava panostaa, sillä se on investointi tulevaan, Keinonen muistutti.¹³³

Opetusministeriön yliopistojen perusrahoitusta tarkastellut työryhmä esittikin vuonna 2000 sadan miljoonan markan vuotuista lisäystä kuuden vuoden ajan.¹³⁴ Professoriliitto oli jo syksyllä 1999 lähettänyt kirjeen yliopistojen rehtoreille, jossa todettiin opetusministeriön vuosien 2001–2003 suunnitteleminen tulostavoitteiden olevan ristiriidassa yliopistojen perusrahoituksen kanssa. Ristiriitä äityi niin vaikeaksi, että yliopistojen rehtorien neuvosto esitti alkuvuodesta 2000 protestinsa, ja rehtorit ilmoittivat kieltäytyvänsä allekirjoittamasta rahoitukseen verrattuna roimasti ylimitoitettuja tulossitoumuksia.¹³⁵ Mukana vaikuttamassa olivat myös yliopistojen opiskelijoiden ja henkilöstöjärjestöjen edustajat, jotka tapasivat valtiovarainministeri Sauli Niinistön ja jopa presidentti Tarja Halosen.¹³⁶ Perusrahoituksen puolesta järjestettiin myös yliopistoväen yhteinen mielenosoituspäivä keväällä 2000. Se keräsi yhteensä noin 13 000 opiskelijaa ja henkilöstön edustajaa erilaisiin tapahtumiin maan kaikissa yliopistokaupungeissa.¹³⁷

Millaisia ongelmia resurssipula toi yliopistoille ja sen henkilökunnalle? Tieteenpäivillä tammikuussa 2001 useat puhujat totesivat ongelmana olevan rahoituksen pätkittäisyys. Määräaikaiset työsuhteet ja pätkärahoitus syövät luovuutta ja vaikeuttavat tutkimuksen tekoa. Lyhyiden rahoituskausien vuoksi tutkijoilla ei ole mahdollisuutta vuosien pitkäjänteiseen tutkimustyöhön, sen sijaan aletaan tehdä helppoja ratkaisuja ja lyhytjänteisiä tutkimuksia, tilai-

suudessa todettiin. Maantieteen professori Matti Seppälä kuvasi tiedemaailman kykyä oppia ruokkivan käden tavoille: ”Tutkijat ovat hyvin samanlaisia kuin prostituoidut: tekevät mitä temppeja tahansa rahasta”. Myös Vuoden Professoriksi vuonna 2001 valittu Helsingin kauppakorkeakoulun markkinoinnin professori Liisa Uusitalo sekä aiemmat Vuoden Professorit puolijohdetekniikan professori Markus Pessa Tampereen teknillisestä korkeakoulusta ja Helsingin yliopiston kielitieteen professori Fred Karlsson arvostelivat tulosohjausta. Se keskittyy laadun sijasta liikaa määrään, rajoittaa tutkimusta ja jättää liian vähän tilaa uutta luovalle tieteelle ja perustutkimukselle.¹³⁸

Keväällä 2002 Professoriliitto esitteli oman mallinsa yliopistojen tulosohjausjärjestelmäksi. Liiton mallissa yliopistojen mahdollisuuksia omaan päätöksentekoon kasvatettiin ja rahoituksen pitkäjänteisyyttä lisättiin laskeamalla valtaosa perusrahoituksesta yliopiston edellisen vuoden rahoituksen sekä strategisten tavoitteiden mukaan. Professoriliiton mallissa rahoituksesta viidesosa perustuisi yliopiston tuloksiin. Ulkoisen rahoituksen kasvu alkoi liiton mielestä jo uhata yliopistojen ydintoimintojen hoitamista.¹³⁹

Valtion budjetista tulevan perusrahoituksen pienuuden vuoksi yliopistojen ulkopuolinen rahoitus nousi yhä merkittävämpään asemaan yliopistojen kokonaisrahoituksessa. Puheenjohtaja Keinosen mukaan ulkoinen rahoitus oli kasvanut yli kuusinkertaiseksi kymmenessä vuodessa ja oli vuonna 2000 jo kolme miljardia markkaa eli noin 25 prosenttia yliopistojen toiminnan kokonaisrahoituksesta. Ilman tätä ulkoista rahoitusta yliopistolaitos romahtaisi, eikä saavuttaisi sille asetettuja tavoitteita. Professoreille ulkoisen rahoituksen hankkiminen näkyi kasvaneena työmääränä. Professoriliiton mielestä ulkoiseen rahoitukseen perustuva toiminta tulisikin saada kannustavan korvausjärjestelmän piiriin. Oli ulkoisen rahoituksen hankkimisessa Keinosen mielestä hyvääkin: se merkitsi yliopiston osaamisen myymistä ulkopuoliselle ja paransi tätä kautta yliopistojen julkisuuskuvaa.¹⁴⁰

Kevättalvella 2003 käytiin eduskuntavaalit. Hallituksen pääministeriksi nousi Matti Vanhanen (Vanhasen I hallitus 2003–2007). Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto pyrkivät vaikuttamaan tulevaan yliopisto- ja tiedepolitiikkaan jo vaalien alla sekä hallitusneuvottelujen aikana. Liitot antoivat vaalikeväänä yhteisen julkilausuman, jossa ne nostivat esille pääministerin johtaman valtion tiede- ja teknologianeuvoston esitykset yliopistojen perusrahoituksen kasvattamisesta. Liitot esittivät neuvostoon tukeutuen, että hallitusohjelmaan kirjataan tutkimus- ja innovaatorahoitukseen 405 miljoonan euron tasokorotus vuoden 2002 tasosta vuoteen 2007. Yliopistojen osuus tästä olisi 150 miljoonaa.¹⁴¹ Samana keväänä yliopistojen henkilöstöjärjestöt, Professoriliitto mukaan lukien, luovuttivat yhteisen kannanottonsa eduskunnassa. Järjestöt totesivat yliopistojen, koulutuksen ja sivistyksen painoarvon laske-
neen poliittisessa päätöksenteossa ja esittivät tilanteen korjaamiseksi seuraa-

Opiskelijoiden ja henkilöstöjärjestöjen yhteinen mielenosoitus yliopistojen rahoitustilanteen vuoksi keräsi 27.4.2000 Eduskuntatalon edustalle noin 5 000 henkilöä. Professori Hannu Saloniemi piti Professoriliiton banderollia yhdessä puheenjohtaja Juhani Keinosen kanssa. Kaikissa yliopistokaupungeissa mielenosoituksiin osallistui noin 13 000 ihmistä.

Kuvat: Kirsti Sintonen/Acatiimi

vaan hallitukseen opetus- ja tiedeministerin perustamista. Kannanotossa toistui myös vaatimus yliopistojen perusrahoituksen lisäämisestä vuosina 2003–2007 vähintään 150 miljoonalla eurolla.¹⁴²

Vanhasen hallituksen alkuvuosina yliopistojen perusrahoitus olikin jatkuvasti esillä Professoriliiton toiminnassa. Liitto toisti lausunnoissaan ja tiedotamisessaan johdonmukaisesti viestinsä: yliopistojen perusrahoitusta on lisättävä. Argumentoinnissaan liitto nojasi vahvasti valtion tiede- ja teknologianeuvoston suosituksiin yliopistojen määrärahojen kasvattamisesta. Resurssipulalla oli useita kielteisiä vaikutuksia. Ensinnäkin se rapauttaa yliopiston tieteellisen pohjan ja näin yliopistosta tulee ”nopeasti oppilaitos”, kuten puheenjohtaja Tapani Pakkanen lausui Professoriliiton 35-vuotisjuhlaseminaarissa.¹⁴³ Professoriliitto muistutti kerta toisensa jälkeen, että vain riittävä perusrahoitus turvaa yliopistojen opetus- ja tutkimustoiminnan. Toiseksi yliopistojen riittämätön perusrahoitus oli johtanut siihen, että ulkopuolisen ja korvamerkityn rahoituksen osuus oli kasvanut liian suureksi. Tämä kaventaa yliopistojen autonomiaa. Kolmas kielteinen vaikutus kohdistui suoraan professoreihin. ”Professoreilla kuluu aivan liian suuri työpanos ja -aika täydentävän rahoituksen hankkimiseen ja hallintointiin”, todettiin liiton vuoden 2007 toimintakertomuksessa. Liiton näkemyksen mukaan professoreiden virkavelvollisuuksiin ei edes kuulunut ulkoisen rahoituksen hankkiminen. Liitto toi vielä esille, että projektirahoituksen yleistyminen ei koskettanut ainoastaan professoreita, vaan merkitsi muulle henkilökunnalle pätkätöiden lisääntymistä.¹⁴⁴

2. Valtion tuottavuusohjelma vai yliopistojen tukahduttamisohjelma?

Matti Vanhasen hallituskausien (2003–2007, 2007–2010) suuria puheenaiheita oli hallituksen esittelemä niin sanottu valtion tuottavuusohjelma. Sen tavoitteeksi asetettiin talouskasvu, vaikka työvoima vähenee ja väestön ikääntymisen kasvattaa paineita valtiontaloudelle ja menojen kasvulle. Valtiontalouden kehyspäätöksessä 2007–2011 asetettiin tuottavuustavoite, joka talousarvioesityksen mukaisesti edellytti ”strategisen henkilöstösuunnittelun kehittämistä”. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla tavoitteeksi asetettiin muun muassa korkeakoululaitokseen liittyvien pienien toimipisteiden kokoaminen suuremmiksi yksiköiksi sekä toimipisteiden määrän vähentäminen.¹⁴⁵

Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan vielä vuonna 2003 tuottavuusohjelman alkaessa tuottavuuden parantaminen oli ohjelman ensisijainen tavoite. Mutta vuoden 2005 hallituksen kehyspäätöksestä lähtien ensisijaiseksi

tavoitteeksi näytti tarkastusviraston mukaan tulleen valtion henkilöstön vähentäminen. Valtiontalouden tarkastusvirasto kritisoikin valtiovarainministeriötä siitä, että se esitti ohjelman perusteluna pahimman mahdollisen skenaarion, johon vedoten se kiirehti henkilötyövuosivähennysten toteuttamista.¹⁴⁶

Hallituksen tuottavuusohjelman periaatepäätöksen mukaan vuosina 2005–2011 valtiolla vapautuvista tehtävistä täytettäisiin ainoastaan puolet. Professoriliitto arvioi, että käytännössä tämä tarkoittasi vuoteen 2011 mennessä noin 5 500 tehtävän poistumista eli noin 17–18 prosentin vähennystä yliopistojen henkilökunnassa. Tällainen kehitys oli tietenkin vastoin kaikkia liiton tavoitteita sekä täysin ristiriidassa tutkimuksen, opetuksen ja osaamisen vahvistamisen kanssa. Erityisen vaarallisena liitto piti sitä, että vähennykset suuntautuisivat korostetusti eläköitymisen seurauksena avautuviin professorin virkoihin. Loppuvuodesta 2005 opetusministeriö esitti jo huomattavasti valtiovarainministeriön keväistä esitystä vähäisempiä leikkauksia henkilöstön määrään. Opetusministeriön esitys olisi tarkoittanut yliopistojen osalta noin 1 500–1 600 henkilötyövuoden vähentämistä.¹⁴⁷

Tuottavuusohjelma nousi julkiseen keskusteluun mediassa syksyllä 2005, ja samalla Professoriliitto toi näkemyksiään esille medioissa. Helsingin Sanomat kertoi liiton käsityksestä, että tuottavuusohjelman mukaiset henkilöstövähennykset kohdistuisivat yliopistoissa paljolti professoreihin. Professoriliiton valtuusto arvosteli ankarasti sitä, että myös yliopistoihin kohdistetaan valtion tuottavuusohjelma, josta ”näyttää tulevan yliopistojen tukahduttamisohjelma”. Liitto huomautti myös, että tuottavuusohjelma on selkeässä ristiriidassa Suomen menestystekijäksi valitun strategian kanssa, jossa tutkimus, ylin opetus ja osaaminen ovat keskeisiä menestystekijöitä.¹⁴⁸ Etelä-Saimaa-lehdessä liiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen muistutti, että kymmenen vuoden aikana yliopistojen opiskelijamäärä on kasvanut 36 prosenttia, maisterintutkintojen määrä 31 prosenttia ja tohtorin tutkintojen määrä 100 prosenttia. Samaan aikaan opetushenkilöstön määrä on kuitenkin kasvanut vain kolme prosenttia. Pakkanen ja Tieteentekijöiden liiton puheenjohtaja Antero Puhakka vaativat, että henkilöstöä on päinvastoin saatava yliopistoihin lisää tai muuten yliopistojen työntekijöille on ruvettava maksamaan ylityökorvauksia. ”Yliopistojen tuottavuutta ei voi enää repiä opetus- ja tutkimushenkilöstön selkänahasta”, puheenjohtajat vaativat.¹⁴⁹

Professoriliitto yritti pysäyttää yliopistoihin kohdistuvaa tuottavuusohjelmaa syksyllä 2005 eduskunnan sivistysvaliokunnalle antamassaan lausunnossa seuraavan vuoden valtion tulo- ja menoarviosta. Tässäkin liitto korosti valtion toimenpiteiden ristiriitaisuutta. Valtiovallan toimesta on useissa eri yhteyksissä ja ohjelmissa todettu korkeatasoinen tutkimustoiminta ja osaaminen keskeisiksi Suomen menestystekijöiksi ja nämä tekijät yhdistyvät juuri yliopistoissa. Silti samaan aikaan valtion tuottavuusohjelma kohdistetaan myös

yliopistojen toimintaan, liitto kritisoi hallituksen toimia. Professoriliitto vetosi myös eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostoon, jossa istuu myös oppositiopuolueiden edustajia. Liiton mukaan jaoston tulisi todeta, että yliopistoihin ja tutkimustoimintaan kaavailut henkilöstövähennykset eivät ole sopusoinnussa omaksutun tiedepolitiikan kanssa. Tämän takia yliopistoihin ei tulisi kohdentaa henkilöstövähennyksiä.¹⁵⁰

Kun maan hallitus ei luopunut tuottavuusohjelmasta, liiton oli jatkettava toimintaansa sitä vastaan. Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto laativat yhteisen kannanoton, jossa ne vaativat yliopistojen poistamista tuottavuusohjelmasta. Liittojen puheenjohtajat muistuttivat lehtikirjoituksessaan, että millään muulla julkisen sektorin lohkokolla ei ole viimeiseltä kymmeneltä vuodelta esittää sellaista tuottavuuden nousua kuin yliopistoilla. Tästä huolimatta maan hallitus oli kurjistamassa yliopistojen tilannetta entisestään. Puheenjohtajat esittivät myös huolensa, miten yliopistot pystyvät säästöjen paineessa houkuttelemaan opiskelijoita, lahjakkaita jatkotutkinnon suorittajia sekä maan pätevintä opetus- ja tutkimushenkilökuntaa.¹⁵¹

Lehtikirjoitus ilmestyi samoihin aikoihin, kun Professoriliitto antoi lausuntonsa opetusministeriölle valtion kehyspäätöksestä ja opetusministeriön hallinnonalan yhteistoimintaneuvotteluista. Neuvottelujen aikana kävi ilmi, että yliopistojen osuus henkilöstöleikkauksista olisi noin tuhat henkilötyövuotta. Jälleen kerran Professoriliitto muistutti, että tutkimus, ylin opetus ja osaaminen ovat valtiovallan toimesta nostettu keskeisiksi Suomen menestystekijöiksi. Tuottavuusohjelman henkilöstöleikkaukset ovat tämän kanssa ristiriidassa ja vaarantavat osaamiseen perustuvan elinkeinoelämän ja yhteiskunnan kehittymisen. Huolta herätti myös se, että korkeakoululaitoksen kehittämislain voimavarapykälä oli voimassa vain vuoteen 2007 asti ja näytti siltä, että tätä ei oltu jatkamassa.¹⁵²

Suomessa järjestettiin keväällä 2007 eduskuntavaalit, jotka olivat Professoriliitolle jälleen yksi mahdollisuus tuoda esiin yliopisto- ja tiedepoliittisia näkemyksiään ja yrittää vaikuttaa tulevaan koulutuspolitiikkaan. Liiton hallitusohjelmataavoitteet jatkoivat liiton aiempia tavoitteita ja perusteluja. Liitto vaati, että korkeakoululaitoksen kehittämislain voimavarapykälää on jatkettava myös vuoden 2007 jälkeen, ja yliopistorahoitusta tulee kasvattaa vähintään valtion tiede- ja teknologianeuvoston esitysten mukaisesti. Täydentävä rahoitus oli noussut liiton mielestä liian suureksi suhteessa perusrahoitukseen. Valtion tuottavuusohjelmaa ei liiton mielestä pitänyt kohdentaa yliopistoihin. Henkilöstöpolitiikasta liitto esitti, että opettajien lukumäärää suhteessa opiskelijoiden lukumäärään oli saatava paremmaksi, ja ammattimaisen tutkijanuran kehittämiseen oli varattava rahaa. Lisäksi liitto vaati, että tieteellisen asiantuntemuksen tulee säilyä yliopistojen hallituksissa ja yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen duaalimallia oli jatkettava.¹⁵³

Maan hallituksen syksyllä 2007 julkaisema budjettiesitys oli korkeakouluille ja Professoriliitolle kova pettymys. Yliopistoille esityksessä luvattun

määrärahan pienuus sai puheenjohtaja Risto Laitisen ihmettelemään, kuvitel-laanko ministeriössä, että yliopistouudistukset ja lisätehtävät pystytään hoita-maan pyhällä hengellä. Professoriliitto vetosi taas valtion tiede- ja teknologia-neuvoston näkemyksiin. Liitto piti vähimmäisvaatimuksena neuvoston esitystä, että yliopistojen toimintamäärärahoja tulisi lisätä vuosina 2008–2011 vuosittain 50 miljoonalla eurolla eli yhteensä 200 miljoonalla eurolla. Hallituksen budjetti-kehyksissä neljälle vuodelle oli varattu vain 80 miljoonaa euroa.¹⁵⁴

Vieraillessaan marraskuussa 2007 valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaoston kuultavana puheenjohtaja Risto Laitinen toi esiin samat epäkoh-dat ja liiton esitykset niiden korjaamiseksi. Tukea näkemyksilleen Laitinen sai eduskunnan sivistysvaliokunnan aiemmasta kannanotosta, jossa valiokunta oli esittänyt yliopisto-opetuksen ja tutkimuksen perusrahoituksen vahvistamista valtion budjetissa. Sivistysvaliokunta kiinnitti huomiota epäsuotuisaan opettaja/opiskelija -lukumääräsuhteeseen yliopistoissa.¹⁵⁵

Yliopistojen ahdinko näytti vain syvenevän. Samaan aikaan oli käynnissä yliopistolain uudistus, joka sekään ei näyttänyt tuovan helpotusta vaan pikemminkin lisäävän taloudellisia rasituksia. Kesällä 2008 yliopistouudistuksen ollessa valmisteluvaiheissa Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto kommentoivat yhteisessä tiedotteessa uudistusta ja yliopistojen rahoitusnäkyviä poikke-uksellisen räväkästi. Liittojen mukaan yliopistouudistuksesta on tulossa ”paina-jainen, jos kaikkien yliopistojen käteisrahoitusta ja pääoman tarvetta ei taata”.¹⁵⁶ Liitot vaativat, että yliopistojen rahoitukseen vuodelle 2009 tulee saada vähin-tään opetusministeriön vaatima 40 miljoonan euron lisäys. Valtiovarainminis-teriön ehdotus 20 miljoonasta eurosta yliopistojen toimintamenomäärärahojen lisäykseksi merkitsi liittojen mielestä käytännössä nollaa. Yliopistouudistusta ei yksinkertaisesti voi toteuttaa nollabudjetilla, liitot huomauttavat.¹⁵⁷ Professo-riliiton Laitinen ilmaisi huolensa voimakkaammin peläten, etteivät yksittäiset yliopistot pysty selviämään ilman irtisanomisia.¹⁵⁸

Tuottavuusohjelma ”kuritti” yhä vuoden 2011 talousarvioesityk-sessä täysin vastoin valtioneuvoston kehyspäätöstä vuosille 2011–2013, jonka mukaan uusimuotoisiin yliopistoihin ei enää sovelleta valtion tuottavuusohjel-maa. ”Tämä pitää saada lopullisesti ja täysmääräisesti pois yliopistoista”, Profes-soriliitto vaati vuonna 2010. Valtion yliopistoille osoittamaa määrärahaa oli liiton esityksen mukaan korotettava yliopistoindeksin mukaisesti.¹⁵⁹ Yliopis-toindeksi kirjoitettiin uuteen yliopistolakiin turvaamaan yliopistojen rahoitus-kehitys myös taloudellisesti tiukkoina aikoina. Myös liiton puheenjohtaja Maarit Valo korosti perusrahoituksen tärkeyttä. Se on turvattava yliopistoille, sillä vain siten voidaan turvata perustutkimuksen menestyminen.¹⁶⁰

Yliopistoindeksiä esitettiin leikattavaksi jälleen vuoden 2012 budjet-tiesityksessä. Liiton oli ”vaikea ymmärtää”, miksi yliopistoissa annettavaa ylintä opetusta samoin kuin tieteellistä tutkimusta halutaan leikata vastoin

aiempia sitoumuksia.¹⁶¹ Maan hallitus esitti, että vuonna 2013 yliopistoille osoitettavaan talousarvion määrärahaan ei tehtäisi yliopistoindeksin mukaista vuotuista korotusta. Professoriliitto vastusti tällaista esitystä ja korosti, että koulutuksen ja tutkimuksen rahoittaminen on investointia tulevaisuuteen. Liiton näkemyksen mukaan Suomi voi menestyä vain korkeatasoisella osaamisella. Liitto myös huomautti, että indeksin käyttöönotolla pyrittiin myös saamaan yliopistoväki yliopistouudistukselle suopeaksi.¹⁶² Indeksien leikkaus koettiin lupausten pettämisenä.

Vuoden 2013 budjettiesityksen perusteella liitto arvioi, että aiemmin koulutus oli nähty investointina tulevaisuuteen, mutta tilanne ei enää ollut näin. ”Ajattelutavassa on siis tapahtunut muutos”, liitto kiteytti lakonisesti lausuntonsa budjettiesityksestä.¹⁶³ Vuoden 2015 budjetista lausueessaan Professoriliitto vetosi eduskunnan sivistysvaliokuntaan, jotta se lausuisi, että yliopistoindeksi on toteutettava täysmääräisenä. Liitto otti tukea tutkimus- ja innovaationeuvoston (entinen valtion tiede- ja teknologianeuvosto) linjaraportista vuodelta 2014, jossa esitettiin indeksin jatkamista.¹⁶⁴ Samoin jo vuonna 2014 lausunnossaan hallituksen tulevaisuusselonteosta liitto vaati, että sivistysvaliokunta ja eduskunta vaikuttaisivat siihen, että yliopistoindeksiä ei enää leikattaisi tai jäädytettäisi ja että tutkimuksen ja tuotekehityksen voimavarat nostettaisiin vähintään neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta.¹⁶⁵

Yliopistojen rahoitusvajeesta ja leikkauksista näytti siis tulleen vuodesta toiseen toistuva ilmiö. Vuodesta toiseen toistui myös Professoriliiton kritiikki ja vaatimus yliopistojen ja tutkimuksen rahoituksen korjaamiseksi. Vuodesta toiseen vedottiin myös valtion tiede- ja teknologianeuvoston suosituksiin. Liitto haki tukea myös eduskunnasta ja etenkin sen sivistysvaliokunnasta, jossa jäsenenä oli hallituspuolueiden edustajien lisäksi oppositiopuolueiden edustajia.

Liiton osoittama kritiikki kohdistui siis ensinnäkin perusrahoituksen pienuuteen, joka liiton mielestä vaaransi yliopistojen toiminnan sen kehittämistä puhumattakaan. Toinen tähän liittyvä kritiikin kohde oli yliopistoindeksiin tehdyt leikkaukset. Kolmas tyytymättömyyttä aiheuttanut asia oli valtion tuottavuusohjelma, joka liiton vastustuksesta huolimatta tuntui vuoteen 2010 saakka nousevan jatkuvasti esiin maan hallituksen toiminnassa. Nämä aiheet toistuivat esimerkiksi liiton vuosina 2008–2014 antamissa lausunnoissa hallituksen esityksestä valtion tulo- ja menoarvioksi.¹⁶⁶

3. Yliopistot irtisanovat professoreita

Yliopistojen perusrahoitus ja henkilöstön asema nousivat esille myös, kun vuoden 2010 yliopistolakia valmisteltiin. Maan hallitus oli ilmoittanut, että uusimuotoisten yliopistojen itsenäistymistä tuetaan 150 miljoonalla eurolla. Professoriliiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala ei uskonut tämän riittävän yliopistojen tarpeisiin. Kun vielä henkilöstön virkasuhteet olivat muuttumassa työsuhteiksi, jolloin irtisanominenkin olisi helpompaa, nostatti tämä pelon irtisanomisista ja lomautuksista.¹⁶⁷ Ei kuitenkaan tarvinnut odottaa edes uuden yliopistolain voimaantuloon asti, sillä jo loppuvuodesta 2008 Lappeenrannan teknillinen yliopisto ilmoitti suunnitelmistaan irtisanoa 30–50 henkilöä. Lehtihaastattelussa liiton puheenjohtaja Risto Laitinen pelkäsi, että yliopistojen riittämätön rahoitus ja yliopistojen profiloituminen strategiansa mukaisesti painopisteisiin johtavat vielä kasvaviin irtisanomisiin.¹⁶⁸ Seuraavat ikävät uutiset saatiinkin jo tammikuussa 2009, kun Lappeenrannan teknillinen yliopisto ilmoitti irtisanovansa 12 työntekijää. Alun perin näissä ”tehostamisselvittelyissä” oli ollut harkinnassa myös professoreiden irtisanomisia, mutta professoreiden onneksi niistä luovuttiin.¹⁶⁹

Lehtihaastattelussa loppuvuodesta 2009 puheenjohtaja Laitinen varoitteli jälleen irtisanomisista. Hän katsoi, että rahoitusvajeen suuruuden vuoksi yksittäisten yliopistojen olisi vaikea selviytyä ilman yhteistoimintaneuvotteluja. ”Emme edes uskalla ajatella, mitä se tarkoittaa ja keihin se iskee”, hän pelkäsi tulevaa.¹⁷⁰ Vastaus tähän saatiin jo seuraavana keväänä, kun Oulun yliopisto päätti laajoista säästöistä ja toiminnan supistamisesta. Yliopisto ilmoitti aikovansa lakkauttaa Kajaanin opettajankoulutusyksikön ja keskittää opettajakoulutuksen Ouluun. Yhteistoimintaneuvottelut johtivat Oulussa henkilöstön ulosmarssiin ja Oulun yliopiston akavalaiisten järjestöjen (Julkisalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry), Oulun yliopiston henkilökuntayhdistyksen (Palkansaajajärjestö Pardia ry, nykyinen Ammattiliitto Pro) ja Oulun yliopistolaisten (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry) toteuttamaan mielenosoitukseen, jossa suunniteltuja leikkauksia arvosteltiin ankarasti. Irtisanomiset eivät kuitenkaan tälläkään kertaa kohdistuneet professoreihin vaan hallinto- ja tukihenkilöstöön. Ja jälleen kerran Professoriliitto varoitti, että irtisanomisia on tulossa jatkossakin. Syy oli yksinkertainen: yliopistojen rahoituksen niukkuus ja sen epätasainen jakautuminen yliopistojen välillä.¹⁷¹

Liitto piti yliopistorahoituksen epäkohtana uudelle Aalto-yliopistolle valtion talousarviossa osoitettua 56 miljoonan euron lisärahoitusta, kun muut yliopistot saivat yhteensä vain 17 miljoonaa euroa.¹⁷² Aalto-yliopiston erityisasema sen perustamisessa ja rahoituksessa asettikin liiton hankalaan välikäteen. Liiton piti huolehtia tasapuolisesti koko maan yliopistoista ja professorikunnasta, mutta samaan aikaan sen tuli toimia myös Aalto-yliopiston professoreiden edustajana ja heidän etujensa vaalijana.

Seuraavat leikkaukset alkoivat koskettaa myös suoraan professoreita. Talvella 2011 Oulun yliopiston lääketieteellinen tiedekunta ilmoitti vähentävänsä professuureja. Säästösyihin vedoten uudessa henkilöstösuunnitelmassa linjattiin, että professoreiden määrää vähennettäisiin eläköitymisten kautta, ja tilalle otettaisiin pienempipalkkaista opetushenkilöstöä. Toiminnanjohtaja Virkkala epäili, että yliopiston henkilöstösuunnitelmat tulevat johtamaan opetuksen tason laskuun.¹⁷³

Itä-Suomen yliopistossa aloitettiin vuonna 2011 yhteistoimintaneuvottelut, joiden piirissä oli noin 470 henkilöä, ja mahdollisten irtisanomisten tai muiden toimenpiteiden arveltiin kohdistuvan noin 60 henkilöön. Professoriliitto varoitteli jälleen, että irtisanomiset voivat levitä muihinkin yliopistoihin, jos hallituksen kaavailemat yliopistoihin kohdistetut säästöt toteutuvat. Yliopistoindeksin puolittaminen vuonna 2012 leikkaisi jo 28 miljoonaa euroa eli 550 henkilötyövuoden palkkasumman verran.¹⁷⁴ Itä-Suomen yliopiston rehtori Perttu Vartiainen ei niellyt Professoriliiton kritiikkiä. Hän ihmetteli, miksi professorit ja tieteenekijät ovat protestoimassa, kun hänen mukaansa tarkoituksena oli vapauttaa voimavaroja opetukseen ja tutkimukseen. Professoriliiton puheenjohtaja Maarit Valo vastasi tähän rehtorin ihmettelyyn suoraan: kun tukipalvelut vähenevät, professorit joutuvat tekemään nekin työt.¹⁷⁵

Tampereen teknillisessä yliopistossa käytiin vuosina 2013–2014 viidet yhteistoimintaneuvottelut. Vuoden 2016 alussa yliopisto ilmoitti jälleen yhteistoimintaneuvotteluista, jotka uhkasivat johtaa jopa sadan henkilön kohdalla irtisanomiseen, töiden vähentämiseen tai niiden muuttumiseen. Irtisanomisilta eivät välttyneet professoritkaan, sillä yliopisto irtisanoi yhdeksän professoria.¹⁷⁶

Åbo Akademi aloitti syksyllä 2013 yhteistoimintaneuvottelut, joilla se tavoitteli neljän miljoonan euron säästöjä, mikä tarkoitti noin 80 henkilön vähentämistä. Syksyllä 2016 päättyneiden yhteistoimintaneuvottelujen tuloksena Åbo Akademi päätti irtisanoa 47 henkilöä ja päättää kaikkiaan 87 henkilön työsuhteen vuoden 2017 loppuun mennessä.¹⁷⁷ Aalto-yliopisto ilmoitti marraskuussa 2015 aloittavansa yhteistoimintaneuvottelut, mutta professorit rajattiin näiden neuvottelujen ulkopuolelle.¹⁷⁸ Myös tutkimuslaitoksissa ja yliopistojen tutkimusasemilla käytiin yhteistoimintaneuvotteluja, jotka johtivat irtisanomisiin.¹⁷⁹

Helsingin yliopistossa käytiin vaikeat yhteistoimintaneuvottelut syksyllä 2015. Yliopiston ilmoituksen mukaan vähennystarve oli enintään 1 200 henkilöä vuoteen 2020 mennessä, ja tavoitteeksi asetettiin 860 miljoonan euron säästöt. Professoriliitto kertoi tiedotteessaan neuvottelujen päättyneen erimielisinä, ja työnantaja siirsi joulukuussa työnantajailmoituksen tekemisen seuraavan vuoden alkuun.¹⁸⁰

Yhteistoimintaneuvotteluprosessi Helsingin yliopistossa oli sekavaa aikaa ja epätietoisuudessa odottelua. Lopulta yliopisto tiedotti vähentävänsä vuoden 2017 loppuun mennessä henkilöstöään lähes tuhannella, joista 570 henki-

Henkilöstöjärjestöt järjestivät kynttilämielenilmauksen Helsingin yliopiston päärakennuksen edustalle, kun yliopisto ilmoitti mittavista irtisanomisista 27.1.2016. Mukana olivat myös professori Arto Mustajoki, Professoriliiton puheenjohtaja Kaarle Hämeri, professori Jaana Hallamaa sekä Professoriliiton järjestöpäällikkö Raija Pyykkö.

Kuva: Milla Talassalo

löö aiottiin irtisanoa. Rehtori Jukka Kola ilmoitti olevansa tästä ”syvästi pahoillaan”. Professoriliitto arvosteli ankarasti irtisanomisia. Se arvosteli Helsingin yliopistoa siitä, että henkilöstö näyttää oleva sille vain kuluerä. Toiminnanjohtaja Tarja Niemelä peräsi yliopistoilta vastuullisempaa henkilöstöpolitiikkaa ja kritisoi myös irtisanomisten vahvaa etupainotteisuutta. Hän piti parempana ratkaisuna, että toimenpiteiden vaikuttavuutta ja tarpeellisuutta olisi seurattu vuosi kerrallaan.¹⁸¹ Toukokuussa 2016 Helsingin yliopisto ilmoitti irtisanomisten olevan ohi. Niiden seurauksena 371 henkilön työsuhde päättyi. Irtisanomiset ulottuivat myös professoreihin: yhdeksän professoria irtisanottiin. Toiminnanjohtaja Niemelä piti Tampereen teknillisen yliopiston ja Helsingin yliopiston professoreihin kohdistuneita irtisanomisia loukkauksena koko professorikuntaa kohtaan.¹⁸²

On kiinnostavaa vertailla eri yliopistojen henkilöstöpolitiikkaa ja tapaa hoitaa talouttaan. Kun Helsingin yliopisto suunnitteli vuonna 2015 satojen ihmisten irtisanomisia, se teki samaan aikaan vuonna 2015 sijoitustoiminnassaan ja varsinaisessa toiminnassaan yhteensä 46,3 miljoonan euron ylijäämän.

Rahoitus- leikkaukset ja tieteen teon ilmapiiri

Helsingin yliopiston fysiikan professori **Kaarle Hämeri** valittiin kesken puheenjohtajakautensa Helsingin yliopiston kansleriksi. Puheenjohtaja-

kautta (2015–2017) hallitsi yliopisto- ja tutkimusrahoituksen tehdyt leikkaukset ja rahoituksen painopisteiden muutos.

”Yliopistojen ja tutkimuksen rahoitusta suunnattiin yhä enemmän strategisiin avauksiin. Strateginen johtaminen ja valintojen tekeminen korostuivat”, Hämeri muistelee.

Puheenjohtajakauden alkupuolelle sattui tutkimuksen tekemisen ilmapiiriin vaikuttaneita poliitikkojen suunnasta tulleita ikäviä ”heittoja” kaiken maailman dosenteista ja professorien kesälomista.

”Puhuttiin totuuden jälkeisestä ajasta ja vaihtoehtoisista totuuksista. Mutta haluan uskoa, että näiden osalta on jo noustu aallonpohjasta ja ollaan menossa parempaan suuntaan.”

Hämerin puheenjohtajakaudella keskusteltiin myös yhdestä yhtenäisestä korkeakoulu-laista, jolla olisi yhdistetty yliopistolaki ja ammattikorkeakoululaki. Tämä ei kuitenkaan toteutunut.

”Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on erilaiset roolit ja tehtävät eikä niitä pidä sekoittaa. Yliopistoissa tehdään korkeinta tieteellistä tutkimusta ja annetaan siihen perustuvaa opetusta. Yliopistoista tulee tohtoreita ja niissä on professoreita. Ammattikorkeakouluilla on omat tehtävänsä.”

Professori Kaarle Hämerin videohaastattelu, Sivistyksen puolesta -verkkosivu.

Helsingin yliopiston aerosolifysiikan professori Kaarle Hämeri toimi Professoriliiton puheenjohtajana 2015–2017.

Kuva: Veikko Somerpuro

Professoriliiton puheenjohtaja Kaarle Hämerin mukaan tämä osoitti, että yliopistolla ”ei ole rahoitusongelmaa tässä ja nyt”. Hän ihmettelikin, miksi Helsingin yliopisto silti suunnittelee irtisanomisia. Helsingin yliopiston rehtori Jukka Kola puolusti henkilöstöleikkauksia vetoamalla synkkiin tulevaisuuden näkymiin, joissa Helsingin yliopiston rahoituksen arvioitiin putoavan vuosien 2015–2019 aikana kymmenisen prosenttia. Sen sijaan Turun yliopistossa ei irtisanomisiin ryhdytty. Turun yliopiston rehtori Kalervo Väänänen myönsi, että irtisanomiset olisivat tavallaan helppo tie, mutta samalla ne olisivat hyvin vahingollisia yliopiston toiminnalle ja sekoittaisi organisaation pitkäksi aikaa. Turun yliopisto valitsi sopeuttamistoimissa strategiakseen käyttäen sijoitustensa tuottoja, mutta Helsingissä tätä ei edes harkittu. Helsingin yliopiston henkilöstöyhdistykset ymmärrettävästi arvostelivat tästä omaa yliopistoaan.¹⁸³

Ainakaan henkilöstön osalta Helsingin yliopistossa toteutettuja leikkauksia ja irtisanomisia, tai rakennemuutoksia, kuten niitä hallinnon näkökulmasta on kutsuttu (samana aikaan toteutettiin myös hallinto-organisaation muutoksia), ei voi pitää onnistuneina. Puolueettoman arviointiryhmän vuonna 2017 tekemän selvityksen mukaan huoli tulevaisuudesta ja turhautuneisuus olivat yhä monen yliopistolaisen päällimmäinen kokemus yhteistoimintaneuvotteluista ja niiden seurauksista.¹⁸⁴

Sen ohella, että Professoriliitto otti julkisuudessa kantaa yhteistoimintaneuvotteluihin ja irtisanomisiin, Tieteentekijöiden liitto ja Professoriliitto peräsivät loppuvuodesta työministeriä yliopistoihin vieraisille. Kun isot yritykset ovat kertoneet yhtä mittavista irtisanomisista, hallitus on marssittanut paikalle vähintään työministerin. Yliopistojen irtisanomisten keskellä hallituksen taholta tuli kuitenkin vain patistelua, joissa vaadittiin lisää tehoja vähemmillä resursseilla, Professoriliitto kummasteli hallituksen suhtautumista yliopistoihin ja niiden työntekijöihin.¹⁸⁵

Irtisanomiset merkitsivät Professoriliitolle myös kasvanutta tarvetta neuvoa ja tukea jäsenistöään. Tätä työtä tehtiin kentällä. Pääluottamusmiehet ja luottamusmiehet, paikalliset osastot ja liiton toimisto neuvoivat jäseniä yhteistoimintaneuvottelujen aikana ja niiden jälkeen. Jäsenistölle järjestettiin neuvontaja luentotilaisuuksia ja lisäksi Professoriliitto tarjosi jäsenistölleen oikeudellista apua irtisanomisten lainmukaisuuden arvioinnissa ja uudelleensijoittumisvalmennusta. Tällainen toiminta osoitti liiton tarpeellisuuden ja tärkeyden. Liiton vuonna 2016 hyväksytyn strategian ajatukselle ”Professorin paras turva muutoksessa on Professoriliitto” oli käyttöä vaikeina vuosina.¹⁸⁶

4. Leikkauksia, ministerin paimenkirje ja lakonuhkaa

Loppuvuodesta 2015 hallituksen yliopistoleikkauksia vastaan nousivat niin opiskelijat, yliopistojen henkilöstö kuin Professoriliittokin. Koulutusleikkauksia vastustavia mielenosoituksia järjestettiin samanaikaisesti Helsingissä, Joensuussa, Jyväskylässä, Tampereella ja Turussa. Helsingissä arvioilta 7 000 mielenosoittajaa kokoontui Senaatintorille kuuntelemaan puheita, ja yksi yliopiston päärakennuksen sali vallattiin. Professoriliitto antoi tukensa mielenosoitukseen osallistuville jäsenilleen, sillä koulutusleikkauksia pidettiin kohtuuttomina. Professoriliiton puheenjohtajana vuonna 2015 aloittanut Kaarle Hämeri kuitenkin muistutti lehtihaastattelussa, että työehtosopimuksen voimassa ollessa liitto ei voi järjestää henkilökunnan lakkoja. Sen sijaan liitto voisi kuitenkin mahdollisesti yhdessä opiskelija-, työntekijä- ja työnantajajärjestöjen kanssa järjestää mielenilmauksia. Koulutusrahat eivät ole menoja vaan investointeja tulevaisuuteen, Hämeri korosti lehtihaastattelussa.¹⁸⁷

Yhteistoimintaneuvottelujen ja irtisanomisten kuumentama koulutuspoliittinen keskustelu kuumeni entisestään, kun opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen julkaisi syksyllä 2015 yliopistoväelle suunnatun yliopistoja arvostelevan paimenkirjeen. Grahn-Laasonen mukaan yliopistojen ongelma ei ollut niinkään resurssien puute vaan yliopistojen tehottomuus. Yliopistoväki ja tutkijakunta kokivat ministerin kirjeen hyvin asiantuntemattomana, vähätteleväenä ja loukkaavana. Professoriliiton puheenjohtaja Hämeri moitti ministeriä, että hän ”ei tunne eikä arvosta yliopistolaisten työtä”. Ministerin syytöksiin yliopistojen tehottomuudesta Hämeri vastasi, että professorit pausivat vuodessa 2 200 tuntia töitä, vaikka virallinen kokonaistyöaika on 1 600 tuntia.¹⁸⁸ Paimenkirje sai Turun yliopiston professori Osmo Kivisen vertailemaan yliopistojen resursseja ja tuloksia kansainvälisesti. Vertailussaan hän kumosi ministeri Grahn-Laasonen väitteet suomalaisten yliopistojen tehottomuudesta: Suomen parhaat yliopistot tuottivat Kivisen mukaan kansainvälisiä julkaisuja runsaammin kuin verrokkinsa.¹⁸⁹

Syksyllä 2015 Professoriliitto vetosi näkyvästi päättäjiin yliopistorahoituksen leikkausten perumiseksi. Leikkaukset rampauttavat yliopistot ja johtavat tutkijakatoon, varoitteli puheenjohtaja Hämeri. ”Eikö hallitus ymmärrä, että se sahaa jättileikkauksilla omaa jalkaansa”, hän ihmetteli maan hallituksen lyhytnäköistä politiikkaa.¹⁹⁰ Marraskuussa 2015 useat yliopisto- ja koulutusalan keskeiset järjestöt vaativat poikkeuksellisen näkyvästi yliopistoleikkausten perumista, ja liitot käynnistivät #yliopistovetoisuus-kampanjan. Lisäksi marraskuun manifestiksi kutsutussa vetoomuksessa 80 suomalaisen tiede-elämän kärkinimeä rehtoreista akateemikkoihin vetosivat eduskuntaan ja hallitukseen, että ne

eivät vaurioittaisi yliopistoja pysyvästi mittavilla budjettirahoituksen leikkauksilla. Vetoomuksessa, jonka allekirjoittajista enemmistö oli professoreita muistutettiin, että hallitusohjelman mukaan Suomen pitäisi olla kymmenen vuoden kuluttua koulutuksen ja osaamisen huippumaa. Silti samaan aikaan hallitukset ovat leikanneet tai poistaneet yliopistojen indeksikorotuksia ja sen päälle toteuttaneet mittavia lisäleikkauksia. Leikkausten vastapainoksi hallituksen tarjoamat 26 kärkihanketta eivät keränneet kiitosta tutkijoilta. Vetoomuksessa arvosteltiin ylhäältä päin tulevaa tutkimuksen ohjausta ja muistutettiin, ettei elinkeinoelämän päättäjien pidä sekaantua yliopistojen toimintojen sisältöihin eikä tutkimuksen suuntaamiseen. Sen sijaan vetoomuksessa esitettiin yliopistoille tulevaisuuspakettia, jolla yliopistoille palautetaan kyky suoriutua perustehtävistään ja tehdään mahdolliseksi tutkimuksen laadun parantaminen. Kampanjaa tehostettiin julkaisemalla koko sivun laajuinen vetoomus Helsingin Sanomissa.¹⁹¹

Samaan aikaan liittojen kampanjan kanssa marraskuussa 2015 yli 350 yliopistojen henkilökunnan jäsentä, joukossa yli sata professoria, vetosivat yhteisessä julkilausumassaan koulutusleikkausten kumoamiseksi. Vetoomuksessa muistutettiin, että hallitusohjelmaan oli kirjattu 300 miljoonan euron leikkaukset korkeakouluihin hallituskauden aikana. Helsingin yliopistossa oli tämän seurauksena käynnissä yhteistoimintaneuvottelut, jotka uhkasivat vähentää 15 prosenttia henkilökunnasta. Allekirjoittajat olivat valmiita menemään pitkällekin leikkausten perumiseksi. ”Koska tilanne ei ole parantunut neuvotteluteitse, koemme olevamme pakotettuja esittämään työtaistelutoimia eli poliittista lakkoo hallituksen koulutusleikkausten kumoamiseksi”, vetoomuksessa todettiin. Siinä esitettiin ammattiliitoille, että ne alkaisivat suunnitella hallituksen leikkaustoimiin kohdistuvia lakkotoimenpiteitä koulutuksen ja tutkimuksen turvaamiseksi. Keinoina väläyteltiin pääsykoelakkoa, tenttilakkoa tai täysipainoista lakkoo.¹⁹²

Koska vetoomuksen allekirjoittaneina oli professoreita, vaatimukset työtaistelun aloittamiseksi kohdistuivat myös Professoriliitoon. Tämä ei kuitenkaan johtanut liiton osalta toimenpiteisiin, eikä Professoriliitto lähtenyt järjestämään lakkoo tai ulosmarseja. Liiton puheenjohtaja Kaarle Hämeri perusteli liiton osallistumattomuutta tuoreeltaan lehdistölle. ”En itse usko, että lakkoilulla saavutetaan mitään”. Lakkoilun sijaan hän kertoi haluavansa tehdä asioita, joilla vaikutetaan tilanteeseen myönteisesti ja korosti, että hän ei yksin päättä työtaisteluihin ryhtymisestä vaan asiasta päättää Professoriliiton valtuusto.¹⁹³

Keväällä 2016 nähtiinkin yksi esimerkki pyrkimyksestä vaikuttaa asioihin pehmeämpää reittiä. Helsingin Sanomissa julkaistiin maaliskuussa mielipidekirjoitus ”Suomi tarvitsee uuden nousun tutkimuksen kärkeen”. Kirjoituksessa todettiin, että Suomen taloutta vaivanneet taantuma ja rakenteelliset ongelmat ovat pienentäneet yliopistojen ja tutkimusmaailman resursseja. Maltillisen ja yhteisymmärryksen tärkeyttä korostavan tekstin kirjoittajat olivat Professoriliiton puheenjohtaja Hämeri, professori Eva-Mari Aro Turun yliopis-

Yliopistoalan keskeiset
järjestöt vetoavat päättäjiin:

LEIKKAUKSET ON PERUTTAVA.

YLIOPISTOT, TUTKIMUS JA OPETUS PITÄÄ PELASTAA TULEVAISUUSPAKETILLA.

Kaikki yliopistoalan keskeiset järjestöt vetoavat vielä kerran päättäjiin koulutukseen ja tutkimukseen kohdistuvien leikkausten perumiseksi. Valtion ensi vuoden budjetti on eduskunnan valiokuntakäsittelyn loppuvaiheessa.

Yhteenlaskettuna opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan ja Tekesin rahoituksen leikkaukset ajavat suomalaisen yliopistolaitoksen ennennäkemättömään rahoituskriisiin. Yliopistoindeksi aiotaan jäädyttää yhdellä rysäyksellä vuoteen 2019 saakka. Leikkaukset kertautuvat ja kasvavat tulevina vuosina, vaikka maan talous lähtisi muuten nousuun.

Monissa yliopistoissa lakisäateiset tehtävät ja perustoiminnot ovat jo vaarantumassa. Satoja työpaikkoja on jo vähennetty ja edessä on tuhansien henkilöiden vähennykset. Suomalaisen yliopistohistorian suurimmat yt-neuvottelut ovat paraikaa menossa Helsingin yliopistossa – 1200 työntekijää uhkaa työsuhteen päättymisen. Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa yt-neuvottelut ovat juuri päättyneet. Väen vähentämiseen tähtäävien yt-neuvottelujen aloittamisesta ovat ilmoittaneet myös Aalto-yliopisto ja Vaasan yliopisto. Pelättävissä on, että nämä eivät jää viimeisiksi. Osaavasta hallinto- ja muusta henkilöstöstä karsiminen on lisännyt opetus- ja tutkimushenkilöstön tehtäviä. Tämä ei voi olla vaikuttamatta tutkimuksen ja opetuksen laatuun.

Sivistystyönantajien tilastojulkaisut osoittavat, että yliopistohenkilöstön määrä on selvästi vähentynyt viime vuosien aikana. Määräraikaisuus lopetetaan eikä eläkkeelle siirtyvien tilalle palkata uusia. Yliopistoissa on poikkeuksellisen paljon työntekijöitä pitkissä määräaikaiskautjuissa. Nämä työntekijät eivät työn menettäessään saa irtisanomisajan palkkaa eivätkä ole muutosturvan piirissä. Työttömyyden lisääminen ei säästä rahaa eikä voi olla hallituksen linjausten mukaista.

Yliopistoilla on merkittäviä yhteiskunnallisia velvollisuuksia, eikä vähiten niitä 170 000 opiskelijaa kohtaan, jotka täällä hetkellä suorittavat yliopistollisia tutkintoja. Tämän hallituskauden aikana kymmenet tuhannet nuoret aloittavat uusina tutkinto-opiskelijoina ja heidän opinto-oikeutensa ovat voimassa pitkälle 2020-luvulle. Lisäksi hallituksen suunnitelmat mittavista leikkauksista opintotuen syventävät opiskelijoiden ahdinkoa ja vaarantavat koulutuksen tasa-arvon. Yliopistoja ei voi pitää tehtaiden kaltaisina tuotantolaitoksina, joiden ”kannattamattomia” linjoja voitaisiin sulkea ja säilyttää vain ”kannattavat”.

Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstöä edustaviin liittoihin tulee yhä enemmän huolestuttavaa viestejä siitä, että lahjakkaat tutkijat ovat siirtymässä tai jo siirtyneet pois Suomesta niihin maihin, joissa panostetaan tutkimukseen. Tämä on erittäin valitettavaa Suomen tulevaisuuden kannalta. Päättäjät vertaavat suomalaista tieteen tasoa Tanskaan ja Hollantiin, mutta unohtavat sen, että juuri näissä maissa on tehty merkittäviä satsauksia perustutkimuksen rahoitukseen.

VIELÄ VOI PÄÄTTÄÄ TOISIN.

1990-luvun puolivälissä tehtiin merkittäviä panostuksia tutkimukseen sekä opiskelijoiden toimeentuloon ja niillä luotiin uuden kasvun edellytyksiä. Vuonna 2000 henkilöstöä ja opiskelijat järjestivät näyttävän mielenosoituksen, jonka seurauksena yliopistot saivat tulevaisuuspaketin.

Pääministeri Sipilän hallitus on joutanut jo kovin monista muista esityksistään, mutta koulutuksen ja tutkimuksen suhteen on oltu tinkimättömiä, vaikka juuri nämä leikkaustoimet ovat alusta saakka herättäneet eniten kritiikkiä sekä kotimaassa että esimerkiksi OECD:n piirissä. Suunnitelluilla voimavaroileikkauksilla jäämme tieteen tasossa pysyvästi jälkeen keskeisistä verrokkimaista.

Vielä voi päättää toisin. Hallitusohjelmassa perätään laatua ja vaikuttavuutta. Näitä ei voi saavuttaa kurjistamistoimilla.

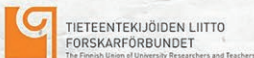
Leikkauspuheen ja apatian lietsonnalla sijaan yliopistot, tutkimus ja opiskelijat tarvitsevat tulevaisuuden uskoa. Innostus, motivaatio ja luovuus ovat merkittävässä roolissa yliopisto- ja tutkimustyössä. Nyt ne tuntuvat olevan kadoksissa.

Hallituksen kärkihankkeet eivät riitä. Yliopistoille ja tutkimukselle pitää tehdä tulevaisuuspaketti, jolla yliopistoille palautetaan kyky suoriutua perustehtävistään ja mahdollistetaan tutkimuksen laadun kehittäminen.

Tulevaisuuspaketti olisi merkittävä osoitus siitä, että hallitus hakee uutta alkua menestykselle koulutuksesta, osaamisesta ja tutkimuksesta.

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
Professoriliitto
Suomen yliopilaskuntien liitto (SYL) ry
Tieteentekijöiden liitto ry
Yliopistojen ja tutkimusalan henkilöstöliitto YHL ry

Tämä vetoamus on lähetetty maanantaina 16.11.2015 keskeisille päättäjiille.

#yliopistovetoamus

tosta, professori Markku Kulmala Helsingin yliopistosta sekä neljäntenä ja nimelistassa ensimmäisenä opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen.¹⁹⁴ Ministerin mukanaolo kirjoituksessa tuntuu hämmentävältä, sillä kirjoitus toisti paljon juuri niitä näkökulmia, joita Professoriliitto ja yliopistoväki olivat jo pitkään tuoneet esiin arvostellessaan maan hallituksen koulutusleikkauksia. Nyt ministeri siis liittyi tähän ryhmään.

Joka tapauksessa kirjoituksessa haluttiin luoda uskoa tulevaisuuteen, jossa panostus kansainvälisen tason huippututkimukseen hyödyttää suomalaisten hyvinvointia. Kirjoituksessa pidettiin tärkeänä, että resurssit hyödynnetään tehokkaammin ja tieteen rahoitus pohjaa laajennetaan monipuolisemmaksi. ”Maailma ja Suomi tarvitsevat tiedettä”, kirjoittajat lopettivat.¹⁹⁵

Yhteinen hyvä tahto ei kuitenkaan näkynyt vuoden 2017 talousarvioesityksessä. Professoriliitto arvosteli lausunnossaan yliopisto-opetuksen ja tutkimuksen ”laskevaa voimavarakehitystä” ja piti leikkauksia vääränä lähtökohtana. Suomi nousi 1990-luvun lamasta yliopistojen voimavaroja lisäämällä. Kansainvälisesti tutkimukseen panostetaan voimakkaasti, mutta Suomessa leikataan, liitto arvosteli esitystä. Hallituksen esitys tulisi liiton näkemyksen mukaan väistämättä koskemaan suoraan myös yliopistojen opettajia ja tutkijoita.

Professoriliitto näki hallituksen esityksen huonona merkinä tulevaisuutta ajatellen. ”Nyt esillä olevassa talousarvioesityksessä ehdotetaan yliopistoindeksin jäädyttämistä kokonaan (mukamas määräaikaaisesti) vuosiksi 2016–2019. Tämä on todella negatiivinen signaali yliopistoille, tutkimukselle, ylimmälle opetukselle ja opiskelijoille”. Liitto vaatikin, että yliopistoindeksin jäädyttämisestä ja kaikista muista yliopistoihin ja tieteellisen tutkimukseen kohdistuvista talousarvioesitykseen sisältyvistä määrärahalleikkauksista luovutaan.¹⁹⁶ Lausunnossa suluissa oleva ”mukamas määräaikaisesti” kertoo myös syntyneestä epäluottamuksesta hallitukseen ja sen haluun pitää lupauksiaan.

Vielä selvemmin epäluottamus ja tyytymättömyys hallituksen toimiin ja asenteisiin ilmaistiin vuoden 2018 talousarvioesityslausunnossa. Liitto painotti, että on ”Tärkeää edistää tiedemyönteisen ja osaamista arvostavan ilmapiirin syntymistä Suomeen. Jokaisen toimijan tulee puheihin, teoihin ja oman esimerkinsä avulla kannustaa lapsia, nuoria ja aikuisia uteliaisuuteen, oppimiseen ja tiedon soveltamiseen”. Tämän voi nähdä muistutuksena niistä hallituksen näkyvimpien ministerien puheista ja heitoista, joissa tiedettä, tutkimusta ja professoreita vähäteltiin. Liitto katsoi hyväksi asiaksi sen, että Suomen Akatemielle budjetoitiin 25 miljoonaa tutkimuksen lippulaivojen rahoittamiseen.¹⁹⁷

Vasemmalla: Yliopistojen kaikkien henkilöstöjärjestöjen ja Suomen ylioppilaskuntien liiton vetoamus julkaistiin Helsingin Sanomissa 7.11.2015.

Professoriliitto vauhditti vaikuttamistoimintaansa tilaamalla yhdessä Tieteentekijöiden liiton kanssa korkeakoulu- ja tutkimuspolitiikkaa kartoittavan selvityksen vuonna 2018. Kyselyyn vastasi yli tuhat puolueiden paikallista toimijaa. Liittojen yhteisissä vaali- ja hallitusohjelmatavoitteissa yliopisto- ja tutkimussektorin keskeisiksi pääongelmiksi nostettiin kolme ongelmaa. Ensimmäinen niistä liittyi julkiseen rahoitukseen, joka on liittojen mukaan riittämätöntä. Rahoituksen laskeva suuntaus on jatkunut liian pitkään. Lisäksi tutkimusrahoitukseen liittyy monia ongelmia. Toisena ongelmana nostettiin yliopistoyhteisön heikentyneet osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet. Kolmanneksi ongelmaksi liitot nostivat korkeimman koulutuksen ja tutkimuksen arvostuksen riittämättömän näkyvyyden poliittisessa päätöksenteossa. Liiton edustajat tapasivat suuren joukon kansanedustajia, puolueiden puheenjohtajia ja muita poliittisia toimijoita loppukevään 2018 ja loppukevään 2019 välisenä aikana. Liitto oli myös perustamassa Tiedevaalit-kampanjaa, joka sisälsi muun muassa Mitä, jos tiedettä ei olisi -kampanjan, yhteiset vaalipaneelit yliopistoissa sekä sosiaaliseen mediaan keskittyneen mainoskampanjan¹⁹⁸.

Vuonna 2017 oltiin myös uudistamassa yliopistojen rahanjakomallia. Tämän oli viemässä Professoriliiton näkemyksen mukaan kehitystä väärään suuntaan. Liitto katsoi, että tutkimuksen ominaispaino rahoitusmallissa pieneni koulutus- ja tiedepoliittisten tavoitteiden ominaispainon kasvaessa, mikä oli ristiriidassa yliopistojen keskeisen tehtävän eli tutkimuksen kanssa. Liitto ilmoitti yksiselitteisesti, että se ”ei hyväksy tätä”. Liiton omassa ehdotuksessa rahanjakomallia kehitettäisiin määrällisten kriteerien sijaan enemmän laadullisiin kriteereihin perustuvaksi.¹⁹⁹

Perusrahoituksen pienuus näytti pysyvyytensä syksyllä 2018. Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto vaativat yhteisessä tiedotteessaan, että yliopistoilla tulee olla enemmän harkintavaltaa rahankäytössään. Liittojen näkemyksen mukaan liian pieni osuus rahoituksesta oli sellaista, jonka käyttämisestä yliopistot itse voivat päättää. Tämän vuoksi sitomattoman perusrahoituksen osuutta tulee kasvattaa, liitot edellyttivät.²⁰⁰ Professoriliiton esittämässä yliopistojen rahoitusmallissa kilpaillun tutkimusrahoituksen ja strategisen rahoituksen yhteensä 27 prosentin osuus jaettaisiin niin, että strategiaperusteisen rahoituksen osuus olisi viisi prosenttia, kilpaillun tutkimusrahoituksen osuus kuusi prosenttia ja perustutkimukseen käytettävä osuus olisi 16 prosenttia. Loppuvuodesta 2018 Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto perustivat vielä yhteisen rahoitustyöryhmän, joka ehdotti rahoitusmalliin lisättäväksi indikaattoria ”vakausrahoitus” 20 prosentin painoarvolla ja ”profiloituminen” indikaattorikoria neljän prosentin painoarvolla.²⁰¹

5. Sivistys ja kolmas tehtävä

Professoriliitto on puolustanut jatkuvasti yliopistojen sivistystehtävää kannanotoissa ja julkisissa esiintymisissä. ”Kulttuurin vaaliminen ja kehittäminen sekä yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäminen ovat myös yliopiston avaintehtäviä, joista ei tule tinkiä”, kirjoitti puheenjohtaja Risto Laitinen vuonna 2007.²⁰² Lehtihaastatteluissa vuonna 2008 hän pahoitteli, että ”Julkisessa keskustelussa on unohtunut yliopistojen tehtävä lisätä tietoa ja sivistystä” ja kritisoi sitä, että tiedepolitiikka painotti yhä enemmän perustutkimuksen sijaan soveltavaa tutkimusta. Mikäli perustutkimus unohdetaan, ei ole paljon mitä soveltaa.²⁰³

Vuoden 2012 keväteseminaarissa puheenjohtaja Maarit Valo arvosteli yliopistojen rahoitusleikkauksia ja rahoitusmallia siitä, että ne voivat ohjata yliopistoja pois niiden perustehtävästä. Vaarana hän piti sitä, että ”yliopisto ei ole enää tiede- ja oppimisyhteisö, vaan liiketaloudellinen laitos, jonka viivan alle halutaan rahaa pikemminkin kuin tutkimusta, tutkintoja, oppimista ja yhteiskunnallista vaikuttamista”.²⁰⁴ Yliopistojen yhteistoimintaneuvottelujen keskellä 2014 Valo korosti, että kyse on loppujen lopuksi siitä, mitä yliopisto on ja mitä Suomi haluaa yliopistoiltaan. Yliopiston tehtävänä ei ole tehdä tuottoa, saati voittoa, vaan toteuttaa niille laissa annettua sivistystehtävää, Valo vastasi kysymykseensä.²⁰⁵

Vastaavasti puheenjohtajana vuonna 2018 aloittanut Tampereen teknillisen yliopiston turvallisuustekniikan professori Jouni Kivistö-Rahnasto on kuvannut yliopistoja avaimena tuntemattomien ongelmien ratkaisemiseen, ihmiskuntaa eteenpäin vievän tiedon löytämiseen ja sellaisen taiteen edistämiseen, joka herättää uusia tunteita ja ajatuksia.²⁰⁶ Yliopistot ovat sivistystä edistäviä yhteisöjä eivätkä kouluja. Mutta ”Ne, jotka näkevät yliopistot kouluina, myös arvioivat yliopistoja kouluina”, Kivistö-Rahnasto puhui Professoriliiton jäsenistölleen avoimessa liiton kokouksessa syksyllä 2018.²⁰⁷

Yliopistojen sivistystä tuottavan perustehtävän puolesta puhuminen on ollut tärkeää, koska tätä ajatusta yliopistoista on jatkuvasti haastettu ja yliopistoille on esitetty uusia tehtäviä. Perinteisen niin sanotun humboldtilaisen sivistysyliopiston ei ole nähty palvelevan riittävästi yhteiskunnan kulloisiakin tarpeita, ja yliopistojen odotetaan tuottavan konkreettisempia ja välittömämpiä hyötyjä yhteiskunnalle.²⁰⁸ Nämä toiveet puettiin sanoiksi kauppa- ja teollisuusministeriön asettaman yliopistokeksintöryhmän ja korkeakoulujen alueellisen kehittämisen työryhmän vuonna 2002 esittämässä ehdotuksessa yliopistolain muuttamisesta. Komiteat ehdottivat yliopistojen kolmanneksi lakisääteiseksi tehtäväksi opetuksen ja tutkimuksen rinnalle vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan kanssa ja alueellista vaikuttavuutta.

Professoriliitossa esitykseen ei suhtauduttu varauksetta. Liitto antoi lakiluonnoksesta kaksi virallista lausuntoa, toisen syksyllä 2003 ja toisen

keväällä 2004. Liitto toi esiin, että lakiehdotuksen kohta yliopistojen kolmannesta tehtävästä on jo faktisesti kuulunut yliopistojen tehtäviin, mutta kolmas tehtävä esiintyi lakiluonnoksessa liian velvoittavana. Liiton näkemyksen mukaan tieteellisen tutkimuksen ja siihen perustuvan ylimmän opetuksen ensisijaisuutta yliopistojen toiminnassa tuli korostaa, ja kolmannen tehtävän tulee palvella nimenomaan näitä. Kolmas tehtävä voitiin siis liiton mielestä kirjata lakiin, kunhan se on selvästi alisteinen kahdelle muulle tehtävälle. Puheenjohtaja Juhani Keinonen kommentoi muutosehdotusta muistuttamalla, että yliopistojen tehtävä on henkisen ja taloudellisen hyvinvoinnin edistäminen. Tutkimus sekä tieteellinen tieto ovat se voima, jolla suomalainen yhteiskunta on menestynyt.²⁰⁹

Lisäksi liitto piti tärkeänä, että lisäys yliopistojen tehtäviin ei vaikuta henkilökunnan rekrytointiperusteisiin.²¹⁰ Ennen kaikkea tässä oli kyse pelosta, että yliopistojen kolmas tehtävä saattaisi lakiin kirjattuna vaikuttaa myös professoreiden valintaperusteisiin ja tehtäviin, mistä puheenjohtaja Keinonenkin varoitteli.²¹¹ Keskusteluihin yliopistojen kolmannesta tehtävästä liittyi alueellisuus ja myös aluepolitiikka. Vuonna 2003 liiton puheenjohtajana aloittanut Tapani Pakkanen katsoi, että lakiluonnoksen esitys alueellisesta vaikuttavuudesta ei suinkaan ole uusi tehtävä yliopistoille vaan itse asiassa itsestään selvyys. Yliopistoilla on paljon myönteisiä alueellisia vaikutuksia. Ne tuovat alueelleen henkisiä ja taloudellisia resursseja sekä voimistavat elinkeinoelämää ja kulttuuria. Aluepolitiikan välineinä niillä on kuitenkin rajansa: ”yliopistoa ei kuitenkaan voi perustaa jokaiselle paikkakunnalle”, Pakkanen totesi.²¹²

Keväällä 2008 yliopistokentän alueellisen ja tieteenalakohtaisen moninaisuuden tarpeellisuus nousi uudella tavalla esille. Akavan puheenjohtaja Matti Viljanen sanoi Suomen Kuvalehden haastattelussa, että Suomessa on liikaa korkeakouluja ja hänen mielestään Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Joensuun yliopisto voitaisiin lakkauttaa. Kun korkeakoulutettujen työmarkkinakeskusjärjestön puheenjohtaja antoi tällaisia kommentteja, olisi ollut ihme, jos asiasta ei olisi noussut kohu. Monet akavalaiset jäsenjärjestöt tyrmäsivät Viljasen puheet. Tekniikan Akateemisten Liitto TEK antoi heti samana päivänä Viljasen haastattelun jälkeen lehdistötiedotteen, jossa liitto ilmoitti, että sekä Lappeenrannan teknillisellä yliopistolla että Joensuun yliopistolla on tärkeä paikkansa suomalaisessa yliopistoverkostossa.²¹³ Myös Professoriliiton valtuusto paheksui Viljasen puheita. Tiedotteessaan liitto totesi, että ”on ennenkuulumatonta, että ammattijärjestön puheenjohtaja esittää oman jäsenistönsä työpaikkojen lakkauttamista”. Liiton mielestä Viljasen lausunnot osoittivat, ettei hän tunne yliopistojen tilannetta eikä yliopistoväen edunvalvontaa. Myös Akava irtisanoutui oman puheenjohtajansa puheista. Akavan mukaan Viljasen diagnoosi yliopistojen haasteista oli oikea, mutta lääke eli korkeakoulujen lakkauttaminen oli väärä.²¹⁴

Keskustelu sai vahvempia aluepoliittisia laineita, kun vuonna 2009 julkaistiin työ- ja elinkeinoministeriön tilaama arvio suomalaisesta innovaatiopolitiikasta. Sen mukaan suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa oli sekoitettu keskenään aluepolitiikka ja innovaatiopolitiikka. Tämä arvio hermostutti työ- ja elinkeinoministeri Mauri Pekkarisen. Arviointityössä mukana ollut Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tutkimusprofessori Aki Kangasharju puolusti raportissa esitettyä kritiikkiä eikä säästellyt sanojaan: ”Jos rupeamme innovaatioita kehittämään koko maassa, emme kehitä niitä oikeastaan missään. Koska innovaatiotoiminnassa on niin suuret keskittämisen edut, ei kerta kaikkiaan toimi, että sitä joka niemessä ja notkelmassa kehitetään”, Kangasharju kuittasi ministerin kritiikin. Silti Kangasharjukaan ei kannattanut yliopistojen lukumäärän vähentämistä, vaan esitti ratkaisuksi laitosten yhdistämistä, mikä kasvat- taisi niiden kokoa ja loisi paremmat edellytykset laitosten kehittämiseksi²¹⁵.

Laajan yliopistoverkoston puolesta puhui myös puheenjohtaja Risto Laitinen. Hän katsoi vuoden 2010 yliopistolain ja Aalto-yliopiston perus- tamiskeskustelun aikana, että Suomi tarvitsee laadukkaan yliopistoverkon, eikä resursseja tule keskittää yhteen huppuyliopistoon. Jo käsite ”huippu- yliopisto” oli hänestä kyseenalainen, sillä korkeatasoista tiedettä on tuettava jokaisessa yliopistossa.²¹⁶

Akavan suunnasta tuuli taas muutaman vuoden päästä. Akavan puheenjohtaja Sture Fjäder julkaisi vuonna 2012 tiedotteen, jossa hän katsoi, että Itä-Suomen yliopiston kaavaillulle juristikoulutukselle ei ole riittävästi voimava- roja, ja tutkintojen laadusta tulisi huono. Professoriliitto moitti Fjäderiä välit- tömästi. Tiedotteessaan liitto muistutti, että puheenjohtaja Fjäder on kaikkia aloja edustavan keskusjärjestön puheenjohtaja. Hänen rooliinsa ei siis kuulunut ryhtyä erotuomariksi, missä tulee antaa mitäkin ylintä opetusta, selvästi närkäs- tynyt liitto ojensi keskusjärjestönsä puheenjohtajaa.²¹⁷

Myös teollisuus loi paineita alueellisen yliopistoverkoston karsimi- seksi. Talvella 2015 Teknologiateollisuuden puheenjohtaja Jorma Turunen esitti, että Suomen yliopistojen määrä voitaisiin puolittaa seitsemään, joista kehitet- täisiin huippuyksiköitä. Järjestön mukaan uudet huippuyksiköt palvelisivat paitsi elinkeinoelämää myös tutkimusta ja sivistystä paremmin. Professoriliitto ihmetteli, onko Teknologiateollisuudelle jäänyt ”levy päälle”, kun vuonna 2005 se ehdotti yliopistojen määrän karsimista kolmeen. Teknologiateollisuuden ulostulo ärsytti jo sinällään, ja Professoriliiton puheenjohtaja Kaarle Hämeri kyseenalaisti sen asiantuntemuksen koko asiassa. ”Millä osaamisella ja oikeu- tuksella eri eturyhmät tuntuvat nyt kommentoivan yliopistojen asioita?”, Hämeri kummasteli.²¹⁸ Keväällä 2015 Elinkeinoelämän keskusliitto julkisti linjauksensa osaamis- ja innovaatiopolitiikasta. Sen mukaan Suomen isona ongelmana oli yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten sirpaleisuus. Elinkeinoelä- män keskusliitto katsoi, että niiden määrää tulee karsia, ja Suomeen tarvitaan

kolmesta neljään huippuyliopistoa. Professoriliitto penäsi Elinkeinoelämän keskusliitolta vastausta, mitkä yliopistot sitten pitäisi sulkea sekä näyttöä suurten yksiköiden paremmuudesta. Liitto myös ihmetteli, eikö elinkeinoelämä näe, että yliopistojen karsiminen heijastuu pakosti paikalliseen elinkeinoelämään kohdennetun tutkimustiedon ja koulutetun työvoiman heikompana saatavuutena.²¹⁹ Yliopistoverkoston supistamisen paineet jatkuivat kovina ja korkealla poliittisella tasolla, kun opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen esitti tv-haastattelussa tammikuussa 2016, että yliopistojen määrää voitaisiin vähentää.²²⁰

Liitolle oli siis vaikea kysymys, kuinka monta yliopistoa Suomessa tulisi olla ja kuinka laajaa ja monialaista toimintaa näissä tulisi olla. Tähän kysymykseen haastettiin jatkuvasti ottamaan kantaa, kun elinkeinoelämän ja ammattiyhdistysliikkeen edustajat esittivät omia näkemyksiään yliopistoverkoston ja yksittäisten yliopistojen opetus- ja tutkimusalojen laajuudesta. Liitto esiintyi näissä aluepoliittisissa ja yliopistojen lukumäärään liittyvissä keskusteluissa sovittelevana. Liitto vältti ottamasta kantaa, kuinka monta yliopistoa Suomessa tulisi olla, eikä esittänyt yhdenkään yliopiston sulkemista.

Yliopistomaailman ja elinkeinoelämän jännitteistä huolimatta vuonna 2004 voimaan tulleeseen lakiin kirjattu yhteiskunnallinen vaikuttavuus merkitsi läheisempiä suhteita elinkeinoelämään. Nimenomaan elinkeinoelämähän toi jatkuvasti esiin, että yliopistojen on palveltava paremmin ympäröivää yhteiskuntaa sekä elinkeinoelämää ja yritysten tarpeita. Yksi tämän lisääntyneen vuorovaikutuksen ilmentymä oli lahjoitusprofessuurien lisääntyminen. Professoriliitto suhtautui lahjoitusprofessoreihin lähtökohtaisesti myönteisesti, kunhan tietyt reunaehdot täyttyvät. Helsingin Sanomien Vieraskynä-palstalla toiminnanjohtaja Jorma Virkkala kirjoitti lahjoitusprofessoreista hyvin myönteisesti. ”Jatkuvan rahapulan kanssa kamppaileville yliopistoille lahjoitusprofessorit tarjoavat lisärahoitusta, joka voisi olla nykyistä suurempi”. Hän toivoikin yliopistoilta enemmän ponnisteluja lahjoitusprofessuurien lukumäärän kasvattamiseksi. Lahjoitusprofessorin lahjoittajan motiivia oman alansa tutkimuksen ja opetuksen edistämiseksi Virkkala piti täysin hyväksyttävänä välillisen hyödyn tavoitteluna. Hän piti ehdottoman tärkeänä, että myös lahjoitusprofessuurien kohdalla pidetään kiinni akateemisista vaatimuksista, tasosta ja riippumattomuudesta.²²¹

Kuvaavaa elinkeinoelämän näkemyksille lahjoitusprofessoreista on Talouselämä-lehden pääkirjoitus vuodelta 2003, jossa esitettiin lahjoitusprofessuurien lisäämistä ja muistutettiin yliopistojen ja yritysten yhteistyön lisäämisen tärkeydestä. Yhteistä etua ei pääkirjoituksen mukaan palvele ”liika teoreettisuus” eikä se, jos jostain tiedekunnasta lahjoitusprofessorin myötä muotoutuu ”yhteistyöyrityksen tuotekehittelyosasto”.²²² Kirjoituksessa siis haluttiin vaalia yliopistoille tärkeää autonomiaa lahjoitusprofessuurienkin kohdalla. Samalla tehtiin myös selväksi, että yliopistoissa on liikaa teoreettisuutta, joka ei palvele elinkeinoelämää.

Haasteita yliopistojen toiminnalle ja tehtäväkentälle toi myös ammattikorkeakoulujärjestelmän luominen. Kun järjestelmä luotiin 1990-luvulla, puhuttiin niin sanotusta dualimallista, jossa yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla tuli olla selvät erilliset roolinsa. Ammattikorkeakoulut perustettiin yliopistoja käytännönläheisemmiksi ja yliopistoja enemmän työelämään suuntautuneiksi. Samalla ammattikorkeakoulut ovat haastaneet yliopistoja etenkin niin sanotun kolmannen tehtävän osalta, kun ammattikorkeakouluilta on jo lähtökohtaisesti odotettu tiiviitä yhteyksiä elinkeino- ja työelämään.

Merkittävä askel yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä otettiin, kun Tampereen teknillinen yliopisto, Tampereen yliopisto ja Tampereen ammattikorkeakoulu ryhtyivät muodostamaan Tampere3-korkeakoulu-yhteisöä. Vuoden 2019 alussa Tampereen yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto yhdistyivät säätiöyliopistoksi. Lisäksi säätiö harjoittaa ammattikorkeakoulutoimintaa Tampereen ammattikorkeakoulussa, jonka pääomistaja säätiö on.²²³ Jo aikaisemmin Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu olivat sopineet, että Lapin yliopistolle syntyy 49 prosentin omistusosuus Lapin ammattikorkeakoulusta 1.1.2017 alkaen ja toisessa vaiheessa 1.1.2019 lukien omistusosuus nousee 50,5 prosenttiin. Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Saimaan ammattikorkeakoulu päättivät yhdistää kielikeskuksensa 1.1.2017 alkaen. Lappeenrannan teknillinen yliopisto sekä Saimaan ja Lahden (LAMK) ammattikorkeakoulut muodostivat konsernikokonaisuuden LUT-korkeakoulut (LUT Group) 1.1.2018 alkaen.²²⁴ 1.1.2019 alkaen nimeksi muutettiin Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT.

Liitto on asettunut ammattikorkeakouluja ja yliopistoja käsittelevissä keskusteluissa puolustamaan tutkimusta itsessään sekä yliopistojen asemaa tutkimusta tekevänä instituutiona. Esimerkiksi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta 2003–2008 liitto lausui, että tutkimustoiminta saa siinä liian vähän huomiota eikä siinä tule riittävästi ilmi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimustoiminnan ero. Samaa asiaa kritisoi puheenjohtaja Juhani Keinonen Acatiimi-lehden pääkirjoituksessaan. Ammattikorkeakoululakityöryhmän ehdottamassa laissa ammattikorkeakoulujen tutkimustoiminta rinnastetaan läheisesti yliopistojen vapaaseen tutkimustoimintaan. Keinonen vaali yliopistojen roolia ja muistutti, että yleismaailmallisesti ylin opetus määritellään tieteelliseen tutkimukseen perustuvaksi ja siten sitä voidaan antaa vain yliopistoissa. Hän kritisoi sitä, että ammattikorkeakouluja oltiin viemässä yliopistojen suuntaan ja yliopistojen tutkimusta ohjattiin kaupalliseen suuntaan.²²⁵ Vaatimus yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välisen työnjaon säilyttämisestä toistui vuosittain liiton kannanotoissa.²²⁶ Professoriliitto onkin edunvalvonnassaan painottanut yliopistojen roolia ylintä opetusta antavana ja tieteellistä tutkimusta tekevänä instituutiona, jonka huipulla ovat professorit.

Yliopistouudistus ja yliopistolaki 2010

1. Korkeakoulut muutosten paineessa

Suomalainen yliopistomaailma koki yhden suurimmista muutoksistaan, kun kesällä 2009 eduskunta hyväksyi uuden yliopistolain. Laki oli Matti Vanhasen toisen hallituksen (2007–2010) tärkein koulutuspoliittinen reformi.²²⁷ Vanhasen hallituksen valtiovarainministeri Jyrki Katainen hehkutti uudistusta ”fantastiseksi uudistukseksi”.²²⁸ Kaikki eivät nähneet asiaa näin. Jo valmisteluvaiheessa laki herätti arvostelua ja vilkasta keskustelua yliopistojen autonomiasta, henkilöstön asemasta sekä tieteen riippumattomuudesta ja vapaudesta. Kun muutos kohdistui näin perustavanlaatuisiin asioihin, on ymmärrettävää, että se herätti myös syvää huolta ja vastustusta niin yliopistomaailmassa kuin poliittisilla areenoillakin. Lain valmisteluvaiheessa myös etujärjestöt, kuten Professoriliitto, pyrkivät vaikuttamaan lakiesitykseen.

Yliopistoja on monesti arvosteltu vanhanaikaisiksi ja muuttumattomiksi, etenkin silloin, kun tietyt tahot ovat alkaneet vaatia muutoksia yliopistojen kulloiseenkin tilanteeseen. Yliopistot eivät silti ole olleet mitenkään muuttumattomia, pikemminkin pysyvää on ollut jatkuva muutos. Kuvaavaa muutosten kiivastahtisuudelle ja jopa yllätyksellisyydelle on Professoriliiton vastavalitulle puheenjohtaja Risto Laitiselle syksyllä 2006 annetut saatesanat hänen aloittaessaan uuden tehtävänsä. Ututta puheenjohtajaa evästettiin keventäen, että kun yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä (UPJ) on saatu valmiiksi, niin mitään suuria kysymyksiä tuskin lähivuosina tulee eteen.²²⁹ Kävi kuitenkin niin, että eteen tuli todella merkittäviä muutoksia.

Suurista muutoksista huolimatta vuoden 2010 yliopistolaki siihen kohdistettuine arvosteluineen oli jatkumoa aikaisemmalle kehitykselle. Esimerkiksi Helsingin yliopistoa koskevaa lakia, joka hyväksyttiin vuonna 1991, arvosteltiin samantapaisin perustein kuin vuoden 2010 yliopistolakia. Jo Helsingin

yliopistoa koskevaa lakia arvosteltiin siitä, että se kaventaa yliopiston autonomiaa ja lisää valtiovallan mahdollisuuksia ohjata ja kontrolloida yliopistojen toimintaa. Arvostelijoiden mielestä laki myös vähensi professorikunnan ja koko yliopistoyhteisön mahdollisuuksia vaikuttaa oman työnsä tavoitteisiin ja edellytyksiin.²³⁰

Suomessa 2000-luvulla toteutettu yliopistouudistus liittyy läheisesti OECD:ssä ja Euroopan unionissa 2000-luvun alussa käytyyn yliopistojen asemaa ja toimintaa koskevaan keskusteluun ja arviointiin. Näiden keskustelujen mukaan perinteinen, humboldtilainen sivistysyliopisto ei vastaa asianmukaisesti tietoyhteiskunnan vaatimuksia, ei tuota riittävän tehokkaasti tietoon ja osaamiseen perustuvan talouden tarvitsemia innovaatioita eikä se mahdollista riittävästi uudenlaisia tutkimuksen organisointimalleja. Vuonna 2000 Lissabonissa kokoonnutunut Eurooppa-neuvosto linjasi, että Euroopan unionista tulee kehittää maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietoon perustuva talous. Yliopistojen asema nähtiin tässä prosessissa ratkaisevan tärkeäksi. Niiden todettiin olevan Euroopan talouskasvun vauhdittajia sekä työpaikkojen määrän ja laadun lisääjiä.²³¹

Tavoitteeksi asetettiin perinteisen akateemiseen yliopistomalliin perustuvan tiedontuotannon mallin kehittäminen joustavammaksi ja tehokkaammaksi. Keinoiksi näihin tavoitteisiin pääsemiseksi nähtiin muun muassa yliopistojen autonomian vahvistaminen, joustavampi päätöksenteko- ja hallintomalli, siirtyminen yksityiskohtaisesta sääntelystä strategiseen ja tulosperustaiseen ohjaukseen sekä yliopistojen rahoitusperustan monipuolistaminen.²³² Näin siis perinteistä sivistysyliopistoa kritisoineet ja uudenlaista yliopistomallia ajaneet hahmottivat ja käsitteellistivät yliopistojen tilanteen ja aseman yhteiskunnassa.

Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan ylijohdaja Sakari Karjalaisen mukaan yliopistouudistukseen ryhtymisestä päätettiin valtioneuvostotasolla keväällä 2005. Tämän pohjalla oli valtion tiede- ja teknologianeuvoston vuosina 2003–2004 toteuttama julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteiden arviointi. Periaatepäätöksessä korostettiin, että tavoitteena on kaikilta osin korkeatasoinen, Suomen vahvuusalueilla kansainvälisesti huipulla oleva yliopistojärjestelmä. Tämä edellytti yliopistojen kansainvälisen kilpailukykyyn parantamista profiloitumalla sekä panostamalla tutkimuksen laatuun, monitieteisyyteen ja kansainvälisesti korkeatasoiseen tutkijakuntaan. Myös yliopistojen johtamista ja hallintoa tuli uudistaa ja tutkimustoimintaa koota suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Samalla yliopistojen taloudellista toimivaltaa tulisi lisätä lainsäädäntötoimin. Tämän katsottiin parantavan kansallisen ja kansainvälisen huippuosaamisen ja verkostoitumisen edellytyksiä suomalaisissa yliopistoissa.²³³

Vaikutusvaltaisen OECD:n vuonna 2006 julkaisemassa raportissa *Suomen korkea-asteen koulutuksen tulkinta* sekä OECD:n niin sanotussa maareportissa (2005) esitettiin varsin kriittiset näkemykset suomalaisesta korkeakoululaitoksesta. OECD:n raporteissa, jotka heijastavat opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksiä, suomalaista korkeakoululaitosta pidettiin jälkeenyäänä

ja siirtyminen humboldtilaisesta yliopistomallista moderniin yliopistomalliin nähtiin välttämättömänä. Siinä missä perinteiseen yliopistoon nähtiin OECD:n raportissa kuuluvan raskaat uravaatimukset, pitkät opiskeluaajat, syvään juurtuneet tarkkarajaiset oppiainerajat sekä rajoitetut johtamis- ja ohjausvalmiudet, uudelle tavoiteltavalle modernille yliopistolle pidettiin raportissa tyypillisenä muun muassa monipuolista rahoituspohjaa, määrätietoisia ohjausjärjestelmiä ja vahvaa valmiutta reagoida ulkoisiin muutoksiin.²³⁴

Suomessa käynnistettiin opetusministeriön toimeksiannosta 2000-luvun alkupuolella useita selvityksiä, joissa pohdittiin toteutetun korkeakoulu- ja tiedepolitiikan onnistumista ja tuloksellisuutta sekä etenkin korkeakoulutuksen ja yliopistojen uudistamista niin valtakunnallisesti kuin alueellisesti sekä yliopistojenkin tasolla.²³⁵ Valtion tiede- ja teknologianeuvosto toteutti vuosina 2003–2004 julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteiden arvioinnin, jonka pohjalta valtioneuvosto teki huhtikuussa 2005 asiaa koskevan periaatepäätöksen. Tämä valtioneuvoston periaatepäätös oli merkittävä laajemmassa pitkän aikavälin korkeakoulupolitiikan kehittämisessä.²³⁶

Opetusministeriön tiedepolitiikan osasto asetti vuonna 2006 valmisteluryhmän pohtimaan korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteita. Työryhmä kiinnitti esityksessään huomiota käytettävissä oleviin resursseihin ja niiden tehokkaampaan käyttöön ja piti selvänä että ”Suomen väestöpohja ja resurssit eivät riitä sekä nykyisen korkeakouluverkon ylläpitämiseen että toiminnan laadun nostamiseen kansainväliselle tasolle”.²³⁷ Tulevaisuuden haasteisiin vastaamiseksi raportissa esitettiin 12 rakenteellisen kehittämisen periaatetta. Näitä periaatteita olivat muun muassa: korkeakoulujen on kyettävä palvelemaan yksilön ja yhteiskunnan tarpeita tarjoamalla korkealaatuista ja monipuolista osaamista tuottavaa koulutusta ja tutkimusta, rakenteellisten päällekkäisyyksien purkaminen, kilpailukykyisten osaamiskeskittymien perustaminen korkeakoulujen ympärille, erityisesti suurten korkeakoulukaupunkien ja pääkaupunkiseudun kehittäminen kansainvälisinä tieteellisinä ja teknologisinä keskuksina sekä korkeakoulutuksen ja tutkimuksen sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan keskittäminen suuremmiksi kokonaisuuksiksi.²³⁸

Seuravana vuonna valmistui opetusministeriön kansliapäällikkö Markku Linnan työryhmän raportti *Turusta tieteen huippukeskittymä* (2007). Raportissa esitettiin, että Turun yliopisto ja Turun kauppakorkeakoulu muodostaisivat yhdessä kansainvälisten esimerkkien mukaisen yliopistokonsortion, jolle valitaan yhteinen kansleri sekä hallitus, jonka kokoonpanossa on huomattava yliopistojen ulkopuolinen edustus. Hallituksen esitettiin koostuvan valtakunnallisista ja paikallisista julkisen hallinnon ja elinkeinoelämän edustajista sekä yliopistojen eri ryhmiä edustavista jäsenistä.²³⁹

Samana vuonna Linnan raportin kanssa valmistui myös professori Reijo Vihkon työryhmän raportti *Itä-Suomen yliopisto – tulevaisuuden yliopisto*

ajassa. Suunnitteluryhmä ilmoitti lähtökohdaksi näkemyksen, että ”Suomen ja Euroopan menestys syntyy yliopistoissa, jotka ovat hyvin erilaisia kuin nykyiset”. Työryhmä esitti, että Joensuun yliopistosta ja Kuopion yliopistosta muodostetaan kansainvälisesti kilpailukykyinen ”liittoyliopisto vastaamaan globaaleihin tulevaisuuden haasteisiin muuttuvassa toimintaympäristössä”. Uuden yliopiston tavoitteeksi asetettiin, että siitä kehittyä tärkeä osa suomalaista innovaatiojärjestelmää sekä yksi johtavista suomalaisista monialaisista yliopistokokonaisuuksista, joka on 200 parhaan yliopiston joukossa maailmassa.²⁴⁰

Linnan ja Vihkon työryhmiä huomattavasti pidemmälle menevämpiä uudistuksia esitettiin valtiosihteeri Raimo Sailaksen johtaman Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistymistä pohtineen työryhmän raportissa. Suurisanaisena tavoitteena oli luoda kansainvälisen luokan huippuyliopisto, innovaatioyliopisto, mikä edellytti työryhmän näkemyksen mukaan yliopistolle annettavaa vapautta käyttää resursseja kansainvälisen tutkimusyhteisön ja kansainvälisten akateemisten työmarkkinoiden parhaiden käytäntöjen mukaisesti. Työryhmä esittikin perusteellisia muutoksia yliopistojen ja niiden henkilökunnan oikeudelliseen asemaan.²⁴¹

Keskeisenä muutoksena työryhmä esitti uuden yliopistomuodon, säätiöyliopiston perustamista. Säätiötä johtaisi yliopiston ulkopuolisista jäsenistä muodostettu korkeatasoinen hallitus, jossa olisi ansioituneita yhteiskunnan, elinkeinoelämän, kulttuurin ja tieteen edustajia. Tämäkin tarkoitti muutosta suomalaiseen käytäntöön, jossa yliopiston hallituksen jäsenet ovat tulleet pääosin organisaation sisäpuolelta. Kokonaan uusi avaus tämä ei ollut, sillä jo vuonna 2005 säädetyssä laissa määrättiin, että yliopistojen hallintoelimissä voi olla kolmasosa yliopistojen ulkopuolisia jäseniä.²⁴² Työryhmän käsityksen mukaan hallituksen jäsenten ulkopuolisuus olisi kuitenkin ehdottoman tärkeää, jotta yliopisto pystyy uudistumaan. Valtiolle, elinkeinoelämälle, entisille opiskelijoille ja kansainväliselle tiedeyhteisölle haluttiin varata oikeus nimittää hallitukseen jäseniä siten, että millään ryhmällä ei olisi ehdotonta enemmistöä.²⁴³ Innovaatioyliopiston valmistelun ohjausryhmässä Professoriliittoa edusti toiminnanjohtaja Jorma Virkkala.

Sailaksen raportissa esitettiin myös vallitsevasta suomalaisesta ajattelusta ja käytännöistä poikkeavia henkilöstöratkaisuja. Työryhmän näkemyksen mukaan yliopisto voi kilpailla maailman parhaista tutkijoista ja opettajista vain, mikäli sillä on mahdollisuus tarjota kansainvälisesti vertailukelpoiset palkkaus- ja työehdot. Tämä edellytti siis vallitsevan suomalaisen palkkausjärjestelmän hylkäämistä ja kansainvälisten esikuvien mukaisia palkkasopimuksia eli yksilöllisempiä palkkasopimuksia ja sitä kautta palkkaerojen kasvua. Kansainvälisten mallien pohjalta esitettiin tenure track -mallien mukaista professoreiden vakinaistamispolkua ja palkkausta sekä yliopistolle oikeutta käyttää haluamiansa kansainvälisesti vertailukelpoisia tehtävänimikkeitä. Perusta-

vanlaatuinen muutos työntekijän asemaan oli raportin esitys, jonka mukaan säätiöyliopisto palkkaisi uudet työntekijät virkasuhteen sijaan työsopimuslain mukaiseen työsuhteeseen. Raportissa ehdotettiin, että säätiöyliopisto neuvottelisi työntekijöitä edustavien liittojen kanssa oman työehtosopimuksen, joka poikkeaisi muiden yliopistojen virkaehtosopimuksesta, vaikka voisikin osittain pohjautua siihen.²⁴⁴

Vuonna 2007 ilmestyi vielä yksi merkittävä korkeakoulupolitiikkaa ja yliopistojen tulevaisuutta linjaava selvitys eli Niilo Jääskisen ja Jorma Rantasen selvitys *Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen*²⁴⁵. Selvitys sisälsi monia konkreettisia koko suomalaista yliopistomaailmaa koskevia muutosehdotuksia, ja siinä oli hyvin samankaltaisia näkemyksiä kuin mitä OECD:n raporteissa oli esitetty. Hallinto-oikeuden professori Olli Mäenpää on luonnehtinut raporttia osuvasti siten, että ”se muodosti johdonmukaisen jatkon OECD:n peruslinjauksille, joita se konkretisoi Suomen erityisolosuhteisiin”²⁴⁶. Jääskisen ja Rantasen selvityksessä oli kaksi merkittävää ehdotusta. Ensinnäkin ehdotus, jonka mukaan yliopistoista muodostettaisiin uusi julkisoikeudellinen oikeushenkilö ja yliopistoille annettaisiin erillinen oikeuskelpoisuus. Toiseksi raportissa ehdotettiin, että yliopistojen henkilöstön palvelussuhteet muutettaisiin työsuhteisiksi. Lisäksi selvityksessä esitettiin, että yliopistojen hallinnossa erotetaan johtokunta ja konsistori sekä toimeenpaneva johto. Yliopiston johtokunta nimittäisi rehtorin määrääjäksi.²⁴⁷ Näin ollen selvitys sisälsi samoja näkemyksiä yliopistojen oikeusasemasta ja henkilökunnan työsuhteista kuin Sailaksen raportissa oli esitetty.

Edellä mainituissa raporteissa puhuttiin innovaatiojärjestelmästä ja tähän pohjautuen uutena käsitteenä innovaatioyliopistosta. Marja-Liisa Niinikoski (2012) on osoittanut, että teknis-taloudelliseen näkemykseen perustuva innovaatiopolitiikka alkoi vakiintua osaksi kansallista politiikkaa 1990-luvulla ja laajentui 2000-luvulla yhteiskunnallis-taloudelliseksi näkemykseksi. Strategisten huippuosaamisten keskusten (SHOK) luominen vahvisti innovaatio-orientoitunutta tutkimustoimintaa. Opetusministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön tilaama suomalaisen innovaatiojärjestelmän kansainvälinen arviointi vuonna 2009²⁴⁸ tarjosi tukea jo aiemmin esitetyille näkemyksille suomalaisen tutkimus- ja yliopistomaailman muuttamisen tarpeellisuudesta. Arvioinnissa esitettiin uudenlaista perustutkimuksen rahoitusjärjestelmää, yliopistojen itsemääräämisoikeuden lisäämistä sekä tutkimus- ja koulutusjärjestelmän virtaviivaistamista hajanaisuutta poistamalla sekä kansainvälisyyden lisäämistä. Merkille pantavaa on kuitenkin raportin toteamus, että yliopisto toimii innovaatiojärjestelmänä parhaiten, kun se tuottaa korkealaatuista tutkimusta akateemisin kriteerein. Huomattavaa on myös, että raportissa ei haluttu esittää suoraviivaista markkinalogiikan (tieteen arvo määräytyy sen mukaan, onko sen tuloksilla taloudellista arvoa markkinoilla) ajamista yliopistoihin.²⁴⁹

Kuten nämä edellä esitetyt raportit ja selvitykset osoittavat, Suomessa oli käynnissä 2000-luvun alkupuolella yliopistolaitoksen ja korkeakoulutuksen muuttamiseksi mittava projekti, jota tehtiin useilla tahoilla. Muutokseen ladatusta voimasta kertoo se, että selvitysten tekijät edustivat niin institutionaalisesti kuin henkilöitasolla huomattavaa arvo- ja vaikutusvaltaa. Voi siis sanoa, että suomalaisen korkeakoulutuksen ja yliopistojen muutosta pohjustettiin voimalisesti useilla julkisen vallan tilaamilla raporteilla ja selvityksillä, joihin voitiin keskusteluissa nojata – tai joita vastaan voitiin argumentoida. Joka tapauksessa niissä määriteltiin kehittämisen suuntaviivat ja keskustelun raamit.

Valtionhallinnolla ministereineen ja johtavine virkamiehineen on myös ollut tärkeä rooli. Yliopistojen kannalta keskeinen toimeenpaneva ministeriö on ollut opetusministeriö, mutta se ei ole suinkaan ainoa vaikutusvaltainen ministeriö. Valtion hallinnon toimijoista myös kauppa- ja elinkeinoministeriöllä, nykyisin työ- ja elinkeinoministeriöllä, on ollut tärkeä rooli tiede- ja teknologiapolitiikan määrittelyssä yhdessä elinkeinoelämän keskusjärjestöjen kanssa. Valtiovarainministeriö puolestaan on määritellyt taloudellisia raameja.²⁵⁰

Julkisen vallan lisäksi tiede- ja yliopistopoliittiseen keskusteluun ja vaikuttamiseen osallistuivat useat muut tahot. Johanna Kallo on osoittanut, että OECD on merkittävä vallankäyttäjä jäsenvaltioidensa koulutuspolitiikassa. Sen laatimat arvioinnit, suositukset ja tutkimukset ovat muodostaneet menettelyohjeistoja, joilla on ollut vahva vaikutus jäsenvaltioidensa koulutuspolitiikkaan. Kansalliset sidosryhmät legitimoivat ajamiaan kansallisia uudistuksia ja lakihankkeita OECD:n raporteilla ja näkökannoilla. Niitä myös muunnellaan eri poliittisiin asiayhteyksiin sopiviksi ja omien tavoitteiden tueksi. OECD:n maa- ja teemakatsaukset ja selvitykset ovat säännöllisesti edeltäneet suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä toteutettuja lakiuudistuksia. Näin tapahtui myös vuoden 2010 yliopistolain kohdalla.²⁵¹

Elinkeinoelämä ja korkeat virkamiehet edistivät uutta yliopistolakia OECD:n ja Euroopan unionin painotuksia seuraten. Näihin nähden yliopistot olivat sivussa esimerkiksi innovaatiopoliittisesta keskustelusta.²⁵² Yliopistoissa on huomattavan paljon yhteneväisyyksiä Elinkeinoelämän keskusliiton korkeakoulupoliittisten päämäärien kanssa. Tämä ei ole sattumaa, vaan kertoo suomalaisen korkeakoululaitoksen muutosvoimista. Elinkeinoelämän intressit ovat näkyneet suomalaisessa koulutuspolitiikassa jo vuosikymmeniä. Elinkeinoelämän keskusliiton näkemyksissä tiede- ja korkeakoulupoliittikka on haluttu kytkeä tiiviimmin osaksi elinkeinopoliittikkaa, koulutustarjonnan vastaavan yritysten tarpeita ja yliopistojen tuottavan työntekijöitä työelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin. Yliopistolakiin oli lisätty vuonna 2004 yliopistojen niin sanottu kolmas tehtävä eli yhteiskunnallinen vaikuttavuus, mikä liittyi huoleen siitä, että yliopistot eivät ota toiminnassaan riittävästi huomioon yhteiskunnan ja liike-elämän tarpeita.²⁵³ Nämä ovat olleet Elinkeinoelämän keskusliiton

tavoitteita vuoden 2010 yliopistolain säätämisen jälkeenkin.²⁵⁴ Elinkeinoelämän vaikutusvalta ei ole rajoittunut ainoastaan sen keskusliittoon, vaan myös jäsenjärjestöt ovat olleet aktiivisia, kuten myös yksittäiset vaikutusvaltaiset henkilöt maan talouselämän huipulta.

Asiantuntijaelimistä tärkeä on ollut valtion tiede- ja teknologianeuvosto. Muutosvoimille kuvaavaa on, että sen nimi muutettiin vuonna 2009 tutkimus- ja innovaationeuvostoksi. Tiede korvattiin innovaatioilla. Pääministerin johtamalla neuvostolla on ollut vaikutusvaltainen asema tiede-, teknologia- ja innovaatiopolitiikan kehittämisessä. Professoriliitolle valtion tiede- ja teknologianeuvosto on ollut tärkeä asiantuntijaelin, jonka näkemyksiin ja suosituksiin liitto on tukeutunut omia näkemyksiään ja vaatimuksiaan perustellessaan.

Vuoden 2010 yliopistolaki ei siis ollut yksittäinen vaihe, vaan siihen tiivistyi vuosia, jopa yli vuosikymmenen käynnissä ollut projekti suomalaisen yliopistolaitoksen ja korkeimman koulutuksen rakenteiden ja periaatteiden muuttamiseksi.²⁵⁵ Pääministeri Sipilän hallituskaudella (2015–2019) korkeakoululaitoksen ja tutkimustoiminnan muuttamista pyrittiin jatkamaan vauhdikkaasti.

2. Professorit ja yliopistouudistus

Professoriliitto oli mukana näissä uudistuksissa, jotka koskettivat laajasti niin yliopistomaailmaa kuin professoreita ja heidän työsuhteensa ehtojakin. Liiton ja professoreiden näkökulmasta yliopistouudistuksessa oli kaksi huomionarvoista pääkohtaa: ensinnäkin professoreiden asema ja palvelussuhteen muoto ja toiseksi yliopistojen julkisoikeudellinen asema ja itsehallinto. Kokonaisuutena liitto korosti yliopistouudistusta käsittelevissä kannanotoissaan yliopistojen perustehtäviä: kaikissa yliopistoissa tulee olla tutkimusta, ylintä opetusta ja tutkijakoulutusta.²⁵⁶

Jo alkuvuodesta 2007 Jääskisen ja Rantasen raportin julkaisemisen jälkeen Professoriliitto vaati henkilöstön aseman turvaamista uudistuksessa ja maltillista etenemistä.²⁵⁷ Professoriliiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala oli raporttiin liittyen Julkisan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKOn ja Professoriliiton edustajana kuultavana opetusministeriössä kesällä 2006 ja lisäksi ministeriö pyysi liitolta lausunnon selvityksestä. Liiton lausunto oli varsin seikkaperäinen. Liitto näki selvitykseen sisältyvässä ehdotuksessa niin hyviä puolia kuin kehitettävää ja suoranaisesti kritisoitavaakin. Kaikkiaan lausunnossa korostui liitolle tyypilliseen tapaan maltillisuus.²⁵⁸

Lokakuussa 2007 toiminnanjohtaja Virkkala esitteli Acatiimi-lehdessä yliopistouudistusta ja keskusteluissa olleita suurimpia muutoksia. Näitä muutok-

sia olivat yliopistojen autonomian kasvaminen ja valtion tilivirastoasemasta luopuminen sekä yliopistojen muuttuminen itsenäiseksi julkisoikeudelliseksi oikeushenkilöksi tai yksityisoikeudelliseksi säätiöksi. Virkkala toi esiin varovaisen suhtautumisen näihin esityksiin, mutta ei toisaalta nähnyt niissä suuria uhkakuviakaan. Uudistuksen vastustamisen sijaan Virkkala katsoi parhaaksi, että liitto on mukana uudistuksessa.²⁵⁹ Selitys oli viileää realismia: uudistuksen takana olivat niin isot voimat, että vastustamisen sijaan hedelmällisemmäksi katsottiin yrittää vaikuttaa niin, että uudistuksesta tulisi mahdollisimman hyvä.

Liitto toimi monella foorumilla aktiivisesti yliopistolakiin vaikuttaen. Se kommentoi lakiluonnoksen versioita, liiton edustajat tapasivat opetusministeriön poliittista johtoa ja virkamiesjohtoa sekä kävivät keskusteluja sivistysvaliokunnan ja valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaoston kanssa. Samoin liitto pyrki vaikuttamaan lain sisältöön etujärjestöjen kautta, ja uudistusta käsiteltiin esimerkiksi vuoden 2008 aikana liiton hallituksen jokaisessa kokouksessa, valtuustossa ja erilaisissa seminaareissa.²⁶⁰ Myös puheenjohtaja Risto Laitinen toi kevään 2008 aikana useissa yhteyksissä esiin liiton näkemyksiä henkilöstön ja professoreiden asemasta uudistuksessa sekä professoreiden kelpoisuusvaatimuksista.²⁶¹

Liitto edellytti jo lakihankkeen alkuvaiheessa, että professoreiden, joiden se tässäkin yhteydessä muistutti olevan yliopistojen vaativinta työtä tekevä henkilöstöryhmä, tulee päästä mukaan uudistuksen valmisteluun. Tämä ei ollut pelkkää rutiinien mukaista toistelua, vaan uudistuksen alkuvaiheessa vuoden 2007 aikana todella näytti siltä, että professoreita ei otettaisi mukaan yliopistouudistuksen valmisteluun. Vaikka professorit eivät lopulta päässeetkään liiton toivomalla tavalla täysimääräisesti mukaan valmisteluun, niin yliopistojen henkilöstölle, professorit mukaan lukien, varattiin mahdollisuus antaa lausuntoja.²⁶²

Liiton mielestä lakiuudistuksen lähtökohtana tuli olla, että suuria muutoksia professoreiden asemaan ei tarvita. Liitto edellytti, että professoreiden aseman tulee olla keskeinen myös tulevissa yliopistohallinnon muodoissa, koska professorit muodostavat yliopiston tieteellisen johdon.²⁶³ Liiton mielestä henkilöstöä koskevat muutokset edellyttivät perusteellista lisäkäsittelyä, jossa henkilöstöjärjestöillä on oltava keskeinen asema.²⁶⁴ Toinen liiton vaatimus oli, että professoreiden erityisasema tunnustetaan ja professoreita tulee käsitellä lainsäädännössä omana ryhmänään.²⁶⁵ Liiton puheenjohtaja Laitinen toi tämän esiin myös lehtihaastattelussa keväällä 2008: ”Professoreiden asema yliopistojen johtavana henkilöstöryhmänä pitää tunnustaa täysimääräisesti”.²⁶⁶

Professoriliitolle olennaisen tärkeä kysymys oli palvelussuhteiden muoto. Jo Sailaksen sekä Jääskisen ja Rantasen raportissa esitettiin palvelussuhteiden muuttamista työsuhteiksi. Näitä ajatuksia ajoivat myös maan hallitus ja uudistusta toimeenpaneva opetusministeriö virkamiehineen, jotka lähtivät yksiselitteisesti siitä, että virkasuhteet muutetaan työsuhteiksi. Liitto paheksui tällaista uudistuksen lähtökoh-
taa, koska sen mielestä ei olisi juridisia esteitä jatkaa virkasuhteissa, vaikka suunniteltu

yliopistolaki toteutuisikin. Itse asiassa puheenjohtaja Laitinen kyseenalaisti lehtihaastattelussa keväällä 2008 koko palvelussuhteiden muodon muuttamisen tarpeellisuuden. Virkasuhdetta, johon kuuluvat virkavastuu ja riippumattomuus, pidettiin Professoriliitossa työsuhdetta paremmin professoreiden työnkuvaan sopivana.²⁶⁷ Antamassaan lausunnossaan raporttiin *Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen* liitto toi lisäksi esiin, että mikäli opetus- ja hallintotehtävissä olevat toimivat julkisen vallan käyttäjinä virkavastuulla ja yliopistoissa sovellettaisiin julkisoikeudellista hallintolakia, niin tästä voisi syntyä sekavuuksia käytännössä.²⁶⁸

Ammattiyhdistyksen tehtävien mukaisesti Professoriliitto edellytti, että yliopistolakia uudistettaessa lakiin tulee kirjata säännös siitä, että palvelussuhteiden ehdot säilyvät vähintään siirtohetken kaltaisina. Tämän jälkeen palvelussuhteen ehtoja voitaisiin muuttaa ainoastaan asianmukaisessa järjestyksessä tehdyllä yliopistojen yleisellä työehtosopimuksella.²⁶⁹

Professoriliitto vieraili keväällä 2008 eduskunnassa antamassa sivistys- ja perustuslakivaliokunnille asiantuntijalausunnot lakiluonnoksesta. Tässäkin yhteydessä liitto toi esiin, että lakiluonnoksessa on useita korjauksia vaativia kohtia kuten aikomus muuttaa virkasuhteet työsuhteiksi, yliopistojen ulkopuolisten jäsenten määrä hallituksissa ja professorien kelpoisuusvaatimukset. Liitto

Rutiineja kolme viikkoa, sitten alkoi yliopistouudistus

”Kun minua suostuteltiin liiton puheenjohtajaksi, vakuuteltiin, että palkkausjärjestelmän uudistuksen jälkeen ei ole tiedossa isoja asioita ja saa keskittyä lähinnä rutiineihin. No, niitä rutiineja kesti tasan kolme viikkoa ja siten alkoi yliopistouudistus”, professori **Risto Laitinen** muistelee

kautensa (2007–2010) alkua. Hän toimi Oulun yliopistossa kemian professorina.

Tammikuussa 2007 opetusministeriön seminaarissa julkistettiin kolme raporttia, jotka loivat pohjaa yliopistolain kokonaisuudistukselle.

”Professoriliitolla oli lakivalmistelun ajan kolme keskeistä huolta: virkasuhteitten muuttaminen työsuhteiksi, uudistuksen rahoitus, yliopiston muuttuva rooli ja tehtävät.”

Laitinen muistuttaa, että yliopistouudistusta tehtiin noususuhdanteen aikana. Lakiin kirjattiin yliopistoindeksi turvaamaan rahoituskehitystä myös huonoina aikoina.

”Mutta heti kun huonommat ajat koittivat, yliopistoindeksi ensin puolitettiin ja sitten jäädytettiin kokonaan.”

”Jos ei olisi Professoriliittoa ja sen sisarliittoja, voi kysyä, missä oltaisiin. Palkat olisivat matalammat ja yliopiston rooli voisi muutenkin olla hyvin toisenlainen”, Laitinen toteaa ja korostaa liiton merkittävyyttä yliopisto- ja tiedepoliittisena vaikuttajana. Liiton sääntöihin kirjoitettu tehtävä on linjannut toimintaa koko historian ajan.

Puheenjohtaja Risto Laitisen videohaastattelu, Sivistyksen puolesta -verkkosivu.

Oulun yliopiston kemian professori Risto Laitinen toimi Professoriliiton puheenjohtajana 2007–2010.

Kuva: Kirsti Sintonen/Acatiini

kiinnitti huomiota myös siihen, että henkilöstön asema uudistuksessa oli yhä epäselvä, eikä henkilöstön aseman turvaaminen siirtymäaikana ollut varmistunut. Nämä vaatimukset huomattiin myös mediassa.²⁷⁰

Myös yksittäiset professorit kritisivat julkisesti lakiesitystä palvelussuhteiden muodon muuttamisesta. Esimerkiksi Helsingin yliopiston yksityisoikeuden professori Niklas Bruun arvosteli ankarasti lain valmistelua kevätseminaarissa Helsingissä keväällä 2008. Bruun moitti sitä, että palvelussuhteen muutoksia virkasuhteista työsuhteiksi ei ole kunnolla perusteltu ja muistutti myös palvelussuhteiden muodon muuttamisen muista seurauksista. Muutos työsuhteiksi tarkoittaisi myös merkittävää työtaisteluoikeuden muutosta, sillä työsuhteissa voi täysin laillisesti ryhtyä työtaisteluihin, mistä Bruun mainitsi esimerkkeinä valintakokeiden tai kuulustelujen boikotoinnin.²⁷¹

Suunnitellun lain mahdollisesti tuomista työtaisteluista väläytti myös Jorma Virkkala lehtihaastattelussa keväällä 2009. Hän totesi, että työtaisteluitakin ”jossakin vaiheessa väläyteltiin”, mutta liitto katsoo toistaiseksi paremmaksi jatkaa vaikuttamista parlamentaarisilla keinoilla. Mikäli uuden lain mukaisiin työsuhteisiin siirryttäisiin vuoden 2010 alussa, niin silloin ”tulee mielenkiintoinen tilanne tässäkin suhteessa”, Virkkala varoitteli työtaistelujen mahdollisuudesta.²⁷² Käytännössä liitto kuitenkin jatkoi maltillista linjaansa. Kun keväällä 2009 yliopistokaupungeissa järjestettiin lakia vastustavia mielenosoituksia ja Helsingin yliopisto ”vallattiin”, liitto pysyi tällaisesta toiminnasta sivussa.²⁷³

Palvelussuhteen muodon muutoksen lisäksi liitto kiinnitti huomiota professoreiden nimittämismenettelyyn ja kelpoisuusvaatimukseen (tieteellinen tai taiteellinen pätevyys, opetustaito ja tarpeellinen käytännöllinen perehtyminen), joita kaavailtiin kevennettävän. Lausunnossaan raportista *Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen* liitto puolusti professoreiden kelpoisuusvaatimusten pitämistä tiukkoina sekä näiden vaatimusten säätelyä korkealla tasolla. Voimassa olleiden säädösten mukaan professoreiden ja eräiden muiden henkilöstöryhmien kelpoisuusvaatimukset sisältyivät korkeakoulujen virkojen kelpoisuuksista ja tehtävistä annettuun asetukseen. Professoreiden kelpoisuusvaatimukset oli liiton näkemyksen mukaan säädettävä uuden lain voimaantultuakin vähintään asetuksessa. Mikäli kelpoisuusvaatimuksia laskettaisiin ja niitä määriteltäisiin asetuksia alemmalla tasolla, esimerkiksi yliopistokohtaisilla säädöksillä, olisi liiton mielestä vaarana tieteellisen tason suuri vaihtelu yliopistojen ja professoreiden välillä.²⁷⁴

Professoreiden nimittämismenettely on suomalaisissa yliopistoissa ollut perusteellinen ja pitkä prosessi, jota on myös kritisoitu²⁷⁵. Professoriliitto toi esiin vallitsevan menettelyn hyviä puolia: tarkkaan säädeltä prosessi asian tuntijalausuntoineen, ehdollepanoineen tai kutsumismenettelyineen turvaa hakijoiden yhdenmukaisuutta ja professoreiden korkean vaatimustason säilymisen. Mikäli nimittämismenettelyä säädettäisiin yliopistokohtaisella johto-

säännöllä, menettely voisi vaihdella yliopistoittain ja muuttua epäselväksi. Siksi professoreiden nimittämismenettelystä tulee säädellä kaikkia yliopistoja koskevalla lainsäädännöllä, jossa korostuu akateeminen vertaisarviointi.²⁷⁶

Liiton ajama näkemys ei kuitenkaan toteutunut uudessa yliopistolaisissa, vaan kelpoisuusvaatimuksista säätäminen annettiin kunkin yliopiston johtosäännöllä määriteltäväksi. Liitossa voitiin kuitenkin huokaista helpotuksesta. Uudesta laista huolimatta osoittautui, että liiton tavoitteiden mukaisesti professoreiden kelpoisuusvaatimukset pysyivät yliopistoissa korkeina.²⁷⁷

3. Kiistelty yliopistojen autonomia

*Yliopistouudistuksen tavoitteena on vahvistaa tiedeyhteisön autonomiaa ja yliopistojen voimavaroja. Haluamme antaa kaikille yliopistoillemme ja jokaiselle tieteen alalle mahdollisuuden olla maailman parhaita.*²⁷⁸

Näin puolusti opetusministeri Henna Virkkunen hallituksen ajamaa yliopistouudistusta Tieteen päivien avajaispuheessaan tammikuussa 2009. Samoin sanakääntein hän perusteli hallituksen esitystä uudeksi yliopistolaksi esitellessään sitä eduskunnalle helmikuussa 2009. Myönteiseltä kuulostavaa autonomiaa ja sen kasvattamista tuskin kukaan voisikaan vastustaa, mutta olennaista on, mitä autonomialla tarkoitetaan ja miten sen lisääntyminen näkyisi yliopistoissa ja professoreiden työssä käytännössä. Yliopistojen autonomialla onkin voitu nähdä hyvinkin erilaisia sisältöjä. Kuten Jyväskylän yliopiston rehtori Aino Sallinen totesi avajaispuheessaan vuonna 2008: eri aikoina myös autonomian käsite joudutaan neuvottelemaan aina uudestaan.²⁷⁹

Tämä näkökulmien erilaisuus tuli esiin jo varhain lainvalmisteluvaiheessa. Lain kannattajat katsoivat, että yliopistojen toiminnallinen autonomia lisääntyy, kun niiden sidosta suhteessa suurimpaan rahoittajaan eli valtioon vähennetään ja kun niistä tulee kiinteistöjensä omistajia. Samoin kannattajien mielestä yliopistojen autonomia kasvaa, kun niiden hallitukseen tulee jäseniksi ympäröivän yhteiskunnan edustajia. Ministeri Virkkunen esitti, että ”uusi yliopistolaki vapauttaa yliopistot valtion ahtaasta tilviraston asemasta”, mutta lain vastustajat näkivät kokonaisuuden toisin. Vastustajien mielestä yliopistojen autonomia kaventuu, kun niiden hallitukseen tulee ulkopuolisten vahva edustus, jopa enemmistö. Yliopistojen kollegiaalisten ja demokraattisten rakenteiden tilalle lakia kritisoivat näkivät tulevan ylhäältä käsin ohjatun käskytsjärjestelmän.²⁸⁰

Jyväskylän yliopiston valtio-opin professori Marja Keränen onkin esittänyt, että vuoden 2010 yliopistolain yhteydessä kohtasivat kaksi erilaista käsitystä autonomiasta: perinteinen humboldtilainen käsitys yliopistoautonomiasta ja New Public Management -puhuntaan liittyvä uusi käsitys.²⁸¹ New Public Management (NPM) nimellä kutsuttujen julkishallinnon johtamisen oppien tai ideologian alkujuuret ovat 1970-luvun Yhdysvalloissa, ja myöhemmin sitä toteuttivat Ronald Reaganin hallitus Yhdysvalloissa ja Margaret Thatcherin hallitus Iso-Britanniassa.²⁸²

Humboldttilaiseen käsitykseen autonomiasta on katsottu sisältyvän ajatus yliopistoista yhtenä vanhimmista eurooppalaisista instituutioista, ainutlaatuisena itsehallinnollisena instituutiona, jonka ydintehtävä on akateeminen, voittoa tavoittelematon ja totuutta etsivä ja joka on samalla sekä hallitusvallasta että taloudesta moraalisesti ja intellektuaalisesti riippumaton.²⁸³ Perinteiseen tieteen autonomiaan on ajateltu kuuluvan vapaus tutkia ja opettaa mitä haluaa, eikä mikään yksityinen taho ole voinut määrätä, mitä yliopistossa on tutkittava tai opetettava. Tähän autonomiakäsitykseen on istunut hyvin se, että henkilökuntaa on palkattu virkasuhteeseen.²⁸⁴

Sen sijaan New Public Managementin mukainen käsitys autonomiasta näkee yliopistot keskenään kilpailevina, toimintansa profiloivina yksiköinä, joille lisääntynyt autonomia tuottaa joustavuutta. Sääntelyn katsotaan vähentyvän, kun yksityiskohtaisesta ohjauksesta siirrytään tulosjohtamiseen. Yliopistojen erikoislaatu instituutioina ei viittaa perinteisiin eikä sivistyksen kantamisen tehtäviin, vaan profiloitumiseen aloilla, joilla on löydettävissä kilpailuhyötyä. Yliopistot muodostavat verkostoja ympäröivän yhteisön, teollisuuden ja muiden sidosryhmien kanssa. Olennaista ovat yliopistojen tuotokset, joiden on oltava kustannustehokkaita.²⁸⁵

Professoriliitto suhtautui uudistukseen melko kielteisesti ja epäkoh-tia esille tuoden. Tämä tulee esiin myös liiton opetusministeriölle vuonna 2007 antamasta lausunnosta yliopistojen aseman uudistamisesta. Varsinkin yliopis-tojen muuttaminen kertaheitolla itsenäiseksi julkisoikeudelliseksi laitokseksi tai säätiöksi nähtiin liian jyrkäksi muutokseksi, jonka uskottiin luovan taloudel-lista epävarmuutta. Tämän vuoksi vaiheittainen eteneminen nähtiin parempana toimintatapana. Yliopistojen taloudellisen autonomian lisääminen voitiin tulkita monella tavalla. Liitto piti uudistuksessa keskeisenä yliopistojen rahastotalouden laajentamista. Laajempi rahastotalous mahdollistaisi liiton näkemyksen mukaan yliopiston tutkimustoimintaan liittyvän taloudenpidon olennaisen kehittämisen. Rahastotalouden laajentaminen edellyttäisi muun muassa verovähennysoikeuden olennaista lisääntymistä lahjoittajille ja muita lainsäädännöllisiä muutoksia.²⁸⁶

Liitto kuitenkin lievensi vuoden 2007 aikana suhtautumistaan uudis-tuksen toteuttamiseen. Liitossa pidettiin uudistuksen toteuttamista niin toden-näköisenä, että sen vastustamisen katsottiin olevan turhaa tai jopa vahingollista. Kuten puheenjohtaja Laitinen kirjoitti Acatiimi-lehteen uudistusprosessia esitel-leessään kesällä 2007: ”Yliopistojen uudistamisen suuntaviivat on nyt kirjoitettu

niin isoilla kirjaimilla, että vastustamisen sijasta nyt on hedelmällisintä vaikuttaa uudistukseen siten, että siitä tulee mahdollisimman toimiva ja hyvä henkilöstön kannalta”. Vetäytymisen ja poikkiteloin asettumisen sijaan liitossa uskottiin tuloksellisemmaksi toimintastrategiaksi olla mukana uudistuksessa suhtautumalla siihen myötämielisesti, vaikuttamalla lakiesityksen sisältöön lausunnoin ja tiedottein sekä osallistumalla viiteryhmien tapaamisiin ja erilaisiin tilaisuuksiin.²⁸⁷

Jo lain valmisteluvaiheessa oli herännyt kiista yliopistojen hallinnosta eli kuinka paljon ulkopuolisia jäseniä voi olla yliopistojen ylimmässä päättävässä elimessä eli hallituksessa. Voimassa olleen lain mukaan vähintään yhden ja enintään kolmanneksen tuli olla ulkopuolisia, mutta lakiluonnoksen mukaan puolet hallitusten jäsenistä olisi valittava ulkopuolisista edustajista. Tällaista muutosta Professoriliitto ei voinut hyväksyä. Lausunnoissaan vuodelta 2007 liitto kyllä tunnisti, että tietyissä tilanteissa ulkopuolisella edustuksella saattaa olla rakentavaa merkitystä ja ulkopuolinen edustus hallituksessa voi tuoda lisäarvoa. Tästä huolimatta liiton näkemys oli, että ulkopuolista edustusta voidaan lisätä yliopistojen hallituksissa vain niin, että enemmistö hallituksesta on yliopistoyhteisön valitsema ja heidät valitaan yliopistoyhteisöstä. Samoin liitto katsoi, että yliopiston hallituksen puheenjohtajan ja rehtorin tulee olla professori.²⁸⁸

Seuraavana keväänä 2008 liitto jatkoi yliopistoyhteisön aseman puolustamista yliopistojen hallituksissa. Opetusministeriölle antamissaan kommentteissa liitto toi esiin, että ulkopuolisten jäsenten edustus ja merkitys yliopistojen hallinnossa on hallituksen lakiluonnoksessa liian suuri verrattuna yliopiston sisältä tulevaan tieteelliseen asiantuntemukseen, jonka huipulla oli professorikunta. Liitto näki siis, että ulkopuolisten osuuden lisääminen heikentää yliopistojen tieteellistä asiantuntemusta ja totesi tästä lausunnoissaan purevasti: ”Yliopistouudistus ei anna mitään aihetta ylimmän tieteellisen asiantuntemuksen vähentämiselle”.²⁸⁹ Lehtihaastattelussa keväällä 2008 puheenjohtaja Risto Laitinen piti suunnitelmia yliopistojen autonomian lisäämisestä ristiriitaisina: ”On täysin ristiriitaista että yliopistouudistuksen keskeisenä tavoitteena piti olla yliopistojen autonomian lisääminen ja nyt ollaan perustamassa uutta yliopistoa [Aalto-yliopisto], jonka hallitus on 100-prosenttisesti ulkopuolisten nimeämä”.²⁹⁰

Maan hallituksen reagointi yliopistoväen ja liiton esittämään kritiikkiin ei vaikuttanut lupaavalta. Niinpä liiton vuoden 2008 toimintakertomuksessa jouduttiin toteamaan: ”Vuoden 2008 aikana näytti, että liiton tavoite ei täyty”.²⁹¹ Liitto kuitenkin piti kiinni tieteellisen asiantuntemuksen vaatimuksesta yliopiston hallinnossa koko lakiuudistusprosessin ajan. Liiton vankka näkemys oli, että yliopistojen perustuslaissa turvattu itsehallinto edellytti yliopistojen hallituksen enemmistön valitsemista yliopistoyhteisön toimesta.²⁹²

Yliopistoyhteisölle ja liitolle ulkopuolisten määrän lisäämisessä yliopistojen hallitukseen ei ollut kyse vain tieteellisen asiantuntijuuden vaalimisesta, vaan myös suuresta periaatteellisesta yliopistojen autonomiaan liittyvästä

Helsingin kauppakorkeakoulun rehtori Eero Kasanen puhui keväteseminaarissa 2007 ”vanhoista ja väsyneistä” yliopistoista. Suunniteltavaa innovaatioyliopistoa hän piti ”uutena uljaana mallina”.

Kuva: Ari Aalto

kysymyksestä. Tämä tuli selvimmän esiin, kun alettiin perustaa niin sanottua ”huippuyliopistoa” tai ”innovaatioyliopistoa”, jolla sittemmin Aalto-yliopistoksi nimettyä yliopistoa aluksi suurellesesti markkinoitiin. Professoriliitto piti sen hallituksen koostumusta jopa perustuslain vastaisena. Liitto korosti, että akateemisen autonomian yksi tärkeimpiä periaatteita on se, että yliopistoyhteisö valitsee yliopiston hallituksen vaaleilla. Tässä kohtaa Aalto-yliopiston säädekirja ei noudattanut liiton mielestä perustuslain kirjainta.²⁹³

Suunnitelma Helsingin kauppakorkeakoulun, Teknillisen korkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistämisestä eli innovaatioyliopiston perustamisesta herätti hämmennystä ja ristiriitaisia tunnelmia myös muissa yliopistoissa. Keväteseminaarissa 2007 asia sähköisti tunnelmaa. Helsingin kauppakorkeakoulun rehtori Eero Kasanen ymmärrettävästi kannatti uutta perusteilla olevaa yliopistoa. Yliopistolaitos oli hänen mukaansa ”vanha ja väsynyt”, sen sijaan suunniteltavissa oleva yliopisto olisi hänen mukaansa ”uusi uljas malli”. Professoriliiton Laitinen ihmetteli, että hallitusohjelmassa luvataan toteuttaa uusi yliopisto, mutta sille ei kuitenkaan osoiteta siinä erikseen yhtään rahaa. Professoriliitto vaatikin, että uuden yliopiston rahoitus ei saa olla pois

muilta yliopistoilta. Tätä näkemystä liitto painotti myös lausunnoissaan valtion tulo- ja menoarvioista.²⁹⁴

Uuden yliopiston perustamistapa herätti kipakoita kommentteja pari vuotta myöhemminkin kevätseminaarissa. Vuonna 2009 Helsingin yliopiston yksityisoikeuden professori Niklas Bruun arvosteli sitä, että säätiömuotoinen Aalto-yliopisto oikeastaan perustettiin jo ennen kuin lainsäädäntö edes tunsu säätiöyliopistotyyppiä. Hän myös epäili, että onko uusi säätiömuotoinen hallintomalli edes perustuslain mukainen ja takaako se perustuslain mukaisen tutkimuksen ja opetuksen vapauden sekä yliopiston itsehallinnollisen aseman.²⁹⁵ Samankaltaista kritiikkiä säätiöyliopistoa ja hallintomallia kohtaan esitti myös Professoriliitto huhtikuussa 2009. Liitto esitti, että perustuslakivaliokunnan tulisi pohtia vakavasti, onko hallituksen esitys säätiöyliopiston hallituksen valinnasta ristiriidassa perustuslain kanssa. Liiton valtuusto totesi, että säätiöyliopiston hallituksen valinta oli maan hallituksen esityksessä täysin ulkopuolisten käsissä. Tämä oli valtuuston kannanoton mukaan ”perustuslaissa turvatun yliopistojen autonomian irvikuva”. Samalla maan hallitusta arvosteltiin siitä, että professoreita ei ollut kuultu valmistelussa.²⁹⁶ Loppujen lopuksi Suomeen syntyi yliopistouudistuksen myötä kaksi säätiöpohjaista yliopistoa. Aalto-yliopiston säädekirja allekirjoitettiin kesäkuussa 2008 ja Tampereen teknillisenä yliopistona toimivan TTY-säätiön säädekirja allekirjoitettiin helmikuussa 2009. Molemmat yliopistot aloittivat toimintansa vuoden 2010 alusta.

Vuoden 2009 aikana käytiin yliopistolain sisällöstä ja yksityiskohdista kiivasta keskustelua, joka huipentui lain eduskuntakäsittelyyn. Professoriliitolle tämä kaikki merkitsi työntäyteistä vuotta. Liitto järjesti sidosryhmätapaamisia muun muassa eduskunnan sivistysvaliokunnan, valtiovarainministeriön sivistys- ja tiedejaoston sekä opetusministerin ja muiden opetusministeriön edustajien kanssa. Lisäksi liitto antoi lakiehdotuksesta lausuntoja eduskunnalle ja ministeriölle ja lähetti mediallyle tiedotteita liiton näkemyksistä uudistuksessa.²⁹⁷

Kauaa ei valmistelussa olevan lain perustuslaillista ratkaisua tarvinnut odottaa, sillä eduskunnan perustuslakivaliokunta antoi lausuntonsa hallituksen esityksestä uudeksi yliopistolaisiksi 13.5.2009 sekä vielä toisen lausunnon 4.6.2009.²⁹⁸ Perustuslakivaliokunta osoitti liiton ja kriitikoiden epäilyt oikeiksi. Valiokunta nimittäin edellytti ensimmäisessä launnossaan kahta merkittävää täsmennystä, jotta laki täyttäisi perustuslain yliopistojen itsehallinnolle asettamat vaatimukset. Ensinnäkin esitystä oli muutettava niin, että yliopistoyhteisön ulkopuoliset jäsenet eivät suoraan lain nojalla muodosta hallituksen enemmistöä. Toiseksi yliopistoa koskevaa sääntelyä tuli perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan olennaisesti täsmentää, ja rehtorin ja hallituksen toimivallasta tuli säätää laissa.²⁹⁹

Huomionarvoista on, että perustuslakivaliokunta katsoi ensimmäisessä launnossaan virkasuhteiden muuttamisen olevan monella tapaa

Yliopistolakiuudistus sai mielenosoittajat liikkeelle.

Kuva: Veikko Somerpuro/Acatiimi

ongelmallinen. Valiokunta esittikin näkemyksensä, että yliopistojen henkilökunnalle kuuluvat tehtävät ”ovat laadultaan sellaisia, että niihin kuuluva päätösvalta ja -vastuu pikemminkin perustelevat virkasuhteen säilyttämistä palvelussuhteen muotona ainakin yliopiston johtavan hallinto-, opetus- ja tutkimushenkilökunnan osalta”.³⁰⁰

Professoriliitossa perustuslakivaliokunnan tekemät muutosehdotukset otettiin tyytyväisenä vastaan. Ne olivat liitolle osoitus oikeasta ja tuloksellisesta toiminnasta ja liitossa niitä ”voitiin pitää voittona”.³⁰¹ Perustuslakivaliokunnan toukokuinen hallituksen esitykseen korjauksia vaativa lausunto huomioitiin mediassakin. Uutispäivä Demarin haastattelussa perustuslakivaliokunnan varapuheenjohtaja, oppositiopuolue SDP:n kansanedustaja, entinen oikeuskansleri Jacob Söderman arvosteli kovin sanoin hallitusta ja elinkeinoelämän edustajia ylimielisyydestä, kun ne olivat lähteneet rakentamaan säätiöyliopistoja ennen asianmukaista lainsäädäntöä.³⁰²

Kun lakiesitys oli vielä eduskunnan käsittelyssä, puheenjohtaja Laitinen nosti siitä esiin myös monia myönteisiä seikkoja: yliopistouudistus oli tarpeellinen ja sen tuoma autonomia tervetullut. Hyvänä puolena hän piti myös

rahoituksen indeksisidonnaisuutta, joskin tässä jäi hiertämään opetusministeriön vallan kasvamisen mahdollisuus. Yliopistoyhteisön ulkopuolisten jäsenten osuuden kasvattaminen yliopistojen hallituksissa oli vastoin Professoriliiton näkemyksiä. Kun yliopistojen hallituksissa oli jo vallitsevassa tilanteessa kolmannes ulkopuolisia, niin ”sen luulisi riittävän tuomaan yhteiskunnan ja elinkeinoelämän tietämystä hallitustyöskentelyyn”, kummasteli puheenjohtaja Laitinen muutoksen tarpeellisuutta *Acatiimi*-lehdessä.³⁰³

Eduskuntakäsittelyssä lakiin tehtiin perustuslakivaliokunnan lausunnon seurauksena useita merkittäviä muutoksia. Yliopistojen hallituksen kokoonpanosta laissa säädettiin, että yliopistoyhteisö voi itse päättää, onko sen edustajilla enemmistö hallituksessa. Säätiöyliopistojen hallituksesta, rehtorista ja monijäsenisestä hallintoelimestä lisättiin yksityiskohtaiset säännökset. Sivistysvaliokunnan lisäämänä lakiin tuli myös säännös, joka määrittelee työntantajalle yleisen velvollisuuden turvata työsuhteessa ja työntekijöiden kohtelussa tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus.³⁰⁴

Hyväksytyssä laissa liiton mielestä oli hyvää se, että yliopistoyhteisölle jäi mahdollisuus valita hallituksen enemmistö julkisoikeudellisissa yliopistoissa, vaikka yliopistoyhteisön ulkopuolisten jäsenten osuus hallituksissa kasvoikin. Pettymys liitolle oli se, että vaikka lain perusteella säätiöyliopistoissa yliopistoyhteisön omalla asiantuntemuksella oli mahdollisuus vaikuttaa hallituksen valintaan, niin käytännössä liiton mielestä yliopistoyhteisö ei kuitenkaan pääsisi vaikuttamaan säätiöyliopistojen hallitusten kokoonpanoon.³⁰⁵

Toisaalta pahimmat pelot yliopistojen hallitusten kokoonpanoista ja asiantuntemuksen laskusta eivät toteutuneet. Kun yliopistolaki oli hyväksytty keväällä 2009 eduskunnassa, Laitinen kommentoi tuoretta lakia kirjoituksessaan *Acatiimi*-lehdessä. Ulkopuolisten osuuden kasvattamiseen hallituksissa hän suhtautui aiempaa valoisemmin. Laitisen mukaan tyytyväisyyttä herätti se, että viime hetkillä saatiin muutos yliopistojen hallintoon, niin että ulkopuolisten jäsenten minimimäärä laski 50 prosentista 40 prosenttiin. Hän myös kehui yliopistoja siitä, että ne näyttävät suhtautuneen hallitustensa jäsenten valintaan vakavasti: Aalto-yliopistossa hallitukseen valittiin vain tohtoreita ja kaikissa yliopistoissa hallituksen jäsenet edustavat niiden yliopistojen erityis- ja painoaloja.³⁰⁶

Loppuvuodesta 2009 puheenjohtaja Risto Laitinen jo arvioi, että uusien hallitusten kokoonpanot on saatu varsin toimiviksi. Varsinkin voimakkaasti esillä ollut yliopistojen varainkeruu oli antanut aihetta epäillä, että elinkeinoelämä saa vahvan vaikutusvallan yliopistojen hallituksissa. ”Tärkeintä on, että hallitukseen on saatu yliopiston toimintaan aidosti sitoutuvia ihmisiä”, totesi Laitinen lehtihaastattelussa.³⁰⁷

Koko lakihankkeen ajan liiton tärkeä tavoite oli turvata professoreiden asema uudistuksessa ja varmistaa professoreiden vaikutusvalta yliopiston hallinnossa. Liiton toiminta oli tärkeää ja sillä oli kiistaton vaikutus. Juridisesti

ratkaisevaa oli eduskunnan perustuslakivaliokunnan alkukesästä 2009 antama lausunto, jossa yliopistoyhteisön ulkopuolisten enemmistö hallituksissa katsottiin perustuslaissa turvatus yliopistojen autonomian vastaiseksi. Niinpä esitystä muutettiin ja lopullinen säädetty laki vastasi tältä osin liiton tavoitteita.

Vaikuttamisen rajat tulivat vastaan palvelussuhteiden muodosta päätetäessä, kun lakiin kirjattiin palvelussuhteiden muodoksi virkasuhteiden sijaan työsuhde. Liitto oli jatkuvasti vaatinut virkasuhteiden säilyttämistä perustellen niiden soveltuvan paremmin yliopistotyön luonteeseen. Mutta tämä asia oli päätetty niin määrätietoisesti ja tinkimättömästi, että maan hallitus ei perääntynyt esityksessään, vaikka jopa eduskunnan perustuslakivaliokunta piti virkasuhdetta työsuhdetta parempana palvelussuhteen muotona. Tämä oli liitolle selvä pettymys.

Yliopistolain voimaantulon jälkeen liitossa seurattiin uudistuksen toteutumista ja vaikutuksia, ja kevätseminaari 2010 *Me olemme yliopisto* keskittyi yliopistouudistuksen vaikutuksiin. Seminaarissa kritisoitiin sitä, että yliopistouudistus ei ollut vahvistanut yliopistojen itsenäistä asemaa, vaan autonomia näytti jääneen juhlapuheilla luoduksi illuusioksi. Seminaarissa puhunut opetus- ja kulttuuriministeriön kansliapäällikkö Anita Lehikoinen ei kritiikkiä niellyt. Hän penäsi yliopistoilta vastuuta ja viisautta sekä kantoi huolta yliopistojen julkisuuskuvausta. ”Henkilöstöjärjestöjen olisi syytä miettiä, minkälaisen kuvan ne antavat yliopistoista” Lehikoinen kritisoi valittajia.³⁰⁸

Liitto myös teetätti yhdessä Tieteentekijöiden liiton kanssa laajan selvityksen yliopistouudistuksen vaikutuksista. Kyselyyn vastasi lähes 2 500 yliopistojen palveluksessa olevaa akateemista henkilöä. Vain joka kymmenes koki uudistuksen ja siihen liittyvät toimet onnistuneiksi. Kriittisimmin suhtautuivat humanistit ja kasvatustieteilijät, tyytymättömiä uudistukseen oltiin Itä-Suomen yliopistossa ja Turun yliopistossa. Erityisesti akateemisen vapauden koettiin vähentyneen. Kysely antoi liiton mielestä huolestuttavan signaalin yliopistojen työilmapiiristä. Tyytymättömyyteen törmättiin myös kentällä, kun liiton edustajat kiersivät vuonna 2010 yliopistoja ja tapasivat suurimman osan yliopistojen johtoa. Professorikunnan todettiin yliopistouudistuksen myötä etäännyneen päätöksenteosta, jossa koettiin korostuvan aiempaa enemmän yksilöjohtajuus yhteisöllisyyden asemasta.³⁰⁹ Selvityksen vastausten tulkinnoissa arveltiin, että uudistuksen syyksi laitettiin myös epäkohtia, joilla ei ollut varsinaisesti tekemistä yliopistouudistuksen kanssa, mutta jotka ajoittuivat samaan aikaan yliopistouudistuksen kanssa. Tällaiseksi selitykseksi esitettiin ongelmat tietojärjestelmien kanssa.³¹⁰

Professoriliiton puheenjohtaja Maarit Valo piti selvityksen tuloksia henkilöstön hyvinvoinnista vakavana viestinä henkilökunnalta työnantajille eli yliopiston johdolle. Yliopistouudistus tehtiin talous edellä, ja moni tärkeä asia jäi vähälle huomiolle. Uudistuksessa keskityttiin yliopiston ja valtion suhteeseen ja siihen, mistä raha tulee, Valo arvosteli uudistusta.³¹¹

Eduskunnan sivistyslakivaliokunta edellytti, että uuden lain vaikutuksia seurataan ja arvioidaan. Opetusministeriön tilaamia arviointeja on tehty kolme, ensimmäinen vuosina 2011–2012, toinen vuonna 2016 ja kolmas vuonna 2018. Professoriliitolla oli edustus näissä vaikutuksenarviointityöryhmissä, ja liitto antoi myös omat lausuntonsa.

Professoriliitto teki Työterveyslaitoksen kanssa keväällä 2012 jäsenkyselyn, jonka tulokset eivät antaneet mairittelevaa kuvaa yliopistouudistuksen onnistumisesta. Päinvastoin. Huolestuttavana piirteenä oli tyytymättömyyden jatkuminen, vaikka uudistuksen tuomat paineet ja kiireet alkoivat vähentyä ja toiminta asettua uusiin uomiinsa. Kyselyn mukaan³¹²:

- Professoreista 53 prosenttia ei saanut ajoissa tietoa organisaation ylimmän johdon toiminnasta.
- Professoreista 44 prosenttia koki, että ylin johto ei ole kiinnostunut heidän mielipiteistään.
- Professoreista 43 prosenttia sanoi, että professorikunnan asiantuntemusta ei oteta huomioon organisaation strategisessa päätöksenteossa.
- Professoreista 40 prosenttia ei luottanut organisaation ylimmän johdon päätöksentekoon.
- Professoreista 41 prosenttia sanoi, että heidän asiantuntemustaan ei hyödynnetä päätöksiä tehtäessä.
- Professoreista 33 prosenttia kertoi, että heillä ei ole mahdollisuutta olla mukana organisaationsa tulevaisuuden suunnittelussa.

Lokakuussa 2012 sivistysvaliokunnalle antamassaan lausunnossa yliopistouudistuksen vaikutuksista Professoriliitto toi esiin useita epäkohtia. Professoreiden asiantuntemusta ei hyödynnetä yliopistojen päätöksenteossa riittävästi: entistä harvempi professori oli mukana suunnittelemassa suuria linjoja tai päättämässä niistä. Liiton mielestä yliopistojen päätöksenteossa tulisi siis hyödyntää enemmän yliopistoissa olevaa asiantuntemusta. Liitto korosti lausunnossaan, että yliopisto on ”ennen kaikkea tiede- ja opetusyhteisö”, millä viitattiin yliopistoyhteisön ulkopuolisten tahojen ja yliopiston hallitukseen yliopistoyhteisön ulkopuolelta tulleiden vaikutusvallan kasvuun. Yhtenä keinona tilanteen parantamiseksi liitto esitti yliopistokollegion aseman vahvistamista. Kollegiolle tulisi antaa lakisääteiseksi tehtäväksi esimerkiksi hallituksen laatimien talousarvion ja toiminta- ja taloussuunnitelman vahvistaminen. Säätiöyliopistoissa ei ole kollegiota, vaan konsistori tai akateemisten asioiden komitea. Säätiöyliopistojen hallinto, johon ei yrityksistä huolimatta saatu professoreiden edustusta, oli pettymys liitolle.³¹³

Toinen liiton mielestä korjattava asia oli yliopistojen resurssit ja työsuhteet. Yliopistojen henkilöstömäärät lähtivät laskuun lakiuudistuksen jälkeen ja yliopistoissa ryhdyttiin irtisanomisiin. Tämä ei ollut suoraa seurausta uudesta

yliopistolaista, vaan yliopistojen resurssien vähenemisestä mukaan lukien yliopistoindeksin leikkaukset, jotka heikensivät yliopistojen taloudellista tilannetta.³¹⁴

Vuonna 2012 julkaistussa arviointiraportissa todettiin, että uuden yliopistolain jälkeen yliopistoissa strategisen johtamisen ote on vahvistunut, ja yliopistojen hallitukset ovat ottaneet johtamisessa roolin. Rehtorit ja useat arviointia varten haastatellut sidosryhmien edustajat katsoivat, että yliopistoyhteisön ulkopuoliset jäsenet ovat uudistaneet ja jättevöittäneet hallitustyöskentelyn toimintatapoja, lisänneet yhteistyötä sidosryhmien kanssa sekä tuoneet uudenlaista osaamista hallitustyöskentelyn tueksi. Kokonaisuutena yliopistoissa strategisen johtamisen otteen katsottiin vahvistuneen. Toisaalta henkilöstökysely toi esiin tyytymättömyyden päätöksentekoaikojen valintakäytäntöihin ja kokoonpanojen tarkoituksenmukaisuuteen.³¹⁵

Arvioinnin päätelmänä olikin, että strategia- ja johtamiskäytäntöihin on syytä kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota kaikilla organisaation tasoilla. Käytännössä tämä tarkoittaisi arvioinnin mukaan, että lainsäädäntöä

Yliopistolaki- muutoksen jälkimainingit

Jyväskylän yliopistossa puheviestinnän professorina toiminut **Maarit Valo** Valo oli liiton 14. puheenjohtaja ja ensimmäinen nainen tässä

tehtävässä. Yliopistolain muutos näyttäytyi vahvasti myös Valon kaudella.

”Käytän mieluummin termiä yliopistolain muutos kuin uudistus. Se aiheutti kovin suurta epävarmuutta eikä se ole ollut monien mielestä parannus aiempaan. Sen myötä ulkopuolisen rahoituksen merkitys on kasvanut ja rahanhankinta on kaatunut etenkin professorien niskaan.”

Liiton epäilyt virkasuhteiden muuttamisesta työsuhteiksi kävivät myös toteen: säästökeinona käynnistetyt väen vähentämisiin johtaneet yhteistoimintaneuvottelut ulottuivat myös professoreihin. Kollegiaalisesta päätöksenteosta on siirrytty yksilöjohtamiseen. Tiedonkulku on heikentynyt. Yliopistolaista tehdyt kaksi arviointia osoittavat nämä todeksi.

”Yliopistolaki jäi keskeneräiseksi. Kollegion asemaa pitäisi vahvistaa. Sillä voisi olla akateemisen neuvonantajan rooli.”

Maarit Valon kaudella (2011–2014) liitto teetti jäsenkyselyt vuosina 2012 ja 2014.

”Näiden tulokset osoittavat, että professorit tekevät hyvin pitkää työpäivää. Työ on kuitenkin motivoivaa. Työniloa tulee siitä, että saa olla nuorten kanssa tekemisessä, tekee luovaa työtä ja on uuden tiedon äärellä.”

Professori Maarit Valon videohaastattelu, Sivistyksen puolesta-verkkosivusto.

Jyväskylän yliopiston puheviestinnän professori Maarit Valo oli Professoriliiton puheenjohtaja vuosina 2011–2014.

Kuva: Veikko Somerpuro

täsmennettäisiin siten, että yliopistoyhteisölle luotaisiin myös entistä paremmat osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yliopistoaan koskevaan strategiseen suunnitteluun ja siitä käytävään vuoropuheluun.³¹⁶

Arviointiraportissa käsiteltiin myös yliopistojen autonomiaa. Taloudellisen autonomian merkittävimpanä vaikutuksena pidettiin yliopistojen talousjohtamisen vahvistumista ja menokurin merkittävää paranemista. Varainhankinnasta ja siirtymävaiheen valtionrahoituksesta huolimatta yliopistojen taloudellisen aseman ei katsottu merkittävästi parantuneen. Arviointi osoitti myös, että yliopistoihin kohdistuu yliopistoyhteisön ulkopuolelta entistä enemmän vaatimuksia, joita asettavat yliopistojen toiminnan keskeiset rahoittajat. Myöskään yliopistojen taloudellisen autonomian ei nähty vaikuttaneen merkittävällä tavalla yliopistojen toteuttamaan palkkapolitiikkaan.³¹⁷ Näin ollen lain valmisteluvaiheessa esitetyt tavoitteet ja perustelut yliopistojen autonomian kasvattamisesta eivät ole toteutuneet ainakaan kaikilta osin.

Eduskunnan sivistysvaliokunta oli samoilla linjoilla Professoriliiton ja vuoden 2012 arviointiraportin kanssa. Valiokunta katsoi, että yliopistojen päätöksenteossa tulisi hyödyntää enemmän yliopistojen asiantuntemusta. Valiokunta myös kehotti opetus- ja kulttuuriministeriötä arvioimaan tarvetta tämentää lainsäädäntöä tältä osin ja piti välttämättömänä kuulla henkilöstöä ja opiskelijoita entistä enemmän.³¹⁸

Tässä välissä yliopistolakiin tehtiin muutos, jolla yliopistojen koulutusvastuiden tämentäminen voidaan tehdä opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella ”yhteistyössä yliopistojen kanssa”. Aiemmin muutos oli edellyttänyt yliopistojen esitystä. Professoriliitto vastusti esitystä. Liitto katsoi sen kaventavan yliopistojen autonomiaa. Muutoksen katsottiin myös heikentävän professoreiden äänen, tosin sanoen asiantuntemuksen, kuulumista. Puheenjohtaja Maarit Valo ihmettelikin muutosta ja kysyi, missä yliopiston hallintoelimissä kuullaan professoreiden tieteellistä, taiteellista ja koulutuksen asiantuntemusta lain muutoksen jälkeen.³¹⁹

Yliopistouudistuksen seuraava arviointi suoritettiin vuosina 2015–2016. Lain todettiin lisänneen yliopistojen taloudellista ja hallinnollista autonomiaa ja jossain määrin yliopistojen taloudellista liikkumatilaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitus kuitenkin ohjaa yliopistojen toimintaa voimakkaasti. Arviointiraportin mukaan yliopistolain uudistus kärjisti johtamisesta aiheutuvia jännitteitä, mikä näkyi johdon ja henkilöstön voimakkaina näkemyseroina. Toimivallan keskittämisen arvioitiin tehostaneen päätöksentekoa, mutta samalla yliopistoyhteisön todettiin etäännyneen päätöksenteosta. Henkilöstö koki yliopistolakiuudistuksen vaikuttaneen kielteisesti työhyvinvointiin. Yliopistolain uudistuksen myötä ulkopuolisten sidosryhmien merkitys yliopistojen toiminnassa ja päätöksenteossa kasvoi, mikä näkyi yliopistojen hallitusten kokoonpanoissa. Toisaalta tällä ei havaittu olleen kuin vähäisiä vaikutuksia tutkimukseen ja

opetukseen. Lailla ei myöskään todettu olleen merkittäviä vaikutuksia vahvempien ja kansainvälisesti kilpailukykyisempien yliopistojen muodostumiseen.³²⁰

Professoriliitto antoi arviointiraportista oman lausuntonsa eduskunnan sivistysvaliokunnalle maaliskuussa 2017. Lausunto ilmensi syvää tyytymättömyyttä niin yliopistolakiin kuin sen jälkeiseen korkeakoulupolitiikkaankin. Lausunnossa kritisoitiin tehtyjä korkeakoululeikkauksia ja vaadittiin, että tehtyjen leikkausten sijaan yliopistojen resursseja tulee vahvistaa. Yliopistojen rahoitusmallissa tulee vähentää strategiaperusteisen rahoituksen osuutta ja vastaavasti yliopistojen itsehallinnon tulee näkyä korostetusti myös rahoitusmallissa, liitto vaati. Yliopistojen autonomisuuden puolustaminen näkyi siinäkin, että liitto korosti, että yliopistojen ja yritysten yhteistyötä tulee kehittää yliopistojen omista lähtökohdista.³²¹

Liitto katsoi professoreiden aseman heikentyneen yliopistolain myötä. Professorit eivät voi vaikuttaa riittävästi yliopiston strategian sisältöön ja liitto esitti, että professoreiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan. Samoin kollegion asemaa on vahvistettava yliopistojen hallinnossa. Liitto esitti, että professoreiden määrää tulee lisätä ja professoreiden suhteellista osuutta opetus- ja tutkimushenkilöstöstä kasvattaa. Myös professorin tehtävän täyttämistä koskevia menettelytapoja olisi täsmennettävä yliopistolaissa. Liitto toi myös esiin sen huolestuttavan tilanteen, että professoreiden työhyvinvointi oli laskenut, ja vain 38 prosenttia professoreista koki yliopiston luotettavana työnantajana. Tämän vuoksi liitto esitti, että professoreiden työskentelyolosuhteita on parannettava. Syksyllä 2018 opetus- ja kulttuuriministeriölle antamassaan lausunnossa liitto esitti, että yliopistolakia tulee täydentää siten, että säätiöyliopiston yhteinen monijäseninen hallintoelin valitsee keskuudessaan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan.³²²

Eduskunnan sivistysvaliokunta kiinnitti omassa lausunnossaan vuonna 2018 huomiota samoihin ongelmiin, joita Professoriliitto oli tuonut esiin. Henkilökunnan tyytyväisyys vaikuttamismahdollisuuksiinsa oli heikentynyt ja työhyvinvointi laskenut. Valiokunta piti erittäin tärkeänä, että tuolloin meneillään olleessa Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiotyössä kiinnitetään ”aivan erityistä huomiota yliopistojen henkilöstön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiseen, hyvään henkilöstöpolitiikkaan ja henkilöstön hyvinvoinnin vahvistamiseen”.³²³

Vuoden 2012 ja 2016 arvioinnit osoittivat siis monelta osin vuoden 2010 lain valmisteluaihana esitetyn kritiikin perustelluksi. Vaikka pahimmat pelot eivät toteutuneet, moni asia, jota valmisteluvaiheessa kritisoitiin, näytti myös toteutuneen. Professoreiden ja tiedeyhteisön vaikuttamismahdollisuudet, työhyvinvointi ja yliopistojen niukat resurssit ja suoranainen rahapula olivat jo ennalta varoiteltuja seurauksia. Resurssipula ei tosin ollut välittömästi seurausta uudesta laista, vaan maan hallituksen päättämistä yliopistojen rahoituk-

sen leikkauksista. Professoriliiton ja muiden arvostelijoiden kritiikki osoittautui perustelluksi. Epäkohdat, joista varoiteltiin, myös toteutuivat. Nämä olivat seurausta tietoisesta valinnasta ja politiikasta eli leikkauksista, joita useat hallitukset olivat tehneet.

Seuraava korkeakoulu-uudistusten arviointiraportti julkistettiin syksyllä 2018. Arvioinnin mukaan uudistukset ovat vahvistaneet yliopistojen muodollista autonomiaa ja päätösvaltaa omasta taloudesta ja hallinnosta. Tosiasiallinen autonomia ei kuitenkaan ole juuri vahvistunut, koska korkeakoulujen rahoitus tulee pääsääntöisesti valtiolta ja rahoitusta ohjataan yksityiskohtaisella indikaattoriperusteisella rahoitusmallilla. Tosiasiallista autonomiaa ovat rajoittaneet myös yliopistoihin kohdistetut rahoitusleikkaukset.³²⁴

Myönteisinä puolina arvioinnissa havaittiin korkeakoulujen välisen yhteistyön ja profiloitumisen edellytysten parantuminen sekä yliopistojen päätöksenteon ammattimaistuminen. Uudistukset ovat tehostaneet korkeakoulujen päätöksentekoa ja parantaneet niiden tuloksellisuutta, mutta käänköpuolena on ollut henkilöstön ja koko yliopistoyhteisön etäntyminen päätöksenteosta. Tulevaisuuden haasteina arvioinnissa pidettiin korkeatasoisen tutkimuksen ja opetuksen kärjen laajentamista ja kansainvälisesti kilpailukykyisten yksiköiden luomista. Tämä edellyttäisi korkeakoulu- ja tutkimuslaitosverkoston resurssien kokoamista suurempiin yksiköihin.³²⁵ Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyön tiivistäminen oli yksi tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistuksen eli niin sanotun TULA-uudistuksen tavoitteista. Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen TULA-uudistuksesta syksyllä 2013. Uudistus piti sisällään myös tutkimuslaitosten yhteen sulauttamisia ja tutkimusrahoituksen uudistamista.³²⁶

Näyttää siis siltä, että vaikka korkeakoulutuksen poliittinen tavoitteenasettelu pysyisi ennallaan, muutokset ja kehittämistyö yliopistoissa tulevat jatkumaan. Professoriliiton edunvalvonnan näkökulmasta edellä esitetyt korkeakoulutuksen muutokset 2000-luvulla osoittavat, että nopeiden muutosten ja jokapäiväisen edunvalvontatyön ohella on tärkeää tunnistaa pitkäkestoisia rakenteita ja yhteiskunnallisia muutoksia. Suuret muutokset tapahtuvat usein hitaasti.

Työmarkkinatoiminta ja palkkaus

1. Valpas-hanke nostaa palkkoja

Professoreiden työsopimusehtojen ja palkkausasioiden kehittäminen on luonnollisesti ollut yksi keskeinen osa Professoriliiton toimintaa. Palkkauksen kehittäminen on nähty liitossa niin professoreita työntekijöinä koskevana tavoitteena kuin laajemminkin suomalaisten yliopistojen kilpailukykyyn ja menestykseen liittyvänä asiana. Liitto on ajanut 2000-luvun alusta alkaen määrätietoisesti yliopistojen ja tutkimuslaitosten johto- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevien professoreiden palkkauksen parantamista. Tämä toiminta on konkretisoitunut ja saanut näkyvimät muotonsa työnantajapuolen kanssa käydyissä työmarkkinaneuvotteluissa.

Vuoden 2010 yliopistolakiin asti yliopistojen työmarkkinaneuvotteluja käytiin useiden eri osapuolten välillä ja monella eri tasolla: tulopoliittisella tasolla, valtion keskustasolla, opetusministeriön ja yliopiston tasolla sekä vielä henkilökohtaisen sopimisen tasolla. Tulopoliittisissa kokonaisratkaisuisa luotiin raamit muiden tasojen työmarkkinaratkaisuille ja määriteltiin muun muassa yleiskorotusten suuruus. Opetusministeriön tasolla neuvoteltiin suurelta osin yliopisto- ja tiedehallinnon tarkentavat virkaehtosopimukset. Tärkeimpiä ministeriötasolla solmittuja asioita olivat niin sanotut järjestelyvarat ja niihin verrattavat erät, joita voitiin kohdistaa esimerkiksi tuloksellisuuslisiin tai sijoituspalkkaluokkien korotuksiin. Ministeriön kanssa käydyissä neuvotteluissa sovittiin myös opetushenkilöstön palkkaluokista.³²⁷

Yliopistotasolla sovellettiin ylemmillä tasoilla solmittuja sopimuksia. Työnantajan edustajat, luottamusmiehet sekä työntekijäjärjestöjen yliopistoissa toimivat osastot ja yhdistykset sopivat näissä yliopistoissa käydyissä neuvotteluissa muun muassa tutkijankoulutus- ja tuloksellisuuslisien kohdentamisesta, kuoppakorotusten kohdentamisesta henkilötasolla ja esimerkiksi siitä, mihin virkaehtosopimuksen mukaiseen palkkaluokkaan professori sijoitetaan.

Vaikka yliopistotasolla siis lähinnä sovellettiin ylemmän tason päätöksiä, voitiin yliopistoissa kuitenkin vaikuttaa palkkamäärärahojen jakautumiseen. Tästä vaikutusmahdollisuudesta on konkreettisenä osoituksena se, että professoreiden palkkauksessa esiintyi huomattavia yliopistokohtaisia eroja, vaikka kaikissa yliopistoissa sovellettiin samaa virkaehtosopimusta. Jo ennen yliopistojen uutta palkkausjärjestelmää ja vuoden 2010 yliopistolakia oli mahdollista laatia henkilökohtaisia sopimuksia, joilla voitiin ylittää virkaehtosopimusten mukainen palkkauksen minimitaso. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan käytetty Professoriliiton toivomassa laajuudessa.³²⁸

Tulopoliittisissa kokonaisratkaisuihin valtiotyönantajaa edusti valtion työmarkkinalaitos ja työntekijöitä Akava ja muut työmarkkinakeskusjärjestöt. Vuonna 1994 Akavan organisaatiota uudistettiin Opetusalan ammattijärjestö OAJ:n vaatimuksesta perustamalla erityinen julkisen sektorin sopimusjärjestö Akava-JS, joka alkoi vuoden 1995 alusta alkaen neuvotella julkisen sektorin edunvalvontakysymyksistä valtion työmarkkinalaitoksen kanssa. Vuonna 2004 Akava-JS vaihtoi nimensä Julkisen sektorin koulutettujen neuvottelujärjestö JUKOksi.³²⁹

Professoriliitto kävi siis työmarkkinaneuvottelunsa valtion työmarkkinalaitoksen kanssa osana Akava-JS:ää vuoteen 2010 asti ja tämän jälkeen osana JUKOa. Vuoden 2010 yliopistolain jälkeen oikeushenkilöiksi tulleiden yliopistojen neuvottelu- ja sopimusoikeudet siirtyivät valtion työmarkkinalaitokselta ja opetusministeriöltä (jonka nimi muutettiin 2010 opetus- ja kulttuuriministeriöksi) yliopistoille itselleen. Yliopistoista tuli työnantajia. Yliopistot perustivat Suomen yliopistojen työnantajayhdistys ry SYTYn, johon kaikki yliopistot liittyivät. Vuonna 2010 SYTY liittyi Yksityisen opetusalan liittoon (YOL), joka sittemmin muutti nimensä Sivistystyönantajat ry:ksi. Nämä kävivät yliopistojen puolesta työmarkkinaneuvottelut. SYTYn toiminta lakkasi 31.7.2019, ja Sivistystyönantajissa yliopistojen osalta työmarkkinatoiminnan valmisteluolimenä toimi tuon jälkeen yliopistojen työmarkkinavalio-kunta. Yliopistolain muutoksen myötä työnantajaleirin neuvotteluorganisaatio muuttui, mutta työntekijäpuolella neuvottelupöydissä jatkoivat samat työntekijäjärjestöt.³³⁰ Professoriliiton kannalta myönteistä oli, että JUKOssa säilyi melko itsenäinen yliopistoneuvottelukunta.³³¹

Julkisen sektorin palkkojen parantamiseksi alettiin toteuttaa 2000-luvun alussa Valpas-hanketta, joka vaikutti myös professoreiden palkkoihin. Tärkeä syytä hankkeen käynnistymiselle oli valtion palkkaseurantaryhmän vuonna 1999 jättämä laaja loppuraportti. Siinä todettiin suoraan, että valtiolla palkat ovat kehittyneet 1990-luvulla heikommin kuin yksityisellä sektorilla. Raportin mukaan huono palkkakilpailukyky korostui erityisesti yliopistojen johto- ja asiantuntijatehtävissä eli nimenomaan professoreille tyypillisissä tehtävissä. Tämä työnantajapuolen julkisesti myöntämä valtion palkkojen jälkeensä jääneisyys oli Professoriliitolle merkittävä asia. Tähän tosiasiaan vedottiin usein

muun muassa työmarkkinaneuvotteluissa, ja palkkojen jälkeenjääneisyyttä pidettiin Professoriliiton toiminnassa muutoinkin laajasti esillä. Työnantajan tunnustama asiantuntija- ja johtotehtävissä toimivien palkkojen jälkeenjääneisyys ei silti ollut ainoa perustelu, jota liitto käytti esityksissään professoreiden palkkojen korottamiseksi.

Muita Professoriliiton esille tuomia argumentteja professoreiden palkkojen nostamiseksi olivat huoli Suomen yliopistojen kilpailukyvyistä, muiden yliopistoissa työskentelevien henkilöstöryhmien edut sekä työntekijöiden motivointi ja sitouttaminen. Liiton ja sen edustajien kannanotoissa toistui usein muistutus, että professoreiden palkat eivät ole kansainvälisesti kilpailukykyisiä. Puheenjohtaja Juhani Keinosen mukaan tämä epäkohta tulisikin korjata, sillä yliopistot olivat joutuneet houkuttelemaan Suomeen kansainvälisiä huippuja korkeammilla palkoilla, kuin mitä suomalaisille on tarjottu. Yliopistot voivat kilpailla niin kotimaisista kuin ulkomaalaisista parhaista lahjakkuuksista vain palkkoja korottamalla. Professoreiden palkkojen kilpailukyvyyn parantaminen eli palkkojen nostaminen olikin hänen mukaansa yksi edellytys Suomen tutkimuspolitiikan kansainvälistymiselle.³³²

Professoriliitto käytti professoreiden palkkojen nostamisen perusteluna myös oikeudenmukaisuutta yliopistojen muuta henkilöstöä kohtaan. Esimerkiksi toiminnanjohtaja Jorma Virkkala kirjoitti ”professoritulpasta”, jolla hän viittasi siihen, että korkeimmassa asemassa ja ylimmällä tasolla olevien professoreiden palkka vaikuttaa myös professoreita hierarkiassa alempana olevan opetus- ja tutkimushenkilökunnan palkkoihin. Jos professoreiden alimman palkkaluokan palkkataso on kovin matala, ja jos professoreiden palkat eivät nouse, ei professoreiden alapuolella yliopistohierarkiassa työskentelevien palkkatkaan voi nousta. Muutoin hierarkiassa alempana olevien palkka tulisi liian lähelle professoreiden palkkoja, mikä ei enää vastaisi tehtävien vaativuuseroja eikä olisi oikeudenmukaista professoreita kohtaan. Oikeudenmukaista ei olisi sekään, että professoreiden matalat palkat olisivat tulppana estämässä muun opetus- ja tutkimushenkilökunnan oikeutettua palkkojen nousua. Tästä seurasi looginen johtopäätös, että professoreiden palkkoja on korotettava.³³³

Valpas-raportin julkaisemisen jälkeen työmarkkinaosapuolten kesken aloitettiin neuvottelut. Neuvoteltuaan työntekijäjärjestöjen kanssa valtiotyönantaja teki syksyllä 2001 päätöksen Valpas-hankkeen toteuttamisen keinoista ja aikataulusta. Tavoitteena oli siis parantaa valtion palkkakilpailukykyä eli korottaa julkisen sektorin työntekijöiden palkkausta. Tätä lähdettiin toteuttamaan useilla keinoilla: ensinnäkin kahta ensimmäistä ikälisää päätettiin aikais-
taa, toiseksi sovittiin ylempiä palkkaluokkia suosivista asteikkokorotuksista ja kolmanneksi päätettiin maksaa kaikille virastoille samansuuruinen virastolisä.³³⁴

Professoriliitossa oltiin luonnollisesti tyytyväisiä Valpas-hankkeen käynnistymiseen. Siinä lähdettiin korjaamaan nimenomaan johto- ja asian-

tuntijatehtävissä olevien palkkausta, mikä oli ollut liiton pitkäaikainen tavoite. Samalla liitto kuitenkin kritisoi, että yliopistojen vaativissa johto- ja asiantuntijatehtävissä olevien erityistä tarvetta palkkakilpailukyvyyn parantamiseksi ei sittenkään huomioitu riittävästi.³³⁵ Samoihin aikoihin professoreiden palkkoihin oli tulossa korjausta toisestakin suunnasta. Vuonna 2000 sovittiin nimittäin Helsingin yliopiston uudesta palkkarakenteesta. Näissäkin keskusteluissa liitto pyrki vaikuttamaan siihen, että professoreiden sijoituspalkkaluokkia nostettaisiin. Liiton esittämä perustelu oli tuttu: jotta yliopistot olisivat palkkaukseltaan kilpailukykyisiä muiden alojen kanssa, professoreiden palkkoja on nostettava.³³⁶

Valpas-hankkeen toteuttaminen lähti kaikesta huolimatta käyntiin professoreiden näkökulmasta myönteisesti, mutta jo syksyllä 2002 työmarkkinaneuvotteluissa ajaututtiin professoreiden edunvalvonnan kannalta vaikeaan tilanteeseen. Professoriliitto tavoitteli Akavan esittämän sopimusalakohdaisen mallin mukaista ratkaisua, jossa palkankorotuksista voitaisiin päättää kunkin alan omien tavoitteiden mukaisesti. Tässä liitto törmäsi syksyn 2002 työmarkkinaneuvottelujen aikana opetusministeriön tiukkaan linjaan. Liiton näkemyksen mukaan ministeriö valtion työmarkkinalaitoksen tukemana ”vastusti kiivaasti kaikkia professoreiden samoin kuin muiden yliopisto-opettajien palkkarakenteen kehittämispyrkimyksiä”.³³⁷

Työnantaja esitti neuvotteluissa, että Valpas-hanketta jatkettaisiin seuraavina vuosina vain A24 palkkaluokkia pienemmissä palkkaluokissa. Professoreille, jotka olivat valtion palkkahaitarin yläpäässä, tämä olisi tarkoittanut, että he jäisivät ilman korotuksia. Tämä oli tietysti vastoin Professoriliiton tavoitteita, joilla pyrittiin nimenomaan vaativinta työtä tekevien ja ylempien palkkaluokkien korotuksiin. Työnantajan esitys olisi liiton näkemyksen mukaan vain lisännyt todettua ”palkkauksellista kaksoisepätasapainoa” valtion palkkauksessa. Tällä tarkoitettiin sitä, että palkat valtiolla olivat yleisesti jääneet jälkeen, ja erityisesti tämä näkyi vaativaa asiantuntija- ja johtamistyötä tekevien palkoissa. Toiminnanjohtaja Jorma Virkkala oli tyytymätön Akava-JS:n toimintaan neuvotteluissa ja kirjoitti Acatiimi-lehdessä, että Akava-JS:n ”ei ole syytä olla kovin riemuissaan tapahtuvasta, jossa melko suuri osa jäsenistä syrjäytetään ja toisaalta on muita ei-akavalaisia järjestöjä, joiden koko jäsenkunta käytännössä saa nyt Valpas-korotuksen”. Tästä syystä Virkkala jätti loppuvuodesta 2002 Akava-JS:n neuvottelukunnalle eriyvän mielipiteen, jossa vaadittiin palkankorotuksia myös palkkaluokista A24 ylöspäin.³³⁸

Valpas-hankkeen vaikutukset professoreiden ansioihin olivat joka tapauksessa huomattavan myönteisiä, sillä palkat nousivat selvästi 2000-luvun alkuvuosina. Vuonna 2000 valtion virkaehtosopimus nosti palkkoja 3,1 prosenttia. Sopimus sisälsi 0,5 prosentin järjestelyvaran, joka käytettiin tutkijankoulutuslisien lukumäärän kasvattamiseen.³³⁹ Sama myönteinen kehitys jatkui seuraavana vuonna, ja valtion yleisen työmarkkinakehityksen ja

Valpas-hankkeen seurauksena professoreiden palkat nousivat vuonna 2001 noin viisi prosenttia, mikä oli liiton näkemyksenkin mukaan ”varsin kohtuullista.”³⁴⁰ Tyydyttävänä pidetty noin viiden prosentin palkkakehitys jatkui myös vuonna 2002.³⁴¹

Vaikka Valpas-hanke ei jatkunutkaan aivan Professoriliiton tavoitteiden mukaisena, niin myös vuosiksi 2003–2004 saavutettu tulopoliittinen ratkaisu jatkoi professoreiden suotuisaa ansiokehitystä. Sopimukseen sisältyi molempina vuosina melko suuri liittoerä eli järjestelyvara, eikä siihen liiton näkemyksen mukaan jäänyt lopulta kuin ”vain vähän professoreiden kannalta epäedullisia osia.”³⁴² Vaikka Valpas-hankkeen korotukset ”kiersivät professoreita”, kuten Professoriliiton vuoden 2004 toimintakertomuksessa pettyneenä todettiin, professorit eivät jääneet osattomiksi kohonneista ansioista kyseisenä vuotena. Tulopoliittinen ratkaisu nosti vuonna 2004 professoreiden keskiarvopalkkaa 2,4 prosenttia.³⁴³

Tulopoliittiset neuvottelut olivat syksyllä 2004 poikkeukselliset, sillä samaan aikaan oli käynnissä neuvottelut yliopistojen uudesta palkkausjärjestelmästä, jossa moni olennainen asia aikatauluineen oli vielä epäselvä ja sopimatta. Tulopoliittisissa neuvotteluissa akavalaiset järjestöt erottuivat muista palkansaajajärjestöistä siinä, että ne nostivat tavoitteissaan korostetusti esille tutkimuksen ja koulutuksen aseman sekä palkansaajien verotuksen keventämisen. JUKOn keskeinen tavoite oli korkeasti koulutettujen palkkakilpailukyvyyn parantaminen, ja tämä koski erityisesti yliopistoissa työskenteleviä. Tähän liittyi olennaisesti vaade Valpas-hankkeen jatkamisesta. Akava vaati myös palkkaverojen alentamista, jotta Suomi olisi palkoiltaan ja verotukseltaan kilpailukykyinen keskeisiin eurooppalaisiin maihin nähden. Akavalaiset lähtivät siitä, että palkankorotukset tulisi määrätä samansuuruisina prosentuaalisina korotuksina eri aloille, toisin sanoen tulopoliittisessa ratkaisussa sovittaisiin vain kustannustasosta sekä korotuksen jakaantumisesta eri osiin. Näiden suuntautumisesta päätettäisiin alakohtaisilla sopimuksilla.³⁴⁴ Toiminnanjohtaja Jorma Virkkala perusteli näitä vaatimuksia professoreiden palkkojen nostamisesta tutulla argumentilla: yliopiston johto- ja asiantuntijatehtävissä olevien palkkakilpailukyky on huono. Niinpä ”kaikkien yliopistoista vastuullisten” on vaikutettava siihen, että tämä epäkohta saadaan korjatuksi tekemällä tuntuva lisärahoitus budjettiin, hän vetosi.³⁴⁵

Vuoden 2004 lopulla saatiin neuvoteltua syyskuun 2007 loppuun asti ulottuva tulopoliittinen kokonaisratkaisu, ja palkankorotusten sovittiin tulevan voimaan kesäkuusta 2006 alkaen. Professoriliitto piti tätä keskusjärjestötasolla neuvoteltua tulopoliittista kokonaisratkaisua erittäin kohtuullisena.³⁴⁶ Professoreiden palkkaus oli näkyvästi esillä jo keväällä 2005, kun liitto julkaisi syksyllä 2004 teettämänsä professoreiden palkkakyselyn tulokset. Useat mediat uutisoivat professoreiden tyytymättömyydestä palkkoihinsa. Sanomalehti Keski-suomalai-

sen siteeraaman erään professorin vastaus professorin palkasta on kuvaava: ”Ei missään määrin kilpailukykyinen. Olen tullut yliopistoon yrity maailmasta ja aion palata sinne, koska taloudellisesti tilanne on järjetön”.³⁴⁷ Professoreiden palkkojen jälkeensä jääneisyyden korostaminen ja pitäminen esillä julkisessa keskustelussa oli liiton edunvalvonnan kannalta tärkeää siitäkin syystä, että samaan aikaan käynnissä olivat neuvottelut yliopistojen uudesta palkkausjärjestelmästä.

Vuoden 2007 työmarkkinaneuvottelut eivät olleet helpot, ja yritykset saada aikaan tulopoliittinen kokonaisratkaisu kaatuivat keväällä 2007. Tämä oli Professoriliiton näkökulmasta valitettavaa. Olihan kokemus osoittanut, että tulopoliittiset kokonaisratkaisut olivat olleet kannattavia julkisen sektorin palkansaajille. Kun tulopoliittista kokonaisratkaisua ei syntynyt, neuvotteluja jatkettiin liittokierroksella ilman kokonaisratkaisussa sovittua ulkoista raamia. Liittokierroksella Professoriliittoa koskevat sopimusneuvottelut käytiin akava-laisten yliopistojen työntekijöiden osalta JUKOn välityksellä.³⁴⁸

Professoriliitto tavoitteli näissä neuvotteluissa kaksivuotista sopimusta, johon olisi sisällyntynyt prosentuaalinen yleiskorotus, sukupuolisesti neutraalit

Palkkoja ja yliopistojen rahoitusta kammettiin ylös

Vuosituhanen vaihteessa (1999–2002) Professoriliiton puheenjohtajana toiminut Helsingin yliopiston fysiikan professori **Juhani Keinonen** nostaa palkkaedunvalvonnan kautensa keskiöön.

”Palkat piti saada nousemaan. Tässä auttoi valtiovallan käynnistämä niin sanottu Valpas-projekti, jonka tavoitteena oli parantaa julkisen sektorin palkkakilpailukykyä.”

Professoreitten palkkoja saatiinkin ylöspäin. ”Edistyminen tapahtuu lyhyin askelin ja yhteistyöllä”. Keinonen korostaa.

Noina vuosina keskusteltiin myös yliopistojen taloudellisesta asemasta ja roolista valtion tilivirastona. Taloudellinen autonomia alkoi vähitellen kasvaa. Korkeakoulujen kehittämisslaki oli voimassa.

Yliopistojen rahoituksen puolesta myös kamppailtiin. Vuoden 2000 keväällä pidettiin Eduskuntatalon edessä iso mielenosoitus, jossa yliopistojen kaikki henkilöstöjärjestöt ja opiskelijat yhdessä vaativat perusrahoituksen tilanteeseen kohennusta. Tuloksena olikin niin sanottu tulevaisuuspaketti.

”Toimimme hyvin rakentavassa hengessä eri tahojen kanssa. Tapasimme valtiojohtoa tasavallan presidenttiä myöten”, Keinonen muistelee.

Professori Juhani Keinosen videohaastattelu, Sivistyksen puolesta -verkkosivusto.

Helsingin yliopiston fysiikan professori Juhani Keinonen oli Professoriliiton puheenjohtajana vuodet 1999–2002.

järjestelyvarat ja valtion palkkakilpailukyvyyn parantaminen palkkaohjelmaa jatkamalla. Liitto tavoitteli myös sitä, että valtion palkankorotukset kirjattaisiin täysmääräisenä valtion budjettiin. Muussa tapauksessa pidettiin riskinä, että palkankorotukset rahoitettaisiin vähentämällä työntekijöitä yliopistoissa.³⁴⁹ Huoli henkilöstömäärän vähentämisestä oli ajankohtainen, sillä valtiolla oli samoihin aikoihin menneillään pääministeri Matti Vanhasen hallituksen käynnistämä niin sanottu tuottavuushanke, jossa julkiseen sektoriin kohdistettiin kovia leikkauspaineita.³⁵⁰

Akavalaiset järjestöt vaativat vuoden 2007 neuvotteluissa myös sitä, että valtion palkkaohjelman mukainen kehittämisraha suunnataan erityisesti asiantuntija- ja esimiestehtävissä toimivien palkkojen nostamiseen eli ”palkkakilpailukyvyyn kehittämiseen”, kuten asia etujärjestökielellä ilmaistiin. Ristiriitoja neuvotteluissa aiheutui, kun työntekijäosapuoli katsoi, että työnantaja pyrki kasvattamaan omaa päätäntävaltaansa ja heikentämään työntekijöiden sopimusturva.³⁵¹

Neuvottelut olivat alkusyksystä 2007 niin hankalassa tilanteessa, että Professoriliitossa otettiin käyttöön järeämpi retoriikka ja työnantajaosapuolta muistutettiin liiton järjestövalmiudesta ja voimasta. Syyskuun Acatiimi-lehdessä toiminnanjohtaja Jorma Virkkala ilmaisi asian suorasanaisesti: ”Työmarkkinapolitiikka on myös voimapolitiikkaa. Järjestön uskottava neuvottelutoiminta edellyttää, että työnantaja ja myös muut järjestöt mieltävät, että järjestö pystyy puolustamaan tavoitteitaan tarvittaessa myös voimakeinoilla.”³⁵² Näin pitkälle konkreettisiin toimenpiteisiin tavoitteidensa saavuttamiseksi liiton ei kuitenkaan tarvinnut mennä syksyn aikana. ”Melko vaiherikkaaksi” kuvatun neuvottelukierroksen jälkeen marraskuussa 2007 saatiin lopulta aikaan vuoden 2010 loppuun asti ulottunut sopimus.³⁵³

Sopimukseen sisältyi yleiskorotuksia, jotka olivat akavalaisen linjan mukaan prosentuaalisia ja koko sopimuskaudella noin kahdeksan prosenttia. Yleiskorotusten lisäksi sopimukseen sisältyi pienempiä paikallis- ja kehittämisseriä. Korotusten kokonaisvaikutus palkkoihin oli noin 11,5 prosenttia. Tämä oli hieman korkeampi kuin mitä samana syksynä sovitussa yksityisen sektorin palkkaratkaisussa. Kun vielä prosentuaaliset korotukset suosivat palkkahaitarin yläpäässä olevia professoreita, Professoriliitolla ”ei ollut vaikeuksia hyväksyä sopimuskokonaisuutta.”³⁵⁴ Syksyn 2008 jäsenkirjeessä arvioitiin tilannetta vielä valoisammaksi, ja kaikkien sopimukseen sisältyvien korotusten arvioitiin nostavan professoreiden ansioita koko sopimuskaudella 15–16 prosenttia.³⁵⁵ Toisaalta loppuvuodesta esitelty valtion talousarvioesitys vuodelle 2009 jatkoi niukkaa linjaa. Liitto esittikin lausunnossaan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle, että yliopistot olisi vapautettava valtion tuottavuusohjelmasta.³⁵⁶

Kesällä 2006 hyväksyttiin yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä, ja tästä maaliskuuhun 2008 professoreiden palkat nousivat keskimäärin reilut

15 prosenttia eli selvästi enemmän kuin palkansaajien keskimääräiset palkat. Palkkoja nostivat uuden palkkausjärjestelmän tuomat yleiskorotukset sekä vuoden 2007 alusta voimaan tullut kehittämisraha, joka suunnattiin euromääräisesti saman suuruisena korkeimmissa tehtäväkohtaisissa palkanosissa (niin sanottu vaatitaso). Vaikea syksy 2007 ja vaiheikkaat neuvottelut johtivat lopulta professoreiden kannalta hyvin palkitsevaan lopputulokseen, vaikka tätä saavutusta kuvattiinkin Professoriliiton jäsenkirjeessä vaatimattomasti ”kohtuullisen hyväksi”.³⁵⁷ Vuonna 2007 professoreiden ansiot nousivat noin seitsemän prosenttia eli noin kaksi prosenttiyksikköä kaikkia palkansaajia enemmän.³⁵⁸ Vuonna 2009 professoreiden palkat nousivat yliopistojen antamien tietojen mukaan keskimäärin 3,1 prosenttia ja Professoriliiton jäsenkyselyn perusteella 2,6 prosenttia.³⁵⁹

2. Lakon uhka – ”Me olemme yliopisto-rintanapit kaikkien yliopistolaisten rintapieleen!”

Vuonna 2009 työehtosopimus- ja palkkaneuvottelut käytiin keskellä samaan aikaan meneillään olevaa yliopistouudistusta. Neuvottelut siirtymäkauden työsopimusehdoista opetusministeriön ja järjestöjen välillä karahitivat karille keväällä 2009, kun järjestöt eivät hyväksyneet opetusministeriön tarjousta, jossa työsuhte olisi ainoa palvelussuhteen muoto yliopistoissa. Kuvaavaa tilanteen vaikeudelle on, että JUKOn valtion neuvottelukunta asetti huhtikuussa 2009 lakkotoimikunnan kehittämään yliopistosektorin järjestövalmiutta. Professoriliittoa lakkotoimikunnassa edusti asiamies Raija Pyykkö.³⁶⁰

Joulukuussa 2009 yliopistojen palkkaneuvotteluihin tuli yllättävä käänne, kun työnantaja ilmoitti, ettei se kykene maksamaan jo aiemmin sovitua kahden prosentin kehittämisestä, johon sisältyi sopimus henkilökohtaisen palkanosan (niin sanottu henkitaso) tasojen määrän lisäämisestä. Neuvottelut kehittämisestä jouduttiin käynnistämään uudelleen, mikä viivytti uuden sopimuksen aikaansaamista. Uusi yliopistolaki astui voimaan vuoden 2010 alusta, mutta palkkauksen ja työehtojen osalta vuosi alkoi siis epäselvässä tilanteessa, koska valtion vanha sopimus oli voimassa vain tammikuun 2010 loppuun asti. Esimerkiksi valtion vanhojen virkaehtosopimusten siirtyminen ja soveltaminen uuden yliopistolain mukaisissa yliopistoissa olivat avoimia kysymyksiä niin työnantaja- kuin työntekijäosapuolellekin.³⁶¹

Viimein tammikuun lopussa 2010 saavutettiin ratkaisu kehittämistä ja samapalkkaerästä, mikä toi kaikkien palkkoihin 2,26 prosentin yleiskorotuksen vuodesta 2011 alkaen. Muilta osin neuvottelut jatkuivat. Työnantaja oli ilmoittanut sitoutuneensa noudattamaan tammikuun ajan valtion yleisiä virkaehtosopimuksia ja yliopistojen tarkentavia virkaehtosopimuksia. Keskeisin erimielisyyttä aiheuttanut asia oli työnantajan esitys tutkijoiden siirtämisestä opettajien 1 600 tunnin kokonaistyöaikaan sekä opettajien suojaäännösten heikentäminen. Työnantajapuoli väläytteli neuvottelujen aikana, että mikäli sopimusta ei saada aikaiseksi, kaikki siirtyisivät yleisen työaikalain mukaisiin järjestelyihin niihin liittyvine valvontoineen. Tätä opetus- ja tutkimushenkilöstöä edustavat järjestöt vastustivat. Helmikuussa tilanne oli vielä auki, ja sopimukseton tilanne merkitsi myös sitä, että työrauhavelvoite oli poistunut.³⁶²

Epävarmassa ja kiistanalaisessa tilanteessa JUKOn yliopistosektorin lakkotoimikunta kokoontui viikoittain, ja Professoriliitossakin väläyteltiin työtaistelun mahdollisuutta saavutettujen etujen turvaamiseksi ja jumittuneiden neuvottelujen vauhdittamiseksi. Taustalla oli myös henkilöstön pettymys yliopistouudistuksen toteuttamiseen ja lupauksiin. Yliopistouudistusta valmisteltaessa oli luvattu turvata yliopistohenkilöstön edut, mutta niitä oltiin polkemassa heti uuden lain tultua voimaan. Henkilöstö myös koki, että yliopistouudistuksessa yliopistojen johto oli ominut koko yliopiston äänen. Lakkotoimikunnan viestintäryhmässä ideoitu *Me olemme yliopisto* -iskulause kuvasi näitä tunteja. JUKOn yliopistosektorin lakkotoimikunnan tiedottajana toimineen Kirsti Sintosen mukaan juuri siksi se ”osui ja upposi”.³⁶³ ”Me olemme yliopisto -rintanapit kaikkien yliopistolaisten rintapieleen!”, kannusti myös toiminnanjohtaja Jorma Virkkala yksittäisiä jäseniä aktiivisuuteen lakon uhan alla.³⁶⁴

Epäselvän, sopimuksettoman tilan jatkuessa ja neuvottelujen junna- tessa kuukausitolkulla kaikki yliopistotyöntekijöiden järjestöt antoivat 3.3.2010 lakkovaroituksen. Vuorokauden pituisen lakon oli määrä toteutua 18.3.2010 kaikissa yliopistoissa koskien niiden lähes koko henkilöstöä. Neuvottelutulos saavutettiin 9.–10.3. välisenä yönä, ja lakkovaroitus peruttiin.³⁶⁵ Maaliskuussa 2010 saavutettu työehtosopimus ulottui vuoden 2012 loppuun asti. Sopimukseen sisältyi marraskuussa 2010 maksettava 5,5 prosentin korotus, ensimmäisen vuoden 0,4 prosentin yleiskorotus sekä 0,58 prosentin järjestelyerä. Yliopistojen palkkausjärjestelmän osalta liiton tavoitteet toteutuivat ”kohtuullisella tavalla”.³⁶⁶ Saavutettu sopimus näkyi myöhemmin yhdessä aiempien vuosien kehityksen kanssa siinä, että professoreiden tyytyväisyys palkkoihin oli kasvanut. Liiton selvityksen mukaan palkkaansa tyytyväisiä professoreita oli 42 prosenttia vuonna 2010 eli enemmän kuin koskaan aiemmin ja kaksinkertainen määrä vuoteen 2001 verrattuna.³⁶⁷

ME

OLEMME
YLIOPISTO

ME

OLEMME
YLIOPISTO

ME

OLEMME
YLIOPISTO

ME

OLEMME
YLIOPIS

ME

OLEMME
YLIOPIS

ME

OLEMME
YLIOPISTO

Vasemmalla: Yliopistohenkilöstön ensimmäiset työehtosopimusneuvottelut ajautuivat lähelle työtaistelutilannetta. Me olemme yliopisto -tunnukset näkyvät Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton kevätseminaarissa 2010.

Kuva: Veikko Somerpuro

Yllä: Professoriliiton lakkopäällikkönä toiminut liiton yhteyspäällikkö Eero Puolanne ja Julkisanalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKOn neuvottelija Tarja Niemelä yliopistojen lakkopäälliköille järjestetyssä koulutustilaisuudessa 1.3.2010.

Kuva: Antonin Halas

Kevään 2010 vaikeassa neuvottelutilanteessa työntekijäpuolella pidettiin tärkeänä, että kaikki pääsopijajärjestöt eli JUKO, Pardia ja JHL esiintyivät neuvottelupöydissä samassa rintamassa. Poliittinen painekin kasvoi, ja keskustelut laajenivat Etelärannasta eduskuntaan asti. Neuvottelujen junnaamisesta ja yliopistojen pitkään jatkuneesta sopimuksettomasta tilanteesta keskusteltiin eduskunnan sivistysvaliokunnassa sekä laajasti eduskunnan kyselytunnilla 4.3.2010. Viestintäpäällikkö Kirsti Sintonen on arvioinut, että ratkaisun löytymiseen vaikutti sekin, että maan hallitukseen ei halunnut ”fantastisen” yliopistouudistuksen ensi metreille työtaistelua.³⁶⁸

Kevään 2010 järjestötoiminta ja lakkovaroitus koettiin onnistuneeksi, ja se loi henkisiä valmiuksia ryhtyä työtaistelutoimiin tilanteen niin vaatiessa jatkossakin. Professoriliiton jäsenkyselyn mukaan puolet professoreista suhtautui myönteisesti työtaistelun käyttöön painostuskeinona. Myös Maarit Valo, joka aloitti Professoriliiton puheenjohtajana vuoden 2011 alussa, piti loppuvuodesta 2010 antamassaan lehtihaastattelussa työtaistelutoimia jatkossakin täysin mahdollisena. Neuvotteluratkaisu on aina ensisijainen vaihtoehto, mutta kaikki keinot ovat mahdollisia, hän muistutti.³⁶⁹

Syksyllä 2011 työmarkkinakeskusjärjestöt tekivät sopimuksen kevääseen 2014 asti ulottuvasta raamisopimuksesta. Professoriliitolle raamisopimuksen synty oli toivottavaa. Kokemus oli osoittanut, että työ- ja virkaehtosopimukset olivat professoreiden kannalta edullisia verrattuna siihen tilanteeseen, että minkäänlaisia sopimuksia ei olisi syntynyt.³⁷⁰

Nämä sopimukset eivät silti suinkaan merkinneet sitä, että edunvalvonassa olisi koittanut suvantovaihe ja professoreiden myönteinen palkkakehitys olisi jatkunut. Vuonna 2013 käytiin keskusjärjestöjen (Akava, SAK, STTK ja EK) kesken laajoja neuvotteluja niin sanotusta työllisyys- ja kasvusopimuksesta, josta päästiin sopuun elokuussa 2013. Työntekijäpuoli korosti sopimuksen synnyttyä vastuullisuuttaan vaikeassa talous- ja työllisyystilanteessa, kun se tyytyi erittäin maltilliseen palkkaratkaisuun.³⁷¹ Myös Elinkeinoelämän keskusliitossa oltiin tyytyväisiä sopimukseen sisältyvään maltilliseen palkkaratkaisuun. Elinkeinoelämän etujärjestön luonteeseen kuuluen keskusliitto toki muistutti, että sovitut toimenpiteet eivät vielä riittä yriyten kilpailukyvyn parantamiseksi.³⁷²

Tämä keskusjärjestötasolla solmittu kasvusopimus asetti siis puitteet neuvotteluille, joita syksyn aikana alettiin käydä alakohtaisesti. Yliopistojen osalta näitä neuvotteluja kävivät Sivistystyönantajien kanssa JUKO yhdessä muiden työntekijäjärjestöjen kanssa. Professoriliitolla oli edustus JUKOn neuvotteluryhmässä. Lokakuussa alakohtaisissa neuvotteluissa päästiin sopuun, ja niiden tuloksena sovittiin työehtosopimus ajalle 1.4.2014–31.1.2017. Keskusjärjestösopimuksen mukaisesti palkkoihin tuli 1.8.2014 alkaen 20 euron yleiskorotus. Neuvotteluissa suurinta riitaa aiheutti 20 euron siirtäminen yliopistojen palkkausjärjestelmään (YPJ). Lopulta työnantaja taipui, ja 20 euron korotus

sovittiin menevän vaativuusosaan, josta se heijastui prosentuaaliseen henki-osaan. Työehtosopimusneuvotteluissa Professoriliitto pyrki saamaan työehtosopimukseen kirjauksen, että yliopistokohtaisista erillispalkkioista olisi käytävä neuvottelut asianomaisen henkilöstöjärjestön edustajan kanssa. Tämä tavoite ei kuitenkaan toteutunut syksyn neuvotteluissa.³⁷³

Vuonna 2014 professoreiden hyvä palkkakehitys katkesi, kun euromääräinen yleiskorotus ja yliopistokohtaiset yliopistojen palkkausjärjestelmän soveltamiset johtivat vain vaatimattomaan ansioiden kasvuun. Heikko palkkakehitys jatkui seuraavanakin vuonna. Lisäksi uusien professoreiden yliopistojen palkkausjärjestelmän mukaiset tehtävien vaativuustasot ja erityisesti henkilökohtaisen suoriutumisen tasot putosivat verrattuna aikaisempiin vuosiin. Liitossa tätä suuntausta pidettiin ymmärrettävästi huolestuttavana.³⁷⁴ Yliopistojen resurssien lisääminen valtion budjetista nousikin keskeiseksi Professoriliiton tavoitteeksi.

3. Kilpailukyksopimus ja palkkakehityksen hyytyminen

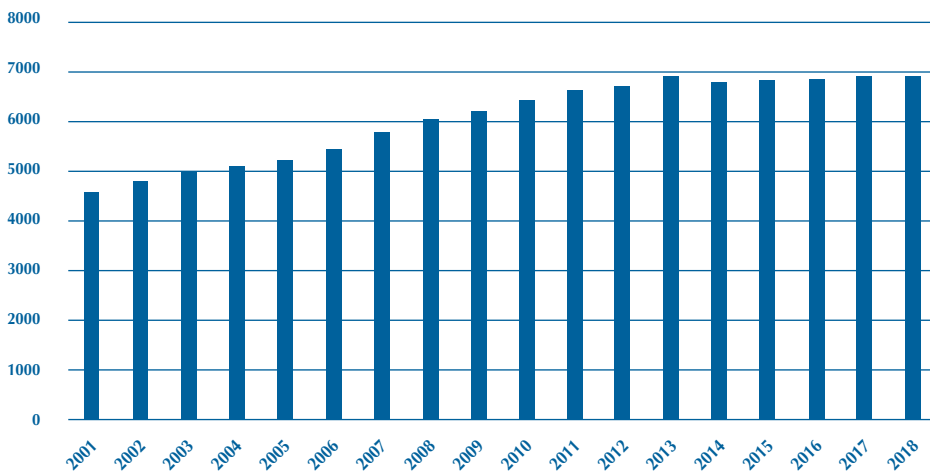
Suomen talous kärsi 2010-luvun alussa vaikeasta tilanteesta: julkisen talouden alijäämästä sekä kasvaneesta työttömyydestä. Näihin vedoten keskustan puheenjohtaja Juha Sipilä ilmoitti jo ennen 2015 vaaleja haluavansa Suomeen niin sanotun yhteiskuntasopimuksen työmarkkinaosapuolten ja etujärjestöjen kanssa. Vaalien jälkeen Sipilän johdolla muodostettu hallitus ilmoitti kovista aikeistaan. Mikäli hallituksen tavoittelemaa yhteiskuntasopimusta ei synny, hallitus ryhtyy toimiin lähes miljardin euron lisäleikkausten ja 500 miljoonan euron veronkorotusten toteuttamiseksi. Palkansaajajärjestöissä hallituksen esittämät leikkaukset ja veronkorotukset herättivät ankaraa vastarintaa, ja hallituksen ja työmarkkinaosapuolten väliset neuvottelut keskeytyivät tuloksettomina kesällä 2015. Yhteiskuntasopimuksen kaaduttua samoista asioista alettiin puhua uudella nimellä eli kilpailukyksopimuksena, kiky-sopimuksena. Syksyn 2015 aikana hallitus esitti uusia leikkauksia ja toimenpiteitä, jotka sen mukaan varmistaisivat Suomen talouden kilpailukykyyn palauttamisen.³⁷⁵

Palkansaajille yhteiskuntasopimus ja kilpailukyksopimus tarjosivat porkkanan sijasta lähinnä vain keppiä. Tämä johti luonnollisesti välien kiristymiseen hallituksen ja työnantaja- sekä työntekijäjärjestöjen välillä. Keskusjärjestöt järjestivät syyskuussa 2015 mielenilmauksen, jossa vastustettiin myös pakkolaeiksi kutsuttuja hallituksen esityksiä. Professoriliitto ei osallistunut

mielenilmaukseen³⁷⁶. Professoreiden näkökulmasta merkittävä oli Sivistystyönantajien kesäkuussa 2015 tekemä esitys, jossa esitettiin kokonaispalkkaan siirtymistä, arviointiryhmien lakkauttamista, työntekijän oikeusturvan heikentämistä ja ”työnantajan direktiovallan” lisäämistä palkkauksen määrittelyssä. JUKO ja Professoriliitto suhtautuivat esitykseen pidättyväisesti, eivätkä nämä ehdotukset edenneet edes neuvotteluvaiheeseen.³⁷⁷

Helmikuussa 2016 maan hallitus ja työmarkkinaosapuolet pääsivät sopuun kilpailukyky sopimuksesta. Professoriliitto seurasi yhteiskunta- ja kilpailukyky sopimuksen etenemistä tiiviisti, mutta sopimukseen vaikutettiin etupäässä Akavan kautta.³⁷⁸ Akavassakin katsottiin, että sopimus oli parempi ratkaisu kuin pakkolait, jotka koettiin epätasapuolisiksi. Lisäksi niiden pelättiin tekevän työehtojen tulkinnasta monimutkaisia ja jäykistävän sopimista työpaikoilla. Saavutettuun sopimukseen sisältyi muun muassa työajan pidentäminen palkkaa muuttamatta 24 tunnilla vuodessa ja julkisen sektorin lomarahojen leikkaus 30 prosentilla kolmen vuoden määräajaksi vuosina 2017–2019. Lisäksi eräitä työntekijöiden eläke- ja sairausmaksuja nostettiin.³⁷⁹ Yliopistojen professoreille sopimus merkitsi vuotuisen kokonaistyöajan pidentymistä 1 600 tunnista 1 624 tuntiin ja kontaktiopetuksen määrän kasvua 140 tunnista 142 tuntiin. Yliopistoissa professoreiden lomarahoja ei leikattu.³⁸⁰ Sen sijaan valtion tutkimuslaitosten professoreita lomarahoja leikkaus koski.

Syksyllä 2018 saavutettiin sopu palkkausjärjestelmän uudistamisesta, jota koskeva riita oli yksi syy aiemmin saman vuoden helmikuun lopun lakkoon,

Kuvio 3. Kokoaikaisten professoreiden palkkakehitys vuosina 2001–2018. Keskivertopalkka euroina jäsenkyselyn perusteella. (Palkkaselvitys 2018, 31).

johon Professoriliittokin osallistui. Aiemmin hyväksytyin sovintoehdotuksen mukaisesti kaikkien yliopistoissa työskentelevien palkkoja nostettiin 1.4.2018 yhdellä prosentilla ja 1.4.2019 1,1 prosentin yleiskorotuksella.³⁸¹

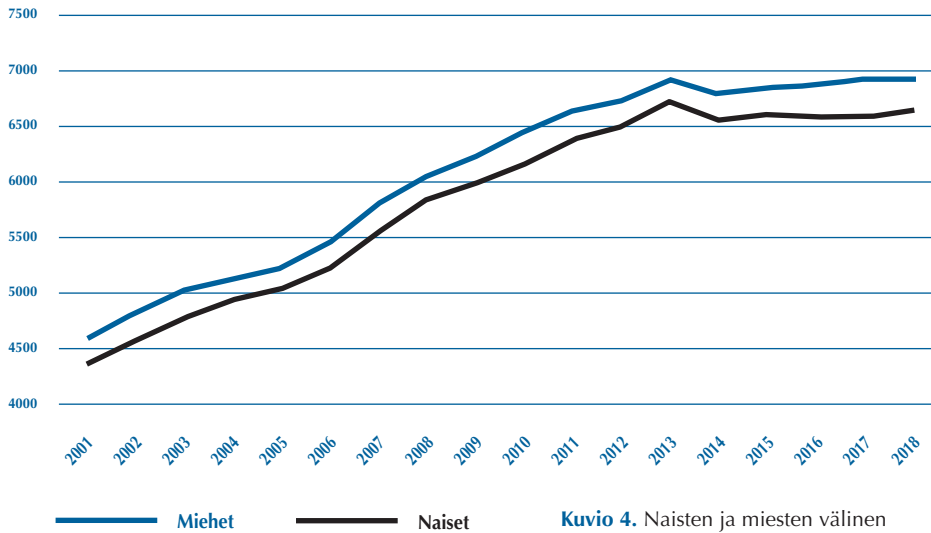
Edellä kuvattujen työmarkkinaneuvottelujen ja -sopimusten vaikutukset professoreiden palkkakehitykseen näkyvät tiivistettynä oheisessa kuvassa ja taulukossa.

Professoreiden palkkakehitys oli 2000-luvun ensimmäisinä vuosina hyvää, ja varsinkin vuodesta 2005 alkaen palkat nousivat huomattavasti. Vuonna 2005 palkat nousivat 4,4 prosenttia, seuraavana vuonna 7,2 prosenttia ja vielä vuonna 2007 palkat nousivat 3,8 prosenttia. Näyttää siis ilmeiseltä, että uuteen palkkausjärjestelmään siirtymisellä on ollut varsin suotuista vaikutus professoreiden palkkoihin. Professoreiden palkat nousivat vuodesta 2006 alkaen vuoteen 2013 asti. Vuosi 2013 muodostaa käännekohdan, jolloin professoreiden palkkakehitys pysähtyi ja palkat jopa kääntyivät laskuun. Vuonna 2013 palkat laskivat 1,9 prosenttia. Maan hallituksen korkeakoulupolitiikka ja määrärahojen leikkaukset, valtion tuottavuusohjelma ja kilpailukyky sopimus hydyttivät professoreiden ansiotulojen kasvun. Samaan aikaan myös professoreiden määrä alkoi laskea, mikä lisäsi entisestään haasteita Professoriliiton toiminnalle. Palkkakehityksen hiipumisesta huolimatta ajanjaksolla 2001–2018 professorien palkat nousivat 50,4 prosenttia.

4. Miesten ja naisten palkat

Professoreiden palkkoissa on ollut selvä ero sukupuolten välillä. Miesprofessorit ansaitsevat naisprofessoreita enemmän niin määräaikaissa kuin vakituisissa työsuhteissa. Vuoden 2001 jäsenkyselyn keskiarvoista laskettuna miesprofessoreiden palkka oli 341 markkaa suurempi kuin naisprofessoreilla. Pelkkä keskiarvopalkkoihin katsominen tosin peittää alleen sen, että miesprofessorien sisäisessä palkkarakenteessa oli suuria eroja. Mediaanipalkkoissa miesprofessorin palkka ei juuri eronnut naisprofessorin palkasta, sillä ero mediaanipalkkoissa oli vuonna 2001 vain 79 markkaa. Miesten keskiarvopalkkaa suhteessa naisprofessoreiden palkkoihin nostattivat siis huomattavan korkea palkkaa saaneet miesprofessorit.

Vuonna 2001 mies- ja naisprofessoreiden palkkaeroihin löydettiin selityksiä miesten ja naisten sijoittumisesta eri tieteenaloille, eri yliopistoihin sekä virkaiästä. Miesten keskiarvopalkat olivat silti suurempia kuin naisilla myös aloilla, joilla miehiä ja naisia oli yhtä paljon. Yksi tärkeä selittävä tekijä palkkaeroille oli miesten pidempi professorinura, sillä työkokemus kasvattaa palkkaa.³⁸²

Kuvio 4. Naisten ja miesten välinen palkkaero euroina vuosina 2001–2018 (Palkkaselvitys 2018, 37)

Kuten oheinen taulukko osoittaa, miesten ja naisten välinen palkkaero ei ole poistunut, vaan näyttää jääneen pikemminkin pysyväksi. Vuosina 2004 ja 2005 naisten ja miesten euromääräinen palkkaero oli pienimmillään eli 178 euroa, mutta lähti tämän jälkeen kasvamaan, niin että vuonna 2011 se oli 261 euroa. On ilmeistä, että yliopistojen uuden palkkausjärjestelmän käyttöönotto henki- ja vaatitasosijoitteluineen kasvatti palkkaeroja miesten ja naisten välillä. Pienen tasoittumisen jälkeen euromääräiset palkkaerot lähtivät jälleen kasvuun, ja erot ovat olleet suurimmillaan vuosina 2016, 2017 ja 2018. Ajanjaksolla 2001–2018 professoreiden euromääräinen palkka kasvoi peräti 2 296 euroa. On selvää, että näin suuri euromääräinen palkkojen kehitys heijastuu myös euromääräisiin miesten ja naisten välisiin palkkaeroihin. Jos palkkaeroja tarkastellaan prosentuaalisesti, niin huomataan, että naisten palkat kasvoivat 52,8 prosenttia ja miesten 51,2 prosenttia vuosina 2001–2018.³⁸³ Kun kasvuprosentit ovat siis olleet samalla tasolla, niin miesten ja naisten välinen euromääräinen ero ei ole kaventunut, vaan kasvanut.

Sukupuolten välisiin palkkaeroihin alettiin kiinnittää Professoriliitossa kasvavaa huomiota. Liiton valtuuston esityksen mukaisesti vuonna 2009 selvitettiin aiempaa perusteellisemmin miesten ja naisten välisten palkkaerojen syitä. Vuoden 2009 palkkaselvitys oli ensimmäinen, jossa yliopistoja pyydettiin erittelemään palkkatietoja sukupuolen mukaan³⁸⁴. Miesten ja naisten välinen palkkaero oli 210 euroa vuonna 2009. Suurimmaksi selittäväksi tekijäksi tälle löydettiin virkaikä, joka nostaa vaati- ja henki-tasoa ja tätä kautta edelleen palkkaa. Miesten keskimääräinen virkaikä oli kolme vuotta naisia korkeampi. Kun yhden virkavuoden

den vaikutus palkkaan oli 38,60 euroa, niin tämä selitti 112 euroa palkkaerosta vuonna 2009. Toinen merkittävä selittäjä oli työsuhteen pysyvyys. Naisprofessorit olivat miesprofessoreita useammin määräaikaisissa virkasuhteissa. Tämä selitti 52 euroa miesten ja naisten välisestä palkkaerosta vuonna 2009. Lisäksi miesprofessorit saivat naisprofessoreita useammin esimieslisää, minkä osuus palkkaerosta laskettiin olevan 41 euroa. Näin tarkasteltuna 210 euron palkkaerosta naisten ja miesten välillä jäi selittämättä viisi euroa³⁸⁵. Vaikeasti selitettäväksi jäi kuitenkin edelleen se, miksi naisia on niin paljon miehiä enemmän määräaikaisissa työsuhteissa ja miksi naisia oli selvästi miehiä vähemmän esimiestehtävissä.

Vuonna 2010 naisprofessorin palkka oli keskimäärin 273 euroa alempi kuin miesprofessorilla. Palkkaeroon vaikutti miesten sijoittuminen naisia korkeammille vaati- ja henkitasoille. Esimerkiksi vuonna 2011 vaatitason keskiarvo oli vakinaisilla miesprofessoreilla 8,90 ja naisilla 8,74. Myös määräaikaisilla miesprofessoreilla oli korkeampi vaatitaso (8,23) kuin määräaikaisilla naisprofessoreilla (8,18). Myös miesten henkitasot olivat korkeammat (vakinaisilla 6,33 ja määräaikaisilla 5,80) kuin naisprofessoreilla (vakinaisilla 6,25 ja määräaikaisilla 5,75).³⁸⁶ Selvitysten jälkeen vuonna 2010 jouduttiinkin toteamaan, että miesten ja naisten palkkaero on pysynyt melko muuttumattomana vuosina 2000–2010.³⁸⁷ Kun palkkaerot näyttivät jääneen suorastaan pysyviksi tai ainakin olivat olleet lähes muuttumattomia, Professoriliitto otti palkkaeron keskustelunaiheeksi myös yliopistojen rehtorien ja muun johdon tapaamisissa sekä kehotti yliopistoja selvittämään palkkaerojen syitä.³⁸⁸

Vuonna 2013 syitä miesten ja naisten palkkaeroihin löydettiin samoista tekijöistä kuin aiemminkin. Naisprofessoreista oli yhä miehiä suurempi osa määräaikaisia, ja määräaikaiset professorit menestyivät vakinaisia huonommin vaati- ja suoritusarvioinneissa. Lisäksi naisprofessorit sijoittuivat miehiä alemmille vaati- ja henkitasoille vakinaistenkin osalta. Mutta miksi naisia oli enemmän määräaikaisina ja miksi naiset menestyivät miehiä heikommin henki- ja vaati-arvioinneissa? Tähän ei näissä selvityksissäkään pystytty antamaan tyhjentävää vastausta.³⁸⁹

Vuoden 2016 palkkaselvityksestä lähtien liitto on tarkastellut yliopistokohtaisesti naisten ja miesten palkkoja edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 2018 palkkaero miesprofessoreiden hyväksi oli työntajaselvityksen mukaan 327 euroa eli palkkaero kasvoi hiukan edelliseen vuoteen verrattuna. Jäsenkyselyn mukaan naisten ja miesten välinen palkkaero oli kyseisenä vuonna 279 euroa. Sekä vakinaisten että määräaikaisten naisprofessoreiden vaatikeskiarvot ja henkikeskiarvot olivat edelleen matalampia kuin miesprofessoreiden. Naisia oli alemmin palkatuissa määräaikaisissa tehtävissä kaksinkertainen määrä miehiin verrattuna. Naisprofessoreilla oli enemmän henkilökohtaisia palkkasopimuksia, mutta heidän palkkansa oli pienempi kuin miesprofessoreiden.³⁹⁰

Naisprofessoreiden osuus kaikista professoreista on kasvanut vähitellen. Vuosina 2010–2018 naisprofessoreiden osuus nousi 7,3 prosenttia.³⁹¹ Vuonna

2018 naisprofessoreita oli hieman yli kolmannes professoreista. Professorikunta on siis yhä hyvin miesvaltainen. Kun yliopistoissa opiskelevista sekä tohtorintutkinnon suorittaneista yhä suurempi osa on naisia³⁹², niin tämän voisi olettaa ajan myötä kasvattavan naisten osuutta professorikunnassa. Edelleen tuntuisi luonteelta, että naisten ja miesten välinen palkkaero kaventuisi sitä mukaa, kun naisten osuus professorikunnasta kasvaa ja heidän työuransa professorina pitenee. Näyttää kuitenkin siltä, että näin ei ole käymässä tai muutos tulee tapahtumaan lähes huomaamattoman hitaasti. Tosin jo vuonna 2000 huomattiin, että aika ei vie tiedemaailmassa tasa-arvoa eteenpäin, vaan asian korjaantuminen vaatii määrätietoisia toimia ja määräyksiä.³⁹³ Miesten ja naisten välisten palkkojen eron pysyvyys onkin tarkoittanut, että pyrkimyksistä kaventaa palkkaeroja on tullut Professoriliiton pysyvä toiminnan muoto. Samalla se on osoittautunut hyvin haasteelliseksi.

Professoreiden palkkauksessa on merkittäviä eroja myös tieteenalojen ja yliopistojen välillä. Esimerkiksi vuonna 2005 korkeinta kuukausipalkkaa ansaittiin Helsingin yliopistossa (5 042 euroa), kun Kuvataideakatemiassa professoreiden keskiansiot jäivät alle 4 000 euron.³⁹⁴ Vuonna 2010 palkkakärkeen oli noussut Lappeenrannan teknillinen yliopisto, jossa maksettiin professoreille (vakinaiset) kuukausipalkkaa 7 546 euroa, seuraavina olivat Aalto-yliopisto (6 858 euroa) sekä Helsingin yliopisto (6 710 euroa). Palkkauksen häntäpäässä taideyliopistoissa professoreiden kuukausipalkat jäivät alle 6000 euron.³⁹⁵ Vuonna 2016 suurinta palkkaa professoreille maksettiin Aalto-yliopistossa (7 913 euroa/kk) ja toiseksi korkeinta palkkaa Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa (7 691 euroa/kk).³⁹⁶ Tutkimuslaitoksissa työskentelevien professoreiden palkkojen keskiarvot jäävät jälkeen yliopistojen professoreiden keskipalkasta.

Yliopistojen palkkakärkeen ovat nousseet 2010-luvulla etenkin teknilliset yliopistot ja vuoden 2009 yliopistolain yhteydessä perustettu säätiömuotoinen Aalto-yliopisto. Teknillisissä yliopistoissa on maksettu erillisrahoituksen avulla työehtosopimusten ylittävää tulospalkkausta tulostavoitteiden saavuttamisesta. Aalto-yliopistossa otettiin vuonna 2010 käyttöön oma, yliopistojen palkkausjärjestelmästä poikkeava palkkausjärjestelmä professoreille. Aalto-yliopistossa professoreiden palkkakehitys onkin ollut parempaa kuin yliopistoissa keskimäärin.³⁹⁷

Professoriliitto on lähtökohtaisesti ollut tukemassa tulospalkkausta sisältäviä palkkausjärjestelmiä. Edellytyksenä liitolla on ollut, että tulospalkkaus tulee erillisrahoituksen kautta ja sillä on yliopiston professoreiden tuki. Vuoden 2013 jäsenkyselyn mukaan 12 prosenttia professoreista sai tulospalkkioita.³⁹⁸ Syksyllä 2014 Professoriliitto selvitti professoreita koskevan tulospalkkausjärjestelmän yleisyyttä ja toimivuutta. Kysely osoitti yliopistoissa olevan monenlaisia tulospalkkausjärjestelmiä. Nämä erosivat tosistaan sen mukaan, kuinka selkeästi järjestelmä perustui etukäteen määriteltyihin tavoitteisiin ja koskiko järjestelmä koko henkilökuntaa vai ainoastaan professoreita. Professorit kritisoivat niitä järjestelmiä, joissa palkkaus ei perustunut selkeästi ennalta asetettuihin tavoitteisiin.³⁹⁹

Kokonaan oma kysymyksensä on tieteenalakohtaiset palkkaerot. Miksi joillakin tieteenaloilla ansaitaan korkeampaa palkkaa kuin toisilla? Yksi ilmeinen selitys löytyy ulkopuolisen rahoituksen järjestelmästä. Professoreita palkitaan siitä, että he tuovat tutkimusrahoitusta yliopistoonsa. Tässä suhteessa tieteenalat eivät ole lähtökohdiltaan yhdenvertaisessa asemassa. Tieteenalojen välillä on merkittäviä eroja mahdollisuuksissa hankkia ulkopuolista rahoitusta ja tehdä esimerkiksi yritys-yhteistyötä. Voikin kysyä, kuinka oikeudenmukainen tällainen järjestelmä on.

Yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä

1. Valtiotyönantaja alkaa ajaa palkkausuudistuksia yliopistoihin

”Kun luen Uuden Palkkaus Järjestelmän ohjeita, muistikuva Stasin vakoilujärjestelmästä tulee väistämättä mieleen”, tiivistä sosiologian professori Pekka Sulkinen tuntojaan yliopistojen palkkausuudistuksesta.⁴⁰⁰ Hän kuului niiden professoreiden joukkoon, jotka nousivat keväällä 2005 niin voimakkaasti yliopistojen uutta palkkausjärjestelmää vastaan, että mediassa alettiin puhua jopa ”professorikapinasta”, ”kapinaliikkeestä” ja ”UPJ-kapinasta”⁴⁰¹. Mistä tässä oli kyse?

Yliopistojen palkkausuudistus ei ollut mikään kevään 2005 ilmiö, vaan taustalla oli laaja pitkäaikainen tavoite uudistaa valtion palkkausjärjestelmää. Nämä pyrkimykset olivat alkaneet jo 1980-luvulla, ja kokeiluja yliopistojen palkkausjärjestelmän uudistamiseksi tehtiin seuraavalla vuosikymmenellä. Palkkausjärjestelmän uudistuksessa oli kyse suomalaista yhteiskuntaa laajemmista virtauksista, joissa yksityisen ja julkisen sektorin rooleja sekä julkisen sektorin johtamista arvioitiin uudelleen. Näihin liittyen on puhuttu myös eurooppalaisesta ja amerikkalaisesta julkishallinnon johtamisen opeista, tai ideologiasta, jota on kutsuttu nimellä New Public Management (NPM). Keskeinen rooli näiden uuden julkisjohtamisen opeissa on ollut myös OECD:llä, jonka tuottamalla tiedolla, talouskatsauksilla ja maakohtaisilla raporteilla on ollut huomattava vaikutus länsimaissa käytyyn talouspoliittiseen keskusteluun ja harjoitettuun talouspolitiikkaan, niin myös Suomessa.⁴⁰²

Suomessa ryhdyttiin valmistelemaan julkishallinnon perusteellista uudistamista 1990-luvulla Esko Ahon hallituksen aikana. Tehokkuus, tulostulos ja budjettikehitys vakiintuivat keskeisiksi käsitteiksi ja tavoitteiksi julkishallinnosta puhuttaessa.⁴⁰³ Valtion virkamiesten kohdalla tämä näkyi myös tavoit-

teina muuttaa palkkauksen perusteita. Valtiovarainministeriö asetti jo vuonna 1984 kannustavan palkkauksen työryhmän, jonka ehdotuksesta eräissä valtion virastoissa käynnistettiin tulospalkkauskokeilu vuonna 1988. Järjestelmä alkoi muuttua toisestakin suunnasta. Vuonna 1986 päättyi Virkamiesliiton lakko, ja osana lakkosopimusta asetettiin PALKE-työryhmä kehittämään virkamiesten palkkausjärjestelmää joustavammaksi ja virastojen erityisolosuhteita paremmin huomioivammaksi. Myös keskustelut sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja eroista palkkauksessa johtivat pohtimaan palkkausjärjestelmien oikeudenmukaisuutta sekä arvioimaan uudelleen palkitsemisjärjestelmiä.⁴⁰⁴

Ruotsin valtionhallinnossa oli siirrytty yksilöllisempään palkkaukseen jo 1970-luvulla, kun päällikkötason virat irrotettiin palkka-asteikoista. Ruotsissa professorit liittyivät järjestelmään vuonna 1984, mikä nosti tämän ryhmän palkkoja merkittävästi. Suomessa otettiin vuonna 1980 käyttöön valikoivasti määräytynyt professorilisä, ja Palke- ja Henki-järjestelmiä kokeiltiin yliopistoissa 1980- ja 1990-luvuilla. Opetusministeriön asettaman työryhmän muistio vuodelta 1988 sekä työmarkkinajärjestöjen esitykset olivat pohjana, kun vaativuusluokitteluja kokeiltiin ensimmäistä kertaa yliopistoissa vuonna 1994. Kokeilussa olivat mukana Helsingin yliopisto, Tampereen yliopisto ja Oulun yliopisto. Tehtävät oli luokiteltu neljään luokkaan, joiden jokaisen osalta oli vielä eroteltu tieto- ja taitovaatimukset sekä palkkaustoiveet.⁴⁰⁵

Valtiotyönantajan yleisiä palkkapoliittisia tavoitteita määriteltiin valtion työmarkkinalaitoksen vuonna 1992 julkaisemassa palkkapoliittisessa ohjelmassa, jonka keskeiset lähtökohdat tukivat henkilökohtaiseen palkkaukseen siirtymistä. Ohjelmassa todettiin, että kannustavaa ja oikeudenmukaista palkkausta edistetään parhaiten porrastamalla palkat henkilökohtaisen työsuorituksen ja työyhteisön tuloksen mukaan. Palkkauksen tuli olla pääosiltaan yksilöllinen ja turvata toimintayksikön menestys. Ohjelmassa haluttiin myös joustoa palkkaukseen töiden ja työsuorituksen muuttuessa. Periaatteissa tunnustettiin myös henkilöstön huomioimisen tärkeys. Henkilöstöä ei voi kannustaa tulokselliseen toimintaan, ellei palkkausjärjestelmä ole oikeudenmukainen ja henkilöstön hyväksymä.⁴⁰⁶ Jo tässä ohjelmassa näkyvät tiivistettynä ne keskeiset periaatteet, joiden pohjalta yliopistojenkin uutta palkkausjärjestelmää alettiin toteuttaa 2000-luvun alussa. Periaatteet herättivät myös epä tietoisuutta, huolta ja vastustusta niin osassa professorikuntaa kuin laajemminkin yliopistoväessä.

Halu muuttaa palkkauksen perusteita tuli selvästi esiin myös valtion työmarkkinalaitoksen vuonna 1996 julkaisemassa kirjassa *Kannustavaan palkkaukseen. Valtion palkkausjärjestelmien uudistaminen*, jossa esiteltiin palkkaus uudistuksen periaatteita ja tavoitteita. Vuonna 1995 hyväksytyyn valtion henkilöstöstrategian mukaan tavoitteena oli palkkausten sisäisten ja ulkoisten suhteiden perustuminen tuloksellisuuteen sekä oikeudenmukaisuuden ja kannustavuuden periaatteille. Julkaisussa todettiin myös, että "Palkkapoliittisten tavoitteiden mukaisten palkkaus-

teknisten menetelmien kehittäminen ja käyttö on syytä rakentaa neljän peruspilarin varaan: työn vaatavuus, henkilökohtainen työsuoritus ja pätevyys, yhteiseen työsuoritukseen perustuva tulospalkkaus sekä palkkauksen tason suhde lähiympäristöön.”⁴⁰⁷

Nämä tavoitteet kirjattiin vuonna 1995 valtion virkaehtosopimukseen, jossa ensimmäisen kerran mainittiin työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen yhteinen tahto ja sitoutuminen tutkia uusien palkkausjärjestelmien kehittämistä. Neuvottelujärjestö Akava-JS (nykyinen JUKO), johon Professoriliitto kuului, otti syksyllä 1995 kantaa hankkeeseen ja katsoi, että henkilökohtaisen osan suuruus voisi olla 20–40 prosenttia palkasta. Käytännössä hanke eteni vuonna 1996 kokeiluina Kuopion yliopistossa, Tampereen yliopistossa, Joensuun yliopistossa ja Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa. Kokeilujen loppuraportit valmistuivat vuonna 1999.⁴⁰⁸

Vuonna 2000 kokeiltiin Kuopion yliopistossa, Tampereen yliopistossa ja Helsingin yliopistossa uutta palkkausjärjestelmää, jossa palkka pohjautui työn vaatavuuteen. Eri yliopistojen vielä kokeiluasteella olevat järjestelmät olivat keskenään liian erilaisia, eikä mitään niistä oltu valmiita ottamaan sellaisenaan käyttöön valtakunnallisesti.⁴⁰⁹ Työmarkkinasopimuksen yhteydessä vuonna 2000 sovittiin myös valtion palkkausjärjestelmän kehittämisestä ja päästiin alustavaan sopuun uudistamisen periaatteista. Yhteisesti hyväksytyjä lähtökohtia palkkausuudistukselle olivat, että työn vaatavuus on keskeinen palkkauksen lähtökohta, mutta myös henkilökohtainen suoriutuminen vaikuttaa palkkaan. Myös ryhmäkohtainen onnistuminen tulostavoitteissa ja valtion palkkauksen oikeudenmukainen suhde muiden sektorien palkkaukseen olivat tärkeitä periaatteita palkkoja arvioitaessa. Keskeiseksi edellytykseksi niin Akava-JS:ssä kuin Professoriliitossakin nähtiin, että uudistuksen tulee saada lisärahoitusta tai ainakin valtionvallan tulee sitoutua tarpeeksi selvällä tavalla lisärahoituksen järjestämiseen.⁴¹⁰

Professoriliitto painotti jo tässä vaiheessa professoreiden erityisasemaa eli korosti, että professorikunta on yliopistojen ja tutkimuslaitosten kaikkein vaativinta työtä tekevä henkilöstöryhmä. Professorit ovat myös esimiesasemassa, mikä tulee huomioida palkkausta uudistettaessa. Lisäksi liitossa pohdittiin, voiko tehtävien vaatuvuuksia erotella eri professoreiden välillä. Liitto ei tässä vaiheessa halunnut ottaa asiaan sitovaa kantaa, vaan halusi säilyttää mahdollisuuden rakentaa professoreille oma, kokonaan muusta henkilöstöstä eriytyvä palkkausjärjestelmä.⁴¹¹ Tässä tulee ilmi liiton edunvalvonnan luonne, jolle on tyypillistä professoreiden erityisaseman korostaminen yliopistoyhteisössä.

Kesäkuussa 2001 valtion työmarkkinalaitos ja pääsopijajärjestöt Akava-JS mukaan lukien julkaisivat kannanoton *Palkkausjärjestelmän uudistaminen – työmarkkinaosapuolten yhteinen kanta*. Tässä työmarkkinaosapuolet korostivat kehitettävän palkkausjärjestelmän periaatteina oikeudenmukaisuutta, valtion palkkakilpailukyvyyn tarpeellisuutta ja sitä, että uudessa mallissa palkan tulee perustua työn vaatavuuden ja henkilökohtaisen suoriutumisen arviointiin. Lokakuussa 2001 Akava-JS teki oman esityksensä yliopistojen palkkausjärjes-

telmän uudistamisesta ja yliopistojen työnantajaryhmä omansa saman kuun lopussa. Kesän yhteisestä kannanotosta huolimatta näiden esitysten jälkeen jouduttiin toteamaan, että eri osapuolten tavoitteet poikkeavat toisistaan.⁴¹²

Akava-JS toi esityksessään esiin monia välttämättömiä lähtökohtia uuden palkkausjärjestelmän rakentamisessa. Ensinnäkin yliopistoihin tulee muodostaa kolme erillistä palkkausjärjestelmää eli yksi opettajille, toinen johdolle ja muille asiantuntijoille sekä kolmas muille tehtäville. Toiseksi opetushenkilöstön palkkausjärjestelmää tulee kehittää Helsingin yliopiston virka- ja palkkarakenteesta jatkajalostetun mallin pohjalta. Lisäksi Akava-JS vaati, että yliopistojen uusien palkkausjärjestelmien tulee korjata yliopistojen johto- ja asiantuntijatehtävissä olevien palkkakilpailukykyä. Professoriliitto korosti, että tämän toteuttaminen vaatii merkittävää lisärahoitusta.⁴¹³

Samaan aikaan opetusministeriössä vietiin uudistusta voimakkaasti eteenpäin. Ministeriö oli asettanut maaliskuussa 2001 työryhmän, jonka tehtävänä oli arvioida palkkausjärjestelmän uudistamista yliopistoissa ja tehdä esitys työnantajan neuvottelutavoitteiksi. Työryhmän puheenjohtaja Joensuun yliopiston hallintojohtaja Matti Halosen mukaan nimetty Halosen työryhmä jätti muistionsa opetusministeriölle lokakuussa 2001.

Työryhmä esitti, että yliopistoissa otetaan mahdollisimman pian käyttöön oikeudenmukainen ja kannustava palkkausjärjestelmä, jossa palkkaus perustuu tehtävien vaativuuteen ja henkilökohtaiseen työsuoritukseen. Ensisijaisena tavoitteena tuli työryhmän mukaan olla yksi palkkausjärjestelmä kaikille yliopistoille ja kaikille yliopiston tehtäville, vaikka painotuksissa voisikin olla yliopistokohtaisia variaatioita. Henkilökohtaiseen työsuoritukseen perustuvan palkanosan osuus tehtävien vaativuuteen perustuvasta palkanosasta voisi olla enintään 50 prosenttia. Uuden palkkausjärjestelmän piiriin kuuluisivat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta yliopistojen kaikki virka- ja työsopimussuhteiset henkilöt. Vanhan järjestelmän mukainen palkka turvattaisiin uuteen järjestelmään siirryttäessä, ja palkkausjärjestelmäsopimusten siirtymäkauden rahoituksesta ehdotettiin laadittavaksi suunnitelma, johon kaikki osapuolet sitoutuvat. Uudessakin palkkausjärjestelmässä palkkojen yleiskorotuksista sovittaisiin keskustasolla.⁴¹⁴

Professoriliiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala arvioi vuonna 2001 varsin kriittisesti Halosen työryhmän esitystä. Hän katsoi, että esitykseen ei sisältynyt riittävää kuvausta järjestelmästä, joilla tehtävien vaativuutta ja henkilökohtaista työsuoritusta arvioidaan. Siitä puuttui myös maininta kokemussisäjäjärjestelmästä, Virkkala huomautti.⁴¹⁵ Kokemussisä oli erityisen tärkeä asia professoreille, sillä heidän keskimääräinen virkaikänsä oli yli kymmenen vuotta, ja professoreiden virkaura oli tyypillisesti pitkä.

Opetusministeriö asetti syksyllä 2001 uuden työryhmän jatkamaan Halosen työryhmän työtä. Ryhmän puheenjohtajaksi pyydettiin Joensuun yliopiston henkilöstöjohtaja Jouni Kekäle. Työryhmän tehtäväksi annettiin

tehdä esitys yliopistoissa toteutettavasta palkkausjärjestelmästä. Keväällä 2002 jättämässään esityksessä työryhmä toisti samoja periaatteita kuin aiemminkin oli esitetty. Uuden palkkausjärjestelmän on oltava kannustava, oikeudenmukainen, tasapuolinen, läpinäkyvä ja selkeä. Sen on taattava tehtävän vaativuuden, työsuorituksen ja palkan vastaavuus, mikä edellyttää, että työtehtävien vaativuus sekä työntekijän henkilökohtainen suoriutuminen arvioidaan. Palkka muodostuisi tehtävän vaativuuden mukaisesta perusosasta ja henkilökohtaisen suoriutumisen mukaisesta palkanosasta. Järjestelmän pohjana voitiin työryhmän mielestä hyödyntää Itä-Suomen yliopiston ja Tampereen yliopiston palkkausjärjestelmäkokeiluissa saatuja kokemuksia ja tuloksia.⁴¹⁶

Työryhmä painotti, että uusi palkkausjärjestelmä on koko henkilöstön asia, ja järjestelmän perusteille on saatava sekä työnantajan että työntekijäosapuolen hyväksyntä. Tämän vuoksi työryhmän raportissa pidettiin tärkeänä palkkausjärjestelmän kehittämistyön jatkamista yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa.⁴¹⁷ Akava-JS antoi Kekäleen työryhmän esityksestä lausuntonsa kesällä 2002. Lausunnossaan se painotti, että valtion kilpailukyky työnantajana

Palkkausjärjestelmää uudistamassa

”No, se on ohi muutamassa kuukaudessa”, ajatteli professori **Tapani Pakkanen**, jonka puheenjohtajakaudelle (2003–2006) ajoittui uuden palkkausjärjestelmän kehittämisen viimevaiheet. Se ei kuitenkaan mennyt ihan noin sutjakkaasti vaan

vasta kolme ja puoli vuotta myöhemmin järjestelmä oli maalissa.

Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampuksella kemian professorina toiminut Pakkanen katsoo, että UPJ:n (myöhemmin YPJ) rakentamisessa onnistuttiin varsin hyvin ja samalla ratkaistiin monia substanssikysymyksiä. Kun uusi palkkausjärjestelmä alkoi konkretisoitua yliopistolaisille, syttyi niin sanottu professorikapina. Tätä seurattiin liitossa tarkkaan. Jälkikäteen katsoen Pakkanen pitää positiivisena, että akateeminen väki nousi jaloilleen. ”Professorikapina ratkesi sovussa ja yhteisymmärryksessä”, hän summaa.

Tapani Pakkanen puheenjohtajuuden loppupuolella alkoi yliopisto- ja tiedepoliittisessä keskustelussa kiihtyä puhe huippuyliopistosta. Tätä sanastoa viljeltiin etenkin elinkeinoelämän taholla.

”Väitettiin, että yliopistojen tasoa pitäisi nostaa perustamalla huippuyliopisto. Ikään kuin sellainen voitaisiin perustaa poliittisella päätöksellä.”

”Positiivista tässä keskustelussa oli kuitenkin se, että yliopistoon oltiin valmiita sijoittamaan rahaa. Nähtiin, että tiedolla ja osaamisella tätä maata rakennetaan. Näillä keinoilla noustiin myös 1990-luvun lamasta.”

Puheenjohtaja Tapani Pakkanen videohaastattelu, Sivistyksen puolesta -verkkosivut.

Joensuun yliopiston (nyk. Itä-Suomen yliopisto) kemian professori Tapani Pakkanen toimi liiton puheenjohtajana vuodet 2003–2006.

yliopistosektorilla tulee turvata, ja että uudistukseen tulee varata riittävästi rahoitusta palkkauksen jälkeenjääneisyyden korjaamiseksi. Yliopistoissa tulee olla kolme eri palkkausjärjestelmää tai asteikkoa, koska työtehtävien kirjo on niin laaja, ettei arviointi onnistu samoilla mittareilla samassa järjestelmässä. Tampereen yliopistossa ja Itä-Suomen yliopistossa kokeiltuja järjestelmiä Akava-JS piti liian raskaina ja katsoi paremmaksi vaihtoehdoksi ryhtyä kehittämään uusia palkkausjärjestelmiä Helsingin yliopiston palkkarakenteesta jatkojalostetun ”palke”-tyyppisen mallin pohjalta, joka sisälsi muun muassa kokemuslisäjärjestelmän. Moitteita Akava-JS antoi työryhmän raportille siitä, että se ei tuo riittävästi esiin työnantajan ja henkilöstön sekä sopimusosapuolten yhteistä valmistelua palkkausjärjestelmien kehittämiseksi.⁴¹⁸

Professoriliiton hallitus piti Akava-JS:n lausuntoa ”lähtökohtaisesti hyvänä”. Lisäksi hallitus totesi, että erityisesti yliopistojen opetushenkilökunnan osalta myös tehtävien vaativuuden arvioinnin tulee tapahtua muusta henkilöstöstä erillisenä järjestelmänä, ja henkilökohtainen arviointi voisi tapahtua Helsingin yliopistossa käyttöön otetun akateemisen pätevyyden arvioinnin pohjalta. Tärkeänä nähtiin myös kokemuslisäjärjestelmän säilyttäminen. Professoriliiton hallitus ei pitänyt uudistusta mahdollisena ilman tuntuvaa lisärahoitusta.⁴¹⁹ Professoriliitossa ei siis havaituista puutteista ja uhkista huolimatta suhtauduttu periaatteellisen kielteisesti uudistukseen. Liitossa myös ymmärrettiin, kuinka voimakkaasti työnantajapuoli oli viemässä uutta palkkausjärjestelmää eteenpäin ja sen takia katsottiin parhaaksi olla mukana valmistelemissa järjestelmää yhdessä työnantajapuolen kanssa.

Uudistaminen eteni vuosina 2002–2003 nihkeästi, koska opetusministeriön ja Akava-JS:n tavoitteet olivat kovin kaukana toisistaan, eivätkä neuvottelut edenneet yliopistoissakaan. Professoriliitto piti edelleen kiinni lähtökohdastaan, että professorit tekevät yliopistoissa kaikkein vaativinta työtä, minkä vuoksi professoreilla ja muulla henkilökunnalla ei voi olla palkkauksessa ainakaan mainittavasti ”rakenteellista päällekkäisyyttä”.⁴²⁰ Rakenteellinen päällekkäisyys tarkoitti käytännössä sitä, että professoreiden palkkojen oli oltava selvästi korkeammat kuin muun henkilökunnan. Vuonna 2003 oltiin siis yhä tilanteessa, jossa palkan suunniteltiin määräytyvän neljän eri tekijän perusteella eli 1. työtehtävien vaativuus, 2. henkilökohtainen suoriutuminen tehtävästä, 3. ryhmäkohtainen suoriutuminen tulostavoitteista ja 4. palkkauksen oikeudenmukainen suhde yleisten työmarkkinoiden palkkaukseen.⁴²¹

Professoriliitto ei suinkaan ollut liittona yksin neuvottelemassa yliopistojen palkkaus uudistuksesta, vaan teki tässäkin asiassa paljon yhteistyötä muiden yliopistojen henkilöstöä edustavien liittojen kanssa. Esimerkiksi kesällä 2003 Professoriliiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen, Tieteentekijöiden liiton puheenjohtaja Antero Puhakka ja Yliopistonlehtorien liiton puheenjohtaja Vesa Kulmala julkaisivat Acatiimi-lehdessä yhteisen pääkirjoituksen ”Kannustavaa palkkaus-

järjestelmää etsimässä”. Siinä he suhtautuivat myönteisesti uudistuksen tavoitteisiin, ja perustelu oli yksinkertainen: tehdyn työn tulee näkyä palkkauksessa ja sitä enemmän, mitä vaativampaa työ on. Lievää turhautumistakin oli jo havaittavissa. Puheenjohtajat totesivat, että järjestelmää oli yritetty uudistaa jo pitkään, mutta yhä ”kahdeksan vuoden uudistustyön jälkeen ei ainakaan toistaiseksi ole löydetty viisasten kiveä, jonka avulla tehtävien vaativuus voitaisiin luotettavasti mitata”. Kirjoittajat kannattivat vaativuskarttoja, joiden avulla tehtävän vaativuustasoa arvioidaan ja pitivät tärkeänä, että liittojen edustajat ovat mukana valmistelussa näitä karttoja. He korostivat myös ammattinimikkeen mukaisten tehtävien huomioimista ja kokemuksen merkitystä henkilökohtaisen suoriutumisen arvioinnissa. Liittojen puheenjohtajien perusnäkemys oli kuitenkin myönteinen, sillä he uskoivat, että palkkausjärjestelmän uudistaminen antaa mahdollisuuden korjata valtion asiantuntijoiden ja johdon jälkeen jääneitä palkkoja. Kannustavan palkkausjärjestelmän toteutumiseen he joka tapauksessa uskoivat.⁴²²

Palkkaus uudistus puhutti myös Professoriliiton valtuuston sääntömääräisessä kevätkokouksessa vuonna 2003. Professorit olivat huolissaan esimiesten lisääntyvästä työmäärästä sekä luottamusmiesten asemasta. Puheenvuoroissa arvosteltiin sitä, että työnantajien tarjoamassa mallissa uudeksi palkkausjärjestelmäksi näkyivät liian vähän yliopistojen perustehtävät, etenkin tieteellinen pätevyys.⁴²³ Samoin Professoriliiton hallituksen syyskauden avausseminaarissa vuonna 2003 keskusteltiin paljon palkkausjärjestelmän uudistamisesta.⁴²⁴ Ei ole mikään ihme, että palkkaus uudistus puhutti ja arvelutti professoreita. Työntäjäpuoli vei valtion palkkaus uudistusta eteenpäin määrätietoisesti myös yliopistoissa. Valtiotyönantajan vahva tahto lakkauttaa A-palkkataulukot ja niihin liittyvät palkkausperusteet oli selvästi nähtävissä. Muutoksen suunta oli havaittavissa myös, kun katsottiin laajemmin valtion palkkasektoria ja työmarkkinoita. Reilut 40 prosenttia valtion työntekijöistä oli jo uuden palkkausjärjestelmän piirissä, ja yliopistosektori oli ylivoimaisesti suurin sen ulkopuolella oleva ala.⁴²⁵

Opetusministeriön tavoitteena olikin, että yliopistot saisivat syksyllä 2004 henki- ja vaatitasojen kuvaukset ja kartat, jolloin arviointivaihe saataisiin yliopistoissa suoritettua maaliskuun 2005 loppuun mennessä. Tämän jälkeen voitaisiin käynnistää varsinaiset sopimusneuvottelut keskustasolla, joissa professoreita edusti Professoriliitto ja JUKOn neuvotteluorganisaatio. Näin kaikki yliopistot olisivat uuden palkkausjärjestelmän piirissä syksyllä 2005.⁴²⁶

Tässä vaiheessa toiminnanjohtaja Jorma Virkkala arveli, että palkkaus uudistus tulee toteutumaan. Vanhaa palkkausjärjestelmää pyrittiin Virkkalan mukaan sanktioimaan siten, että siitä kiinni pitäminen ei näyttänyt houkuttelevalta.⁴²⁷ Voisi sanoa, että kokemusta edusti hänen syksyllä 2004 esittämänsä näkemys, että ”esiin voi tulla ennalta arvaamattomia ja vaikeasti ylipääsemättömiä ongelmia” jotka viivästyttävät palkkausjärjestelmän uudistusta yliopistoissa.⁴²⁸ Näin todellakin kävi, ja prosesseja jouduttiin toteuttamaan uudelleen jopa arviointeja myöten.

Syksyllä 2004 palkkausjärjestelmäneuvotteluissa päästiin sopuun opetushenkilökunnan palkkauksen tärkeistä perusteista. Opetushenkilökunnan vaatavuustasokarttaan oli tulossa kymmenen vaatavuustasoa, joista kolme ylintä tasoa eli tasot 8–10 oli varattu professoreille. Toiminnanjohtaja Virkkala oli tyytyväinen näihin: tasot kuvauksineen olivat sellaisia, että niissä korostuivat professoreille tyypilliset tehtävät. Professoreiden henkilökohtaisen suoriutumisen osassa oli monia piirteitä, jotka muistuttivat professoreiden tutkijankoulutuslisiä, ja henkilökohtaisen suoriutumisen kriteereissä korostuivat laadulliset ja määrälliset tekijät kuten julkaisu- ja ohjattujen tutkintojen määrä ja toiminta tiedeyhteisössä.⁴²⁹

Monia asioita oli kuitenkin vielä auki. Ratkaisematta oli esimerkiksi professoreiden kannalta tärkeä kysymys siitä, kuka tai ketkä osallistuvat professorin itsensä lisäksi professorin tehtävien vaatavuussijoitteluun ja professorin henkilökohtaisen suoriutumisen arviointiin. Helsingin yliopistossa oli jo käytössä menettely, jossa professorin akateemisen pätevyyden arvioinnissa ja tämän perusteella tapahtuvassa palkkaluokkasijoittelussa arviointiryhmään kuuluivat dekaani tai dekaanin edustaja, laitoksen esimies tai hänen edustajansa sekä asianomaisen henkilöstöryhmän edustaja eli professoreiden osalta Professoriliiton edustaja. Toisena ongelmana liitossa nähtiin yliopistojen erilaisuus. Kooltaan, tieteenaloiltaan ja perinteiltään toisistaan poikkeaviin yliopistoihin pelättiin syntyvän erilaisia käytäntöjä tasoille sijoitteluissa ja arviointimenettelyissä – tämä pelko osoittautui myöhemmin osin aiheelliseksi. Sinänsä palkkaerojen kasvua professoreiden välillä pidettiin mahdollisena, kunhan tämä vain tapahtuu kaikissa yliopistoissa noudatettavien yhtenäisten kriteerien perusteella. Liitolle tärkeässä palkkauksen kehittämisessä palkkausjärjestelmän uudistaminen nähtiin jopa mahdollisuutena nostaa professoreiden palkkoja, jotka ”valtiotyöntantajankin toistuvasti ilmaisevan käsityksen mukaan” ovat heikoimpia valtiosektorilla.⁴³⁰

Toisaalta palkkausjärjestelmän uudistus oli tuomassa huomattavasti lisää töitä professoreille, katsottiinhan opetus- ja tutkimushenkilökunnan arviointi nimenomaan professoreiden tehtäväksi. Samalla professoreille tulisi kaksoisrooli, koska professorit toimivat sekä arvioijina että arvioitavina. Tästä kaksoisroolista koituvan lisätyön huomioimista professoreiden työsuunnitelmissa ja esimiespalkkioiden tarkistuksissa pidettiin liitossa tärkeänä. Professoriliitto vaati, että esimiespalkkiot pidetään erillään uudessa palkkausjärjestelmässä. Liiton kannan mukaan esimiespalkkiojärjestelmään tulee panostaa entistä enemmän, koska palkkaus uudistus tuo niin paljon haasteita ja lisätehtäviä esimiesasemassa toimiville professoreille.⁴³¹

Opetusministeriö lähetti marraskuussa 2004 ohjeistukset yliopistoille, ja valmistelut järjestelmän käyttöönottamiseksi aloitettiin.⁴³² Professoriliitto tiedotti jäsenkirjeessään varsin seikkaperäisesti palkkausjärjestelmä uudistuksen tilanteesta joulukuussa 2004. Jäsenille luvattiin aktiivista yhteydenpitoa tulevisakin neuvotteluissa yhtenäisen käytännön saamiseksi yliopistoissa, jotta profes-

Valtion työmarkkinalaitoksen työmarkkinajohtaja Teuvo Metsäpelto joutui kysymysten ja kommenttien ristituleen Helsingin yliopiston Arpeenumissa järjestetyssä UPJ-keskustelutilaisuudessa 21.3.2005. Professori Heikki Patomäki luovutti rehtori Ilkka Niiniluodolle kriitikoiden vetoamuksen.

Kuvat: Veikko Somerpuro

soreiden vaikutusvalta voitaisiin turvata järjestelmää toteutettaessa kaikissa yliopistoissa. Liitossa nähtiin, että uuteen järjestelmään sisältyy haittoja, mutta uudessa järjestelmässä nähtiin kuitenkin enemmän hyötyjä kuin että ”tarrauttaisiin” vanhaan järjestelmään. Opetusministeriö oli myös viestittänyt, että vanhaa järjestelmää tultaisiin sanktioimaan, jotta sen houkuttelevuus vähenisi. Näistä syistä liitto katsoi, että on professoreiden edunvalvonnan kannalta parempi olla mukana palkkausjärjestelmän kehittämisessä kuin jättäytyä sen ulkopuolelle. Jäsenille oli tietenkin tärkeää perustella, miksi liitto on mukana uudistusta toteuttamassa ja miten liiton toiminta on vaikuttanut uudistuksen sisältöön. Tällaiseksi vaikuttavuudeksi esitettiin esimerkiksi, että liiton ansiosta professorit oli saatu selvästi omille tasoilleen vaativuussijoittelussa.⁴³³

Loppuvuodesta 2004 uudistuksen keskeisistä asioista päästiin suurilta osin yhteisymmärrykseen opetusministeriön kanssa, ja prosessin painopiste oli siirtymässä yliopistoihin. Siitäkin oli jo päästy sopuun, että tulisi kaksi järjestelmää,

opettajien ja tutkijoiden järjestelmä ja muun henkilöstön järjestelmä. Järjestelmän eteenpäin viemisessä seuraava vaihe oli yliopistoissa, joissa jokainen tehtävä tuli arvioida ja sijoittaa vaativuustasolle. Tässä yhteydessä arvioitaisiin myös työntekijöiden henkilökohtainen suoriutuminen. Näiden oli tarkoitus olla tehtynä huhtikuun 2005 aikana, ja tämän jälkeen jatkettaisiin varsinaisilla neuvotteluilla uudesta järjestelmästä. Uuteen järjestelmään oli tarkoitus siirtyä jo loppuvuodesta 2005.⁴³⁴

Tiiviin neuvotteluvaiheen aikana syksyn 2004 ja talven 2005 aikana palkkausuudistus oli jatkuvasti esillä liiton hallituksen kokouksissa ja Acatiimi-lehdessä.⁴³⁵ Toiminnanjohtaja Jorma Virkkala arvioi 9.3.2005 päivätyssä tekstissään – siis muutamia päiviä ennen kuin niin sanottu kapinaliike vieraili Professoriliitossa ja ennen kuin palkkausuudistuksen vastustus nousi media uutiseksi – käynnissä olevan prosessin vaikutuksia tulevaan. Hän ei uskonut, että yliopistojen sisällä käynnissä olevalla tasosijoittelulla ja suoriutumisen arvioinneilla tulisi olemaan kovin suurta vaikutusta yliopistojen ulkoiseen kilpailukykyyn henkilöstön rekrytoinneissa. Kilpailukyky on riippuvainen siitä, kuinka paljon lisärahoitusta yliopistoille annetaan palkkausuudistuksen yhteydessä. Sen sijaan sisäiset vaikutukset eri yksilöiden välillä voivat olla joskus suuriakin, toisin sanoen palkkausuudistuksen nähtiin mahdollistavan palkkaerojen kasvun yksiköiden ja työntekijöidenkin välillä. Tässäkin yhteydessä Virkkala painotti, että joka tapauksessa professoreiden lisääntyneet työtehtävät arviointeineen tulee huomioida palkkauksessa esimiespalkkiojärjestelmää kehittämällä. Yksi uuden palkkauksen peruserä oli kannustavuus eli tekemällä paremmin ja enemmän työntekijä voisi kasvattaa palkkaansa. Tämä ei kuitenkaan Virkkalan mielestä ollut yksiselitteistä. Kun yliopistoissa tehtiin töitä jo entuudestaan keskimäärin kymmenen tuntia viikossa enemmän kuin virastojen virkamiehet, niin halu ja mahdollisuus tehdä lisää töitä vielä tämän päälle paremman palkan perässä ei näyttänyt itsestään selvältä.⁴³⁶

2. "Professoriliitto vallattava" – Professorikapina nousee pintaan

Talven 2004–2005 aikana palkkausuudistusta oli siis käsitelty liitossa ja sen viestinnässä runsaasti. Kevättalvella 2005 alkoi Acatiimi-lehden sivuilla näkyä myös jäsenten osoittamaa kritiikkiä sekä palkkausjärjestelmän uudistamista että liiton toimintaa kohtaan. Ensimmäisiä kriittisiä puheenvuoroja esitti Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikan professori Yrjö Haila. Kun Acatiimi-lehdessä on kirjoitettu palkkausuudistuksesta, sävyt ovat vuorotelleet esittelystä odotteluun ja innostuk-

seen, eikä uuden järjestelmän haittoja ole juuri esitelty, Haila arvosteli kirjoittelun sävyjä. Hänen mielestään suurin ongelma ei kuitenkaan ollut menettelytavoissa vaan uuden järjestelmän rakenteissa, jotka sopivat huonosti yliopistojen työtapoihin. Yliopistoissa työntekijöiden ja heidän työtehtäviensä keskinäinen suhde vaihtelee eri yksiköissä. Lisäksi projekteissa henkilöt ja työtehtävät sovitetaan toisiinsa, kun tutkijoiden erityisistä avuista ja kyvyistä on kertynyt kokemusta. Näin ollen henkilöitä ja tehtäviä on mahdotonta pitää erillään, vaikka uusi palkkausjärjestelmä nimenomaan lähtee tästä, Haila arvosteli. Hän myös ihmetteli, miten hallinnossa ylipäänsä voidaan oikeudenmukaisesti arvioida esimiesten alaisistaan tekemiä lukuisia arviointeja. Hailan mukaan pelkona oli, että uudesta järjestelmästä seuraava yksilösuoriutumisen korostaminen uhkaa laitosten ja tutkijayhteisön yhteishenkeä, vaikka tieteenteko laitoksilla perustuu nimenomaan yhteistyöhön.⁴³⁷

Historiaan ja muiden maiden kokemuksiin viitaten Haila kummasteli ammattiliittojen toimintaa ja ihmetteli, miten ne on saatu ylipäänsä järjestelmän kannattajiksi. Professoreiden asemaa Haila piti sinällään hyvänä, onhan professoreilla ”huikea etuoikeus saada keskittyä alansa pitkäjänteiseen kehittämiseen hyvällä palkalla”. Hailan huoli koskikin palkkakuopassa olevia tutkijankoulujen opiskelijoita ja alemmaa opetushenkilöstöä, joihin kohdistuessaan uusi palkkausjärjestelmä voi muuttua kurinpidolliseksi kontrolliksi. Professoreita uhkasi hallinnollisen työmäärän kasvu. ”Ajatus, että opetuksen ja tutkimuksen kehittäminen vaihtuisi hallinnolliseksi tyhjäkäynniksi, on kuvottava”, päätti Haila kirjoituksensa.⁴³⁸

Professoriliiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen vastasi Acatiimi-lehden samassa numerossa kritiikkiin. Hän totesi Hailan kirjoituksen kuvaavan vaikeuksia, joihin uudessa palkkausjärjestelmässä törmätään, joskaan uuden vasta tuloillaan olevan järjestelmän haittoja ei voitu vielä tuntea. Pakkanen myös puolusti liiton toimintaa: neuvotteluissa oli pyritty siihen, että uudesta järjestelmästä tulisi yliopistoihin sopiva ja että työn vaativuuden ja suoriutumisen yhteys huomioidaan erityisesti professoreiden tehtävissä. Hän vielä muistutti, että nämä asiat on tuotu esiin Professoriliiton koulutustilaisuuksissa.⁴³⁹

Kevättalvella 2005 puhkesi kuitenkin vielä paljon näkyvämpiä protesteja uudistusta vastaan. Uudistusta vastustaneet suuntasivat kritiikkinsä niin itse järjestelmään, ministeriön toimintaan kuin myös oman liittoonsa eli Professoriliittoon. Toiminnan näkyvimpiä hahmoja oli Helsingin yliopiston kansainvälisen politiikan professori Heikki Patomäki.⁴⁴⁰ Patomäki julkaisi 8.3.2005 Helsingin yliopiston rehtori Ilkka Niiniluodolle kirjoittamansa pitkän avoimen kirjeen, jossa hän arvosteli perusteellisesti uudistusta. Patomäki näki useita epäkoh-
tia uudistuksessa, joka hänen mielestään oli oikeastaan jo perusteiltaan väärä. Hän piti uutta palkkausjärjestelmää logiikaltaan vieraana sellaisille tiedeinstituution perusasioille kuin julkinen kommunikaatio ja oppiminen. Uusi järjestelmä uhkaa viedä aikaa tutkimukselta ja opetukselta. Kaikkein vaarallisimpana Patomäki piti sitä, että uusi järjestelmä ”luo valtaoikeudet puuttua tutkijoiden

sanan- ja tutkimuksen vapauteen”, koska ”vääränlaista” tutkimusta tekevää voidaan rangaista vaikuttamalla hänen palkka- ja urakehitykseensä. Hän myös katsoi uuden järjestelmän tuottavan hierarkkisia suhteita esimiesten ja alaisten välille ja vievän yliopistojen demokratiaa taaksepäin sekä lisäävän eriarvoisuutta. Lisäksi Patomäki katsoi, että toteutuskin on hoidettu huonosti, sillä muutoksen aikataulu on liian kireä ja ohjeistus on ollut puutteellista.⁴⁴¹

Tässä vaiheessa mediakin alkoi kiinnittää asiaan näkyvästi huomiota, ja uudistuksen vastustus nousi julkiseen keskusteluun. Lehdistö intoutui kirjoittamaan jopa professorikapinasta ja professoreiden noususta barrikadeille. Aamulehti uutisoi maaliskuussa 2005 ”Professorit vilauttelevat lakkoa pääsykoeaikaan”, ja kertoi professoreiden nousseen ”barrikadeille”. Lehden mukaan monet professorit suunnittelivat jopa eroa Professoriliitosta ja oman liiton perustamista. Äärimmäisenä vaihtoehtona vastustajat väläyttivät lakkoa keväällä, jolloin pääsykokeet jäisivät pitämättä, Aamulehti kirjoitti.⁴⁴² Uhkauksista erota Professoriliitosta saatiin lukea muualtakin. Professori J.P. Roos varoitteli Pohjalaisen haastattelussa maaliskuussa 2005, että mikäli liitto ei ryhdy toimiin uuden palkkausjärjestelmän estämiseksi, ”...esitämme viimeisenä mahdollisuutena sitä, että tulemme eroamaan liitosta.”⁴⁴³

Mitä vastaan professorit kertoivat protestoivansa? Aamulehden haastattelussa professori Patomäki kertoi uuden palkkausjärjestelmän sotivan perustavia akateemisia perusarvoja ja instituutioita vastaan. Uusi järjestelmä uhkasi hänen mielestään sitä, että yliopistossa olisi mahdollista toimia tasaveroisina argumenttien esittäjänä ilman tarpeettomien hierarkioiden luomista esimiesten ja alaisten välille. Patomäen mukaan uusi järjestelmä soisi valtuudet puuttua tutkijoiden sananvapauteen ja tutkimuksen vapauteen. Lisäksi hän ilmoitti Helsingin yliopiston rehtori Niiniluodolle osoittamassa avoimessa kirjeessään eroavansa laitosjohtajan tehtävistä, koska ei ollut valmis omantunnon syistä osallistumaan järjestelmän toteuttamiseen esimiesasemassa.⁴⁴⁴

Myös Helsingin yliopiston kansainvälisen oikeuden professori Martti Koskenniemi kirjoitti rehtori Niiniluodolle avoimen uudistusta arvostelevan kirjeen, jossa hän tuomitsi uudistuksen periaatteet sekä tavan, jolla sitä on toteutettu. Yliopistohallinnolta tullut ohjeistus järjestelmän toteuttamiseksi oli Koskenniemen mukaan kuin ”vääpelin määräilyä”. Jos käskyt olisi koettu oikeutetuksi ja ne olisi perusteltu, olisi ne helpompi niellä, totesi Koskenniemi.⁴⁴⁵ Samoja kriittisiä näkemyksiä esitti myös Tampereen yliopiston sosiologian professori Pekka Sulkunen. Hänen mukaansa ”Kysymys ei ole vain suunnattomasta ajan tuhlauksesta, joka prosessiin uppoaa, vaan se uhkaa yliopistoinstituution energiaydintä – työmotivaatiota, jota ylläpitää intohimo tietoon.”⁴⁴⁶

Tässä tilanteessa tapahtumat etenivät monella suunnalla nopeasti, eikä asioiden etenemistahti ollut enää vuosissa, kuukausissa eikä viikoissa vaan päivissä. Uudistuksen aktiivisimmat vastustajat olivat päättäneet

järjestää 14.3.2005 kokouksen Helsingissä. Professoriliitto reagoi pikaisesti. Nousutta vastarintaa käsiteltiin samana aamupäivänä pidetyssä Professoriliiton hallituksen kokouksessa. Kokouksessa päätettiin, että liiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen sekä Helsingin yliopiston osastoa edustava hallituksen jäsen Eero Puolanne osallistuvat vielä illalla Uudella ylioppilastalolla uudistuksen vastustajien järjestämään kokoukseen. Samalla todettiin, että ainakaan toistaiseksi ei ole aihetta kommentoida Patomäen blogissa käytävää keskustelua.⁴⁴⁷

Keskustelu blogissa olikin vilkasta ja sai kovia äänensävyjä. Sivuilla vierailtiin lyhyessä ajassa yli 70 000 kertaa⁴⁴⁸. Blogisivulla käydyssä keskustelussa yliopistoyhteisö esitti kovaa kritiikkiä. Keskusteluissa oli mukana myös professoreita, eikä heidän kritiikiltään säästynyt Professoriliittokaan. Liiton sanottiin muuttuneen ”tutkimuksen vapauden vartijasta (jollainen sen pitäisi olla) byrokratian ja markkinavoimien myötäilijäksi ja välikappaleeksi”. Professori Pekka Sulkunen väläytti tässä keskustelussa mahdollisuutta, että uuden palkkausjärjestelmän vastustajat eroaisivat liitosta ja perustaisivat oman liittonsa Yliopiston professoreiden liiton. Tämä sai kannatusta muutamilta professoreilta, ja J. P. Roos ehdotti erokirjeen lähettämistä Professoriliittoon, koska liitto ”on mukana UPJ:n toteuttamisessa eikä ole konsultoinut jäsenkuntaansa lainkaan”. Keskusteluissa esitettiin myös, että koottaisiin nimilista, jossa vaadittaisiin Professoriliiton ylimääräisen kokouksen koollekutsumista uudistuksen toteuttamisessa ilmenneiden ongelmien takia ja vedottaisiin liittoon, että se vaatisi uudistusprosessin välitöntä pysäyttämistä. Erään professorin kommentissa todettiin suoraan ”Professoriliitto on vallattava!”⁴⁴⁹ Blogissa käydyn keskustelun ohella yli 2 500 yliopistolaista allekirjoitti opetusministerille osoitetun uudistusta vastustavan vetoimuksen.⁴⁵⁰

Uudella ylioppilastalolla 14.3.2005 pidettyyn uudistusta vastustaneiden organisoimaan kokoukseen saapui noin 70 osallistujaa. Kokouksessa laadittiin vetoamus palkkausuudistuksen pysäyttämiseksi ja uhattiin Professoriliittoa joukkoeroamisella, mikäli liitto ei muuta kantaansa palkkausuudistukseen.⁴⁵¹ Kokous vetoamuksineen nousi lehdistössä seuraavina päivinä uutisaiheeksi. Turun Sanomat uutisoi tapahtumista näyttävästi ja kertoi uudistusta vastustaneiden nousseen barrikadeille. Lehti kertoi myös 1 500 yliopistojen palkkalistoilla olevan vedonneen verkossa sen puolesta, että yliopistojen palkkausuudistus keskeytetään, ja että vetoamus on luovutettu opetusministeri Tuula Haataiselle. Professoriliitto ja Tieteentekijöiden liitto puolestaan julkaisivat kannanoton, jossa ihmeteltiin kritiikin jälkijättöisyyttä.⁴⁵² Vastustajat laativat myös vetoimuksen rehtori Niiniluodolle uudistuksen keskeyttämiseksi sekä jättivät oikeuskanslerille kantelun, jossa pyydettiin selvittämään, loukkaako opetusministeriön vaatimus palkkojen uudistamisesta yliopistojen autonomiaa.⁴⁵³

Myös Helsingin yliopiston rehtori Ilkka Niiniluoto osallistui blogissa käytyyn keskusteluun ja vastasi häntä kohtaan osoitettuun kritiikkiin. Rehtori

Niiniluodon vastaus julkaistiin myöhemmin myös Yliopisto-lehdessä. Hän myönsi uudessa järjestelmässä olevan monia epäkohtia ja kiitti kriittisiä ja kyseenalaistavia puheenvuoroja, mutta totesi samalla, että yliopistojen perustuslaillinen autonomia ei ulotu niiden asemaan valtion tilivirastoina. Yliopisto ei ole henkilöstön palkka-asioissa vapaa toimija, ”vaan joudumme hyväksymään ratkaisut, joista keskenään sopivat valtion työmarkkinalaitos, opetusministeriö ja ammattijärjestöt”, Niiniluoto puolustautui. Hän muistutti myös, että kyseessä ei ole uusi yllättäen ilmaantunut asia, vaan palkkausjärjestelmistä oli keskusteltu pitkään. Jo vuonna 1992 valtiotyönantajan ohjelmiin ilmestyi uusi kannustava palkkausjärjestelmä. Lisäksi yliopistolla oli järjestetty palkkausjärjestelmän valmisteluvaiheessa lukuisia tiedotustilaisuuksia ja keskusteluja sekä esimiehiä oli koulutettu kehittämiskeskusteluihin. Olennaista hänen mukaansa oli, että hanketta oli viety eteenpäin pitkään. Se eteni vastuksesta huolimatta, eikä siitä sen vuoksi pidä vetäytyä, vaan olla mukana vaikuttamassa siihen. Hän vielä lopuksi sivalsi niitä, joiden mielestä paras ratkaisu olisi vetäytyminen ja ero virasta: ”Niiden, jotka nyt tuntevat vastuutaan työyhteisöstään ja haluavat vaalia yliopiston arvokkaita vapauden ja demokratian perinteitä, ei pidä paeta johtajan tehtävistä vaan päinvastoin pysyä valistuneina esimiehinä”.⁴⁵⁴ Rehtori Niiniluoto kutsui koolle Helsingin yliopiston suuren konsistorin kokouksen eli kaikista yliopiston professoreista koostuvan kokouksen 13.4.2005 palkkausjärjestelmän uudistuksen ja sitä vastaan nousseen kritiikin vuoksi. Professoreita puhutti tilaisuudessa ennen kaikkea henkilökohtaisen suoriutumisen arviointi.⁴⁵⁵

Tilanteen rauhoittamiseksi Professoriliitto lähetti jäsenilleen 16.3.2005 kirjeen, jossa tuotiin esiin uuden palkkausjärjestelmän epäkohtia ja muistutettiin samalla työmarkkinarealismista. Kirjeessä kerrottiin, että työnantajapuoli on sysännyt yliopistoille uusia velvoitteita, toiminut neuvottelun aikana haparoivasti ja sekavasti muun muassa henkilökohtaisen suoriutumisen arvioinnissa, eikä liitto hyväksy tällaista toimintaa. Samalla liitto halusi tuoda esiin realiteetit eli sen, että uudistuksen keskeyttäminen johtaisi erityisesti opetushenkilökunnan palkkojen alenemiseen. Mukanaoloa neuvotteluissa perusteltiin jäsenistölle sillä, että näin liitto voi turvata jäsentensä etuja menestyksekkäämmin kuin jättäytymällä ulkopuolelle.⁴⁵⁶ Lisäksi liiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala tapasi yhdessä muiden yliopistojärjestöjen edustajien kanssa 23.3.2005 opetusministeri Tuula Haataisen.⁴⁵⁷

Professoriliiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen ja Tieteentekijöiden liiton puheenjohtaja Antero Puhakka vastasivat liittoihin kohdistettuun arvosteluun huomauttamalla, että kriittiset puheenvuorot olivat jääneet palkkaus uudistuksen valmistelu- ja neuvotteluvaiheessa hyvin vähiin. Heidän mukaansa suurissakin yliopistoissa järjestettyihin koulutus- ja keskustelutilaisuuksiin oli osallistunut vain kymmeniä tutkijoita ja opettajia. Samalla

puheenjohtajat osoittivat ymmärrystä uuden palkkausjärjestelmän nostattamalle vastustukselle ja moittivat valtion työmarkkinalaitoksen jäykkyyttä järjestelmän toteuttamisessa. Puutteista ja uhkista sekä työnantajapuolen toiminnasta huolimatta järjestöt ilmoittivat näkevänsä uudistuksessa enemmän mahdollisuuksia kuin uhkakuvia.⁴⁵⁸

Myös toiminnanjohtaja Jorma Virkkala kertoi lehtihaastattelussa uskovansa, että yleisesti ottaen uudessa järjestelmässä saadaan enemmän kuin menetetään. Hän myös toivoi vastustajien ymmärtävän työmarkkinarealismia: uudistus oli edennyt jo niin pitkälle, että sitä oli enää vaikea torjua.⁴⁵⁹ Muissakin median haastatteluissa liiton taholta tuotiin esiin, että liitto jatkaa mukana neuvotteluissa, sillä poisheitäytyminen tarkoittaisi, että professorit menettäisivät mahdollisuuden vaikuttaa prosessiin. ”Eroamalla ei asioihin vaikuteta, tämä koskee niin liittoja kuin jäseniä,” puheenjohtaja Tapani Pakkanen puolusti liiton toimintaa korostaen samalla, että julkisuudessa esiintyneet uutta palkkausjärjestelmää ja Professoriliittoa kritisoineet olivat pieni vähemmistö. Liiton päättävät elimet olivat olleet palkkausta koskevissa kysymyksissä yksimielisiä.⁴⁶⁰

Huhtikuun alussa 2005 Professoriliiton hallituksen kokouksessa käytiin perusteellinen keskustelu uudesta palkkausjärjestelmästä ja todettiin, että kiivain keskustelu näyttäisi olevan laantumassa. Maalis-huhtikuussa 2005 liitolle osoitettiin yli 90 henkilön allekirjoittama vetoamus, jossa vaadittiin ylimääräisen kokouksen järjestämistä. Ylimääräinen kokous ei kuitenkaan toteutunut, sillä liiton sääntöjen mukaan sellainen oli järjestettävä, jos sitä vaati vähintään 220 jäsentä. Professoriliiton hallitus arveli nousseen kritiikin syiksi ainakin neljää tekijää: 1. periaatteellinen vastustus, 2. esimieskysymys koetaan odotettuaikin vaikeammaksi, 3. uuden järjestelmän soveltaminen on tapahtunut kiireessä ja liiaksi käskyttyä ja haparoiden sekä 4. arviot omasta menestymisestä. Joka tapauksessa hallitus otti esitetyn kritiikin niin vakavasti, että se päätti teettää palkkaus uudistusta koskevan jäsenkyselyn ja pyrki ohjaamaan keskustelua osastojen kevätkokouksiin. Lisäksi liiton hallitus päätti järjestää valtakunnallisen keskustelutilaisuuden palkkausjärjestelmän uudistuksesta paikallistoitinnan kehittämisseminaarin yhteydessä.⁴⁶¹

Niin sanottu protestiliike vieraili liiton toimistossa jo 11.4.2005 ja luovutti liitolle uudistusta vastustavien allekirjoittaman vetoamuksen. Pian tämän jälkeen palkkaus uudistus oli esillä liiton valtuustossa. Kokouksessa uudistusta käsiteltiin perusteellisesti, ja keskusteluun nousivat takuupalkkajärjestelmän toimivuus, arviointijärjestelmän saattaminen vastaamaan professoreiden asemaa ja tehtäviä sekä järjestelmän toteuttamisessa havaitut puutteet ja epäkohdat. Liiton suhtautumisen todettiin olleen pidättäytyväistä, mutta ”työmarkkinarealmi on sanellut”, että liiton on oltava mukana neuvotteluissa. Muutoin liitolla ei olisi mahdollisuutta ajaa menestyksekkäästi jäsentensä palkka-asiaa. Lisäksi vielä

Professoriliiton puheenjohtaja Tapani Pakkanen vastasi palkkaus uudistus kriitikoiden lukuisiin kysymyksiin Uudella Ylioppilastalolla pidetyssä tilaisuudessa.

Kuva: Kirsti Sintonen

todettiin, että valtuustokäsittely ei antanut aihetta tämän toimintalinjan muuttamiseen.⁴⁶² Keskellä neuvottelujen ja kapinan melskeitä huhtikuussa 2005 puheenjohtaja Tapani Pakkanen rauhoitteli tunnelmia *Acatiimi*-lehden pääkirjoituksessa ja vetosi kaikkiin osapuoliin: hyvään lopputuloksen ei päästä ilman yliopistoväen ja järjestöjen aktiivista työpanosta.⁴⁶³

Liiton selvitysten mukaan eniten kriitikkoja oli ihmistieteissä eli teologian, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden ja kasvatustieteiden aloilla. Yliopistoista eniten kriitikkoja oli suurissa monialaisissa yliopistoissa eli kärjessä olivat Helsingin yliopisto, Turun yliopisto, Tampereen yliopisto, Jyväskylän yliopisto ja Åbo Akademi. Sen sijaan esimerkiksi Vaasan yliopiston hallintojohtajan mukaan Vaasan yliopistossa suhtauduttiin rauhallisesti uuteen palkkausjärjestelmään. Hallintojohtajan asemassa olevalle tällaisten kuulumisten kertominen oli toki mieluisempaa kuin protesteista kertominen.⁴⁶⁴ Samoin Lappeenrannan teknillisen yliopiston hallintojohtaja ja Professoriliiton Lappeenrannan teknillisen yliopiston osaston puheenjohtaja Jarmo Partanen kertoivat, että Lappeenrannassa oli rauhallisempaa kuin Helsingissä. Myös Partanen yhtyi

siihen kritiikkiin, että uudistusta on ajettu liian kireällä aikataululla ja että ministeriöstä tulleet kriteerit tuloksellisuuden arviointiin ovat liian tiukat. Edunvalvonnan näkökulmasta Partanen totesi liiton linjaa tukien, että prosessiin ja neuvotteluihin osallistumalla uudistuksesta saadaan mahdollisimman hyvä.⁴⁶⁵

Professoriliitto reagoi siihen kohdistettuun kritiikkiin myös laatimalla toukokuussa 2005 jäsenilleen suunnatun palkkausjärjestelmää koskevan kyselyn. Noin 1 600 lähetetystä kyselylomakkeesta palautettiin runsas viisi sataa eli vastausprosentti oli noin 35. Vastausprosentti oli selvästi pienempi kuin esimerkiksi edellisen vuoden lopulla toteutetussa palkkauskyselyssä. Oman tehtävän vaativuusarvioinneista kolmannes totesi vaativuuskuvausten sopineen hyvin omalle alalleen, runsas puolet jotenkuten ja 14 prosenttia oli sitä mieltä, että ne sopivat huonosti. Arvioinnit koettiin kuitenkin tehdyn asiantuntevasti, sillä vain 16 prosenttia oli sitä meiltä, että niiden toteuttamisessa ei ollut riittävästi asiantuntemusta. Uuden palkkausjärjestelmän valmisteluvaiheessa huolestunutta keskustelua nostatti professoreille tuleva arviointityö, siis työmäärän kasvu. Jäsenkyselyn mukaan 80 prosenttia professoreista toimi esimiehenä, joka teki arviointeja. Arviointeja professoreilla oli keskimäärin 9,3 ja joillakin vain yksi, mutta suurimmillaan peräti 120. Aikaa näihin arviointeihin kului keskimäärin yhteensä 24 tuntia. Kolmannes vastanneista professoreista oli sitä mieltä, että arvioitavia oli vaikea sijoittaa järjestelmiin, yli 40 prosenttia oli sitä mieltä, että arvioitavien sijoittaminen vaativuustasolle oli vaikeaa ja 48 prosenttia koki henkitasolle sijoittamisen vaikeaksi. Erimielisyyksiä esiintyi noin kymmenessä tapauksessa. Liiton tiedottamiseen oltiin melko tyytyväisiä, sillä 87 prosenttia jäsenistä koki liiton informaation uudistuksesta riittäväksi. Professoreihin kohdistuneiden arvioiden koettiin yleisesti olleen asiantuntevaa, eivätkä professoreiden käsitykset heidän omasta vaativuustasostaan poikenneet merkittävästi heidän esimiestensä käsityksistä. Kyselyyn vastanneista professoreista 79 prosenttia ilmoitti, että heidän oma näkemyksensä ja heidän esimiehensä näkemys vaativuustasosta oli sama.⁴⁶⁶

Juridinen kannanotto kriitikoiden esittämiin epäilyksiin uudistuksen laillisuudesta saatiin elokuussa 2005. Oikeuskansleri siirsi kriitikoiden laatiman kantelun esteellisyyteensä vedoten eduskunnan oikeusasiamiehen käsiteltäväksi. Ratkaisussaan oikeusasiamies Riitta-Leena Pyykkö totesi, että uusi palkkausjärjestelmä ei näytä vaikuttavan yliopistojen perustuslaissa turvattuun tieteen vapauteen ja itsehallintoon, vaan yliopistoille jää harkintavaltaa sekä menettelymuotojen että soveltavien kriteerien valinnassa. Myöskään palkka- ja rekrytointivalta ei oikeusasiamiehen mukaan siirry pois yliopistoilta. Uusi järjestelmä ei korvaa tai poista tieteen vapauden keskeistä elementtiä eli tiedeyhteisössä tapahtuvaa vertaisarviointia, johon kuuluvat arvioinnin julkisuus, jatkuvuus ja yleisyys. Sen sijaan uusi järjestelmä pakottaa yliopistot omaksuma uuden arviointimenettelyn, jonka olennainen kysymys on, miten arviointiprosessit vaikuttavat tieteen sisäiseen arviointiin ja suuntautumiseen, kuten oikeuteen valita tutkimusaiheet. Lisäksi

oikeusasiamies totesi, että kyseessä on kehittyvä järjestelmä, josta ei ole saatu käytännön kokemuksia. Siksi siitä ei voida vielä sanoa, miten se vaikuttaa tulevaisuudessa tiedeyhteisön sisäisiin arviointeihin ja tutkimuksen suuntautumiseen.⁴⁶⁷

Ongelmia uudistuksen toteuttamisessa talven 2004–2005 aikana aiheutti opetusministeriön toiminta. Vielä ennen joulua 2004 ministeriöstä tuli uusi, aiemmista esityksistä poikennut esitys opettajien henkilökohtaisen arvioinnin suorittamiseksi. Esityksessä kokonaisarvioinnin sijaan esitettiin arviointia opettajien ammatinhallintaan, tuloksellisuuteen ja työyhteisössä toimimiseen perustuvan yksityiskohtaisen pisteytyksen avulla. Tämä uusi esitys, joka annettiin, kun järjestelmään kouluttamiset ja soveltamiset olivat jo täydessä vauhdissa yliopistoissa, aiheutti suurta hämmästyystä, turhautumista ja kritiikkiäkin. Esitystä ei pidetty tiedemaailmaan sopivana, ja uusi ehdotus johti sekavaan tilaan ja arviointien toteutuksen ruuhkautumiseen keskellä kiireisintä kevätlukukautta. Helmikuussa 2005 yliopistot saivat taas uudet ohjeet, joiden mukaan arviointi tuli tehdä sekä kokonaisarviointina että myös työnantajan esityksen mukaan pisteytettynä. Näillä ohjeilla arviot saatiin tehtyä kevään 2005 aikana, ja lopulliset sopimusneuvottelut oli tarkoitus käydä syksyllä 2005.⁴⁶⁸

3. Sopimus syntyy

Alkusyksystä 2005 Professoriliitossa todettiin uuden palkkausjärjestelmän käyttöönnoton olevan vaikeuksissa. Yliopistot olivat arvioineet tehtävien vaatavuudet eri tavalla, eri henkilöstöryhmien ja -nimikkeiden sijoittelu vastasi huonosti olemassa olleiden palkkojen keskiarvoja, ja samojen nimikkeiden sisällä oli havaittu olemassa olleisiin palkkoihin nähden suurta hajontaa. Toinen liiton huoli liittyi takuupalkkaisten suureen määrään. Takuupalkkaukseen jääminen tarkoitti sitä, että kyseisten professoreiden palkka oli korkeampi kuin mitä tehtävien vaatavuuden arviointi määritteli, mutta se ei kuitenkaan laskisi uuteen palkkausjärjestelmään siirryttäessä. Järjestelmään piti siis saada suuria muutoksia, tai muuten suurella osalla professoreista palkka ei nousisikaan. Pelkona oli myös se, että loppuvuonna 2005 ei saavutettaisi neuvottelutulosta ja ajauduttaisiin palkkojen euromääräistämiseen, mikä johtaisi opetushenkilökunnan palkkojen huonontumiseen. Tässä tilanteessa liitto pitikin tärkeänä, että se pystyy esittämään erilaisia vaihtoehtoja ratkaisuksi, jotta takuupalkkaisten professoreiden määrä jäisi mahdollisimman pieneksi.⁴⁶⁹ Alkusyksystä 2005 ministeriö antoi ensimmäisen tarjouksensa uudesta palkkausjärjestelmästä. Se oli kuitenkin niin puutteellinen, että siltä pohjalta ei olisi voitu maksaa palkkoja. Liitto valitti tästä ministeriöön yhdessä JUKOn kanssa ja neuvotteluja jatkettiin.⁴⁷⁰

Syksyn aikana neuvotteluissa päästiin kuitenkin eteenpäin, ja loppuvuodesta tilanne alkoi näyttää liiton kannalta ”kohtuullisen hyvältä”. Opetusministeriö oli antanut marraskuussa 2005 oman tarjouksensa, ja JUKO antoi tähän vastauksensa joulukuun alussa 2005. Professoriliitto päätti olla mukana tukemassa opetusministeriön tarjousta ja jatkaa neuvotteluja. Ongelmaksi nähtiin yhä muun muassa tehtäväkohtaisen palkanosan taulukkojen puutteellisuus, koska henkilökohtaisen arvioinnin perusteita oli muutettu keväällä 2005 tehtyjen arviointien jälkeen.⁴⁷¹

Lopulta joulukuun puolivälissä päästiin sopuun yliopistojen palkkausjärjestelmän uudistamisesta. Kyse oli kuitenkin yhä eräänlaisesta välisopimuksesta, sillä neuvottelut jatkuivat tämänkin jälkeen, ja lopullisen sopimuksen takarajaksi asetettiin toukokuu 2006. Liitossa neuvottelutuloksen hyväksyntää perusteltiin sillä, että hylkääminen olisi tarkoittanut niin sanotun perälautasopimuksen voimaantuloa eli 1.12.2005 alkaen palkat olisi euroistettu marraskuun 2005 tasoon, eikä tässä vaihtoehdossa olisi tullut muita korotuksia kuin yleiskorotus. Ilman saavutettua sopimusta olisi toiminnanjohtaja Jorma Virkkalan mukaan ”yliopistojen johto- ja asiantuntijatehtävissä palkkauksellinen asema huonontunut jyrkästi” ja palkkataso olisi vääjäämättä ruvennut laskemaan. Saavutetulla sopimuksella saatiin euroistaminen siirtymään ja lisäaikaa lopullisen sopimuksen tekoon aina kesäkuun 2006 loppuun asti. Sopimuksen heikkoutena liitossa nähtiin korotusten pienuus, olivathan Professoriliitto ja työnantaja jo vuosien ajan todenneet yliopistojen johto- ja asiantuntijatehtävien palkkojen jälkeenhajoneisuuden ja korotustarpeet. Sopimus merkitsi myös sitä, että arviointi aloitettiin alkuvuodesta 2006 uudelleen.⁴⁷²

Professoriliitto jatkoi keväällä 2006 JUKOn ja sen yliopistajaoston välityksellä neuvotteluja opetusministeriön kanssa lopullisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Joulukuussa 2005 saavutetusta alustavasta sopimuksesta huolimatta neuvottelut ministeriön kanssa olivat vaikeat, ja paineita tuli myös omista riveistä. Kapinointi ja yritykset kaataa koko palkkausudistus olivat jo ohi, mutta tilanne ei ollut vielä kukaan helppo Professoriliiton hallitukselle. Hallituksen kokouksessa jouduttiin yhä toteamaan, että ”Ilmassa on hieman UPJ-vastaisuutta.” Vaikeiden neuvottelujen jälkeen löydettiin lopulta sopimusehdot, jotka olivat kaikkien osapuolten hyväksyttävissä. JUKO ja Professoriliitto osana tätä hyväksyi 21.6.2006 ministeriön tarjouksen, ja lopullinen sopimus uudesta palkkausjärjestelmästä syntyi. Professoriliitossa katsottiin, että tämän sopimuksen hylkääminen ja sen ulkopuolelle jättäytyminen ”olisi merkinnyt uutta epävarmuutta ja professoreiden palkkatason laskemista”. Näillä perusteilla liitto puolsi tarjouksen hyväksymistä.⁴⁷³

Neuvottelujen tuloksena opetus- ja tutkimushenkilöstölle tuli oma palkkausjärjestelmänsä ja muulle henkilöstölle omansa. Professorit sijoitettiin 11-portaisen järjestelmän neljälle ylimmälle vaativuustasolle. Tämä vastasi liiton tavoitteita. Henkilökohtaisen suoriutumisen osuus vaativuustason mukai-

sesta palkasta sovittiin olevan maksimissaan 46 prosenttia. Sopimukseen kirjattiin myös niin sanottu takuupalkka, mikä tarkoitti sitä, että kenenkään palkka ei laskenut uuteen palkkausjärjestelmään siirryttäessä.⁴⁷⁴

Keskeisimmät asiat, joissa liitto saavutti tavoitteensa, olivat professoreiden selkeä erottuminen yliopistojen vaativinta asiantuntijatyötä tekeväksi ryhmäksi, palkka-asteikon avaaminen ylöspäin ja palkankorotusten tasapuolinen suuntautuminen tieteenalojen, yliopistojen ja sukupuolten kesken. Hyvin tärkeänä pidettiin sovitun järjestelmän rakennetta, jonka katsottiin vahvistavan professoreiden asemaa yliopistojen ylimpänä opettaja- ja tutkijaryhmänä. Uuden palkkausjärjestelmän tehtäväkuvaukset ja käytännöt antoivat mahdollisuuden kehittää virkahierarkiaa niin, että se tunnistaa osaamisen ja vastuun, jotka korostuvat professoreiden työssä. Ylipäänsä pidettiin hyvänä, että uusi järjestelmä tuo professoreiden työn ja työmäärän esiin. Järjestelmän uskottiin myös lisäävän kansallista ja kansainvälistä palkkakilpailukykyä ja Suomen houkuttelevuutta. Uuden järjestelmän katsottiin antavan vanhaa järjestelmää paremmat mahdollisuudet rekrytoida kansainvälisiä huippuja suomalaisiin yliopistoihin palkkauksen keinoin.⁴⁷⁵

Kaikkia tavoitteita ei kuitenkaan saavutettu. Esimiespalkkiojärjestelmä säilyi, mutta esimiespalkkioihin ei tullut liiton ajamia korotuksia, vaikka uusi järjestelmä lisäsi esimiestehtävissä toimivien professoreiden työmäärää näiden joutuessa tekemään arviointeja. Koska korotusta ei saatu ministeriötasolla, liitto ryhtyi ajamaan esimiespalkkioiden korotuksia yliopistojen omilla päätöksillä.⁴⁷⁶ Uuteen palkkausjärjestelmään siirryttäessä useat vanhaan järjestelmään kuuluneet palkanlisät tai palkanmuodostusperusteet, kuten A-palkkaluokat, ikälisät, määrävuosikorotukset, tutkijankoulutuslisät sekä kalliinpaikanlisät katosivat. Sen sijaan liiton vaalimat esimiespalkkiot sekä esimerkiksi projektinjohtamiskorvaukset, asiantuntijalausuntokorvaukset ja luottamusmiespalkkiot säilyivät virkaehtosopimukseen kuuluvina.⁴⁷⁷

Uutta palkkausjärjestelmää alettiin soveltaa taannehtivasti vuoden 2006 alusta, ja järjestelmään oli tarkoitus siirtyä täysimääräisesti syksyyn 2009 mennessä. Vuonna 2007 tehdyllä ratkaisulla tätä kuitenkin aikaistettiin, ja järjestelmä tuli voimaan käytännössä kokonaan jo vuoden 2008 alussa. Professoriliitossa arveltiin, että 80 prosentilla yliopiston henkilökunnasta palkka nousee uuden palkkausjärjestelmän seurauksena, ja noin 12 prosenttia professoreista tulee jäämään takuupalkan piiriin. Uuden järjestelmän kustannusvaikutus oli sopimuksen mukaan 7,2 prosenttia ja tämän päälle tulivat vielä yleiskorotukset. Vuonna 2004 tehty laaja tulopoliittinen kokonaisratkaisu syksyyn 2007 asti korotti myös palkkoja. Professoreiden palkkojen arveltiin nousevan keskimäärin 8,55 prosenttia. Professoreille korotukset merkitsivät selvästi keskimääräistä suurempia korotuksia, ja lopulta yliopistojen suurista henkilöstöryhmistä takuupalkalle jäi vähiten professoreja.⁴⁷⁸

Vuonna 2007 palkkausjärjestelmä oli käytössä kaikissa yliopistoissa, ja Professoriliitossa seurattiin tarkasti professoreiden palkkojen määräytymisperusteita sekä palkkakehitystä uudessa järjestelmässä.⁴⁷⁹ Ensimmäisen vuoden osalta voitiin todeta, että professoreiden tilanne uuden järjestelmän toteutuksessa oli kokonaisuutena vähintään kohtuullinen. Uuden järjestelmän vaikutus oli odotuksia vastaava eli professoreiden palkat nousivat 2006–2007 tarkastelujaksolla Tilastokeskuksen ansiotasoindeksiin mukaan 5,25 prosenttia. Yliopistojen antamien tietojen mukaan palkat nousivat 6,7 prosenttia vuosina 2006–2007 ja liiton toteuttaman jäsenkyselyn perusteella 7,2 prosenttia.⁴⁸⁰

Suhtautuminen järjestelmään oli alkuvuosina pidättyväistä, mutta kun järjestelmään oli siirrytty, niin vähitellen myös kritiikki ja vastustus laantuivat.⁴⁸¹ Aluksi järjestelmän siirtymävaiheessa tyytymättömyyttä herätti vielä järjestelmän epäselvyys ja epävarmuus tulevasta. Palkkaus uudistusta ei kytketty yliopistojen budjettikehykseen. Tämä johti siihen, että laitosohtaja joutui sovittamaan yhteen laitoksen budjetin ja palkkaratkaisut, vaikka vain harva yliopisto budjetoit erikseen henkilöstömenoja.⁴⁸² Professorikunnan kritiikkiä laimensi varmasti myös palkkaus uudistuksen jälkeisen ajan palkkojen huomattava nousu. Kesäkuu 2006–elokuu 2009 välisenä aikana yliopistoissa työskentelevien opettajien palkat nousivat noin 20 prosenttia.⁴⁸³

Uudessa palkkausjärjestelmässä ei ollut kyse ainoastaan käsityksistä palkkauksen muodostumisesta vaan syvällisemmistä näkemyseroista yliopistoista, niiden toiminnan luonteesta ja asemasta yhteiskunnassa sekä yliopistoista työyhteisöinä. Siinä missä hankkeen kannattajille ja edistäjille uudistus merkitsi tehokkuutta, oikeudenmukaisuutta ja palkitsemista sekä joustavuutta, kritikoille se näyttäytyi ideologiana yksityisen sektorin toimintatapojen ulottamiselta yliopistomaailmaan. Kritikoille uusi järjestelmä ei merkinnyt joustavuutta vaan hallintobyrokratiaa ja kontrollia, akateemiseen vapauteen puuttumista.

Palkkausjärjestelmää koskevissa keskusteluissa onkin havaittu kaksi erilaista puhetapaa, jotka heijastelevat erilaisia professionaalisia identiteettejä. Uudistusta kannattavien puhetapa korosti yksilöllisyyttä, ja uuden järjestelmän hyvinä puolina nostettiin esiin yksilösuorituksen näkyväksi tekeminen ja tasa-arvoa lisäävä valtarakenteiden rikkominen. Vastustajien puhetavassa korostui yksilöllisyyden sijaan yhteisöllisyys, ja järjestelmä näyttäytyi hallinnan välineenä, jonka avulla yliopistoyhteisön jäsenet otetaan hallinnan kohteiksi. Palkkaus uudistuksen nähtiin vaarantavan sivistysyliopiston keskeisiä arvoja kuten autonomian ja vapauden.⁴⁸⁴

Näiden käsitysten välissä Professoriliittokin joutui luovimaan palkkausjärjestelmän uudistamisprosessin aikana. Tavallaan liitto oli puun ja kuoren välissä: uusi järjestelmä ei syntynyt liiton aloitteesta eikä halusta, ja jäsenkunnassa esiintyi vastustustakin. Toisella puolella oli uudistusta ajava työnantaja-puoli, valtion työmarkkinalaitos sekä opetusministeriö. Liiton tehtävänä oli ajaa

professoreiden etuja, mutta prosessin aikana tuli esiin, että professoreiden eduista vallitsi erilaisia näkemyksiä, eikä professorikunta ollut yksimielinen. Päätöksen-tekotasolla liitossa vallitsi yksituumaisuus, ja kaikki toiminta prosessissa tapahtui hallituksen ja valtuuston hyväksymänä. Liiton peruslinja oli alusta asti selvä: se ei vastustanut uudistusta niin, että se olisi halunnut lähteä estämään ja kaatamaan sen. Tavoitteena oli tehdä siitä mahdollisimman hyvä professoreille.

Noussut kritiikki ja jopa professorikapinaksi kutsuttu vastustus näyttivät tulleen liitolle hieman yllätyksenä. Näkyvimmat vastustajat olivat jo entuudestaan tunnettuja näkyviä professoreita, mikä lisäsi kritiikin näkyvyyttä ja vaikuttavuutta. Kritiikki ei muuttanut liiton perusasenoitumista uudistukseen, mutta sen seurauksena liitto terävöitti yhteyksiään jäsenistöön. Kritiikki jätti myös jälkensä liittoon: se myönnettiin osin aiheelliseksi, mutta osin siinä koettiin olleen myös tarpeettomia ylilyöntejä. Liitossa kritiikin syiksi haluttiinkin nähdä myös ulkoisia liitosta riippumattomia syitä kuten kasautuneet työpainneet ja uupumus sekä opetusministeriön tempoilevaksi koettu toiminta.⁴⁸⁵

Mitä Professoriliitto olisi sitten voinut tehdä toisin? Kuten liiton hallituksessa jälkikäteen todettiin, on mahdotonta sanoa, mitä olisi seurannut, jos liitto olisi valinnut linjakseen uuden palkkausjärjestelmän kaatamisen.⁴⁸⁶ Mitä keinoja liitolla olisi ollut käytettävissään ja mikä olisi ollut se parempi ratkaisu? Vastustus ja liiton toiminnan kritiikki ei ollut laajaa. Mutta liiton oli otettava huomioon myös se seikka, että kritiikot todella toteuttaisivat uhkauksensa ja eroaisivat Professoriliitosta. Tämä olisi heikentänyt liiton asemaa neuvotteluissa erityisesti suhteessa opetusministeriöön. Toisaalta on selvää, että ministeriössäkään ei voitu sivuuttaa noussutta vastarintaa. Professorikentän hajoaminen erimielisiin osiin ei välttämättä olisi helpottanut opetusministeriönkään työtä saada aikaan sopimus palkkausjärjestelmän uudistamisesta. Valtiotyönantajan pitkäaikainen tavoite palkkauksen uudistamiseksi oli vahva, ja se oli vienyt sitä eteenpäin määrätietoisesti, joskin välillä haparoiden ja kompastellenkin. Tässä valossa uuden järjestelmän kaatamisyritys liittotasolla olisi ainakin ollut vaikeaa ja kiistoja tuottavaa. Tärkein kysymys oli kuitenkin, haluttiinko Professoriliitossa uutta järjestelmää edes kaataa. Enemmistön kannatusta tälle ei näyttänyt liitossa olevan.

Palkkausjärjestelmään on tehty useita uudistuksia sen käyttöönoton jälkeen. Vuoden 2011 palkankorotuksia koskevan sopimuksen yhteydessä yliopistojen palkkausjärjestelmään lisättiin uutena osana vaativuuslisä. Sitä voidaan maksaa sellaisissa tehtävissä, joiden vaativuus sijoittuu vaativuustasonsa yläpäähän ja se voi olla 50 prosenttia laskettuna vaativuustasojen palkkojen erotuksesta kullakin suoritusasolla. Vuoden 2012 ja 2013 palkankorotuksia koskevassa työehtosopimusratkaisussa päätettiin suorituskorotuksesta. Se oli 50 prosenttia työntekijän suoritusason ja sitä ylemmän suoritusason välisestä euomäärästä. Suorituskorotukset poistuivat palkkausjärjestelmästä vuoden 2019 alusta lukien. Palkkausjärjestelmään liittyneet työehtosopimusneuvottelut 2017–2018 olivat

poikkeukselliset ja yksi osasy helmikuun lopun 2018 lakkoon. Talven neuvottelukierros yliopistojen yleisen työehtosopimuksen uudistamiseksi päättyi sovittelijan toisen sovintoehdotuksen hyväksymiseen maaliskuussa 2018.

Palkkausjärjestelmän uudistamiseksi neuvotteluja jatkettiin, ja syksyllä 2018 neuvotteluosapuolet pääsivät sopuun. JUKOssa ja Professoriliitossa oltiin tyytyväisiä sopimusneuvotteluihin. ”Kun aitoa halua sopia asioista on riittävästi, tasapainoinen ratkaisu löytyy ja sopimus syntyy”, toiminnanjohtaja Tarja Niemelä kuvasi sopuun päätyneitä neuvotteluja, joiden tuloksena koko työehtosopimuksen palkankorotusvara sovittiin käytettäväksi yliopistojen henkilökunnan palkankorotuksiin. Henkilökohtainen palkanosa sovittiin määräytyvän henkilön suorituskategorian ja -prosentin perusteella. Aiemmat yhdeksän suoritustasoa poistuivat, ja tilalle tuli neljä suorituskategoriaa. Professoreille uudistus merkitsi muun muassa vuoden 2019 alusta vaativuustasolle tehtäviä 0,36 prosentin palkkojen korotusta. Lisäksi palkkausjärjestelmästä poistui pakollinen, kahden vuoden välein tapahtuva koko henkilöstön suoriutumisen arviointi.⁴⁸⁷

4. Lähtevätkö professorit barrikadeille? Talvi 2018 ja lakko

Sopimusneuvottelut yliopistojen uudesta työehtosopimuksesta Sivistystyönantajien ja yliopistojen henkilöstöä edustavien palkansaajajärjestöjen välillä alkoivat syksyllä 2017, sillä yliopistojen voimassa ollut työehtosopimus oli voimassa tammikuun 2018 loppuun asti. Professoriliittoa työehtosopimusneuvotteluissa edusti pääsopijajärjestö JUKO, joka kävi neuvotteluja työnantajien eli Sivistystyönantajat ry:n kanssa. Neuvotteluihin osallistui Professoriliiton toiminnanjohtaja Tarja Niemelä, joka toimi JUKOn yliopistoneuvottelukunnan varapuheenjohtajana.⁴⁸⁸

JUKOLle tärkeä kysymys neuvotteluissa oli tarve parantaa henkilöstön asemaa. Palkkausta käsittelevissä neuvotteluissa JUKO lähti siitä, että myös yliopistolaisilla on oikeus vastaaviin palkankorotuksiin, mitä ventialoilla oli sovittu. JUKO perusteli vaatimustaan sillä, että yhdenkään yliopiston tilinpäätös ei ollut alijäämäinen vuonna 2016. Työntekijäjärjestöt muistuttivat myös, että yliopistoissa oli käyty aiempien vuosien aikana yhteistoimintaneuvotteluja, joiden tuloksena oli saatu merkittäviä kustannussäästöjä. Yliopistoilla oli siis työntekijäosapuolen näkemyksen mukaan varaa parantaa työntekijöiden palkkausta. Palkansaajapuolen mielestä työnantaja halusi sanella palkat ja siirtää päätöstä palkka-asioissa enemmän paikalliselle tasolle. Lisäksi JUKO vaati neuvotteluissa,

että työaikajärjestelmää selkeytetään niin, että opetus- ja tutkimushenkilöstölle turvataan kaudet, jolloin he pystyvät keskittymään pelkästään tutkimukseen. Professoriliitolle professoreiden tutkimusedellytysten parantaminen oli tärkeä tavoite. JUKO halusi myös vähentää määräaikaisten osuutta yliopiston työntekijöistä. Sivistystyönantajien tilastojen mukaan noin 70 prosenttia yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstöstä oli määräaikaaisissa työsuhteissa.⁴⁸⁹

Loppuvuoden 2017 aikana käydyissä neuvotteluissa jouduttiin toteamaan, että työntekijäosapuolen ja työnantajien näkemykset poikkesivat merkittävästi toisistaan.⁴⁹⁰ JUKOn ja Sivistystyönantajien välisiä työehtosopimusneuvotteluja jatkettiin heti tammikuun 2018 alussa, mutta neuvottelut junnasivat paikoillaan. Osapuolten näkemyksissä muun muassa palkkausjärjestelmän uudistamiseksi ei saavutettu lähentymistä. JUKO piti neuvotteluissa edelleen esillä myös täsmennystä kontaktiopetustuntimäärien enimmäismääräksiin sekä opetus- ja hallintotyöstä vapaan jakson turvaamista yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstölle. 18.1.2018 jatketuissa neuvotteluissa ajaututtiin entistä hankalampaan tilanteeseen. Työnantaja halusi siirtää palkanmuodostusta enemmän paikalliselle tasolle sovittavaksi. Tätä JUKO ei kannattanut, eikä neuvotteluissa päästy edes keskustelemaan työntekijöille tärkeistä palkankorotuksista. JUKOn neuvottelukunnille ja akavalaisten liittojen asiamiehille jaettu julkinen neuvottelutiedote oli otsikoitu synkeästi ”Yliopistoneuvotteluissa kokonaisuus hämärän peitossa”.⁴⁹¹ Professoriliitto lähetti 24.1.2018 neuvottelutiedotteen yliopistoissa työskenteleville jäsenilleen. Tiedotteessa todettiin, että mikäli ratkaisuun ei päästä neuvottelupöydässä, liitto voi joutua painostamaan työnantajaa jollakin työtaistelutoimenpiteellä.⁴⁹²

Tammikuun lopussa JUKO joutui toteamaan, että neuvottelut eivät edistyneet, vaan päinvastoin vaikeutuivat. Työnantaja toi pöytään ehdotuksia, jotka olisivat neuvottelujärjestön mielestä heikentäneet työntekijöiden asemaa. Sivistystyönantajat esitti muun muassa kontaktiopetuksen enimmäistuntimäärien poistamista työehtosopimuksesta. Professoriliiton valtuustolle kontaktiopetuksen enimmäistuntimäärien säilyminen oli niin sanottu kynnyskysymys. 30.1.2018 neuvottelut katkesivat yllättäen. Syynä oli erimielisyys siitä, jatkaanko valmistelua palkkausjärjestelmän uudistamiseksi työnantajan vai palkansaajajärjestöjen mallin pohjalta. Tilanne oli sikälikin hankala, että yliopistojen työehtosopimus oli voimassa vain tammikuun loppuun asti, ja tämän jälkeen neuvotteluja käytiin siis sopimuksettomassa tilassa. Helmikuun alussa JUKOn neuvottelijat totesivat, että ”käytännössä mistään ei ole vielä yksimielisyyttä”.⁴⁹³

Neuvottelut saatiin kuitenkin pian uudelleen käyntiin, mutta yhteisen näkemyksen löytyminen osapuolten välillä tuntui yhä vaikealta. Neuvotteluja sävytti osapuolten keskinäinen epäluottamus, eikä tyytymättömyyttä toiseen osapuoleen peitelty julkisuudessa. Helmikuun alussa Professoriliitto kuvasi neuvottelujen olevan ”kriittisessä vaiheessa”. Työnantaja ei suostunut

Professorit Jaana Hallamaa, Jukka Kekkonen ja Visa Heinonen sekä Professoriliiton toiminnanjohtaja Tarja Niemelä osallistuivat mielenilmaukseen Helsingin yliopiston Porthanian edustalla lakkopäivänä 28.2.2018.

Kuva: Kirsti Sintonen

neuvottelemaan palkankorotuksista eikä työntekijäosapuoli ollut valmis hyväksymään työnantajan esitystä palkkausjärjestelmän muuttamisesta, jota pidettiin työntekijöiden aseman huononnuksena. JUKO katsoi, että työnantaja ei arvosta työntekijöitään, vaan väheksyy työntekijöiden tekemää arvokasta työtä. Lisäksi työnantajaa arvosteltiin siitä, että se ei halua neuvotella, vaan sanella palkat. Palkansaajille tärkeistä tavoitteista kuten määräaikaisten työntekijöiden aseman parantamisesta työnantaja ei työntekijäjärjestöjen mukaan suostunut edes keskustelemaan.⁴⁹⁴ Kuvaava on Professoriliiton varapuheenjohtaja, professori Jaana Hallamaan Professoriblogissa sopimusneuvottelujen aikana julkaistu teksti, jossa hän kirjoitti, että työnantaja viestittää ”yliopistolaisille alentuvaan sävyyn, kuin alaikäisille eikä niin kuin neuvottelukumppanille”.⁴⁹⁵

Sanattomaksi ei jäänyt Sivistystyönantajatkaan. Se syytti palkansaajajärjestöjä siitä, että ne luovat neuvotteluista vääriä mielikuvia ja vaarantavat neuvottelut tuomalla julkisuuteen keskeneräisiä asioita. Työnantaja kiisti myös väitteet siitä, että se ei arvostaisi työntekijöitään. Sivistystyönantajat puolusti palkkausta koskevia näkemyksiään sillä, että ”talouden realiteetit pakottavat”

huomioimaan palkan korotuksista ja työehtosopimusten kehittamisestä aiheutuvat kustannusvaikutukset.⁴⁹⁶

Takkuiset neuvottelut saivat konkreettisempaa sisältöä, kun Sivistystyönantajat antoi 7.2.2018 palkankorotusesityksensä. Työnantajan esitys oli vain noin puolet siitä yleisestä linjasta, mikä valtion ja kuntien palkkaratkaisuissa oli muodostumassa. Työntekijäosapuolen mielestä esitys olikin ”surkea” ja ”tahalisen huono”, eikä sen pohjalta lähdetty rakentamaan sopimusta.⁴⁹⁷ 9.2.2018 lähetetyssä jäsenviestissään Professoriliitto kertoi opetustuntikattojen olevan vaarassa ja JUKOn valmistautuvan työtaistelutoimiin, joihin tarvitaan niiden toteutuessa jokaisen yliopistolaisen panos.⁴⁹⁸

Kun neuvotteluissa ei päästy ristiriitojen vuoksi eteenpäin, yliopistosektorin pääsopijajärjestöt Julkisanalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ja Palkansaajajärjestö Pardia antoivat 13.2.2018 työtaisteluvaroituksen valtakunnansovittelijan toimistoon ja työnantajalle. Varoituksessa järjestöt ilmoittivat, että mikäli neuvottelutulokseen ei päästä 27.2.2018 mennessä, kohdennettu työtaistelu toteutetaan Helsingin yliopistossa lakkona 28.2.2018. Muissa yliopistoissa ja harjoittelukouluissa aiottiin järjestää Helsingin yliopiston henkilöstöä tukevia mielenilmauksia.⁴⁹⁹

Neuvotteluja jatkettiin sovittelija Janne Metsämäen johdolla 16.2.2018 huonoin tuloksin, ja yliopistosektorin pääsopijajärjestöt antoivat 20.2.2018 uuden työtaisteluvaroituksen. Työtaistelu ilmoitettiin toteutettavaksi lakkona 7.3.2018 kuudessa yliopistossa eli lakko aiottiin toteuttaa Aalto-yliopistossa, Svenska handelshögskolanissa, Tampereen yliopistossa, Tampereen teknillisessä yliopistossa, Taideyliopistossa ja Vaasan yliopistossa.⁵⁰⁰

Sovittelija Metsämäki jätti työriitaan sovintoehdotuksen 27.2.2018, jonka Professoriliiton hallitus ja yliopistosektorin pääsopijajärjestöt hyväksyivät. Sen sijaan Sivistystyönantajat hylkäsi ehdotuksen. Työnantajan tiedotteessa toistuivat aiemmat vetoamukset taloudelliseen tilanteeseen ja kustannusten kasvuun. ”Olisi virhe lisätä yliopistojen kustannuksia yli kantokyvyn”, Sivistystyönantajien työmarkkinajohtaja Anne Somer puolusti sovintoesityksen hylkäämistä. JUKOn puheenjohtaja Olli Luukkainen arvosteli kovin sanoin Sivistystyönantajien toimintaa. Hylätessään sovittelija Metsämäen sovintoesityksen työnantajat ”potkivat nyt oikein teräskärkisellä saappaalla sivistysalaa päähän”, Luukkainen kommentoi.⁵⁰¹

Kun Sivistystyönantajat oli hylännyt sovintoesityksen, työntekijäpuolelle ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin mennä lakkoon. Koko yliopistohenkilöstö Helsingin yliopistossa meni lakkoon Kalevalanpäivänä 28.2.2018. Lakon piiriin kuuluivat kaikki ne yli 20 Akavan jäsenjärjestöä, joiden puolesta JUKO kävi yliopistosektorin työehtosopimusneuvotteluja. Palkansaajapuoli antoi kolmannen työtaisteluvaroituksen eli varoituksen 14.3.2018 toteutettavasta lakosta, mikäli neuvottelutulosta ei saavuteta 13.3.2018 mennessä.⁵⁰²

Yliopistolakko oli Suomen oloissa poikkeuksellinen. Professorit olivat ensimmäistä kertaa maan historiassa lakossa. Lakkopäivänä tempauksia ja tukimielenilmauksia järjestettiin lähes kaikilla yliopistopaikkakunnilla eri puolilla Suomea. Turussa noin 400 yliopistolaista kokoontui Turun tuomiokirkon edustalle, Tampereella sytytettiin aamuvarkaisella muistokynttilöitä Väinö Voionmaan patsaalle yliopiston päärakennuksen edustalle. Joensuussa pidettiin tukimielenilmaus, jossa oli paikalla sata henkeä. Jyväskylän yliopistolla toteutettiin ”Me Olemme Yliopisto 2.0” -kiertue, joka keräsi 400 seuraajaa. Helsingissä lakkovahdit partioivat talvipakkasessa yliopiston lukuisten rakennusten edessä, ja Vanhalla ylioppilastalolla järjestettiin Strike Talks -tilaisuus, jossa puhumassa vieraili myös kansanedustajia antaen tukeaan yliopistolaisille.⁵⁰³ Professoriliiton puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto nostatti Vanhalla ylioppilastalolla puhuessaan yliopistoyhteisön yhteishenkeä: ”Me olemme yliopisto -henki ja historia konkretisoituvat tänään täällä Vanhalla. Julkisuudessa on välillä luotu kuvaa pelkästä professoreiden lakosta, mutta kyse on kaikkien yliopistolaisten neuvotteluista. Hyvinvoiva ja reilu yliopisto kuuluu meille kaikille.”⁵⁰⁴ Yliopistoyhteisölle lakko olikin tärkeä osoitus yhteisön voimavaroista ja yhteishengestä, jota symbolisoi lakkokampanjan tunnus ”Me olemme yliopisto”.⁵⁰⁵

Lakossa oli kyse muustakin kuin rahasta, taustalla oli myös syvä pettymys professorin työn muutokseen ja työnantajan suhtautumiseen työntekijöihin sekä arvostuksen puutteen tunne. Tämä tuli ilmi useiden lakossa olleiden professoreiden haastattelussa. MTV:n uutisten haastattelussa professori Teivo Teivainen kertoi lakkotunnelmissa, että nyt professoreidenkin keskuudessa ”mitta tuli täyteen”.⁵⁰⁶ Helsingin yliopiston apulaisprofessori Anna Keski-Rahkonen kuvasi turhautuneena professorin jatkuvasti muuttuneita tehtäviä: ”Minä toimin apulaisprofessorina, ja työnkuvaani kuuluu nykyään muun muassa roskisten tyhjentäminen”. Pettyneitä oltiin myös arvostuksen puutteeseen. Ranskan kielen professori Mervi Helkkula kertoi haastattelussa, että kyse on muustakin kuin vain rahasta, joka toki sekin kertoo arvostuksesta: ”...me emme enää koe, että meitä arvostetaan työntekijöinä. Meitä ei oteta mukaan päätöksentekoon, meiltä ei kysytä mielipiteitä.”⁵⁰⁷ Sama tyytymättömyys ja turhautuminen vaikuttamismahdollisuuksin ja työhön oli näkynyt jo aiemmin Professoriliiton vuonna 2012 yhdessä Työterveyslaitoksen kanssa tekemässä laajassa Professorin työ 2012 -selvityksessä.

Ensimmäistä kertaa lakossa olevat professorit saivat runsaasti mediahuomiota. Talouselämä pohti lakkopäivänä, tekikö työnantaja virhearvion hylätessään palkansaajien hyväksymän sovintoesityksen, joka olisi ollut muita aloja heikompi. Kun työnantaja hylkäsi sovintoesityksen, lehti epäili, että tämän jälkeen henkilöstö tulee tuskin suhtautumaan palkkausjärjestelmän uudistamiseen kovin suurella luottamuksella ja motivaatiolla.⁵⁰⁸ Turun Sanomat muistutti pääkirjoituksessaan, että koulutuksessa ja tutkimuksessa ei ole varaa heikennyksiin ja vaati yliopistojen toimintakyvyn ja laadun varmistamista.⁵⁰⁹

Pilapiirtäjä Karlssonin oivaltava näkemys lakkotilanteeseen. Piirros oli Helsingin Sanomissa 2.3.2018.

Julkisten hyvinvointialojen liitto JHL ilmoitti 3.3.2018 yllättäen, että se vauhdittaa jumiutuneiden alojen neuvotteluja järeillä tukilakoilla. JHL:n tukilakot toteutettaisiin 7.3.2018, ja ne pysäyttäisivät Kouvolan ratapihan toiminnan ja Hamina-Kotkan sataman ratapihojen junaliikenteen. Lisäksi lakossa olisi osa Helsingin rautatievarikon työntekijöistä. Tukitoimilla haluttiin vauhdittaa sopimusneuvotteluja yksityisellä sosiaalipalvelualalla, yliopistoissa sekä yksityisellä opetusalaalla ja ammatillisissa koulutuskeskuksissa. JUKO vauhditti yliopistosektorin neuvotteluja jättämällä vahvistamatta jo saavutetut neuvottelutulokset muilla sektoreilla. Lisäksi JUKO päätti 2.3.2018 kaikkia JUKOn sopimusaloja koskevasta ylityö- ja vuoronvaihtokiellosta, joka tulisi voimaan 7.3.2018.⁵¹⁰

Professoriliiton valtuusto piti ylimääräisen kokouksen 6.3.2018. Tässä kokouksessa liiton hallitus haki lisävaltuutuksia uusien lakkovaroitusten antamiselle, mikäli Sivistystyönantajat hylkäisi toisenkin sovintoesityksen. Edellisen kerran Professoriliiton ylimääräinen valtuusto oli kutsuttu koolle vuonna 2010 ensimmäisestä yliopistojen työehtosopimuksesta neuvoteltaessa.

Lakon jälkeen ja uusien työtaistelu-uhkien alla yliopistoväki sai tukea hieman yllättävästään suunnasta. Elinkeinoelämän keskusliiton entinen työmarkkinajohtaja Lasse Laatumen arvosteli kolumnissaan Iltalehdessä Sivi-

tystyönantajien toimintaa neuvotteluissa. Hänen mukaansa Sivistystyönantajilta petti pelisilmä, kun se hylkysi sovittelija Metsämäen ensimmäisen sovintoehdotuksen. Laatunen vaati, että yliopistoille on saatava työrauha. Ongelmien syyt olivat hänen mukaansa talven 2017–2018 työehtosopimusneuvotteluja pidemällä. Yliopistojen työrauhaongelmat juontavat niukkeneviin taloudellisiin resursseihin ja erityisesti Helsingin yliopiston säästöissä Sipilän hallitus osoitti näköalattomuutta, Laatunen moitti harjoitettua korkeakoulupolitiikkaa.⁵¹¹

Lakolla ja lakonuhilla oli työntekijäosapuolen toivoma vaikutus, eikä uusia lakkovaroituksia tarvittu. Kaikki osapuolet hyväksyivät 6.3. sovittelija Janne Metsämäen laatiman uuden sovintoehdotuksen. Saavutettu sopu tarkoitti, että seuraaville viikoille suunnitellut lakot ja tukitoimenpiteet peruuntuivat. Saavutettu sopimus ulotettiin maaliskuuhun 2020 asti ja sisälsi yhteensä 3,45

Lakkoa ja vaali-vaikuttamista

Jouni Kivistö-Rahnasto aloitti Professoriliiton puheenjohtajana 2017 ja oli liiton ensimmäinen puheenjohtaja, joka ”vei” professorit lakkoon 28.2.2018.

Yliopistohenkilöstöä koskeissa työehtosopimusneuvotteluissa ajaututtiin tammikuun lopussa 2018 sopimuksettomaan tilaan ja lakkovaroitus jouduttiin jättämään. Ratkaisun etsiminen siirtyi valtakunnansovittelijan toimistoon. Työnantaja hylkysi ensimmäisen sovintoesityksen, joka jälkeen alkoi yhden päivän mittainen Helsingin yliopiston henkilöstöä koskeva lakko. Toisen sovintoesityksen hyväksyi myös työnantaja eikä uusiin työtaistelutoimiin jouduttu.

”Lakko ei ole koskaan tavoite, mutta sen tulee olla tärkeä työkalu, jos neuvotteluissa ei edetä. Tällaisia tilanteita varten pitää aina tehdä erilaisia skenaarioita. Niitä oli valmiina, joten työtaistelun toteuttamispäätös oli liitossa lopulta varsin suoraviivainen”, kuvaa Tampereen yliopistossa turvallisuustekniikan ja riskienhallinnan professorina toimiva Kivistö-Rahnasto.

Toinen Kivistö-Rahnaston puheenjohtajakautta värittänyt keskeinen teema oli kevään 2019 eduskuntavaaleihin ja sen jälkeiseen hallitusohjelmaan vaikuttaminen. Puheenjohtajan kalenteri täyttyi eri puolueiden edustajien ja muiden päättäjien tapaamisista.

”Otin omaksi tavoitteekseni, että myönteistä puhetta tieteeestä tulee saada lisää. Tiedemyönteinen ilmapiiri ei maksa mitään. Mielestäni päättäjien puheen sävy onkin kääntynyt myönteisemmäksi kuin kolmisen vuotta sitten. Vaikuttamistyö on liiton johdon arkea ja sitä jatketaan koko ajan.”

Professoriliiton johtoa huolestuttaa professorien määrän vähentyminen. Kokoaikaisen professorien määrä on pudonnut vuosien 2009–2018 aikana yhteensä 429 henkilöllä. Kivistö-Rahnasto toivoo, että professorien vakinaistamispolut tuottaisivat enemmän professoreita.

Professoriliitto auttaa jäseniään työsuhteen ongelmissa. Näistä vaikeimmat liittyvät tilanteisiin, joissa professoreita on irtisanottu tuotannollis-taloudellisilla syillä. Kivistö-Rahnaston mukaan tähän työhön on satsattu voimavaroja. Professorin paras turva on Professoriliitto.

Jouni Kivistö-Rahaston videohaastattelu sivistyskeskuksesta.fi

Tampereen teknillisen yliopiston (1.1.2019 Tampereen yliopisto) turvallisuustekniikan professori Jouni Kivistö-Rahnasto on toiminut Professoriliiton puheenjohtajana vuoden 2017 lopusta.

Kuva: Veikko Somerpuro

prosentin palkankorotukset. Tämä vastasi työmarkkinoiden yleistä sopimuslinjaa. Osa palkankorotuksista sovittiin kohdennettavaksi järjestely- ja paikallisina erinä palkkausjärjestelmän muuttamiseen. Samalla sovittiin palkkausjärjestelmäuudistuksen valmistelun siirtämisestä työryhmään sekä eräistä palkkausjärjestelmään tulevista muutoksista.⁵¹² Professoriliiton osalta tärkeä tavoite palkankorotuksista siis toteutui. Liitto tavoitteli neuvotteluissa työehtosopimukseen tiukempaa kirjausta opetuksesta ja hallintotyöstä vapaasta tutkimusjaksosta. Tämä tavoite ei toteutunut.⁵¹³ Tätä voidaan pitää valitettavana, sillä tyytymättömyys työolosuhteisiin ja -tehtäviin nousivat palkkaustakin enemmän esille Professoriliiton Professorin työ 2012 ja 2014 -kyselyissä sekä Yliopisto professorin työnantajana 2016 -selvityksessä.

Lakon välittöminä keskeisinä syinä olivat erimielisyydet työnantajan ja työntekijäsapuolen välillä palkkauksen tasoon, palkkausjärjestelmään sekä työehtoihin liittyvissä kysymyksissä. Mutta taustalla vaikuttivat myös pitkäaikaiset ja laajemmat yliopistoyhteisöä hiertäneet kysymykset. Yliopistojen perusrahoitus oli ollut laskevaa useita vuosia, ja vaikka yliopistoindeksi kirjattiin vuonna 2010 voimaan astuneeseen yliopistolakiin, niin se oli ollut siitä lähtien lähes koko ajan joko puoliksi tai kokonaan jäädytetty. Professoriliiton puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto kommentoikin lakon jälkeen, että neuvottelut uudesta työehtosopimuksesta olisivat olleet paljon helpompia, jos yliopistoindeksi olisi ollut voimassa. Hän myös peräänkuulutti oikeudenmukaisuutta ja työnantajan vastuuta tilanteessa, jossa professorit ja tutkijat olivat keränneet ulkoista rahoitusta yliopistoille. Tässä tilanteessa tuntui epäoikeudenmukaiselta, että yliopistohenkilöstö olisi jäänyt palkkakehityksessä jälkeen muista palkansaajista, jotta yliopistot olisivat päässeet taloudellisesti helpomalla ja säästäneet kustannuksissa.⁵¹⁴

Yliopistohenkilöstön lakko osoitti myös sen, että ajat olivat muuttuneet. Jos vielä ennen vuoden 2010 yliopistolakia oli ajateltu, että yliopistolla valtio työnantajana ja virkatyötään tekevät työntekijät ovat ikään kuin samassa veneessä yhteistä hyvää yhteiskunnalle tehdessään, niin näin ei enää ollut vuonna 2018. Uuden yliopistolain seurauksena yliopistotyönantaja oli siirtynyt Elinkeinoelämän keskusliiton alaisuuteen ja työntekijät muuttuivat työsuhteissa oleviksi palkansaajiksi. Tämä muuttunut asetelma, selvästi eri leireihin siirtyminen, näkyi vuosina 2017 ja 2018 vaikeissa neuvotteluissa ja ilmeni muun muassa käytetyssä retoriikassa toista osapuolta kohtaan. Jo vuonna 2009 yliopistolain valmistelun aikaan tuotiin esiin, että virkasuhteiden muuttaminen työsuhteiksi helpottaa mahdollisuutta työtaisteluihin. Näin kävi talvella 2018. Samalla JUKOn järjestöt ja Professoriliitto osoittivat lakollaan, että he ovat valmiita puolustamaan etujaan samanlaisin keinoin kuin muutkin työntekijäjärjestöt. Myös professorit voivat mennä lakkoon.

Mika Kallioinen ja Sami Louekari

Professorit monilla kentillä

Professorit ovat aina olleet mukana monilla vaikuttamisen kentillä. Yliopistoyhteisön kasvu ja yhteiskunnan toimintojen monimutkaistuminen ovat kuitenkin muuttaneet professoreiden asemaa, ja samalla niin vaikuttamisen muotoja kuin kanaviakin. Professuuri muodosti 1600-luvulta lähtien oppituolina yliopiston perusyksikön, jossa valta ja vastuu olivat pitkälti keskittyneet professorin käsiin. Hän johti oppiaineessaan tutkimusta, opetusta, henkilöstöä ja taloutta. Tiedekuntien ja yliopiston asioista professorit päättivät kollegiaalisesti. Yliopisto oli hyvin pitkälle yhtä kuin sen professorikunta, ja päinvastoin.

Professoreiden vaikutusvalta ulottui useissa tapauksissa yliopiston luentosaleja laajemmalle. Säätyvaltiopäivien aikana 1800-luvun jälkipuolella monet eturivin professorit osallistuivat aktiivisesti politiikkaan. Kun pahimman venäläistämispaineen aikana kansainvälinen mielipide pyrittiin saamaan Suomen tueksi, tarvittavia yhteyksiä oli etenkin ulkomailla opiskelleilla professoreilla. Suomen itsenäistyttyä professorit olivat rakentamassa nuorta valtiota keskeisissä valta-asemissa pääministereinä, ministereinä ja muilla yhteiskunnan johtopaikoilla. Toisen maailmansodan jälkeen professorit ovat sen sijaan joitain poikkeuksia lukuun ottamatta poistuneet poliittisen vaikuttamisen kentiltä. Osin tätä selittää poliittisten voimasuhteiden muuttuminen, sillä sodan jälkeisinä vuosikymmeninä sivistyneistön vanhat puolueet, joissa professoreilla oli ollut vankka asema, jäivät paljolti syrjään. Toisaalta politiikka on ammattimaisesti, mikä on vaikeuttanut yliopistotehtävän hoitamisen ja politiikan yhdistämistä. Kilpailu yliopistoyhteisössä on myös kiristynyt niin, ettei aikaa muulle toiminnalle ole juuri jäänyt.

Yhteiskunnan murroksen ja yliopistojen nopean kasvun aikana 1960-luvulla professoreiden perinteinen asema joutui vaakalaudalle. Opintonsa aloittaneille suurille ikäluokille professorit näyttäytyivät yliopistojen ja niiden hallinnon demokratisoinnin esteinä, pysähtyneisyyden takuumiehinä. Kiista kärjistyi vuosikymmenen lopulla kysymykseen mies ja ääni -periaatteesta, jolla tarkoitettiin kaikkien yliopistolla työskentelevien ja opiskelevien yhtäläistä ääni- ja vaalikelpoisuutta yliopiston hallinnollisissa elimissä. Hallinnonuudistus yhdisti siihen asti hajanaista professorikuntaa. Professoriliitto perustettiin lokakuussa 1969 organisoimaan radikaalin hankkeen vastustamista. Toiminta oli tuloksellista, sillä pitkälti juuri liiton toiminnan ansiosta hallinnonuudistus saatiin torjuttua.

Vaatimukset mies ja ääni -periaatteesta vaimenivat 1970-luvun alussa, mutta kiistan seurauksista kauaskantoisinta oli koko maan professoreita kokoa-

van liiton synty. Kun professoreiden esiintyminen oli yleensä rajoittunut heidän oman tieteenalansa ja yliopistonsa piiriin sekä toiseen maailmansotaan asti myös politiikan kentille, liiton perustamisen jälkeen alkoi hahmottua käsitys kaikki maan yliopistot kattavasta professorikunnasta ja Professoriliitosta sen edustajana. Professorikuntaa yhdistävä tehtävä mainitaan liiton säännöissäkin, joiden mukaan se toimii professoreiden ammatillisena yhdyssiteenä sekä parantaa ja ylläpitää jäsentensä yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta. Professoriliitto ei alkuvaiheessa ollut varsinainen ammattijärjestö, vaan aatteelliselta pohjalta perustettu yhden asian liike. Ammattiyhdistystoimintaa harjoittava edunvalvoja liitosta tuli vuonna 1974, kun se liittyi keskusjärjestö Akavaan.

Professoriliiton tehtävät ovat 1970-luvulta lähtien jakautuneet kahteen osaan, jäsenten edunvalvontaan sekä tutkimuksen ja yliopistollisen opetuksen edistämiseen. Edunvalvontaan sisältyvät perinteiset työmarkkinajärjestön tehtävät, kuten jäsenten etujen valvonta palkkaukseen, muihin palvelussuhteen ehtoihin, työnkuvaan ja työtehtäviin liittyvissä asioissa. Liitto on ollut myös näkyvä yhteiskunnallinen keskustelija ja vaikuttaja ottaessaan kantaa ajankohtaisiin yliopisto- ja tiedepolitiikan kysymyksiin. Vaikka ydintehtävät ovat säilyneet muuttumattomina läpi vuosikymmenten, niihin liittyvät vaatimukset ovat kasvaneet sitä mukaa kuin yliopistot ovat käyneet läpi kiihtyvää muutosta. Vuonna 1986 annettu laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä käynnisti yliopistojen ja professoreiden asemaan laajasti vaikuttaneen muutosten vyöryn, joka huipentui vuoden 2010 yliopistolakiin. Yhteensä runsaan kahden vuosikymmenen jaksolle ajoittuu yli 20 uudistusta.

Professoriliitto on joutunut vastaamaan jatkuviin jäsentensä asemaan kohdistuneisiin muutosvaatimuksiin. Perimmältään kyse on ollut siitä, että julkinen valta on halunnut määritellä uudella tavalla perinteiset akateemisen vapauden ja yliopistojen autonomian ideaalit. Viimeistään vuoden 2010 yliopistolain yhteydessä kiteytyi ristiriita perinteisen yliopistoyhteisön vaaliman humboldtilaisen näkemyksen ja uuden julkisen johtamisen oppiin nojautuvan käsityksen välillä. Edelliseen sisältyy ajatus yliopistoista itsehallinnollisina instituutioina, joiden ydintehtävä on voittoa tavoittelematon, totuutta etsivä ja moraalisesti sekä intellektuaalisesti riippumaton tutkimus. Jälkimmäinen käsitys taas korostaa yliopistojen tehokkuutta ja niiden merkitystä kansallisen kilpailukyvyn moottoreina. Avaimina tähän nähdään siirtyminen kollegiaalisesta hallinnosta tulosjohtamiseen sekä profiloituminen aloille, joilla kilpailuetua on eniten saavutettavissa.

Paine muutoksiin ei ole tullut yksinomaan julkisen hallinnon piiristä opetusministeriöstä (vuodesta 2010 lähtien opetus- ja kulttuuriministeriö) ja muista ministeriöistä. Ministeriöt ovat vuosikymmeniä olleet keskeisesti ohjaamassa yliopistolaitosta, mutta vuosituhannen vaihteen jälkeen tiede- ja yliopistopolitiikan kenttä on laajentunut uusien toimijoiden myötä. Merkittäväksi vallankäyttäjäksi on noussut muun muassa Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen

järjestö OECD. Sen laatimiin raportteihin on vedottu Suomessa ahkerasti perusteltaessa yliopistoja koskevien uudistusten välttämättömyyttä. Myös elinkeinoelämän ääni on kuulunut vahvana. Vaikuttaminen ei ole rajoittunut Elinkeinoelämän keskusliittoon, vaan myös sen jäsenjärjestöt ja yksittäiset henkilöt talouselämän huipulta ovat olleet aloitteellisia. Näissä näkemyksissä tiede- ja yliopistopolitiikka on haluttu kytkeä tiiviimmin osaksi elinkeinopolitiikkaa. Yliopistolakiin lisättiin vuonna 2004 yliopistojen niin sanottu kolmas tehtävä eli yhteiskunnallinen vaikuttavuus, mikä liittyi huoleen siitä, että yliopistot eivät ota toiminnassaan riittävästi huomioon yhteiskunnan ja liike-elämän tarpeita.

Professoriliiton toinen keskeinen toimintakenttä, professoreiden työsopimusehtojen ja palkkausasioiden kehittäminen, on sekin muuttanut muotoaan. Työmarkkinaneuvotteluihin valtion työmarkkinalaitoksen kanssa liitto osallistui 1990-luvulta lähtien osana julkisen sektorin sopimusjärjestö Akava-JS:ää, joka vuonna 2004 vaihtoi nimensä Julkisanalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry:ksi. Työmarkkinaneuvotteluiden vastapuoli muuttui vuoden 2010 yliopistolain myötä, sillä neuvottelu- ja sopimusoikeudet siirtyivät valtion työmarkkinalaitokselta ja opetusministeriöltä yliopistoille. Ne perustivat Suomen yliopistojen työnantajyhdistys SYTY ry:n. Vuonna 2010 SYTY liittyi Yksityisen opetusalan liittoon (YOL), joka sittemmin muutti nimensä Sivistystyönantajat ry:ksi. Yliopistolain astuttua voimaan vuonna 2010 työnantajaleirin neuvotteluorganisaatio siis uusiutui ratkaisevasti, mutta työntekijäpuolella neuvottelupöydissä jatkoivat entiset työntekijäjärjestöt.

Professoriliiton tehtävä jäsenkuntansa etujen puolustajana on vuosittain vaihteen jälkeen muuttunut aikaisempaa haastavammaksi. Yliopistoihin etenkin 2010-luvulla kohdistuneet leikkaukset ja rahoitusvaje ovat muodostuneet lähes krooniseksi ongelmiksi. Laajalta ja arvovaltaiselta kentältä OECD:stä, liike-elämän huipulta ja valtionhallinnosta tulleet vaatimukset yliopistojen toimintojen tehostamisesta ja niiden asettamisesta uuteen tärkeysjärjestykseen eivät ole helpottaneet liiton tehtävää. Se on toistuvasti arvostellut yliopistojen perusrahoituksen pienuutta, yliopistoindeksin jäädyttämistä ja valtion tuottavuusohjelmaa, jotka ovat johtaneet yliopistoissa merkittäviin supistuksiin ja vuodesta 2008 lähtien laajoihin irtisanomisiin.

Edunvalvonnassaan Professoriliiton toimintamallina on ollut kriittinen mutta rakentava vaikuttaminen. Kun työnantajapuoli vei määrätietoisesti eteenpäin yliopistojen uutta palkkausjärjestelmää, liitossa katsottiin parhaaksi olla mukana sen valmistelussa poikkiteloin asettumisen sijaan. Vastaavasti Professoriliitto pyrki aktiivisesti vaikuttamaan vuoden 2010 yliopistolain valmisteluun, jotta laista olisi tullut professoreiden kannalta mahdollisimman hyvä. Kun näiden ja monien muiden uudistusten taustalla on ollut vahva työnantajan, ministeriöiden ja muiden toimijoiden tahto, vastustamista hedelmällisimmäksi vaikuttamisen malliksi on katsottu omien tavoitteiden turvaaminen osallistumalla uudis-

tusten valmisteluun yhdessä niitä ajaneiden toimijoiden kanssa. Professoriliitto ei myöskään ole ollut tavoitteidensa kanssa yksin, vaan se on tehnyt läheistä yhteistyötä muiden yliopistojen henkilöstöä edustavien liittojen kanssa.

Poikkeuksen tästä tilanteisiin mukautuneesta toimintastrategiasta muodostavat syksyllä 2017 alkaneet työehtosopimusneuvottelut. Umpikujaan ajautuneet neuvottelut kärjistyivät siihen, että koko Helsingin yliopiston henkilöstö, professorit mukaan lukien, meni seuraavan vuoden helmikuussa päiväksi lakkoon. Vaikka lakko rajoittui Helsingin yliopistoon, tukimielenilmauksia järjestettiin lähes kaikilla yliopistopaikkakunnilla. Työtaistelun ainutlaatuisuutta alleviivaa se, että professorit turvautuivat Suomessa ensimmäistä kertaa työtaistelutoimista rankimpaan, lakkoon. Lakkovaroituksen professorit olivat tosin antaneet jo kahdesti aiemmin, vuosina 1984 ja 2010, mutta molemmilla kerroilla tilanne ratkesi neuvottelemalla. Vuoden 2018 lakko kertoo perustavanlaatuisesta muutoksesta yliopistoissa. Kun vanhastaan valtiota työnantajana ja yliopistoyhteisön piirissä työskenteleviä työntekijöitä oli ainakin jossain määrin yhdistänyt kokemus työn tekemisestä yhteiskunnan hyväksi, vuonna 2018 näin ei enää ollut. Raja oli muodostunut yliopistojen sisälle vuonna 2010, kun yliopistoista oli tullut työnantajia ja professoreista sekä muusta opetus- ja tutkimushenkilöstöstä yliopistoon työsuhteessa olevia palkansaajia. Eri leireihin päätyminen näkyi luottamuksen puuttumisena ja ajautumisena lakkoon.

Professorikunta ei ole ollut muutosten keskellä aina yhtenäinen, mikä ilmeni esimerkiksi yliopistojen uuden palkkausjärjestelmän neuvottelujen yhteydessä voimakkaasti jakautuneina mielipiteinä. Kaikkien yliopistojen ja tutkimuslaitosten professoreiden edustajana Professoriliiton on pitänyt luovia myös eri yliopistojen toisistaan poikkeavien etujen välillä. Liitolle hankala kysymys oli Aalto-yliopistolle osoitettu huomattava lisärahoitus vuonna 2010 tilanteessa, jossa monet muut yliopistot joutuivat irtisanomaan henkilöstöä, kuten myös keskustelu yliopistojen määrästä ja niiden toimintojen profiloinnista. Professoriliiton hallitus ja valtuusto ovat kuitenkin kyetneet muodostamaan yhtenäisen kannan hankalimmissakin kysymyksissä. Tämä on ollut edellytys tehokkaalle edunvalvonnalle, jota voi useissa tapauksissa arvioida menestyksekkääksi. Esimerkiksi vuoden 2010 yliopistolaisissa professorin kelpoisuusvaatimukset pysyivät liiton vaatimuksesta korkeina, ja samoin sen toiveiden mukaisesti julkisoikeudellisten yliopistojen hallituksissa enemmistö säilyi yliopistoyhteisön edustajilla. Vuoden 2018 lakkokin tuotti tulosta, sillä yliopistolaiset saivat, vastoin työnantajan alkuperäistä esitystä, työmarkkinoiden yleistä linjaa vastanneet palkankorotukset.

Professoreille yliopiston ulkopuolelta ajatut uudistukset ovat tuottaneet epävarmuutta. Professorit, muut opetushenkilökuntaan kuuluvat ja opiskelijat olivat 1970-luvulta lähtien päättäneet pitkälle yhdessä yliopistonsa asioista. Vuoden 2010 yliopistolain myötä professoreiden ja muiden yliopistolaisten

toimintavapaus kaventui ratkaisevasti, kun johtajien valtaa laitosjohtajasta rehtoriin lisättiin kollektiivisten päätöksentekuelinten kustannuksella. Managerijohtoinen ohjaus ja itsenäisen aseman kaventuminen on monien professoreiden mielestä johtanut työn pirstaloitumiseen sekä tutkimukseen ja opetukseen jäävän ajan vähenemiseen. Pitkiä työpäiviä tekevät professorit ovat myös saaneet huomata, ettei heidän ammattinsa yhteiskunnallinen arvostus ole säilynyt yhtä korkealla tasolla kuin vielä viime vuosituhaten lopulla. Erityisen kielteisinä he ovat kokeneet ministereiden julkisuudessa olleet puheet professoreiden tehotto-
muudesta, vaikka tosiasiaassa he ovat tuottaneet työvuosina mitattuna pienem-
mällä panostuksella enemmän maistereita ja tohtoreita. Akateemisen työn
imusta kertoo kuitenkin se, että vain pieni vähemmistö professoreista valitsisi
toisen uran. Yhteisöllisyys, tutkimukseen ja opetukseen liittyvä vapaus ja muun
muassa opiskelijoiden menestyminen tekevät professorin työstä mielekästä.
Moni professori on kutsumusammattissa.

Mika Kallioinen and Sami Louekari

**Professors are
influential in many
fields**

In Finland, professors have traditionally been influential in many fields in society. The expansion of the university sector and increased complexity of society in general have, however, transformed the status of professors, while also affecting the forms and channels of influence. Starting from the institution of academia in the 17th century, the professorship, or the chair, constituted the primary entity of a university. Both power and responsibility were largely bestowed upon the professor. As the head of the discipline, the professor was the leader of research, teaching, personnel and finances. Matters related to faculties and the university as a whole were resolved by professors collegially. In practice, the university was the same as its professors, and vice versa.

The influential power of professors also extended beyond the lecture halls of the university. In the late 19th century, when the assembly of the representatives of the estates served as the parliament for Finland, many of the leading professors were also actively involved in politics. During the most aggressive Russification periods, it was essential to advocate for international support for Finland, and primarily the professors who had studied abroad had the necessary connections for influencing opinion. Once Finland gained independence, professors contributed actively to the construction of the young State in the capacities of Prime Minister, other ministers and various leading positions in society. After World War II, professors have mostly, with some exceptions, withdrawn from the field of political influence. In part, this is explained by the change in political powers through the displacement of the old parties that were supported by the educated classes and in which professors held a strong position. Politics has also gradually become more professional, and consequently, it is more difficult to successfully combine both academic duties and political activities. Along with the ever-tightening competition within the university community, there is no longer much time for other activities.

The 1960s were a time of social upheaval and the rapid expansion of universities, and the traditional status of professors was put at stake. For the new students representing the baby-boom generations, professors appeared to represent guarantors of the status quo, or an obstacle to any efforts to democratize the universities and their administration. Towards the end of the decade, the debate culminated in the demand for the application of the 'one man, one vote' rule to provide each employee or student with equal voting rights and eligibility for the administrative bodies of the university. The proposed reform of univer-

sity administration served to unite the previously unorganised professors. The Finnish Union of University Professors was founded in October 1969 for the purpose of organising resistance against this radical initiative. The efforts were successful, and the reform of the administration was rejected, largely thanks to the Union's activities.

The demands for the introduction of the 'one man, one vote' principle faded in the early 1970s. Probably the most far-reaching result of the debate was the establishment of a single union acting for professors nationwide. Traditionally, professors had limited their activities to the spheres of their own discipline and their university, or, as discussed above, also to the political field up until World War II. However, upon the establishment of the Union, a new idea began to take form: a nationwide collective of professors covering all universities of the country with the Union as its representative. According to its bylaws, the Union functions as a professional link between professors and one of its purposes is to uphold and further the social status and regard of its membership. Initially, the Union was not an actual trade organisation, but rather, an ideological association founded to serve a single purpose. The Union turned into a trade union and supervisor of interests in 1974 and became an affiliate of the confederation for highly educated professionals, Akava (Confederation of Unions for Professional and Managerial Staff in Finland).

Since the 1970s, the Union has had two main purposes, namely the supervision of interests for its membership and the promotion of research and higher education at universities. The supervision of interests covers the traditional tasks of a labour market organisation, including the supervision of the membership's interests as regards salaries, terms of employment, job descriptions and work duties. The Union has also been a prominent actor in terms of social debate and exercised influence by expressing opinions on topical issues related to university and science policies. Even though the core functions have remained unchanged for decades, they have grown to be increasingly demanding along with the accelerating changes affecting the universities. The Act on higher education development, issued in 1986, rolled out a sequence of changes that have extensively affected the status of both universities and professors, and culminated in the Universities Act in 2010. More than 20 reforms were implemented over a period of slightly more than two decades.

The Union has constantly been challenged by the demands for changes affecting the status of its membership. Fundamentally, the issue concerns the public government's desire to re-define the traditional ideals of academic freedom and the autonomy of universities. The Universities Act of 2010 crystallized the conflict between the traditional Humboldtian model cherished by the university community and the New Public Management approach. The former entails the idea of universities as autonomous institutions whose core function

is to pursue research that is not for profit, truth-seeking, and morally and intellectually independent. The latter view, on the other hand, focuses on the efficiency of universities and their role as a driver of national competitiveness. The changing over from collegial administration to result-oriented management as well as profiling within areas that offer the largest potential for competitiveness have been proposed as the keys to achieving these aims.

Pressures for changes originated, in part, from the governmental bodies, such as the Ministry of Education (the Ministry of Education and Culture since 2010) or other ministries, which have for decades played a central role in steering the universities. However, since the start of the new millennium, new actors have entered the playing field as concerns science and university policies. For example, the OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) has become a major influential power. Various OECD reports have frequently been referred to when justifying the necessity of reforms concerning the universities. The voice of business life has also become louder. Not only has the Confederation of Finnish Industries (EK) been influential, but its affiliates and individual persons in leading positions in business life have also shown initiative. The intention of their views is to link science and university policies closer with economic and industrial policies. In 2004, the Universities Act was amended by adding 'societal impact' as the third task of universities. It was motivated by the concern that the universities would not sufficiently consider the needs of society and business in their own activities.

The second key field in the Union activities, namely the development of the terms of employment and matters related to salaries for professors, has also taken on new forms. Since the 1990s, the Union participated in collective labour-market negotiations under the public-sector negotiation body, Akava-JS, which has been known as JUKO (Negotiation Organisation for Public Sector Professionals) since 2004. The opposing party was the Office for the Government as Employer (VTML) within the Ministry of Finance. Along with the Universities Act of 2010, the opposing party changed as the negotiation and agreement rights were transferred from the VTML and the Ministry of Education to the universities themselves. The universities then founded the Employer association for Finnish Universities (SYTY ry). In 2010, SYTY joined the Union of private education employers (YOL), which was later renamed as Finnish Education Employers (Sivistystyönantajat ry, Sivista). Thus, following the entry into force of the Universities Act in 2010, the employer's negotiation body has undergone a substantial reorganisation, whereas the existing employee unions continued to represent the employees in the negotiations.

Since the early 21st century, the role of the Union as the supervisor of the interests of its membership has become increasingly challenging. The cuts of appropriations for universities, especially in the 2010s, and the funding

gap have become chronic problems. Various players representing a broad and influential field in society, including the OECD, business leaders and government administration, have presented demands for universities to streamline and prioritise their activities. This has by no means made it easier for the Union to carry out its function. The Union has repeatedly criticised the minimal amount of basic funding appropriated for universities, the freezing of the university index, and the State Productivity Programme, which all have led to significant downsizing and, since 2008, extensive dismissals of personnel within universities.

In its role as the supervisor of interests for its membership, the Union's approach has been to exercise critical but constructive influence. When the employer party was driving the new pay system for universities in a very determined manner, the Union found it best to contribute to its preparation rather than opposing the reform as such. Correspondingly, the Union endeavoured to actively influence the preparation of the Universities Act of 2010, so that it would be as advantageous as possible for professors. Given the strong will of the employer party, the ministries and other players to advance these and many other reforms, the Union has considered that, instead of resistance and opposition, the most fruitful approach in terms of safeguarding the Union's aims is to participate in the preparation of the reforms in collaboration with the actors driving them. The Union is not left alone in the pursuit of its aims but has worked in close co-operation with other unions representing university personnel.

The collective negotiations that started in autumn 2017 make an exception to the adaptive strategy of the Union. With the negotiations at deadlock, the process culminated in a one-day strike in February 2018, which concerned the entire personnel of the University of Helsinki, including the professors. The strike itself was limited to the University of Helsinki, but there were support demonstrations in nearly every university town across Finland. The unique nature of this action is underlined by the fact that, for the first time in Finland, professors resorted to the heaviest of industrial actions, a strike. The professors had issued a strike warning twice before this, in 1984 and 2010, but in both cases the situation was resolved through negotiations. The strike in 2018 reflects a fundamental change that has taken place within universities. Traditionally, the State as the employer and the employees within the universities have shared, at least to some extent, an idea and experience of working for the benefit of society. In 2018, this was no longer true. In 2010, universities had become internally divided when the university was given the role of employer while the professors as well as other teaching and research personnel became wage-earners in an employment relationship with the university. This falling into two different camps was reflected in the lack of trust and the resulting strike.

In the turmoil of changes, professors have not always been united in their opinion. For example, in connection with the negotiations concerning

the new salary system for universities, opinions were widely dispersed. Representing the professors employed by various universities and research institutes across Finland, the Union has been forced to take into consideration the mutually discrepant interests of different universities. The Union faced a tricky issue in 2010 when Aalto University was granted significant additional funding in a situation where other universities had to dismiss personnel. Similarly, the discussion concerning the number of universities in Finland and the profiling of their operations has been problematic for the Union. The Union Board and Union Council have, however, managed to formulate a unified opinion even on the most difficult matters. This is a prerequisite for the effective supervision of interests, which can be considered as having been successful in many cases. For example, as a result of the Union's demands, the qualification requirements for professors remained high in the Universities Act of 2010, and the Act also provides that the majority of the board members in public universities shall represent the university community. The strike in 2018 was fruitful, too, since the university employees received, in contrast to the original proposal by the employer, salary increases that were in line with the general increases agreed across the labour market.

Reforms concerning the universities promoted by external parties have often caused uncertainty among professors. From the 1970s onwards, matters within a particular university were resolved mostly jointly by the professors, other teaching personnel and students of the university. Along with the Universities Act in 2010, the freedom of action held by professors and the rest of the university community narrowed crucially when the directors, from department heads to the rector, were given more power at the cost of collective decision-making. Many professors find that, as a result of managerial steering and the narrowing of independent status, their work has become more fragmented and they have less time for research and teaching. Professors are working long hours, but their profession is no longer getting the same high regard in society as it had at the end of the 20th century. Publicly expressed opinions about professors being ineffective are viewed as particularly offensive because, in fact, professors have succeeded in producing a larger number of Masters and Doctors with a reduced input of resources. Nevertheless, as evidence of the pull of academic work, only a very small minority of professors would choose another career. Communalism, freedom of research and teaching, as well as the success of students are among those factors that make a professor's job meaningful. Many professors consider their work a mission in life.

Viitteet

- 1 Avovastaus kysymykseen ”Mitä muuta haluaisit sanoa omasta työstäsi, työyhteisöstäsi, työolosuhteistasi, työhyvinvoinnistasi tms.?”. Professorin työ 2012 –kysely.
- 2 Eskola 2000, XXVI; Finkenstaedt 2011, 168; Pekkola – Siekkinen – Kivistö – Lyytinen 2017, 5-6; Sipilä 2007, 47; Välimaa 2018, 352.
- 3 Ahola 1995, 54-56; Alestalo 1985, 173-175; Eskola 2007, XXVI-XXVII; Kolbe 2003, 126-127, 132; Palonen 2015, 164-165.
- 4 Vuoden 1997 yliopistolakiin asti Suomessa oli sekä yliopistoja että korkeakouluja, joista jälkimmäisillä yleensä tarkoitettiin yhdelle alalle keskittyneitä, korkeinta opetusta antavia yliopistoja erotuksena monialaisista yliopistoista. Terminologian sekaannusta on lisännyt se, että korkeakoulu-termin merkitys on sittemmin muuttunut. Asetuksessa korkeakoulututkintojen järjestelmästä (464/1998) korkeakouluja ovat puolustusvoimiin kuuluva maanpuolustuskorkeakoulu ja ammattikorkeakoulut. Ari Saarnilehto, ’Nimityssekamelska - korkeakoulu, yliopisto, ammattikorkeakoulu’, *Acatiimi* 2/2001, 20.
- 5 Ahola 1995, 79-85; Autio 2007, X-XII; Nevala – Rinne 2012, 205-214.
- 6 Ahola 1995, 140-148. Ks. myös Antikainen – Jolkkonen 1988, 32; Välimaa 2018, 322-324.
- 7 Kallioinen 1999, 13-19.
- 8 Kallioinen 1999, 19-33.
- 9 Klinge 1990, 327; Kolbe 1996, 452-453.
- 10 Rauhala 1966, liite 4.
- 11 Suomen Kuvalehti 49/1991, 45/1996, 13/2001, 18/2004, 45/2007, 20/2010, 22/2018.
- 12 Finkenstaedt 2011, 168.
- 13 Tieteen tiedotus ry, Tiedebarometri 2001-2016.
- 14 Suomen Kuvalehti 18/2004, 24. Ks. myös Finkenstaedt 2011, 202; Rinne 2012, 389-390.
- 15 Vanttaja 2010, 9-12. Ks. myös Risto Laitinen (haastattelu); Koski 2009, 102-103; Nevala – Rinne 2012, 226-228; Rinne 2012, 392-394; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 47, 51-58; Välimaa 2018, 278-282.
- 16 ’Muuttumisen vaikeudesta’, *Acatiimi* 9/2016; Raivio 2013, 123.
- 17 Kekäle 2001, 171-172; Pekkola 2014b, 120; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 75; Sipilä 2007, 39-40, 50, 53.
- 18 Pekkola 2014a, 121; Välimaa 2005, 167-168.
- 19 Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 68; Vanttaja 2010, 63-64. Vuonna 2018 yliopistolain muutoksen yhteydessä lakiin tuli elinikäisestä oppimisesta maininta, jonka mukaan ”yliopistojen tulee tarjota mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen”. Laki yliopistolain muuttamisesta 1367/2018.
- 20 Yliopistolaki 558/2009 § 33.
- 21 Helsingin Sanomat 13.3.2018; Aarrevaara – Pekkola 2010, 54.
- 22 Kauppi 2017, 17-21; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 86, 336; Rinne – Jauhiainen – Plamper 2015, 202; Sipilä 2007, 41; Ylijoki 1998, 45-47.
- 23 Juhani Keinonen (haastattelu); Vanttaja 2010, 64-68. Ks. myös Jääskinen – Rantanen 2007, 48; Välimaa 2018, 289-290.
- 24 ’Professorien työnkuva muuttunut rajusti kymmenessä vuodessa’, *Acatiimi* 4/2001.
- 25 Helsingin Sanomat 16.4.2005; Hakala 2011, 20-22; Lyytinen – Marttila – Ylijoki – Kaukonen 2010, 27-32; Virranniemi 2015, 55.
- 26 Pekkola – Siekkinen – Kivistö – Lyytinen 2017, 13; Virtanen 2014, 292.
- 27 Kankaanpää 2013, 145; Sipilä 2007, 39, 42; Virranniemi 2015, 112.
- 28 Maarit Valo, ’Johtajan vaatava tehtävä’, *Acatiimi* 6/2012; Pirttilä 2004, 76; Ranki 2017, 30-33; Virtanen 2014, 325-328.
- 29 Professoriliiton palkkatutkimus 2018; opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen; ’Yliopistoista vähennetään lähes 1300 virkaa’, *Acatiimi* 3/2006; ’Yliopistojen henkilöstömäärä rajussa laskussa’, *Acatiimi* 3/2017.
- 30 Maarit Valo, Jorma Virkkala (haastattelu); Professoriliiton palkkatutkimus 2018; Keski-Uusimaa 2.4.2000; TS 13.8.2012; Maarit Valo, ’Naiset akatemiassa’, *Acatiimi* 9/2012, ’Professorien määrä laskusuunnassa’, *Acatiimi* 3/2015; Autio 2007, XIII; Kauppi 2017, 130.
- 31 Kauppi 2017, 131.

- 32 Toimintakertomus 2011; Professoriliiton palkkatutkimukset 2003-2017; Keskiuomalainen 28.5.2004.
- 33 Autio 2007, XV. Metsäntutkimuslaitos, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus sekä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos yhdistettiin vuonna 2015 Luonnonvarakeskukseksi (Luke).
- 34 Pekkola 2014b, 87.
- 35 Kallioinen 1999, 55-59, 93-98; Kallioinen 2007, 38-40, 96-105.
- 36 Kallioinen 1999, 52-54, 80-87.
- 37 Kallioinen 1999, 54-55.
- 38 'Professoriliitto valokeilassa', Acatiimi 2/2002. Professoriliiton säännöt, <https://www.professoriliitto.fi/professoriliitto/saannot/> (4.3.2018); Liiton tehtävistä ks. myös hallitus 20.5.2011, liite: 'Professoriliiton perusviestit'; Kaarle Hämeri, Tapani Pakkanen (haastattelu).
- 39 Kallioinen 1999, 88-93.
- 40 Aarrevaara – Pekkola 2010, 74; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 305, 315; Välimaa 1995, 36-41; Ylijoki 1998, 65-71.
- 41 Ylijoki 1998, 72-74.
- 42 Professoriliiton jäsenrekisteri 6.3.2018.
- 43 'Mikä estää kuulumasta Professoriliittoon?', Acatiimi 4/2002.
- 44 Helsingin Sanomat 3.8.2008.
- 45 Tieteen tila 2014. Yhteenveto. Suomen Akatemia 2014.
- 46 Tapani Pakkanen, 'Professorien nimityksistä ja viranhoidoista', Acatiimi 4/2003; Kauppi 2017, 64; välimaa 2005, 160.
- 47 Laki Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista 191/1923; Helsingin yliopiston säännöt sisältävä asetus 228/1924.
- 48 Laki korkeakoulun professorin ja apulaisprofessorin viran täyttämisestä 856/1991; Yliopistolaki 645/1997; Laki korkeakoulun professorin ja apulaisprofessorin viran täyttämisestä annetun lain muuttamisesta 648/1997; Kallioinen 1999, 105-107; Kaukonen – Välimaa 2010, 16; Pekkola 2014b, 27.
- 49 Eero Vuorio ja Janne Salminen, 'Professorien virantäytön kestossa huomattavia eroja tiedekuntien välillä', Acatiimi 9/2008.
- 50 Keskiuomalainen 6.2.2008; Vantaja 2010, 172-173.
- 51 Yliopistolaki 558/2009 § 33; Pekkola 2014b, 27, 86.
- 52 Hallitus 8.2.2013, 7.2.2014; jäsenkirje 2/2013.
- 53 Toimintakertomus 2003; Kainuun Sanomat 25.5.2000; Eero Vuorio ja Janne Salminen, 'Professorien virantäytön kestossa huomattavia eroja tiedekuntien välillä', Acatiimi 9/2008; 'Professorin reilu vakinaistamispolku', Acatiimi 4/2018; Kallioinen 1999, 107; Kauppi 2017, 141.
- 54 Asetus Helsingin yliopiston apulaisista, 495/1949, asetus Helsingin yliopiston apulaisprofessoreista, 53/1963; Autio 2007, VIII-X.
- 55 Kallioinen 1999, 62-63, 134-135.
- 56 Hallitus 13.3., 3.4.2006, liite; Kallioinen 2007, 118-127; Pietilä 2017, 2.
- 57 Keskiuomalainen 30.12.2015; Tarmo Miettinen, 'Apulaisprofessorin paluu', Acatiimi 5/2012; Raija Pyykkö, 'Tenure track on tullut jäädäkseen', Professoriblogi 31.10.2016, <http://blogi.professoriliitto.fi/raija-pyykko/tenure-track-on-tullut-jaadakseen/> (20.3.2018).
- 58 Maria Pietilä, 'Jakaako tenure track yliopistot kahteen kastiin?', Acatiimi 2/2014.
- 59 Hallitus 30.3.2012, liite; Tarmo Miettinen, 'PM. Apulaisprofessorin oikeusasemasta'; toimintakertomus 2006; 'Kaikenlaiset professorit seikkailevat sekavilla urapoluilla – yliopistomaailma kaipaisi selkeyttämistä', Yle uutiset 28.1.2017; Pietilä 2017, 6-12.
- 60 Välimaa 2005, 160.
- 61 Helsingin Sanomat 16.9.2002.
- 62 Apulaisprofessori-nimikettä käytettiin sekä tenure trackin yhteydessä että sen ulkopuolella. Adjunct Professor -nimikettäkin esiintyi kahdessa merkityksessä: dosentti-nimikkeen käännoksenä ja määräaikaisena tehtävänä, jonka avulla ansioituneita alan asiantuntijoita voitiin palkata osa-aikaisesti opetustehtäviin. Raija Pyykkö, 'Tenure track on tullut jäädäkseen', Professoriblogi 31.10.2016, <http://blogi.professoriliitto.fi/raija-pyykko/tenure-track-on-tullut-jaadakseen/> (20.3.2018)
- 63 Hallitus 18.10.2013, liite, 9.1.2014, liite; jäsenkirje 4/2013; toimintakertomus 2013.
- 64 Hallitus 4.5.2018; 'Professorin reilu vakinaistamispolku', <https://www.professoriliitto.fi/tyo/tenure-track/> (16.5.2018).
- 65 'Yliopistot innostuivat pestaamaan työelämäprofessoreita – osa kouluista ei kysely heiltä edes maisterin papereita', Helsingin Sanomat 25.7.2018; toimintakertomus 2006, 2013, 2014; jäsenkirje 2/2013.
- 66 Hallitus 4.5.2017, liite.
- 67 Ohje laadittiin jo vuonna 1996, ja sitä on päivitetty vuosina 2010, 2014, 2016 ja 2017. Hallitus 10.6.2016, liite, 9.6.2017, liite.
- 68 Jäsenkunnassa on kuitenkin esiintynyt näkemyksiä, että liiton jäseniksi tulisi ottaa kaikki vakinaistamispolulle valitut. Hallitus 16.9., 11.11.2011, 3.5.2013; valtuusto 22.4.2017.
- 69 Avovastaus kysymykseen "Mitä muuta haluaisit sanoa omasta työstäsi, työyhteisöstäsi, työolosuhteistasi, työhyvinvoinnistasi tms.?" Professorin työ 2012 –kysely.
- 70 Ismo Björn – Pirjo Pöllänen – Jarmo Saarti, 'Yliopistosankarit eri vuosikymmenillä', Acatiimi 6/2016; Vantaja 2010, 90-91.

- 71 Ranki 2017, 22; Rinne – Jauhiainen – Plamper 2015, 193. Ks. myös Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 58-59.
- 72 Filander 2016, 10-12; Hautamäki – Ståhle 2012, 110; Kallio 2014, 23, 65; Mäntylä 2007, 19-20.
- 73 'Yhteistyön tuhoava kilpailu yliopistotyön uhkana', Acatiimi 1/2009; Välimaa 2011, 84.
- 74 'Tehdas- ja sivistysyliopisto?', Acatiimi 4/2012; Korkeakoulu-uudistusten vaikutusten arviointi, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:33, 15-51. Ks. myös Raivio 2013, 127-128; Sipilä 2007, 103-104.
- 75 Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 172.
- 76 Jukka Kekkonen, 'Onko yliopistossa demokratiavaje?', Acatiimi 1/2012; Keränen 2013, 67, 73.
- 77 Kauppi 2017, 151; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 165, 277-278, 300; Sipilä 2007, 55.
- 78 Hallitus 16.2., 15.10.2007, 16.5.2008; Risto Laitinen, 'Huipputiedettä työaika kohdentamalla?', Acatiimi 9/2007, 'Tutkijat kokonaistyöajan piiriin', Acatiimi 3/2010; Helsingin Sanomat 18.12.2007; Kallio 2014, 74.
- 79 Filander 2016, 9; Kankaanpää 2013, 32; Pekkola 2014b, 79-80; Tirronen – Kohtamäki 2014, 72-73; Vanttaja 2010, 184-186; Yljoki 1998, 40.
- 80 Suomen perustuslaki 731/1999 § 13.
- 81 Kauppi 2017, 102, 105. Ks. myös Filander 2016, 11-12; Keränen 2013, 66.
- 82 Ranki 2017, 34.
- 83 Avovastaus kysymykseen "Mitä muuta haluaisit sanoa omasta työstäsi, työyhteisöstäsi, työolosuhteistasi, työhyvinvoinnistasi tms.?" Professorin työ 2012 –kysely.
- 84 'Professori tekee liikaa töitä – ilolla', Acatiimi 7/2012; Aarrevaara – Pekkola 2010, 51-52; Ervasti 2014. Ks. myös Pirttilä 2002a, 51; Pirttilä 2002b, 38. Professoriliitto päätti keväällä 2019 tarjota jäsenilleen työkykyä ylläpitävän Kiilakuntoutuksen. Acatiimi 3/2019.
- 85 Rinne – Jauhiainen – Plamper 2015, 194.
- 86 Mäntylä 2007, 60 (3. artikkeli).
- 87 Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 298; Sipilä 2007, 40.
- 88 Yliopisto professorin työnantajana 2016 -selvitys.
- 89 Maarit Valo, 'Rutiinitehtävien kurimuksessa', Acatiimi 3/2012; Aarrevaara – Pekkola 2010, 48; Lyytinen – Marttila – Yljoki – Kaukonen 2010, 44-45.
- 90 Ervasti 2014, 6.
- 91 Timo Airaksinen kertoo professorin arjesta (videohaastattelu), <https://vimeo.com/19024703> (1.4.2018).
- 92 'Sihteeri professorin palkalla?', Aamulehti 26.11.2012; Risto Laitinen, 'Minne tutkimus on unohdettu?', Acatiimi 6/2010.
- 93 Helsingin Sanomat 5.10.2016. Ks. myös 'Professori: säästöt jo riskirajalla', Helsingin Sanomat 9.9.2016.
- 94 Helsingin Sanomat 5.10.2016; Esko Valtaoja kertoo professorin arjesta (videohaastattelu), <https://vimeo.com/18992856> (1.4.2018).
- 95 'Professori tekee liikaa töitä – ilolla', Acatiimi 7/2012. Ks. myös Tapani Pakkanen, 'Luova tutkimusaika - katoava luonnonvara?', Acatiimi 1/2003.
- 96 Juntunen 2011, 26; Pirttilä – Eriksson-Piela 2004, 91.
- 97 Hallitus 30.3.2009, liite: Turun yliopiston osaston esitys valtuuston kannanotoksi.
- 98 Kallioinen 1999, 72.
- 99 Toimintakertomus 2003; Kallioinen 1999, 108.
- 100 'Professoreille enemmän tutkimuskausia', Acatiimi 4/2003.
- 101 Hallitus 26.10.2010, liite: Selvitys professoreiden tutkimuskausijärjestelmistä; Raija Pyykkö, 'Professoreille aikaa tutkia', Acatiimi 7/2010.
- 102 Hallitus 6.4., 26.10.2010; jäsenkirje 1/2011, 2/2011; toimintakertomus 2010; 'LUT antaa professoreille lisää aikaa tutkimukseen', Acatiimi 1/2012; Maarit Valo (haastattelu).
- 103 Toimintaohje tenure track -urajärjestelmän tutkimusvapaakäytännöistä. Aalto-yliopisto 2018. https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2018-06/20180518%20Aalto-yliopiston%20tenure%20track%20-uraj%20%20a4rjestelm%20%20a4n%20tutkimusvapaak%20%20a4yt%20%20a4nn%20%20b6t_liite%201%20FI.pdf (20.1.2019).
- 104 Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan dekaanin päätös 10.3.2017, Teologisen tiedekunnan dekaanin päätös 13.2.2014.
- 105 <https://www.jyu.fi/hallinto/neuvostot/tiedeneuvosto/tutkimuskausi> (28.3.2019).
- 106 Aalto-yliopistossa on ollut käytössä järjestelmä tutkimusvapaata varten, ks. https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2018-06/20180518%20Aalto-yliopiston%20tenure%20track%20-uraj%20%20a4rjestelm%20%20a4n%20tutkimusvapaak%20%20a4yt%20%20a4nn%20%20b6t_liite%201%20FI.pdf (20.1.2019).
- 107 Hallitus 28.12.2012; jäsenkirje 4/2010, 3/2011; 'Säätiöt perustavat professoripoolin', Acatiimi 7/2011; Maarit Valo (haastattelu); Kauppi 2017, 173-174.
- 108 Hallitus 10.12.2013, 9.1.2014, liite; 'Professori sai vuoden aikaa tutkia', <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/korkeakoulu-tiedepoliittikka/professori-sai-vuoden-aikaa-tutkia> (7.4.2018); Jorma Virkkala (haastattelu).
- 109 Yliopistolehti 16/1995; Helsingin Sanomat 21.10., 24.10., 25.10., 4.11.1995; Kallioinen 1999, 82, 137-138; Koski 2009, 106-107.
- 110 Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1992; opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen; Vanttaja 2010, 33-34.

- 111 Yliopisto professorin työnantajana 2016 -selvitys.
- 112 Ylijoki – Ursin 2013, 1138-1142. Ks. myös Juppo 2011, 127-128; Ranki 2017, 52; Rinne – Jauhiainen - Plamper 2015, 199.
- 113 Tarja Niemelä, 'Yliopistojen henkilöstöpolitiikka professoreiden arvioitavana', Professoriblogi 5.9.2016, <http://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/yliopistojen-henkilostopolitiikka-professoreiden-arvioitavana/> (17.5.2018).
- 114 Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 114.
- 115 Salon Seudun Sanomat 25.2.2013. Ks. myös Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton yhteinen tiedote 21.5.2013 'Yliopistojen tulee päivittää turvallisuusohjeensa Internet-aikaan'.
- 116 Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen avoin kirje yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen johdolle, Opetus- ja kulttuuriministeriö 27.10.2015, http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/opetus-ja-kulttuuriministeri-sanni-grahn-laasosen-avoin-kirje-yliopistojen-ja-ammattikorkeakoulujen-johdolle (13.4.2018); Kirsti Sintonen, 'Kaiken maailman dosentit', Professoriblogi 4.12.2015, <http://blogi.professoriliitto.fi/kirsti-sintonen/kaiken-maailman-dosentit/> (13.4.2018).
- 117 Tiedote 28.10.2015.
- 118 'Professoriliiton puheenjohtaja Jouni Kivistö-Rahnasto vetoaa tiedemyönteisen ilmapiirin rakentamiseksi', <https://www.professoriliitto.fi/professoriliitto-tiedottaa/?x23695=758757> (17.5.2018).
- 119 Jukka Mähönen palasi Suomeen Helsingin yliopiston osuuskuntaoikeuden professoriksi vuonna 2018. 'Läntiset naapurimaat vetävät suomalaistutkijoita, Acatiimi 9/2016, 'Suomi menettää tutkijoita vahvoihin tiedemaihin', Acatiimi 3/2017, 'Aivovuodon armoston ruumiinavaus, Acatiimi 4/2017, 'Kansainvälistymistä vai aivovienttiä, Acatiimi 4/2018.
- 120 Lapin Kansa 31.3.2016.
- 121 Helsingin Sanomat 22.4.2017.
- 122 Helsingin Sanomat, Turun Sanomat 17.6.2000, Ilta-Lehti 4.7.2000.
- 123 Valtuusto 28.4.2001, liite: 'Professorien taloudelliset väärinkäytökset tuomittava'; jäsenkirje 1/2001; toimintakertomus 2001; Kainuun Sanomat 15.1.2000.
- 124 Hallitus 10.1.2002; Helsingin Sanomat 7.12.2001; 'Professoreille eettiset ohjeet', Acatiimi 1/2002.
- 125 Valtuusto 21.4.2012.
- 126 Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 318-319, 340-341; Ylijoki – Ursin 2013, 1136; Välimaa 2018, 335-336.
- 127 Yliopisto professorin työnantajana 2016 -selvitys; Aamulehti 13.10.2016, Pohjolan Sanomat 5.10.2016; 'Professori tekee liikaa töitä – ilolla, Acatiimi 7/2012; Maarit Valo (haastattelu).
- 128 Aarrevaara – Pekkola 2010, 78, 86; Rinne – Jauhiainen – Simola – Lehto – Jauhiainen – Laiho 2012, 228, 231.
- 129 'Eläköityneet professorit vahvasti mukana yliopistojen toiminnassa, Acatiimi 8/2018, 'Tiedettä huuhaan paineessa', Acatiimi 7/2018.
- 130 'Proffan arki työllistää, mutta kiehtoo', Acatiimi 2/2011. Ks. myös Professorin työ 2014 –selvitys; 'Professori tekee liikaa töitä – ilolla, Acatiimi 7/2012; Maarit Valo (haastattelu); Ranki 2017, 44.
- 131 Professoriliiton säännöt, 2. Toiminnan tarkoitus ja laatu. <https://www.professoriliitto.fi/professoriliitto/saannot/> (13.3.2019)
- 132 Suomen Kuvalehti 23.10.2010. 'Painostiko liikemies Itä-Suomen yliopistoa lakkauttamaan filosofian?', <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/painostiko-liikemies-ita-suomen-yliopistoa-lakkauttamaan-filosofian/> (13.3.2019); Pohjalainen 22.3.2010.
- 133 Juhani Keinonen, 'Onko Suomessa varaa vaurastua?', Acatiimi 3/2000. Otsikko on selvä viittaus presidentti Urho Kekkonen kuuluisaan pamflettiin Onko maillamme malttia vaurastua? (1952)
- 134 Juhani Keinonen, 'Onko Suomessa varaa vaurastua?', Acatiimi 3/2000; Juhani Keinonen, 'Onko tulosoikeus renki vai isäntä?', Acatiimi 5/2001.
- 135 Juhani Keinonen, 'Vastuunkantajia haetaan', Acatiimi 5/2000.
- 136 Juhani Keinonen, 'Vastuunkantajia haetaan', Acatiimi 5/2000.
- 137 'Noin 13 000 yliopistolaista osoitti mieltään', Acatiimi 5/2000.
- 138 Savon Sanomat 13.1.2001.
- 139 Savon Sanomat 17.5.2002.
- 140 Juhani Keinonen, 'Ulkoinen rahoitus yliopistojen tukipilari', HS 13.11.2000.
- 141 'Yliopistorahoitus turvattava hallitusohjelmassa', Acatiimi, 5/2003.
- 142 Savon Sanomat 12.3.2003.
- 143 Sanansaattaja Joensuun yliopistosta 21.10.2004.
- 144 Professoriliiton lausunto 18.9.2003 opetusministeriölle Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta vuosina 2003-2008, Helsinki 1.10.2003; Professoriliiton lausunto 16.10.2003 eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2004; Lausunto opetusministeriön yhteistoimintaneuvotteluihin 24.5.2004 liittyen; Professoriliiton lausunto 17.10.2005 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2006; Professoriliiton lausunto 6.10.2005 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2005, Professoriliiton lausunto 6.11.2006 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2007; Yliopistojen rahoitus ei seuraa lisääntyneitä tehtäviä, Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton tiedote 1.10.2003.
- 145 Valtion talousarvioesitys 2007, Työnantaja- ja henkilöstöpolitiikka, Valtiovarainministeriö, <http://budjetti.vu.fi/index/sisalto.jsp?sessionid=4D91C081BCF05C311F668DF38AC40669?year=2007&lang=&maindoc=/2007/TAE/he/he.xml&opennode=0:1:3:285> (13.3.2019)

- 146 Tuottavuusohjelman valmistelu ja johtaminen. Valtiontalouden tarkastusviraston tulokselisuustarkastuskertomukset 207/2010, 7-8.
- 147 Professoriliiton lausunto 17.10.2005 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2006; Jorma Virkkala, 'Tuottavuusohjelman 2006-2010 valmistelu etenee', Acatiimi 11/2005, Toimintakertomus 2005.
- 148 Valtuuston kokous 25.11.2005, liite 2; STT 25.11.2005; HS 26.11.2005.
- 149 Etelä-Saimaa 16.12.2005.
- 150 Professoriliiton lausunto 17.10.2005 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2006; Jorma Virkkala, 'Tuottavuusohjelman 2006-2010 valmistelu etenee', Acatiimi 11/2005.
- 151 Etelä-Saimaa 6.3.2006; Keskiuomalainen 4.3.2006.
- 152 Lausunto opetusministeriön YT-neuvotteluissa 29.3.2006 valtioneuvoston kehyspäätöksestä 23.3.2006 vuosiksi 2007-2011 ja sen henkilöstövaikutuksista opetusministeriön hallinnonalalla.
- 153 Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton hallitusohjelmatavoitteet 2006, tiedote.
- 154 HS 31.8.2007.
- 155 Professoriliiton puheenjohtaja Risto Laitinen valtionvarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaoston kuultavana 9.11.2007 Valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2008, 9.11.2007.
- 156 'Yliopistoudistuksesta painajainen ilman lisärahoitusta', Professoriliiton liiton tiedote 16.6.2008.
- 157 'Yliopistoudistusta ei viedä läpi nollabudjetilla', Professoriliiton liiton tiedote 25.8.2008.
- 158 Kansan Uutiset Viikkolehti 11.12.2009.
- 159 Professoriliiton lausunto 20.9.2010 hallituksen talousarvioesityksestä vuodelle 2011.
- 160 HS 4.12.2010.
- 161 Professoriliiton lausunto 14.10.2011 hallituksen talousarvioesityksestä 2012.
- 162 Professoriliiton lausunto 28.9.2012 hallituksen talousarvioesityksestä 2013.
- 163 Professoriliiton lausunto 28.9.2012 hallituksen talousarvioesityksestä 2013.
- 164 Professoriliiton lausunto hallituksen talousarvioesityksestä 2013.
- 165 Professoriliiton toiminnanjohtaja Jorma Virkkala sivistysvaliokunnan kuultavana 6.3.2014. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta, liiton lausunto 6.3.2014.
- 166 Professoriliiton lausunto 15.10.2008 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2009; Professoriliiton lausunto 8.10.2009 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2010; Professoriliiton lausunto 20. 9.2010 hallituksen talousarvioesityksestä vuodelle 2011.
- 167 Kansan Uutiset 24.6.2008.
- 168 Etelä-Saimaa 5.11.2008.
- 169 Etelä-Saimaa 29.1.2009.
- 170 Kansan Uutiset Viikkolehti 11.12.2009.
- 171 'Me olemme yliopisto - oululainen yliopistoväki osoitti mieltään', Acatiimi 2/2010; HS 1.4.2010.
- 172 HS 1.4.2010; Professoriliiton lausunto 8.10.2009 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2010.
- 173 Kaleva 19.2.2011.
- 174 Salon Seudun Sanomat 3.11.2011.
- 175 HS 3.11.2011.
- 176 'TTY:ssä neljännet yt:t vuoden sisällä', Acatiimi 6/2013; 'Yt-neuvotteluista tuli kampusten vakiovieras', Acatiimi 3/2014; Yle uutiset 19.1.2016, <https://yle.fi/uutiset/3-8607571> (13.3.2019); Aamulehti 16.5.2016; 'Liitto on jäsenen paras turva irtisanomistilanteessa', Acatiimi 2/2017.
- 177 Professoriliitto 22.10.2013, <https://www.professoriliitto.fi/ajankohtaista/?x23674=102261> (13.3.2019); Yle-uutiset 10.3.2016, <https://yle.fi/uutiset/3-8732691> (13.3.2019)
- 178 Professoriliiton tiedote 9.11.2015; 'Yliopistojen työpaikkakato lähes 4000', Acatiimi 1/2016.
- 179 'Yt-neuvotteluja monissa yksiköissä', Acatiimi 1/2014.
- 180 Savon Sanomat 1.12.2015.
- 181 HS 28.1.2016; HS 28.1.2016.
- 182 Yle uutiset 26.5.2016, <https://yle.fi/uutiset/3-8909646> (13.3.2019); 'Liitto on jäsenen paras turva irtisanomistilanteessa', Acatiimi 2/2017.
- 183 Talouselämä 20/2016.
- 184 Helsingin yliopisto, uutiset 25.10.2017, <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/korkeakoulu-tiedepolitiikka/helsingin-yliopistossa-selvitettiin-yliopistolaisten-kokemuksia-vaosien-2015-2017-rakennemuutoksista> (13.3.2019).
- 185 'Yt-neuvottelujen synkkä syksy', Acatiimi 9/2015.
- 186 'Liitto on jäsenen paras turva irtisanomistilanteessa', Acatiimi 2/2017; Tarja Niemelä, 'Professorit yhteistoimintaneuvotteluiden syövereissä', Professoriblogi 15.2.2016, <https://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/professorit-yhteistoimintaneuvotteluiden-syovereissa/> (21.3.2019); Tarja Niemelä, 'Poinintoja liitossa tehdystä työstä', Professoriblogi 30.10.2017, <https://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/poinintoja-liitossa-tehdysta-tyosta/> (21.3.2019).
- 187 Aamulehti 2.12.2015.

- 188 'Opetusministerin patistamiskirje tuntuu yliopistoväestä loukkaavalta', Professoriliiton tiedote 28.10.2015, <http://www.professoriliitto.fi/@Bin/443269/TIEDOTE+Sannin+kirje.pdf> (21.3.2019); Kansan Uutiset Viikkolehti 30.10.2015; Demokraatti 29.10.2015.
- 189 Suomen Kuvalehti 29.4.2016, <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/professori-kumoa-grahn-laasosen-yliopistovaitteita-tutkimus-ei-tule-yhteiskunnalle-kalliiksi/> (13.3.2019).
- 190 Etelä-Saimaa 7.10.2015; Kaarle Hämeri 'Yliopistot vai Suomi kriisissä?', Acatiimi 9/2015.
- 191 HS 17.11.2015; HS 17.11.2015; Marraskuun manifesti, Helsingin yliopisto, ajankohtaista 17.11.2015, <https://www.helsinki.fi/fi/ajankohtaista/marraskuun-manifesti> (13.3.2019).
- 192 <https://yliopistolaisetvastaa.wordpress.com/> (13.3.2019), (21.3.2019).
- 193 Hämeen Sanomat 14.11.2015; Kaleva 14.11.2015.
- 194 HS 10.3.2016.
- 195 HS 10.3.2016.
- 196 Professoriliiton lausunto 19.10.2015 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2016 koskien erityisesti korkeakoulujen rahoitusta (HE30/2015).
- 197 Professoriliiton lausunto 16.10.2017 hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2018.
- 198 Liiton vaali- ja hallitusohjelmavoitteet, vuosikertomus 2018, Strategian seuranta -asiakirja kevätvaltuustolle 2019.
- 199 Professoriliiton lausunto 9.12.2005 opetus- ja kulttuuriministeriölle ehdotuksesta yliopistojen rahoitusmallin tarkistamiseksi vuodesta 2017.
- 200 'Yliopistojen taloudellista autonomiaa tulee laajentaa – ei supistaa', Professoriliiton tiedote 25.9.2018, <https://www.professoriliitto.fi/?x23370=897851> (13.3.2019).
- 201 Professoriliiton lausunto yliopistojen rahoitusmallista 17.12.2018. https://www.professoriliitto.fi/@Bin/930845/20181217_Lausuntopyynt%C3%B6+luonnoksesta+valtionuuvoston+asetukseksi+yliopistoista+annetun+valtionuuvoston+asetuksen+muuttamisesta+sek%C3%A4+opetus+ja+kulttuur.pdf (13.3.2019); hallitus 26.10.2018; hallitus 5.4.2019.
- 202 Risto Laitinen, 'Huipulla tuulee', Acatiimi 3/2007.
- 203 Kaleva 5.3.2008; Kansan Uutiset Viikkolehti 11.12.2009.
- 204 Pohjalainen 21.4.2012.
- 205 'Yt-neuvotteluista tuli kampusten vakiovieras', Acatiimi 3/2014.
- 206 Jouni Kivistö-Rahnasto; 'Pieniä oivalluksia', Professoriblogi 10.4.2017. <http://blogi.professoriliitto.fi/jouni-kivisto-rahnasto/pienia-oivalluksia/> (13.3.2019).
- 207 'Yliopisto ei ole koulu', Professoriliiton tiedote 5.10.2018, <http://www.professoriliitto.fi/?x23370=902065> (13.3.2019).
- 208 Yhteiskunnan yliopistoille asettamista tehtävistä ja yliopistomalleista ks. Tirronen 2010.
- 209 Professoriliiton lausunto 17.10.2003 opetusministeriölle lakiluonnoksesta yliopistolain muuttamiseksi; Professoriliiton lausunto 16.3.2004 eduskunnan sivistysvaliokunnalle esityksistä yliopistolain muuttamisesta ja laista korkeakoululaitoksen kehittämistä annetun lain 3 §:n muuttamisesta; Juhani Keinonen, 'Yliopistojen ydintehtävä hämärtyneessä', Kaleva 9.1.2002.
- 210 Professoriliiton lausunto 17.10.2003 opetusministeriölle lakiluonnoksesta yliopistolain muuttamiseksi; Professoriliiton lausunto 16.3.2004 eduskunnan sivistysvaliokunnalle esityksistä yliopistolain muuttamisesta ja laista korkeakoululaitoksen kehittämistä annetun lain 3 §:n muuttamisesta.
- 211 Juhani Keinonen, 'Lakia yliopistoille', Acatiimi 9/2002.
- 212 Tapani Pakkanen, 'Yliopistojen rooli alueellisessa vaikuttamisessa', Acatiimi 10/2003.
- 213 TEK-tekniikan akateemiset -lehti 4/2008.
- 214 Länsi-Suomi 27.4.2008; Kansan Tahto 23.4.2008.
- 215 Uutispäivä Demari 19.11.2009.
- 216 Risto Laitinen, 'Huipulla tuulee', Acatiimi 3/2007.
- 217 HS 3.4.2012.
- 218 HS 5.2.2015; Yle-uutiset 3.2.2015, <https://yle.fi/uutiset/3-7779623> (13.3.2019).
- 219 'Mitkä yliopistot EK haluaa lopettaa?', Professoriliiton tiedote 16.4.2015, <https://www.professoriliitto.fi/@Bin/348473/YHT+TIED+EK+16042015+%28lopull%29.pdf> (21.3.2019).
- 220 Yle- uutiset 23.1.2016 , <https://yle.fi/uutiset/3-8619368> (13.3.2019).
- 221 HS 16.8.2003.
- 222 Talouselämä 27.6.2003.
- 223 Tampereen yliopisto, <https://www.tuni.fi/fi/tutustu-meihin/yliopisto> (21.3.2019)
- 224 Vuosikertomus 2017.
- 225 Juhani Keinonen, 'Lakia yliopistoille, Acatiimi 9/2002; Professoriliiton lausunto 18.9.2003 opetusministeriölle Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmasta vuosina 2003-2008, Helsinki 1.10.2003; 'Yliopistojen rahoitus ei seuraa lisääntyneitä tehtäviä, Professoriliiton ja Tieteentekijöiden liiton tiedote 1.10.2003.
- 226 Toimintakertomus 2002; Toimintakertomus 2003; Toimintakertomus 2004; Toimintakertomus 2005 Toimintakertomus 2007.

- 227 Välimaa 2017, 293-294.
- 228 Suomen Kuvalehti 30.10.2012, <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kuinka-yliopistouudistuksesta-tuli-kaikkien-aikojen-fiasko/> (13.3.2019); Yle uutiset 14.12. 2009, <https://yle.fi/uutiset/3-6143293> (13.3.2019).
- 229 Tapani Pakkanen, 'Neljä vuotta uutta palkkausjärjestelmää', Acatiimi 9/2009.
- 230 Wrede,1995, 20-21.
- 231 Mäenpää 2009, 2-3; Turusta tieteen huippukeskittymä, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14, 8.
- 232 Mäenpää 2009, 2-3; Turusta tieteen huippukeskittymä", Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14, 8.
- 233 Karjalainen 2008, 26 -28.
- 234 Mäenpää 2009, 2-3.
- 235 Vuosina 2003-2009 valmistuivat mm seuraavat selvitykset ja raportit: Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen: Reformeja ja innovaatioita, Lampinen, Osmo. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25; Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet, Opetusministeriön monisteita 2006:2; Turusta tieteen huippukeskittymä, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14; Itä-Suomen yliopisto – tulevaisuuden yliopisto ajassa, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:15; Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16; Yliopistolaitoksen uudistamisen suuntaviivat, OPM:n yliopistolakityöryhmä julk. 29.8.2007.
- 236 Wennberg –Korhonen – Koramo 2018, 33,65.
- 237 Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet, Opetusministeriön monisteita 2006:2, 12.
- 238 Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet, Opetusministeriön monisteita 2006:2, 13-15.
- 239 Turusta tieteen huippukeskittymä, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14, 61.
- 240 Itä-Suomen yliopisto – tulevaisuuden yliopisto ajassa, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:15, 16, 61.
- 241 Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16, 61.
- 242 Välimaa 2011, 50-51.
- 243 Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16, 62, 11.
- 244 Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16, 62.
- 245 Jääskinen – Rantanen, 2007.
- 246 Mäenpää 2009, 4.
- 247 Jääskinen – Rantanen, 2007.
- 248 Työ- ja elinkeinoministeriö 2009, Evaluation of the Finish National Innovation System, Policy Report. Taloustieto OY.
- 249 Hautamäki – Stähle 2012, 59-60, 66-68.
- 250 Hautamäki – Stähle 2012, 65-70. Ks. myös Niinikoski 2012.
- 251 Kallo 2009, 9-10, 295-297.
- 252 Hautamäki – Stähle 2012, 65-70.
- 253 Välimaa 2011, 50-51.
- 254 Välimaa 2011, 51; Elinkeinoelämän Keskusliitto, Osaava henkilöstö – menestyvät yritykset. EK:n koulutus- ja työvoimapolitiittiset linjaukset vuoteen 2015. https://ek.fi/wp-content/uploads/Osaava_henkilosto_menestyvat_yritykset.pdf.(14.3.2019)
- 255 Vuonna 2006 yliopistot saivat mahdollisuuden perustaa yliopistorahastoja, mikä laajensi niiden oikeuksia irrottaa osa niiden rahoituksesta valtion budjetin ulkopuolelle. Vuonna 2007 yliopistot saivat oikeuden antaa tilauskoulutusta. Välimaa 2011, 50-51.
- 256 Toimintakertomus 2009.
- 257 Turun Sanomat 17.1.2007.
- 258 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, 23.2.2007.
- 259 Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus etenee vauhdilla', Acatiimi,10/2007.
- 260 Toimintakertomus 2008.
- 261 Risto Laitinen, 'Onko yliopiston johtosääntö yliopiston johdon sääntö?', Acatiimi 6/2008.
- 262 Toimintakertomus 2007; Toimintakertomus 2008; Kaleva 5.3.2008.
- 263 Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus ja professorit', Acatiimi 9/2007.
- 264 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, Helsinki 23.2.2007.
- 265 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, Helsinki 23.2.2007.
- 266 HS 7.3.2008.
- 267 Toimintakertomus 2007; Toimintakertomus 2008; Kaleva 5.3.2008.
- 268 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, 23.2.2007.
- 269 Toimintakertomus 2008.

- 270 'Yliopistolakiluonnos – mitä pitää muuttaa', Professoriliiton tiedote 19.3.2009; HS 19.3.2009.
- 271 HS 18.4.2009.
- 272 Uutispäivä Demari 17.3.2009.
- 273 Välimaa 2017, 293-294.
- 274 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, 23.2.2007; Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus etenee vauhdilla', Acatiimi,10/2007; Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus ja professorit', Acatiimi 9/2007.
- 275 Esimerkiksi Helsingin yliopiston filosofian professori Timo Airaksinen kuvasi jo 1995 professorinvalintaa monimutkaiseksi "mysteerinäytelmäksi", valtapeliksi ja asiantuntijoilla keinotteluksi; Airaksinen, 1995, 42-55.
- 276 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, 23.2.2007; Toimintakertomus 2007, 14; Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus ja professorit' 9/2007; Jorma Virkkala 'Yliopistouudistus etenee vauhdilla', Acatiimi10/2007; Jorma Virkkala, 'Yliopistouudistus vuoden ykkösteemä', Acatiimi 1/2008.
- 277 Toimintakertomus 2009.
- 278 Virkkunen, Henna "Yliopistouudistuksen ydin", Tieteessä tapahtuu 2/2009.
- 279 Keränen 2013, 60-62.
- 280 Välimaa 2017, 294-295.
- 281 Keränen 2013, 66.
- 282 Tirronen, 2010, 100-111; Kallo 2011, 9-10; Patomäki 2005, 58-59.
- 283 Keränen 2013, 62.
- 284 Keränen 2013, 66.
- 285 Keränen 2013, 66-67.
- 286 Toimintakertomus 2007; Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, Helsinki 23.2.2007.
- 287 Toimintakertomus 2007; Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, 23.2.2007; Virkkala, Jorma, 'Yliopistouudistus etenee vauhdilla', Acatiimi 7/2007.
- 288 Professoriliiton lausunto loppuraportista Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen, Helsinki 23.2.2007.
- 289 Professoriliiton kommentteja Opetusministeriölle yliopistolakiluonnoksesta 14.5.2008, Helsinki 19.5.2008; HS 7.3.2008.
- 290 Suomenmaa 25.4.2008.
- 291 Toimintakertomus 2008.
- 292 Toimintakertomus 2009.
- 293 HS 22.4.2008.
- 294 HS 21.4.2007.
- 295 HS 18.4.2009.
- 296 HS 20.4.2009; Etelä-Suomen Sanomat 20.4.2009.
- 297 Toimintakertomus 2009.
- 298 Perustuslakivaliokunnan lausunto 11/2009 vp, PeVL 11/2009 vp.
- 299 Mäenpää 2009, 8-9.
- 300 Perustuslakivaliokunnan lausunto 11/2009 vp, PeVL 11/2009 vp.
- 301 Toimintakertomus 2009.
- 302 Uutispäivä Demari 15.5.2009.
- 303 Risto Laitinen, 'Se on sitten herrojen hallussa', Acatiimi 3/2009.
- 304 Mäenpää 2009, 8-9.
- 305 Toimintakertomus 2009; Toimintakertomus 2010.
- 306 Risto Laitinen, 'Hedelmistään puu tunnetaan', Acatiimi 6/2009.
- 307 HS 22.11.2009.
- 308 HS 24.4.2010.
- 309 Toimintakertomus 2011.
- 310 Toimintakertomus 2010; Toimintakertomus 2011; HS 9.12.2010.
- 311 Länsi-Savo 29.10.2011.
- 312 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 10.10.2012.
- 313 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 10.10.2012.
- 314 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 10.10.2012.
- 315 Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi 2012, 59.
- 316 Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi 2012, 59, 63, 65.
- 317 Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi 2012, 60, 64.

- 318 Toimintakertomus 2013.
- 319 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 4.6.2013, <http://professoriliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/2642b222693e51c71c5f4268ecfcdeb5/1539864730/application/pdf/79680/PRL%20lausunto%20yolaki%207%a7.pdf>; Maarit Valo, 'Uusi uudempi, uusin yliopistolaki', Professoriblogi 11.11.2013, <http://blogi.professoriliitto.fi/maarit-valo/uusi-uudempi-uusin-yliopistolaki/> (21.3.2019)
- 320 Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi. 2016, 76-79.
- 321 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 3.3.2017.
- 322 Professoriliiton lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle 3.3.2017; Professoriliiton lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle 3.9.2018.
- 323 Eduskunnan sivistysvaliokunnan kannanotto 2.3.2018.
- 324 Wennberg – Korhonen – Koramo 2018, 66-67.
- 325 Wennberg – Korhonen – Koramo 2018, 66-67.
- 326 Valtion tutkimuslaitosten ja -rahoituksen kokonaisuudistuksen (TULA-uudistuksen) arviointi,
- 327 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen neuvottelujärjestelmä', Acatiimi 3/2003.
- 328 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen neuvottelujärjestelmä', Acatiimi 3/2003.
- 329 Kalliainen 2007, 149-150.
- 330 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen neuvottelutoiminnan kulttuurimuutos', Acatiimi 8/2009, 12-14; Toimintakertomus 2010.
- 331 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen neuvottelutoiminnan kulttuurimuutos', Acatiimi 8/2009; Toimintakertomus 2010.
- 332 Juhani Keinonen, 'Onko Suomessa varaa vaurastua?', Acatiimi 2/2000; Juhani Keinonen, 'Kansainvälinen rekrytointi', Acatiimi 8/2000.
- 333 Jorma Virkkala, 'Professoritulppa', Acatiimi 9/2000; Hallitus 23.10.2000.
- 334 Toimintakertomus 2000; Toimintakertomus 2001; Toimintakertomus 2000.
- 335 Toimintakertomus 2000; Toimintakertomus 2001; Toimintakertomus 2000.
- 336 Jorma Virkkala, 'Professorit ja uusi yliopistosopimus', Acatiimi 3/2000; Toimintakertomus 2000.
- 337 Toimintakertomus 2002.
- 338 Juhani Keinonen, 'Tupo 2003-2004', Acatiimi 11/2002; Jorma Virkkala, 'Kohtuullista ja huonoa', Acatiimi 12/2002; Jorma Virkkala, 'Valpasta jatkettava', Acatiimi 10/2002; Toimintakertomus 2002; Toimintakertomus 2003.
- 339 Toimintakertomus 2000.
- 340 Toimintakertomus 2001.
- 341 Toimintakertomus 2002.
- 342 Toimintakertomus 2002.
- 343 Toimintakertomus 2004.
- 344 Jorma Virkkala, 'Työmarkkinatilanne – tupo ja UPJ', Acatiimi 11/2004.
- 345 Professoriliiton lausunto Akavalle 6.4.2004 'Professoriliiton tavoitteita seuraavalle neuvottelukierrokselle'; Jorma Virkkala, 'Palkkauudistuksella lisää kilpailukykyä', Acatiimi 4/2004.
- 346 Professoriliiton vastauksia koskien tulopoliittisen neuvottelukierroksen arviointia, Professoriliiton lausunto 28.2.2005 Akavalle; Virkkala, Jorma, 'UPJ ja muita syksyn työmarkkinanäkymiä', Acatiimi 9/2005.
- 347 Keski-suomalainen 28.4.2005; Etelä-Saimaa 28.4.2005.
- 348 Jorma Virkkala, 'Kohti syksyn liittokierrosta', Acatiimi 5/2007; Toimintakertomus 2007.
- 349 Toimintakertomus 2007; Jorma Virkkala, 'Kohti syksyn liittokierrosta', Acatiimi 5/2007; Jorma Virkkala, 'Neuvottelut valtion palkoista kiihtyvät', Acatiimi 6/2007.
- 350 Valtion talousarvioesitys 2007; Valtionvarainministeriö, <http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp;jsessionid=4D91C081BCF05C311F668DF38AC40669?year=2007&lang=&maindoc=/2007/TAE/he/he.xml&opennode=0:1:3:285;> (26.11.2018)
- 351 Toimintakertomus 2007; Jorma Virkkala, 'Kohti syksyn liittokierrosta', Acatiimi 5/2007; Jorma Virkkala 'Neuvottelut valtion palkoista kiihtyvät', Acatiimi 6/2007.
- 352 Jorma Virkkala, 'Neuvottelut valtion palkoista kiihtyvät', Acatiimi 6/2007.
- 353 Toimintakertomus 2007.
- 354 Toimintakertomus 2007.
- 355 Jäsenkirje 1/2008.
- 356 Professoriliiton lausunto 15.10.2008 vuoden 2009 talousarvioesityksestä.
- 357 Jäsenkirje 4/2008.
- 358 Jäsenkirje 1/2008.
- 359 Toimintakertomus 2009.
- 360 Jorma Virkkala, 'Siirtymäkauden sopimusneuvottelut karille', Acatiimi 4/2009; 'Yliopistosektorin lakkotoimikunta', Acatiimi 5/2009.
- 361 Toimintakertomus 2009; Toimintakertomus 2010.

- 362 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen ensimmäiset TES-neuvottelut pitkittyneitä', *Acatiimi* 1/2010; Toimintakertomus 2009; Toimintakertomus.
- 363 Kirsti Sintonen, 'Hilkkua vaille lakossa', *Professoriblogi* 30.1.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/kirsti-sintonen/hilkkua-vaille-lakossa-2010/> (21.3.2019)
- 364 Jorma Virkkala, 'Yliopistojen ensimmäiset TES-neuvottelut pitkittyneet', *Acatiimi* 1/2010.
- 365 Jorma Virkkala, 'Epävarmuudesta neuvottelutulokseen', *Acatiimi* 3/2010.
- 366 Toimintakertomus 2010.
- 367 'Palkka tyydyttää professoreita', *Aikalainen* 5/2010.
- 368 Kirsti Sintonen, 'Sapelinkestelusta oli oleellinen apu', *Acatiimi* 3/2010.
- 369 Etelä-Suomen Sanomat 30.12.2010; Maarit Valo (haastattelu).
- 370 Toimintakertomus 2010; Toimintakertomus 2011.
- 371 'Järjestöt osoittivat vastuullisuutta vaikeassa tilanteessa', *Akavan tiedote* 30.8.2013, https://www.akava.fi/uutishuone/teemajutut/arkistoa/teemajuttuja_vuosi_2013/tyollisyys-ja_kasvusopimus (21.3.2019)
- 372 'Keskusjärjestöt löysivät yhteisymmärryksen maltillisesta palkkaratkaisusta'. EK:n tiedote 30.8.2013, <https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2013/08/30/keskusjarjestot-loysivat-yhteisymmarruksen-maltillisesta-palkkaratkaisusta/> (14.3.2019),
- 373 Jorma Virkkala, 'Yliopistosektorin neuvottelut käynnissä', *Acatiimi* 7/2013, 14-15; Toimintakertomus 2013; Toimintakertomus 2014.
- 374 Toimintakertomus 2014; Toimintakertomus 2015.
- 375 'Hallitus tapasi työmarkkinaosapuolia yhteiskuntasopimuksesta', *Valtioneuvoston tiedote* 1.7.2015, https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-tapasi-tyomarkkinaosapuolia-yhteiskuntasopimuksesta; 'Hallituksen esitykset toimista kustannuskilpailukyyn parantamiseksi', *Valtioneuvoston tiedote* 8.9.2015 https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallituksen-tiedotustilaisuus-kilpailukyky-korjaavista-toimista (21.3.2019).
- 376 Toimintakertomus 2015.
- 377 Toimintakertomus 2015.
- 378 Hallitus 28.8.2015, 2.10.2015, 2.5.2016.
- 379 'Tätä kilpailukykysovimus tarkoittaa käytännössä', *Akava* 29.2.2016, https://www.akavalainen.fi/akavalainen/ajassa/artikkeli/tata_kilpailukykysovimus_tarkoittaa_kaytannossa (14.3.2019).
- 380 Toimintakertomus 2016.
- 381 Tarja Niemelä 'Yliopistoihin tulee paikallisesti jaettavia palkkauseriä – niiden saaminen edellyttää aktiivisuutta', *Professoriblogi* 1.10.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/yliopistoihin-tulee-paikallisesti-jaettavia-palkkauseria-niiden-saaminen-edellyttaa-aktiivisuutta/> (21.3.2019)
- 382 'Professorien palkoissa isoja eroja yliopistojen välillä', *Acatiimi* 2/2002.
- 383 *Professoriliito, Palkkaselvitykset* 2018, 33.
- 384 'Professorien palkat nousivat yleisen ansiokorotuksen mukaisesti', *Acatiimi* 2/2009.
- 385 *Palkkaselvitys* 2009, 18.
- 386 *Palkkaselvitys* 2011, 22.
- 387 Toimintakertomus 2010.
- 388 Toimintakertomus 2011; Toimintakertomus 2015.
- 389 *Palkkaselvitys* 2013, 5, 20.
- 390 *Palkkaselvitys* 2017, 4; 'Mies- ja naisprofessorien palkkaero jatkaa kasvua', *Acatiimi* 3/2018.
- 391 *Palkkaselvitys* 2015, 19.
- 392 Esimerkiksi vuonna 2000 lisensiaatin- ja tohtorintutkinnon suorittaneista oli naisia 32,2%, vuonna 2014 jo 43 %. Naiset ja miehet Suomessa 2016, *Tilastokeskus*. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedotot/julkaisuluettelo/yyti_namisu_201600_2016_16132_net.pdf (21.3.2019)
- 393 Pohjalainen 2.4.2000.
- 394 'Professorien palkkakehitys tasaantunut', *Acatiimi* 4/2005.
- 395 *Palkkaselvitys* 2010, 13.
- 396 *Palkkaselvitys* 2017, 11.
- 397 Toimintakertomus 2011, Toimintakertomus 2013; Toimintakertomus 2014.
- 398 Toimintakertomus 2013.
- 399 Toimintakertomus 2014.
- 400 *Ylioppilaslehti* 6/2005.
- 401 *HS* 3.6.2005; *Ylioppilaslehti* 7/2005; *Suomen Kuvalehti* 12–13/2005.
- 402 *Tirronen*, 2010, 100-111; *Kallo* 2011, 9-10; *Patomäki* 2005, 58-59.
- 403 *Patomäki* 2005, 62.
- 404 *Kallioinen*, 2007, 158; *Huhtanen & al.* 2005, 9.

- 405 Kallioinen 2007, 159.
- 406 Kannustavaan palkkaukseen 1996, 22-23.
- 407 Kannustavaan palkkaukseen 1996, 14-15, 19.
- 408 Kallioinen 2007, 160-161.
- 409 Klaus Sundbäck, 'Pattitilanne uusien palkkausjärjestelmien kehittämisessä?', Acatiimi 9/2000; Kallioinen 2007 159.
- 410 Toimintakertomus 2001.
- 411 Toimintakertomus 2000, Toimintakertomus 2001.
- 412 'Palkkauudistustilanne yliopistoissa', Acatiimi 9/2001.
- 413 'Palkkauudistustilanne yliopistoissa', Acatiimi 9/2001.
- 414 'Palkkauudistustilanne yliopistoissa', Acatiimi 9/2001.
- 415 'Palkkauudistustilanne yliopistoissa', Acatiimi 9/2001.
- 416 Ehdotus Yliopistoissa käyttöön otettavaksi palkkausjärjestelmäksi ja sen perustelut. Yliopistojen palkkausjärjestelmän uudistamista kehittäneen työnantajaryhmän muistio 29.4.2002, Palkkausjärjestelmä uudistus 2002.
- 417 Ehdotus Yliopistoissa käyttöön otettavaksi palkkausjärjestelmäksi ja sen perustelut. Yliopistojen palkkausjärjestelmän uudistamista kehittäneen työnantajaryhmän muistio 29.4.2002, Palkkausjärjestelmä uudistus 2002.
- 418 Akava-JS:n lausunto yliopistojen palkkausjärjestelmän uudistamisesta työnantajatyöryhmän muistion 29.4.2002 pohjalta, 10.6.2002, Palkkausjärjestelmä uudistus 2002.
- 419 Hallitus 20.5.2002, Hallitus 2002, 1-5; Hallitus 30.8.2002.
- 420 Toimintakertomus 2002; Toimintakertomus 2003, 6.
- 421 Toimintakertomus 2003.
- 422 Pakkanen – Puhakka – Kulmala, 'Kannustavaa palkkausjärjestelmää etsimässä', Acatiimi 6/2003, Pakkanen – Puhakka – Kulmala, 'Tiellä kohti uutta palkkausjärjestelmää', Acatiimi 4/2003.
- 423 'Palkkausjärjestelmä puhutti Professoriliiton valtuustoa', Acatiimi 5/2013.
- 424 'Ujpi sävytti Professoriliiton hallituksen syksyn avausta', Acatiimi, 9/2003.
- 425 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 426 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 427 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/2004; Jorma Virkkala, 'Työmarkkinatilanne – tupo ja UPJ', Acatiimi 11/2004; Jorma Virkkala, 'Työmarkkinatilanne', Acatiimi 12/2004.
- 428 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 429 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 430 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 431 Jorma Virkkala, 'Professorit ja palkkausudistus', Acatiimi 10/ 2004.
- 432 Tapani Pakkanen, 'Uusi palkkausjärjestelmä sisäajossa', Acatiimi 1/2005.
- 433 Jäsenkirje 4/2004.
- 434 Jorma Virkkala, 'Työmarkkinatilanne', Acatiimi 12/2004.
- 435 Hallitus 21.2.2005.
- 436 Jorma Virkkala, 'Palkkausudistuksen vaikutukset', Acatiimi 3/2005.
- 437 Yrjö Haila, 'Tunnistammeko UPJ:n haitat?', Acatiimi 2/ 2005.
- 438 Yrjö Haila 'Tunnistammeko UPJ:n haitat?', Acatiimi 2/ 2005.
- 439 Tapani Pakkanen, 'UPJ on pyritty rakentamaan yliopistoihin sopivaksi', Acatiimi 2/2005.
- 440 Kansan Uutiset 15.3.2005; Kaleva 16.3.2005; Aamulehti 12.3.2005; Pohjalainen 16.3.
- 441 Patomäen avoin kirje, hallituksen kokouksen 14.3.2005 liitteenä.
- 442 'Professorit vilauttelevat lakkoa pääsykoeaikaan', Aamulehti 12.3.2005.
- 443 Pohjalainen 16.3.2005; Ny Tid 3/2005.
- 444 Turun Sanomat 15.3.2005; Aamulehti 12.3.2005; Patomäki 2005, 12-13.
- 445 Patomäki 2005, 23-24; Turun Sanomat 15.3.2005.
- 446 Ylioppilaslehti 6/2005.
- 447 Hallitus 14.3.2005.
- 448 Patomäki 2005, 12-13.
- 449 Hallitus 14.3.2005, liite.
- 450 Patomäki 2005, 12-13.
- 451 Ylioppilaslehti 6/2005.
- 452 Turun Sanomat 15.3.2005.
- 453 Ylioppilaslehti 7/2005.
- 454 Ylioppilaslehti 6/2005; Hallitus 14.3.2005.

- 455 ' Palkkausudistus Professoriliiton valtuuston ykkösaide', Acatiimi 5/2005.
- 456 Jäsenkirje 2/2005.
- 457 Hallitus 4.4.2005.
- 458 Helsingin Sanomat 15.3.2005.
- 459 Pohjalainen 21.3.2005.
- 460 Taloussanomat 22.3.2005.
- 461 Hallitus 4.4.2005.
- 462 Jäsenkirje 3/2005.
- 463 Tapani Pakkanen, 'Palkkausjärjestelmän kehittämisessä tarvitaan edelleen järjestöjen panosta', Acatiimi 4/2005.
- 464 Pohjalainen 21.3.2005.
- 465 Etelä-Saimaa 29.3.2005.
- 466 Jäsenkyselyn ennakkotuloksia 15.5.2005, hallitus 16.5.2005, liite; Jorma Virkkala, 'Professorit pitivät UPJ-tiedotusta riittävänä.', Acatiimi 6/2005.
- 467 Eduskunnan oikeusasiamiehen julkaisu 7.9.2006, 'Oikeusasiamies ei näe, että yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä uhkaisi tieteen vapautta ja yliopistojen itsehallintoa'; Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, päätös dnr 1122/4/05.
- 468 Tapani Pakkanen, 'Palkkausjärjestelmän kehittämisessä tarvitaan edelleen järjestöjen panosta', Acatiimi 4/2005.
- 469 Hallitus 25.8.2005.
- 470 Toimintakertomus 2005.
- 471 Hallitus 13.12.2005, liite 2; Toimintakertomus 2005.
- 472 Jorma Virkkala, 'Neuvottelutuloksen sisältö ja vaikutukset', Acatiimi 1/2006; Toimintakertomus 2005.
- 473 Hallitus 3.4.2006; Toimintakertomus 2006.
- 474 Toimintakertomus 2005; Toimintakertomus 2006.
- 475 Hallitus 24.8.2006, liite: 'Yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä: 22.6. solmitun sopimuksen tarkastelu Professoriliiton näkökulmasta 13.8.2006'.
- 476 Toimintakertomus 2006.
- 477 Toimintakertomus 2006.
- 478 Toimintakertomus 2006; Toimintakertomus 2007.
- 479 Toimintakertomus 2015.
- 480 Yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä: Professorien palkkakehityksen tarkastelu ja sopimuksen toteutuminen kesäkuu 2006- helmikuu 2007, Tapani Pakkanen 15.5.2007, moniste, Uusi palkkausjärjestelmä 2005-2011; Toimintakertomus 2007.
- 481 Toimintakertomus 2008.
- 482 Hallitus 24.8.2006, liite: Hallituksen seminaari 23.-24.8.2006, muistio.
- 483 'Yliopiston opettajien palkkakehitys YPJ:ssä', Acatiimi 8/2010.
- 484 Kynkäänniemi 2008, 67-76.
- 485 Hallitus 24.8.2006, liite: 'Yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä: 22.6. solmitun sopimuksen tarkastelu Professoriliiton näkökulmasta 13.8.2006'.; Petra Havu, 'Väärin myyty', Talouselämä 15/2005.
- 486 Hallitus 24.8.2006, liite; Hallituksen seminaari 23.-24.8. 2006, muistio.
- 487 Tarja Niemelä, 'Yliopistoihin tulee paikallisesti jaettavia palkkauseriä – niiden saaminen edellyttää aktiivisuutta', Professoriblogi 1.10.2018. <http://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/yliopistoihin-tulee-paikallisesti-jaettavia-palkkauseria-niiden-saaminen-edellyttaa-aktiivisuutta/> (14.3.2019); Yliopistojen palkkausjärjestelmä muuttuu, Professoriliitto 28.9.2018, <https://www.professoriliitto.fi/?x23370=899374>, (14.3.2019); 'Palkkausjärjestelmän uudistuksesta syntyi sopu', Professoriliitto 28.9.2018, <https://www.professoriliitto.fi/?x23370=899283>.(14.3.2019).
- 488 JUKOn yliopistosektorin neuvottelutiedote 2/2017-201, neuvottelutiedote 3/2017-2018, neuvottelutiedote 4/2017-2018, Järjestövalmius 2018.
- 489 JUKOn yliopistosektorin Neuvottelutiedote 2/2017-201, Neuvottelutiedote 3/2017-2018, Neuvottelutiedote 4/2017-2018, Järjestövalmius 2018; Professoriliiton viestintä, Jouni Kivistö-Rahnaston sähköpostitiedote jäsenille 24.1.2018; Professoriliitto Bulevardilla', Tarja Niemelä, 'Professoriliitto Bulevardilla', Professoriblogi 12.3.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/professoriliitto-bulevardilla/>. (14.3.2019); Neuvottelutiedote 9/2017-2018, Järjestövalmius 2018.
- 490 JUKOn yliopistosektorin Neuvottelutiedote 2/2017-201, Neuvottelutiedote 3/2017-2018, Neuvottelutiedote 4/2017-2018, Järjestövalmius 2018.
- 491 JUKOn yliopistosektorin Neuvottelutiedote 5/2017-2018, Neuvottelutiedote 6/2017-2018, Neuvottelutiedote 7/2017-2018-
- 492 Jäsentiedote 24.1.2018.
- 493 Sähköpostitiedote Professoriliiton jäsenille 2.2.2018; Neuvottelutiedote 10/2017-2018, neuvottelutiedote 11/2017-2018, Järjestövalmius 2018; Tarja Niemelä 8.11.2018, tiedonanto.
- 494 JUKOn yliopistosektorin neuvottelutiedote 15/2017-2018, 12.2.2018; 'Yliopistosektorille työtaisteluvaroitus', Professoriliiton tiedote 13.2.2018, https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/yliopistosektorille_tyotaisteluvaroitus.2835.news (21.3.2018).

- 495 Neuvottelutiedote 15/2017-2018, Järjestövalmius 2018.; Jaana Hallamaa, 'Tärkein voimavara?', Professoriblogi 12.2.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/jaana-hallamaa/tarkein-voimavara/> (14.3.2019).
- 496 "Palkansaajajärjestöt luovat neuvotteluista väärää mielikuvaa", Sivistystyönantajat, uutiset ja tiedotteet 9.2.2018, <https://www.sivista.fi/uutiset/palkansaajajarjestot-luovat-neuvotteluista-vaaria-mielikuvia/> (14.3.2019).
- 497 Neuvottelutiedote 14/2017-2018, Neuvottelutiedote 15/2017-2018, Järjestövalmius 2018.
- 498 Professoriliiton jäsenviesti 9.2.2018. Järjestövalmius 2018.
- 499 'Yliopistosektorille työtaisteluvaroitus', Professoriliiton tiedote 13.2.2018.
- 500 Sähköpostitiedote Professoriliiton jäsenille 13.2.2018, Sähköpostitiedote Professoriliiton jäsenille 20.2.2018, Sähköpostitiedote Helsingin yliopiston Professoriliiton jäsenille 27.2.2018, Järjestövalmius 2018.; Yliopistosektorille uusi lakkovaroitus, Professoriliiton tiedote 20.2.2018. https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/yliopistosektorille_uusi_lakkovaroitus.2851.news.
- 501 Yle uutiset 27.2.2018, <https://yle.fi/uutiset/3-10093966> (14.3.2019).
- 502 'Yliopistoja koskevan työriidan sovittelu jatkuu', Valtakunnansovittelija, tiedote 27.2.2018; https://valtakunnansovittelija.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yliopistoja-koskevan-tyoriidan-sovittelu-jatkuu (14.3.2019); 'Helsingin yliopiston henkilöstön lakko alkaa ja kolmas lakkovaroitus annettu', Tieteentekijöiden tiedote 27.2.2018, https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/helsingin_yliopiston_henkiloston_lakko_alkaa_ja_kolmas_lakkovaroitus_annettu.2863.news (14.3.2019).
- 503 'Yhteishenki lämmitti pakkasessa', Acatiimi 2/2018.
- 504 'Puheenjohtaja, joka vei professorit lakkoon', Jouni Kivistö-Rahnaston haastattelu, Acatiimi 2/2018.
- 505 'Maarit Valo, 'Yhdessä me olemme yliopisto', Professoriblogi 19.3.2018., <http://blogi.professoriliitto.fi/maarit-valo/yhdessa-me-olemme-yliopisto/> (14.3.2019).
- 506 MTV uutiset 28.2.2018, <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/helsingin-yliopiston-professorit-lakossa-ensimmaistakertaa-suomen-historiassa-mitta-tuli-tayteen/6789506#gs.SzUb6UU> (14.3.2019).
- 507 Etelä-Suomen Sanomat 28.2.2018, <https://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/art2441046>, (14.3.2019).
- 508 'Talouselämä 28.2.2018, <https://www.talouselama.fi/uutiset/tekiko-tyonantaja-virhearvion-professorit-ensimmaiseen-lakkoonsa-vaikka-olisivat-hyvaksyneet-heikomman-palkkaratkaisun/408285cd-2b6b-3d08-9542-e738582c9453?ref=twitter:26ad> (14.3.2019).
- 509 Turun Sanomat 5.3.2018.
- 510 JUKOn tiedote 23.2.2018; JUKOn tiedote 2.3.2018.
- 511 Lasse Laatonen, 'Yliopistoille saatava työrauha', Iltalehti 4.3.2018.
- 512 'Yliopistojen työriitaan sovintoehdotus', valtakunnansovittelijan tiedote 5.3.2018, https://valtakunnansovittelija.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yliopistojen-tyoriitaan-sovintoehdot-1, 'Yliopistoalalle sovinto - työtaistelu-uhat peruuntuvat', valtakunnansovittelijan tiedote 6.3.2018, (14.3.2019); https://valtakunnansovittelija.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yliopistoalalle-sovinto-tyotaistelu-uhat-peruuntuvat.
- 513 Tarja Niemelä, 'Professoriliitto Bulevardilla', Professoriblogi 12.3.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/tarja-niemela/professoriliitto-bulevardilla/> (14.3.2019); Raija Pyykkö, 'Visiona paremmat työolot professoreille', Professoriblogi 26.2.2018, <http://blogi.professoriliitto.fi/raija-pyykko/visiona-paremmat-tyoolot-professoreille/> (14.3.2019)
- 514 Puheenjohtaja, joka vei professorit lakkoon', Jouni Kivistö-Rahnaston haastattelu, Acatiimi 2/2018.

Lähteet

Professoriliiton arkisto

Hallituksen pöytäkirjat 2002, 2005–2010, 2012, 2014–2017
Järjestövalmius 2018
Jäsenkirjeet 2001, 2004–2005, 2008, 2010–2011, 2013
Lausunnot 2003–2007, 2009–2012, 2014, 2017, 2018
Palkkaselvitykset 2003–2018
Palkkausjärjestelmämuudistus 2002
Professoriblogi
Professoriliiton säännöt
Professorin työ 2012 -kysely
Professorin työ 2014 -selvitys
Tiedotteet 2003, 2006–2008, 2013
Toimintakertomukset 2000–2004, 2006–2011, 2013–2015
Uusi palkkausjärjestelmä 2005–2011
Valtuuston pöytäkirjat 2001, 2005, 2012
Yliopisto professorin työnantajana 2016 -selvitys

Painetut lähteet

Eduskunnan oikeusasiamies, julkaisut 2006.
Eduskunnan oikeusasiamies, ratkaisut 2006.
Eduskunnan perustuslakivaliokunta, lausunnot 2009.
Naiset ja miehet Suomessa. Tilastokeskus, Helsinki 2016.
Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1990. Tilastokeskus, Helsinki 1992.
Valtakunnansovittelija, tiedotteet 2018.
Valtioneuvoston kanslia, tiedotteet 2015.
Valtion talousarvioesitys 2007; Valtionvarainministeriö.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti 2005, 2012, 2015, 2016
Acatiimi 2000–2018
Aikalainen 2010
Akavalainen-verkkolehti 2016
Demokraatti 2015
Etelä-Saimaa 2005-2006, 2008-2009, 2015
Etelä-Suomen-Sanommat 2010, 2018
Helsingin Sanomat 1995, 2000–2003, 2005, 2007–2008, 2010–2011, 2015–2018
Hufvudstadsbladet 2015
Hämeen Sanomat 2015
Ilta-Lehti 2000
Kainuun Sanomat 2000
Kaleva 2005, 2011

Kansan Uutiset 2005, 2008, 2015
Kauppalehti Extra 2004
Keskisuomalainen 2002, 2004–2005, 2008, 2015
Keski-Uusimaa 2000
Lapin Kansa 2016
Ny Tid 2005
Pohjalainen 2000, 2005, 2010
Pohjolan Sanomat 2016
Salon Seudun Sanomat 2011, 2013
Sanansaattaja Joensuun yliopistosta 2004
Savon Sanomat 2001-2003, 2015, 2017
Suomen Kuvalehti 1991, 1996, 2001, 2004–2005, 2007, 2010, 2016, 2018
Suomen Tietotoimisto 2005
Talouselämä 2005, 2016, 2018
Talous Sanomat 2005
Turun Sanomat 2000, 2005, 2008
Yle uutiset 2016, 2018, <https://yle.fi/uutiset>
Yliopistolehti 1995, 2004
Ylioppilaslehti 2005

Haastattelut

Professori Timo Airaksinen kertoo professorin arjesta (video esitetty Tieteen päivillä 14.1.2011)
Puheenjohtaja Kaarle Hämeri
Puheenjohtaja Juhani Keinonen
Puheenjohtaja Risto Laitinen
Puheenjohtaja Tapani Pakkanen
Puheenjohtaja Maarit Valo
Professori Esko Valtaoja kertoo professorin arjesta (video esitetty Tieteen päivillä 14.1.2011)
Toiminnanjohtaja Jorma Virkkala

Kirjallisuus

Aarrevaara, Timo ja Pekkola, Elias, *Muuttuva akateeminen professio Suomessa - maaraportti*. Tampere University Press, Tampere 2010.

Ahola, Sakari, *Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen. Korkeakoulutuksen muuttuva asema yhteiskunnallisen valikoinnin järjestelmänä*. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Turku 1995.

Airaksinen, Timo, 'Mysteerinäytelmä professorinvalinta'. Teoksessa Matti Wiberg (toim.) *Yliopisto uusiksi. Aktiivitutkijoiden näkökulmia*. Gaudeamus, Helsinki, 1995.
Alestalo, Matti, 'Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen'. Teoksessa: *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva 1985.

Antikainen, Ari ja Jolkkonen, Arja, *Sivistyneistöä vai teknokraatteja? Selvitys tohtoriksi ja professoriksi tulosta Suomen korkeakoululaitoksessa historiassa, kasvatustieteessä, liiketaloustieteessä ja sosiologiassa vuosina 1950-1985*. Tampereen yliopisto, Tampere 1988.

Autio, Veli-Matti, 'Professorin viran ja arvon kehitys Suomessa'. Teoksessa: Veli-Matti Autio (toim.), *Suomen Professorit – Finlands Professorer 1640-2007*. Professoriliitto, Helsinki 2000.

Ervasti, Jenni, *Professorin työ: kokemukset työoloista ja työn iloista. Professoriliiton kyselytutkimus 2012 ja 2014*. S.l. 2014.

Eskola, Seikko, 'Professorit Suomen historiassa ja yhteiskunnassa.' Teoksessa: Veli-Matti Autio (toim.), *Suomen Professorit – Finlands Professorer 1640-2007*. Professoriliitto, Helsinki 2000.

Finkenstaedt, Thomas, 'Teachers.' Teoksessa: Walter Rüegg (toim.), *A History of the University in Europe. Volume 4, Universities since 1945*. Cambridge University Press, Cambridge 2011.

Hakala, Johanna, Kaukonen, Erkki, Nieminen, Mika ja Ylijoki, Oili-Helena, *Yliopisto – tieteen kehdestä projektimyllyksi? Yliopistollisen tutkimuksen muutos 1990-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki 2003.

Hautamäki Antti ja Stähle, Pirjo, *Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys?* Gaudeamus, Helsinki 2012.

Itä-Suomen yliopisto – tulevaisuuden yliopisto ajassa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:15

Juntunen, Jouni K., 'Kohtuullistamisen mahdollisuudesta.' Teoksessa: Räsänen Keijo (toim.), *Tutkijat kertovat – kymmenen esseetä akateemisesta työstä*. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, Helsinki 2011.

Juppo, Virpi, *Muutoksen johtaminen suomalaisessa yliopistouudistuksessa rehtoreiden näkökulmasta*. Vaasan yliopisto, Vaasa 2011.

Jääskinen, Niilo ja Rantanen, Jorma, *Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:2. Opetusministeriö, Helsinki 2007.

Kallio, Kirsi-Mari, "Ketä kiinnostaa tuottaa tutkintoja ja julkaisuja liukuhihnaperiaatteella...?" - Suoritusmittauksen vaikutukset tulosohjattujen yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnan työhön. Turun kauppakorkeakoulu, Turku 2014.

Kallioinen, Mika, *Professoriliitto 1969-1999. Kolme vuosikymmentä tieteen ja ammattikunnan puolesta*. Professoriliitto, Helsinki 1999.

Kallioinen, Mika, *Tieteentekijän muuttuva kuva. Tieteentekijöiden liitto 1967-2007*. Tieteentekijöiden liitto, Vammala 2007.

Kallo, Johanna, *OECD Education Policy: A Comparative and historical study focusing on the thematic reviews of tertiary education*. Jyväskylä 2009.

Kankaanpää, Jenni, *Kohti yritysmäistä hyöty-yliopistoa. Valtiovallan tahto Suomessa vuosina 1985-2006 ja kokemukset kolmessa yliopistossa*. Turun yliopisto, Turku 2013.

Kannustavaan palkkaukseen. Valtion palkkausjärjestelmien uudistaminen. Valtiovarainministeriö, henkilöstöosasto, Valtion työmarkkinalaitos. Edita, Helsinki 1996.

Karjalainen, Sakari, 'Tiede ja yliopistouudistus'. *Tieteessä tapahtuu* 5/2008.

Kaukonen, Erkki ja Välimaa, Jussi, 'Yliopistopolitiikan ja rakenteellisen kehittämisen taustoja.' Teoksessa: Aittola Helena ja Marttila Liisa (toim.), *Yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, akateemiset yhteisöt ja muutos. RAKE-yhteishankkeen (2008-2009) loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:5, 2010.

Kauppi, Pekka, *Kahlittu yliopistomme. Miten vapaudumme byrokratiasta ja opetuksen ylenkatsomisesta?* Into, Helsinki 2017.

Kekäle, Jouni, *Academic Leadership*. Nova Science Publishers, Huntington 2001.

Keränen, Marja, 'Autonomiaa joka lähtöön'. Teoksessa: Pertti Ahonen, Paul-Erik Korvela ja Kari Jalonen (toim.), *Uusi yliopisto - Yritys, puolue vai oppineiden tasavalta?* SoPhi, Jyväskylä 2013.

Klinge, Matti, *Helsingin yliopisto 1917-1990*. Otava, Helsinki 1990.

Kolbe, Laura, *Eliitti, traditio, murros. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1960-1990*. Otava, Helsinki 1996.

Kolbe, Laura, 'Yliopisto, ylioppilaat ja kansallinen omakuva'. Teoksessa: Anja Kervanto Nevanlinna ja Laura Kolbe (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Tammi, Helsinki 2003.

Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet, Opetusministeriön monisteita 2006:2

Koski, Leena, 'Yliopiston sisäisen järjestyksen muutos 1980-luvulta 2010-luvulle'. Teoksessa: Tuukka Tomperi (toim.), *Akateeminen kysymys? Yliopistolain kritiikkiä ja kiista uudesta yliopistosta*. Vastapaino, Tampere 2009.

Kynkäänniemi, Heli, *Keskustelu uudesta palkkausjärjestelmästä – akateemisten arvojen murtaja vai toiveiden täyttäjät?*. Painamaton pro gradu -tutkielma. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto 2008.

Laatunen, Lasse, 'Yliopistoille saatava työrauha'. *Iltalehti* 4.3.2018.

Lampinen, Osmo, *Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen: Reformeja ja innovaatioita*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25.

Lyytinen, Anu, Marttila, Liisa, Ylijoki, Oili-Helena ja Kaukonen, Erkki, 'Rakenteet muuttuvat – muuttuuko tutkimus?'. Teoksessa: Aittola Helena ja Marttila Liisa (toim.), *Yliopistojen rakenteellinen kehittäminen, akateemiset yhteisöt ja muutos. RAKE-yhteishankkeen (2008-2009) loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:5, Helsinki 2010.

Michelsen, Karl-Erik, *Kansainvälistyvä yliopisto. Suomalaisen yliopistojärjestelmän haasteet*. Sitran julkaisusarja 270. Edita, Helsinki 2004.

Mäenpää, Olli, *Yliopistolaki*, WSOY, Helsinki 2009.

Mäntylä, Hans, *On "Good" Academic Work. Practicing Respect at Close Range*. Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki 2007.

Nevala, Arto ja Rinne, Risto, 'Korkeakoulutuksen muodonmuutos'. Teoksessa: Pauli Kettunen ja Hannu Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. SKS, Helsinki 2012.

Niinikoski, Marja-Liisa, *Innovation: formation of a policy field and a policy-making practice*. Aalto University, Helsinki 2011.

Palonen, Kari, 'Professorit poliitikoina - pelikentät ja retoriikan lajit'. *Politiikka* 57 (3) 2015, 163-177.

Patomäki, Heikki, *Yliopisto Oyj. Tulosjohtamisen ongelmat - ja vaihtoehto*. Gaudeamus, Helsinki 2005.

Pekkola, Elias, 'Akateeminen professio ja akateeminen työ'. Teoksessa: Elias Pekkola, Jussi Kivistö ja Vuokko Kohtamäki (toim.), *Korkeakouluhallinto. Johtaminen, talous ja politiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2014.

Pekkola, Elias, *Korkeakoulujen professio Suomessa. Ajankuvia, käsitteitä ja kehityskulkuja*. Tampereen yliopisto, Tampere 2014b.

Pekkola, Elias, Siekkinen, Taru, Kivistö, Jussi ja Lyytinen, Anu, 'Management and academic profession: comparing the Finnish professors with and without management positions'. *Studies in Higher Education* 43 (11) 2018, 1949-1963.

- Pietilä, Maria, 'Incentivising academics: experiences and expectations of the tenure track in Finland'. *Studies in Higher Education* 2017.
- Pirttilä, Ilkka ja Eriksson-Piela, Susan, *Yliopistotyön kirot ja tähtihetket. Kuka kehittää hyvinvointia akateemisessa työssä?* Minerva, Jyväskylä 2004.
- Raivio Kari, 'Maailman yliopistot mullistuksessa'. Teoksessa: Kari Raivio (toim.), *Laatu, laatu, laatu. Yliopistojen elinehto*. Suomen toivo –ajatuspaja, Helsinki 2013.
- Ranki, Sinimaaria, *Keskijohdon kokemuksia yliopistojen strategisesta johtamisesta*. Työsuojelurahasto. Helsinki 2017.
- Rauhala, Urho, *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus*. WSOY, Porvoo – Helsinki 1966.
- Rinne, Risto, 'Koulutetun eliitin erottautuminen'. Teoksessa: Pauli Kettunen ja Hannu Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. SKS, Helsinki 2012.
- Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto ja Plamper, Raakel, 'Suomalaisen yliopiston itseymmärrys, itsepuolustus ja haasteet 1920-luvulta 2010-luvulle rehtoreiden puheissa', *Kasvatus & Aika* 3, 2015.
- Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto, Simola, Hannu, Lehto, Reeta, Jauhiainen, Annukka ja Laiho, Anne, *Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa. Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana*. Suomen kasvatustieteellisen seura, Jyväskylä 2012.
- Sipilä, Jorma, *Valta yliopistossa*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppar korkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16.
- Tirronen, Juhani, *Yliopistoa etsimässä. Johdatus yliopiston ajatukseen*. The University of Eastern Finland, Kuopio 2010.
- Tirronen, Jarkko ja Kohtamäki, Vuokko, 'Korkeakoulutuksen idea, arvot ja autonomia'. Teoksessa: Elias Pekkola, Jussi Kivistö ja Vuokko Kohtamäki (toim.), *Korkeakouluhallinto. Johtaminen, talous ja politiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2014.
- Turusta tieteen huippukeskittymä*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14.
- Valtion tutkimuslaitosten ja -rahoituksen kokonaisuudistuksen (TULA-uudistuksen) arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 74/2018.
- Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomukset 207/2010.
- Valtion talousarvioesitys 2007*. Valtiovarainministeriö.
- Vanttaja, Markku, *Yliopiston villit vuodet. Suomalaisen yliopistolaitoksen muutoksia ja uudistuksia 1990-luvulta 2000-luvun alkuun*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turku 2010.
- Virkkunen, Henna, 'Yliopistouudistuksen ydin'. *Tieteessä tapahtuu* 2/2009.
- Virranniemi, Maria, *Tutkimus- ja innovaatiojohtaminen suomalaisissa yliopistoissa*. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2015.
- Virtanen, Turo, 'Johtaminen korkeakouluissa'. Teoksessa: Elias Pekkola, Jussi Kivistö ja Vuokko Kohtamäki (toim.), *Korkeakouluhallinto. Johtaminen, talous ja politiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2014.
- Välimaa, Jussi, *Higher Education Cultural Approach*. University of Jyväskylä, Jyväskylä 1995.
- Välimaa, Jussi, 'Akateeminen työ – palkkatyötä vai säätyläisyyttä?'. Teoksessa: Helena Aittola ja

Oili-Helena Ylijoki (toim.), *Tulosohjattua autonomiaa. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt*. Gaudeamus, Helsinki 2005.

Välimaa, Jussi, 'Uusi yliopistolaki ja kansallisen yliopistolaitoksen yhtiöittäminen'. Teoksessa: Johanna Lasonen ja Jani Ursin (toim.), *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia*. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä 2011.

Välimaa, Jussi, 'Yliopistojen kollegiaalisuudesta – traditio ja haasteet yhtiöyliopistossa'. Teoksessa: Matti Vesa Volanen (toim.), *Toiseksi paras? Tieteentekijät ja uusi yliopisto*. Tieteentekijöiden liitto, Helsinki 2012.

Välimaa, Jussi, *Opinteillä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle*. University Press of Eastern Finland, Kuopio 2018.

Wennberg, Mikko, Korhonen, Nita ja Koramo, Marika, *Korkeakoulu-uudistusten vaikutusten arviointi*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2018.

Wrede, Johan, 'Itsenäinen yliopisto – Essee kahdesta kulttuurista: tutkijayhteisöstä ja valtionhallinnosta'. Teoksessa: Paavo Uusitalo ja Jukka Lipponen (toim.), *Yliopisto ja valtiovalta – Yliopistolaki ja sen perustelut*. Gaudeamus, Helsinki 1995.

Ylijoki, Oili-Helena, *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio*. Vastapaino, Tampere 1998.

Ylijoki, Oili-Helena ja Ursin, Jani, 'The construction of academic identity in the changes of Finnish higher education'. *Studies in Higher Education* 38 (8) 2013, 1135-1149.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ajankäyttötutkimus. Tilastokeskus, Helsinki 2006.

Yliopistolaitoksen uudistamisen suuntaviivat. OPM:n yliopistolakityöryhmä julk. 29.8.2007.

Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2012:21.

Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:30.

Professoriliiton hallitus, valtuuston puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat, toiminnanjohtajat ja toimistohenkilöstö 1969–2019

1969-1970

Johtokunta

Pj. Ernst Palmén HY
Varapj. Martti Salmi TY
Olli Lounasmaa TKK
Aimo Turunen HY
Väinö Heikkinen TaY

Toiminnanjohtaja

Ilmo Rinkinen

Toimisto

Siht. Anneli Rintanen

Valtuuskunta

Pj. Bengt Broms HY
Varapj. Kyösti Julku OY

1971

Johtokunta

Pj. Leo Heikurainen HY
Varapj. Raimo Lehti TKK
Väinö Heikkinen TaY
Paavo Pulkkinen JY
Mauri Luukkala TKK

Toiminnanjohtaja

Ilmo Rinkinen

Toimisto

Siht. Anneli Rintanen

Valtuuskunta

Pj. Bengt Broms HY

1972

Johtokunta

Pj. Leo Heikurainen HY
Varapj. Raimo Lehti TKK
Väinö Heikkinen TaY
Paavo Pulkkinen JY
Mauri Luukkala TKK

Toiminnanjohtaja

Ilmo Rinkinen

Toimisto

Siht. Anneli Rintanen

Valtuuskunta

Pj. Bengt Broms HY

1973

Johtokunta

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Mauri Luukkala TKK
Leo Heikurainen HY
Sven Kock SHH
Paavo Pulkkinen JY

Toiminnanjohtaja

Ilmo Rinkinen (-31.1.)
Vilho Lukkarinen (1.3.-)

Toimisto

Toim.hoit. Anneli Rintanen
Toim.apul. Ethel Kallio

Valtuuskunta

Pj. Bengt Broms HY
Varapj. Esko Pennanen TaY

1974

Hallitus

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Sven Kock SHH
Leo Heikurainen HY
Kalevi Piha TuKKK
Aimo Turunen HY

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen

Toimisto

Toim.hoit. Anneli Rintanen
Toim.apul. Ethel Kallio

Valtuuskunta

Pj. Bengt Broms HY
Varapj. Esko Pennanen TaY

1975

Hallitus

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Hannu Suomalainen TY
Leo Heikurainen HY
Sven Kock SHH
Tore Modeen HY
Esa Mäntysalo TTKK

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen

Toimisto

Toim.siht. Anneli Rintanen
Kerstin Rikberg (1.3.-)

Liittovaltuusto

Pj. Paavo Riekinen TY
Varapj. Pertti Pesonen HY

1976

Hallitus

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Hannu Suomalainen TY
Keijo Kajantie HY
Sven Kock SHH
Tore Modeen HY
Esa Mäntysalo TTKK

Liittovaltuusto

Pj. Paavo Riekkinen TY
Varapj. Pertti Pesonen HY

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen

Toimisto

Toim.siht. Kerstin Rikberg
Palkka-asiain siht. Jouko Jokinen (15.4.-)

1977

Hallitus

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Keijo Kajantie HY
Auvo Kiiskinen TaY
Sven Kock SHH
Hannu Suomalainen TY
Päiviö Tommila HY

Liittovaltuusto

Pj. Matti Karras OY
Varapj. Heikki Leskinen JY

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen (-31.7.)
Tapani Peltonen (15.8.-)

Toimisto

Toim.siht. Kerstin Rikberg (-28.2.)
Ritva Pajuniemi (15.3.-)
Palkka-asiain siht. Jouko Jokinen (-30.4.)

1978

Hallitus

Pj. Raimo Lehti TKK
Varapj. Keijo Kajantie HY
Auvo Kiiskinen TaY
Sven Kock SHH Hannu Suomalainen TY
Päiviö Tommila HY

Liittovaltuusto

Pj. Matti Karras OY
Varapj. Heikki Leskinen JY

Toiminnanjohtaja

Tapani Peltonen

Toimisto

Toim.siht. Ritva Pajuniemi
Toim.apul. Sirpa Riutta (4.9.-)

1979

Hallitus

Pj. Keijo Kajantie HY
Varapj. Martti Tienari HY
Risto Keskinen TTKK
Unto Salo TY
Sven Kock SHH
Päiviö Tommila HY

Liittovaltuusto

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Timo Järvi TY

Toiminnanjohtaja

Tapani Peltonen

Toimisto

Asiamies Leena Lähteenmäki
Toim.siht. Ritva Pajuniemi
Toim.apul. Sirpa Riutta

1980

Hallitus

Pj. Keijo Kajantie HY
Varapj. Martti Tienari HY
Risto Keskinen TTKK
Unto Salo TY
Eero Artto KKK
Pekka Ryttilä TKK

Liittovaltuusto

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Timo Järvi TY

Toiminnanjohtaja

Tapani Peltonen

Toimisto

Asiamies Leena Lähteenmäki
Toim.siht. Ritva Pajuniemi
Toim.apul. Sirpa Riutta

1981

Hallitus

Pj. Martti Tienari HY
Varapj. Unto Salo TY
Eero Artto KKK
Sirkka Kupila-Ahvenniemi OY
Pekka Ryttilä TKK
Kari Sajavaara JY

Liittovaltuusto

Pj. Paavo Malinen JY
Varapj. Timo Järvi TY

Toiminnanjohtaja

Tapani Peltonen (-30.6.)
Vilho Lukkarinen (1.4.-)

Toimisto

Toim.siht. Ritva Pajuniemi (-30.9.)
Toim.siht. Sirpa Riutta (-18.9.)
Toim.siht. Leena Korpiranta (14.9.-)
Toim.siht. Kaija Laukkarinen (21.9.-)

1982

Hallitus

Pj. Martti Tienari HY
Varapj. Antti Niemi TTK
Taimo Iisalo TY
Sirkka Kupila-Ahvenniemi OY
Kari Sajavaara JY
Kai-Veikko Vuoristo KKK

Liittovaltuusto

Pj. Paavo Malinen JY
Varapj. Timo Järvi TY

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen

Toimisto

Toim.siht. Leena Korpiranta
Toim.siht. Kaija Laukkarinen

1983

Hallitus

Pj. Antti Niemi TTK
Varapj. Yrjö Vasari HY
Taimo Iisalo TY
Lauri Patomäki KY
Pekka Vuoria OY
Kai-Veikko Vuoristo KKK

Liittovaltuusto

Pj. Jorma Kangas OY
Varapj. Olli Halkka HY

Toiminnanjohtaja

Vilho Lukkarinen

Toimisto

Toim.siht. Leena Korpiranta
Toim.siht. Kaija Laukkarinen

1984

Hallitus

Pj. Antti Niemi TTK
Varapj. Yrjö Vasari HY
Christofer Cronström HY
Lauri Patomäki KY
Pekka Vuoria OY
Reijo Karvinen TTKK

Liittovaltuusto

Pj. Jorma Kangas OY
Varapj. Olli Halkka HY

Toiminnanjohtaja

Leena Lähteenmäki

Toimisto

Toim.hoit. Kaija Laukkarinen
Toim.apul. Riitta Putkonen
Toim.apul. Maarit Vesanen (15.8.-)

1985

Hallitus

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Christofer Cronström HY
Reijo Karvinen TTKK
Tuomas Peltonen TY
Pekka Vuoria OY
Jouko Kari JY

Liittovaltuusto

Pj. Pekka Mäenpää KY
Varapj. Matti Ranta TKK

Toiminnanjohtaja

Leena Lähteenmäki

Toimisto

Toim.hoit. Kaija Laukkarinen
Toim.apul. Maarit Vesanen

1986

Hallitus

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Pekka Vuoria OY
Reijo Karvinen TTKK
Kalevi Pihlaja TY
Kai-Veikko Vuoristo KKK
Jouko Kari JY

Liittovaltuusto

Pj. Pekka Mäenpää KY
Varapj. Matti Ranta TKK

Toiminnanjohtaja

Leena Lähteenmäki

Toimisto

Toim.hoit. Kaija Laukkarinen (-7.2.)
Toim. hoit. Leena Korpiranta (10.2.-)
Toim. hoit. Leena Korpiranta (10.2.-)

1987

Hallitus

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Reijo Karvinen TTKK
Kalevi Pihlaja TY
Matti Lang KY
Kai-Veikko Vuoristo KKK
Marjatta Marin JY
Aatos Lahtinen HY
Mikko Viitasalo TUTK

Valtuusto

Pj. Pekka Vuoria OY
Varapj. Matti Ranta TKK

Toiminnanjohtaja

Ulla-Riitta Parikka (-20.11.)
Jorma Virkkala (20.11.-)

Toimisto

Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen
Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi (15.8.-)

1988

Hallitus

Pj. Yrjö Vasari HY
Varapj. Reijo Karvinen TTKK
Olle Anckar ÅA
Aatos Lahtinen HY
Matti Lang KY
Marjatta Marin JY
Mikko Viitasalo TUTK
Kai-Veikko Vuoristo KKK

Valtuusto

Pj. Pekka Vuoria OY
Varapj. Matti Ranta TKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1989

Hallitus

Pj. Mikko Viitasalo TUTK
Varapj. Reijo Karvinen TTKK
Leo Ahlstedt TuKKK
Olle Anckar ÅA
Antero Kesäniemi OY
Aatos Lahtinen HY
Matti Lang KY

Valtuusto

Pj. Urpo Kivikari TuKKK
Varapj. Olli Aumala TTKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1990

Hallitus

Pj. Mikko Viitasalo TUTK
Varapj. Reijo Karvinen TTKK
Leo Ahlstedt TuKKK
Antero Kesäniemi OY
Aatos Lahtinen HY
Matti Lang KY
Jussi T. Lappalainen TY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Urpo Kivikari TuKKK
Varapj. Olli Aumala TTKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1991

Hallitus

Pj. Mikko Viitasalo TUTK
Varapj. Aatos Lahtinen HY
Leo Ahlstedt TuKKK
Antero Kesäniemi OY
Antero Aittomäki TTKK
Matti Lang KY
Jussi T. Lappalainen TY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Urpo Kivikari TuKKK
Varapj. Olli Aumala TTKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Marketta Honkanen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1992

Hallitus

Pj. Mikko Viitasalo TUTK
Varapj. Aatos Lahtinen HY
Leo Ahlstedt TuKKK
Antero Kesäniemi OY
Antero Aittomäki TTKK
Markku Kulomaa JY
Jussi T. Lappalainen TY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Urpo Kivikari TuKKK
Varapj. Olli Aumala TTKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Marketta Honkanen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1993

Hallitus

Pj. Aatos Lahtinen HY
Varapj. Antero Aittomäki TTKK
Matti Alanko EKK
Jukka Jokisaari OY
Reijo Raivola TaY
Markku Kulomaa JY
Jussi T. Lappalainen TY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Reijo Karvinen TTKK
Varapj. Ilkka Savijärvi JoY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1994

Hallitus

Pj. Aatos Lahtinen HY
Varapj. Antero Aittomäki TTKK
Matti Alanko EKK
Jukka Jokisaari OY
Reijo Raivola TaY
Eero Puolanne HY
Voitto Helander TY
Kari Sajavaara JY

Valtuusto

Pj. Reijo Karvinen TTKK
Varapj. Ilkka Savijärvi JoY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Leila Teräsalmi-Sovijärvi
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1995

Hallitus

Pj. Jussi T. Lappalainen TY
Varapj. Juhani Keinonen HY
Mauno Kosonen HY
Jukka Jokisaari OY
Reijo Raivola TaY
Vesa Routamaa VY
Voitto Helander TY
Kari Sajavaara JY

Valtuusto

Pj. Reijo Karvinen TTKK
Varapj. Ilkka Savijärvi JoY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1996

Hallitus

Pj. Jussi T. Lappalainen TY
Varapj. Juhani Keinonen HY
Mauno Kosonen HY
Arto Kirri OY
Reijo Raivola TaY
Vesa Routamaa VY
Pirkko Oittinen TTKK
Kari Sajavaara JY

Valtuusto

Pj. Reijo Karvinen TTKK
Varapj. Ilkka Savijärvi JoY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1997

Hallitus

Pj. Jussi T. Lappalainen TY
Varapj. Juhani Keinonen HY
Mauno Kosonen HY
Arto Kirri OY
Tapani Pakkanen JoY
Pekka Pihlanto TuKKK
Pirkko Oittinen TKK
Kari Sajavaara JY

Valtuusto

Pj. Reijo Raivola TaY
Varapj. Ilkka Saraviita LaY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1998

Hallitus

Pj. Jussi T. Lappalainen TY
Varapj. Juhani Keinonen HY
Mauno Kosonen HY
Arto Kirri OY
Tapani Pakkanen JoY
Pekka Pihlanto TuKKK
Maija Grönholm ÅA
Kari Sajavaara JY

Valtuusto

Pj. Reijo Raivola TaY
Varapj. Ilkka Saraviita LaY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

1999

Hallitus

Pj. Juhani Keinonen HY
Varapj. Kari Sajavaara JY
Mauno Kosonen HY
Arto Kirri OY
Tapani Pakkanen JoY
Pekka Pihlanto TuKKK
Maija Grönholm ÅA
Marja-Leena Piitulainen TaY

Valtuusto

Pj. Reijo Raivola TaY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi HKKK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.virk. Maarit Vesanen

2000

Hallitus

Pj. Juhani Keinonen HY
Varapj. Kari Sajavaara JY
Maija Grönholm ÅA
Mauno Kosonen HY
Erkki K. Laitinen, VY
Tapani Pakkanen JoY
Marja-Leena Piitulainen
Pekka Pihlanto TuKKK

Valtuusto

Pj. Reijo Raivola TaY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi KKTK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf (22.5.-)
Toim.virk. Maarit Vesanen (-10.4.)

2001

Hallitus

Pj. Juhani Keinonen HY
Varapj. Kari Sajavaara JY
Maija Grönholm ÅA
Risto Hiltunen TY
Terttu Katila HY
Erkki K. Laitinen VY
Risto Laitinen OY
Marja-Leena Piitulainen TaY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi KKTK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Toim.hoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf

2002

Hallitus

Pj. Juhani Keinonen HY
Varapj. Kari Sajavaara JY
Risto Hiltunen TY
Timo Kalema TTKK
Terttu Katila HY
Erkki K. Laitinen VY
Risto Laitinen OY
Marja-Leena Piitulainen TaY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi KKTK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Petra Havu (15.4.-)
Toim.hoit., taloudenh (1.9.-)
Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf

2003

Hallitus

Pj. Tapani Pakkanen JoY
Varapj. Mauno Kosonen HY (-24.11.),
Terttu Katila HY (24.11.-)
Risto Hiltunen TY
Timo Kalema TTY
Terttu Katila HY (-24.11.)
Maarit Valo JY (24.11.-)
Risto Laitinen OY
Marja-Leena Piitulainen TaY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi KKTK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Petra Havu
Taloudenhoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen (11.3.-)

2004

Hallitus

Pj. Tapani Pakkanen JoY
Varapj. Terttu Katila HY
Risto Hiltunen TY
Timo Kalema TTY
Maarit Valo JY
Guy Ahonen SHH
Risto Laitinen OY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Pirkko Nuolijärvi KKTK

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Petra Havu
Taloudenhoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen (11.3.-)

2005

Hallitus

Pj. Tapani Pakkanen JoY
Varapj. Terttu Katila HY
Juhani Peltonen TY Toimisto
Timo Kalema TTY
Maarit Valo JY
Guy Ahonen SHH
Risto Laitinen OY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Petra Havu (-31.7.)
Asiamies Raija Pyykkö (5.10.-)
Taloudenhoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2006

Hallitus

Pj. Tapani Pakkanen JoY
Varapj. Terttu Katila HY
Juhani Peltonen TY Toimisto
Timo Kalema TTY
Maarit Valo JY Asiamies Raija
Pyykkö
Marjut Laitinen SibA
Risto Laitinen OY
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Vesa Routamaa VY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Leena Korpiranta
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2007

Hallitus

Pj. Risto Laitinen OY
Varapj. Maarit Valo JY
Juhani Peltonen TY
Kaarle Hämeri HY
Harri Siiskonen JoY
Timo Kalema TTY
Marjut Laitinen SibA
Eero Puolanne HY

Valtuusto

Pj. Terttu Katila HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Leena Korpiranta (-31.12.)
Taloudenhoit. Maarit Santala (17.11.-)
Taloudenhoit. Maarit Santala (17.11.-)
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2008

Hallitus

Pj. Risto Laitinen OY
Varapj. Maarit Valo JY
Juhani Peltonen TY
Kaarle Hämeri HY
Harri Siiskonen JoY
Eero Puolanne HY
Juhani Laurinkari KuY
Terttu Utriainen LY

Valtuusto

Pj. Terttu Katila HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2009

Hallitus

Pj. Risto Laitinen OY
Varapj. Maarit Valo JY
Rainer Huopalahti TY
Kaarle Hämeri HY
Salme Näsi TaY
Eero Puolanne HY
Juhani Laurinkari KuY
Terttu Utriainen LY

Valtuusto

Pj. Terttu Katila HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2010

Hallitus

Pj. Risto Laitinen OY
Varapj. Maarit Valo JY
Rainer Huopalahti TY
Kaarle Hämeri HY
Salme Näsi TaY
Pekka Ilmakunnas Aalto
Juhani Laurinkari KuY
Terttu Utriainen LY

Valtuusto

Pj. Terttu Katila HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf
Toim.virk. Maarit Vesanen

2011

Hallitus

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Kaarle Hämeri HY
Rainer Huopalahti TY
Salme Näsi TaY
Markus Lehtinen SibA
Juhani Laurinkari KuY
Pekka Ilmakunnas Aalto
Terttu Utriainen LY

Valtuusto

Pj. Eero Puolanne HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Tiedottaja, viestintäpääll.(1.9.-) Kirsti Sintonen
Asiamies Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala (perhev. 14.5.-)
Taloudenhoit. sij. Anne Lehto (1.6.-)
Toim.siht. Ann-Marie Roslöf (-31.12.)
Toim.siht. Helena Kuusterä (15.11.-)
Toim.virk. Maarit Vesanen (-31.12.)

2012

Hallitus

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Kaarle Hämeri HY
Rainer Huopalahti TY
Salme Näsi TaY
Markus Lehtinen SibA
Pekka Ilmakunnas Aalto
Juhani Laurinkari KuY
Marjukka Anttila TUTK

Valtuusto

Pj. Eero Puolanne HY
Varapj. Maija Fredrikson OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Asiamies, järjestöpääll. (1.3.-) Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala (perhev. -16.9.)
Taloudenhoit. sij. Anne Lehto (-31.12.)
Toim.siht. Helena Kuusterä

2013

Hallitus

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Kaarle Hämeri HY
Rainer Huopalahti TY
Lili Kihn TaY
Markus Lehtinen SibA
Pekka Ilmakunnas Aalto
Juhani Laurinkari KuY
Marjukka Anttila TUTK

Valtuusto

Pj. Eero Puolanne HY
Varapj. Paula Rossi OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Helena Kuusterä
Viestintäass. Milla Talassalo (5.3.-)

2014

Hallitus

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Kaarle Hämeri HY
Rainer Huopalahti TY
Lili Kihn TaY
Markus Lehtinen SibA
Pekka Ilmakunnas Aalto
Alfred Colpaert ISY
Marjukka Anttila TUTK

Valtuusto

Pj. Eero Puolanne HY
Varapj. Paula Rossi OY

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Helena Kuusterä
Viestintäass. Milla Talassalo

2015

Hallitus

Pj. Kaarle Hämeri HY
Varapj. Jouni Kivistö-Rahnasto TTY
Marjukka Anttila TUTK
Alfred Colpaert ISY
Pekka Ilmakunnas Aalto
Markus Lehtinen Taide
Eeva Moilanen TaY
Jussi Tapani TY (-27.11.)
Jukka Heikkilä TY (27.11.-)

Valtuusto

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Erik T. Tawaststjerna Taide
..

Toiminnanjohtaja

Jorma Virkkala

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht. Helena Kuusterä (-31.12.)
Toim.siht. Mia Rikala (15.10.-)
Viestintäass. Milla Talassalo

2016

Hallitus

Pj. Kaarle Hämeri HY
Varapj. Jouni Kivistö-Rahnasto TTY
Marjukka Anttila TUTK
Alfred Colpaert ISY
Virpi Tuunainen Aalto
Markus Lehtinen Taide
Jukka Heikkilä TY
Eeva Moilanen TaY

Valtuusto

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Erik T. Tawaststjerna Taide

Toiminnanjohtaja

Tarja Niemelä

Toimisto

Asiantunt. Jorma Virkkala (-29.2.)
Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Toim.siht., järjestösiht. (1.11.-) Mia Rikala
Viestintäass. Milla Talassalo (opintov. 1.9.-)
Viestintäass.sij. Nuppu Pelevina (17.8.-)

2017

Hallitus

Pj. Kaarle Hämeri HY (-30.9.)
Varapj. Jouni Kivistö-Rahnasto TTY
Marjukka Anttila TUTK
Alfred Colpaert ISY
Virpi Tuunainen Aalto
Anne Kauppala Taide
Eeva Moilanen TaY
Jukka Heikkilä TY

Valtuusto

Pj. Maarit Valo JY
Varapj. Jaana Hallamaa HY (-13.12.)

Toiminnanjohtaja

Tarja Niemelä

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Taloudenhoit. Maarit Santala
Järjestösiht. Mia Rikala
Viestintäass. Milla Talassalo (opintov.)
Viestintäass.sij. Nuppu Pelevina

2018

Hallitus

Pj. Jouni Kivistö-Rahnasto TTY
Varapj. Jaana Hallamaa HY
Jukka Heikkilä TY
Eeva Moilanen TaY
Anne Kauppala Taide
Virpi Tuunainen Aalto
Alfred Colpaert ISY
Petri Mäntysaari Hanken

Valtuusto

Pj. Maarit Valo JY

Toiminnanjohtaja

Tarja Niemelä

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Talousvast. Maarit Santala
Järjestösiht. Mia Rikala
Viestintäass. Milla Talassalo (opintov. -31.5.)
Viestintäass.sij. Nappu Pelevina (-31.5.)

2019

Hallitus

Pj. Jouni Kivistö-Rahnasto TTY
Varapj. Jukka Heikkilä TY
Alfred Colpaert ISY
Anne Kauppala Taide
Eeva Moilanen TaY
Petri Mäntysaari Hanken
Virpi Tuunainen Aalto
Jussi Välimaa JY

Valtuusto

Pj. Jaana Hallamaa HY
Varapj. Juhani Hyvärinen LUT

Toiminnanjohtaja

Tarja Niemelä

Toimisto

Viestintäpääll. Kirsti Sintonen
Järjestöpääll. Raija Pyykkö
Talousvast. Maarit Santala (-14.6.)
Talousvast. Anne Lehto (21.6.-)
Järjestösiht. Mia Rikala
Viestintäass. Milla Talassalo

Henkilöhakemisto

A

Aarnio, Aulis	44
Aho, Esko	118
Airaksinen, Timo	41
Aro, Eva-Mari	18, 68

B

Bonsdorff, Erik	26
Bruun, Niklas	85, 90

C

Corander, Jukka	47
-----------------	----

D

Danielson-Kalmari, J. R.	10
--------------------------	----

F

Fjäder, Sture	73
---------------	----

G

Grahn-Laasonen, Sanni	45, 66, 69, 74
-----------------------	-------------------

H

Haatainen, Tuula	130, 131
Haila, Yrjö	127, 128
Hallamaa, Jaana	41, 63, 142
Halonen, Matti	121

Halonen, Tarja	52
Heinonen Visa	142
Helkkula, Mervi	144
Holli, Kaija	37
Hämeen-Anttila, Jaakko	46
Hämeri, Kaarle	13, 31, 47, 63, 64, 65, 66, 67, 73

J

Järvelä, Marja	42
Jääskinen, Niilo	80, 82, 83

K

Kallioniemi, Olli	46
Kallo, Johanna	81
Kangasharju, Aki	73
Kanniainen, Vesa	44
Karila, Kirsti	28
Karjalainen, Sakari	77
Karlsson, Fred	53
Kasanen, Eero	89
Katainen, Jyrki	76
Katila, Terttu	24
Kauppi, Pekka	19
Keinonen, Juhani	15, 48, 52, 53, 55, 72, 75, 101, 104
Kekkonen, Jukka	44, 142
Kekkonen, Urho	11
Kekäle, Jouni	121, 122
Keltikangas-Järvinen, Liisa	36
Keränen, Marja	87
Keski-Rahkonen, Anna	144

Kivinen, Osmo 66
 Kivistö-Rahnasto, Jouni 21, 46,
 71, 144,
 146, 147
 Kola, Jukka 64, 65
 Koskenniemi, Martti 129
 Kulmala, Markku 69
 Kulmala, Vesa 123
 Kurki-Suonio, Kaarle 21

L

Laatunen, Lasse 145, 146
 Lagerspetz, Kirsti 23
 Laitinen, Risto 38, 59, 61, 71,
 73, 76, 83, 84,
 87, 88, 89, 92
 Lauha, Aili 13
 Lehikoinen, Anita 93
 Lehtonen, Mikko 45
 Linna, Markku 78, 79
 Luomala, Esa 16
 Luukkainen, Olli 143

M

Mechelin, Leo 10
 Metsämäki, Janne 143, 146
 Metsäpelto, Teuvo 126
 Mustajoki, Arto 63
 Mäenpää, Olli 80
 Mähönen, Jukka 46
 Mäkelä, Pirjo 19
 Mäyrä, Frans 49

N

Niemelä, Tarja 45, 63, 109,
 140, 142
 Niinikoski, Marja-Liisa 80
 Niiniluoto, Ilkka 126, 128,
 129, 130
 Niinistö, Sauli 52

Nummenmaa, Anna Raija 28

P

Pakkanen, Tapani 56, 57,
 72, 122,
 123, 128,
 130, 131,
 132, 133
 Partanen, Jarmo 133, 134
 Patomäki, Heikki 126, 128,
 129, 130
 Pekkarinen, Mauri 73
 Pessa, Markus 53
 Piitulainen, Marja-Leena 48
 Pitkänen, Pirkko 41
 Puhakka, Antero 57, 123, 131
 Puolanne, Eero 109, 130
 Pyykkö, Raija 32, 63, 106
 Pyykkö, Riitta-Leena 134

R

Raivio, Kari 13
 Rantanen, Jorma 80, 82, 83
 Rauhala, Urho 12
 Renkonen, Risto 25
 Roos, J.P. 129, 130
 Routamaa, Vesa 15
 Ruoppila, Isto 28

S

Sailas, Raimo 79, 83
 Sallinen, Aino 86
 Saloniemi, Hannu 55
 Seppälä, Matti 53
 Sintonen, Kirsti 107, 110
 Sipilä, Juha 45, 46, 82,
 111, 146
 Somer, Anne 143
 Stubb, Alexander 45
 Ståhlberg, K. J. 10

Sulkunen, Pekka	118, 129, 130
Sundqvist, Ulf	11
Söderman, Jacob	91

T

Teivainen, Teivo	144
Turunen, Jorma	73

U

Uusitalo, Liisa	53
-----------------	----

V

Valo, Maarit	45, 48, 59, 71, 94, 96, 110
Valtaoja, Esko	41
Vanhanen, Matti	53, 56, 76, 105
Vartiainen, Perttu	62
Vihko, Reijo	78, 79
Viljanen, Matti	72
Virkkala, Jorma	27, 61, 62, 74, 79, 82, 83, 101, 102, 103, 105, 107, 121, 124, 125, 127, 131, 132, 136
Virkkunen, Henna	86
Virolainen, Johannes	11
Virtanen, Keijo	36
Vähäkangas, Kirsi	49
Väänänen, Kalervo	65

W

Wahlberg, Niklas	47
------------------	----

Y

Ylikangas, Heikki	44
-------------------	----

Yliopistot ja tiedeyhteisöt ovat käyneet läpi kiihdyvää muutosta. Yliopistoissa kehitys huipentui vuoden 2010 yliopistolakiin, joka teki virkasuhteista työsuhteita ja mullisti hallinnon. Yliopistoille kansallisen kilpailukyvyyn nimissä asetetut tehokkuusvaatimukset ja lähes krooniseksi muodostunut rahoitusvaje ovat haastaneet perinteisen käsityksen vapaasta sivistysyliopistosta. Yliopistojen ydinryhmänä professorit ovat eläneet murroksen keskiössä.

Professoriliiton 50-vuotishistoriakirja kertoo tästä murroksesta. Kirjan alkuosuus käsittelee jatkuvuuksia ja muutoksia, jotka ovat heijastuneet professorikunnan asemaan ja tehtäviin. Loppupuoli painottuu tämän vuosituhannen tärkeimpiin yliopisto- ja tiedepolitiikan sekä työmarkkinakentän myllerryksiin. Professoriliitto on valvonut näissä professorien etuja.

